

**Плотнікова М. В.
Руденко Л. Д.
Швагер О. А.**

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Навчальний посібник

**ОСВІТНІЙ ПРОЄКТ «ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ
ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ»**

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

 Erasmus+
Jean Monnet
Programme

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Навчально-науковий інститут права

Плотнікова М. В.
Руденко Л. Д.
Швагер О. А.

**ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ
ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ
ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ**

Навчальний посібник

Рекомендовано вченою радою Сумського державного університету

Суми
Сумський державний університет
2023

Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг

УДК 347.73:336.1(075)

Є 24

Рецензенти:

Дерев'яно Б. В. – доктор юридичних наук, професор, головний науковий співробітник відділу правового забезпечення ринкової економіки НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України;

Старинський М. В. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового інституту права СумДУ

Рекомендовано до видання

*вченою радою Сумського державного університету
як навчальний посібник (протокол № 15 від 29 червня 2023 року)*

Плотнікова М. В., Руденко Л. Д., Швагер О. А.

Є 24

Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг : навчальний посібник / М. В. Плотнікова, Л. Д. Руденко, О. А. Швагер. – Суми : Сумський державний університет, 2023. – 332 с.

ISBN

Навчальний посібник присвячено огляду основних питань щодо функціонування ЄС та законодавства ЄС у сфері регулювання ринку фінансових послуг та захисту прав споживачів фінансових послуг, зокрема способам захисту цих прав. Навчальний посібник підготовлено в межах виконання проєкту 619998-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE напряму «Жан Моне» модуль Жана Моне «Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг» («European standards for protection of rights of consumers of financial services»). Видання орієнтоване на викладачів, студентів закладів вищої освіти III–IV рівнів акредитації, випускників, абітурієнтів.

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

УДК 347.73:336.1(075)

© Плотнікова М. В., Руденко Л. Д.,
Швагер О. А., 2023

ISBN

© Сумський державний університет, 2023

ЗМІСТ

	С.
Перелік скорочень.....	7
Передмова.....	10
Розділ 1 Правові засади організації ринку фінансових послуг у Європейському Союзі.....	13
1.1 Огляд основних питань щодо функціонування Європейського Союзу та законодавства Європейського Союзу щодо регулювання ринку фінансових послуг.....	13
1.2 Правові засади регулювання ринку фінансових послуг у Європейському Союзі.....	40
1.3 Регулятори та наглядові органи на ринку фінансових послуг Європейського Союзу.....	59
1.3.1 Європейський орган банківського нагляду.....	59
1.3.2 Європейський орган зі страхування та професійних пенсій.....	69
1.3.3 Європейський орган із цінних паперів і ринків.....	75
1.3.4 Європейська рада із системних ризиків.....	83
1.3.5 Європейська система центральних банків.....	88
1.4 Участь громадськості на етапі нормотворення у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг у Європейському Союзі.....	93
Розділ 2 Регулювання окремих видів фінансових послуг у Європейському Союзі.....	102
2.1 Правове регулювання банківських послуг у Європейському Союзі.....	102
2.2 Правове регулювання страхових послуг у Європейському Союзі.....	142
2.3 Правове регулювання інвестицій у Європейському Союзі.....	163
2.5 Правове регулювання пенсійного забезпечення у Європейському Союзі.....	190

Розділ 3 Правове регулювання захисту прав споживачів фінансових послуг у Європейському Союзі	215
3.1 Конституційна та інституційна база захисту прав споживачів у Європейському Союзі.....	215
3.2 Принципи захисту прав споживачів фінансових послуг у Європейському Союзі	227
3.3 Загальна характеристика системи захисту прав споживачів фінансових послуг у Європейському Союзі.....	233
3.3.1 Недопущення недобросовісної підприємницької практики	236
3.3.2 Переддоговірне розкриття інформації фінансовою установою.....	238
3.3.3 Інформація про кінцеву вартість послуг для споживача	245
3.3.4 Вимоги до реклами фінансових послуг	247
3.3.5 Права споживачів під час дії договору.....	250
3.3.6 Нагляд за ринковою поведінкою фінансових установ	257
3.3.7 Правила надання дистанційних фінансових послуг	260
3.3.8 Порядок розгляду скарг та компенсація.....	263
3.3.9 Гарантійні схеми, що захищають клієнтів неплатоспроможних фінансових установ	265
3.3.10 Фінансова освіта	269
3.4 Методи захисту прав споживачів фінансових послуг у Європейському Союзі	276
3.4.1 Позасудові способи захисту прав споживачів фінансових послуг.....	276
3.4.2 Вирішення спорів онлайн	285
3.4.3 Захист колективних інтересів споживачів фінансових послуг	288

3.4.4 Консультування споживачів фінансових послуг	294
3.4.5 Європейська процедура дрібних позовів	295
ДОДАТОК А.....	299
Ключові положення актів вторинного права ЄС щодо захисту прав споживачів фінансових послуг.....	299
ДОДАТОК Б	331
Перелік корисних інтернет-ресурсів ЄС	331

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

AIFM	–	Alternative Investment Fund Managers (альтернативний інвестиційний фонд).
AMLA	–	Anti Money Laundering Authority (орган ЄС з протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму).
BTS	–	Binding Technical Standards (Обов'язкові технічні стандарти).
CRD IV	–	Capital Requirements Directive (Директива про вимоги до капіталу).
EBA	–	European Banking Authority (Європейський орган банківського нагляду).
ECB	–	European Central Bank (Європейський центральний банк).
ECSP	–	European Crowdfunding Service Provider (європейський постачальник послуг краудфандингу).
EIOPA	–	European Insurance and Occupational Pensions Authority (Європейський орган із страхування та пенсійних пенсій).
ELTIFs	–	European long-term investment funds (Європейські довгострокові інвестиційні фонди).
ESCB	–	The European System of Central Banks (Європейська система центральних банків).
ESFS	–	European System of Financial Supervisor (Європейська система фінансового нагляду).
ESMA	–	European Securities and Markets Authority (Європейський орган з цінних паперів та ринків).

ESRB	–	European Systemic Risk Board (Європейська рада із системних ризиків).
EuSEF	–	European social entrepreneurship funds (Європейські фонди соціального підприємництва).
EuVECA	–	European venture capital funds (Європейські венчурні фонди).
FATF	–	Financial Action Task Force (Група з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів).
FSUG	–	Financial Services User Group (Група користувачів фінансових послуг).
IDD	–	Insurance Distribution Directive (Директива про надання страхових послуг).
IMD	–	Insurance-based investment products (інвестиційні продукти на основі страхування).
IORP	–	Institutions for Occupational Retirement Provision (установа професійного пенсійного забезпечення).
KIID	–	Key Investor Information Document (ключова інформація для інвесторів).
MIFID II	–	The Markets in Financial Instruments Directive (Директива про ринки фінансових інструментів).
MiFIR	–	The Markets in Financial Instruments Regulation (Регламент про ринки фінансових інструментів).
PEPP	–	Pan-European Personal Pension (загальноєвропейський персональний пенсійний продукт).
PEPP KID	–	PEPP Key Information Document (ключова інформація про загальноєвропейський персональний пенсійний продукт).

- PRIIP – Packaged retail investment and insurance products (пакетні роздрібні та страхові інвестиційні продукти).
- Solvency II – Директива про започаткування та здійснення бізнесу у сфері страхування й пере-страхування.
- SSM – Single Supervisory Mechanism (Єдиний механізм нагляду).
- UCITS – Undertakings for Collective Investment in Transferable Securities (інститути спільного інвестування в переказні цінні папери).
- БТМ – багатосторонній торговельний майданчик.
- ГАТС – Генеральна угода про торгівлю послугами.
- ГАТТ – Генеральна угода з тарифів і торгівлі.
- ДЄС – Договір про Європейський Союз.
- ДФЄС – Договір про функціонування Європейського Союзу.
- ЄЕС – Європейське економічне співтовариство.
- ЄС – Європейський Союз.
- МСП – малі та середні підприємства.
- ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку
- ОТМ – організований торговельний майданчик.

ПЕРЕДМОВА

Навчальний посібник підготовлено в межах реалізації проєкту 619998-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE «Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг».

Основними цілями проєкту 619998-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE «Європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг» є:

- підготовка висококваліфікованих спеціалістів, орієнтованих на ЄС, які зможуть ефективно організовувати правовий супровід захисту споживачів фінансових послуг відповідно до норм національного законодавства та з урахуванням стандартів ЄС у цій галузі;

- поширення інформації про європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг методом співпраці з регіональними ЗМІ, стимулювання інтересу широкої громадськості до реформ, що відбуваються у фінансовому секторі країни, та полегшення їх розуміння;

- надання студентам, випускникам, організаціям громадянського суспільства та широкій громадськості знань про законодавство Європейського Союзу щодо правового регулювання захисту споживачів фінансових послуг та заохочення їх застосовувати свої знання до національної практики;

- сприяння інноваціям у навчанні та дослідженнях, зокрема розроблення відкритих онлайн-курсів та використання змішаних засобів навчання.

З огляду на активний розвиток ринку фінансових послуг в Україні, появу нових їх видів та розвиток євроінтеграційних процесів, підготовка висококваліфікованих спеціалістів у галузі правового захисту прав споживачів фінансових послуг є нагальною потребою сьогодення.

Правовим засадам фінансових відносин у Європейському Союзі присвячена велика кількість актів як первинного, так і вторинного законодавства. Складність і специфіка відносин у сфері регулювання банківської, страхової, інвестиційної діяльності, діяльності на ринку цінних паперів у такому утворенні як Європейський Союз, а також створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Європейським Союзом та Україною зумовлюють необхідність ґрунтовного вивчення цих питань. Саме тому авторами навчального посібника зроблена спроба більш детально розглянути питання щодо функціонування ЄС та законодавства ЄС у сфері регулювання ринку фінансових послуг та захисту прав споживачів фінансових послуг.

Навчальний посібник складається з трьох розділів присвячених правовим засадам організації ринку фінансових послуг у Європейському Союзі; регулюванню окремих видів фінансових послуг у Європейському Союзі, зокрема банківських, страхових, інвестиційних та відносин пенсійного забезпечення, і безпосередньо правовому регулюванню захисту прав споживачів фінансових послуг у Європейському Союзі. Для цього досліджують конституційну та інституційну базу захисту прав споживачів у Європейському Союзі; визначають принципи захисту прав споживачів фінансових послуг у Європейському Союзі; надають загальну характеристику системи захисту прав споживачів фінансових послуг у Європейському Союзі, а також аналізують методи захисту прав споживачів фінансових послуг у Європейському Союзі. До кожного підрозділу додають контрольні питання та пропонують практичні завдання спрямовані на формування навичок самостійного аналізу права Європейського Союзу та проведення порівняльно-правових досліджень. Запропоновані додатки з ключовими положеннями актів вторинного права ЄС щодо захисту

прав споживачів фінансових послуг (Додаток А) та перелік корисних інтернет-ресурсів ЄС (Додаток Б) стануть у нагоді для тих, хто вирішить більш детального вивчити нормативний та практичний матеріал за тематикою навчального посібника.

Навчальний посібник підготували: *Передмова* – канд. юрид. наук Швагер О. А.; *Розділ 1* – канд. юрид. наук Плотнікова М. В.; *Розділ 2* – канд. юрид. наук Руденко Л. Д. (підрозділи 2.1, 2.2); канд. юрид. наук Швагер О. А. (підрозділи 2.3, 2.4); *Розділ 3* – канд. юрид. наук Плотнікова М. В. (підрозділи 3.1, 3.2); канд. юрид. наук Плотнікова М. В. та к.ю.н. Швагер О. А. (підрозділи 3.3, 3.4).

РОЗДІЛ 1 ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

1.1 Огляд основних питань щодо функціонування Європейського Союзу та законодавства Європейського Союзу щодо регулювання ринку фінансових послуг

Сучасна історія європейської інтеграції розпочалася після Другої світової війни, як відмічають дослідники цього процесу, довга і часто жорстка історія континенту свідчить про неодноразові спроби досягти континентальної єдності. Можливим же це стало лише після двох світових воєн, що завдали непоправних втрат, і спрямовано було на припинення міжнародної боротьби, сприяння соціальній гармонії та економічному добробуту¹. Х. С. Якименко відмічає, що тривалий та складний процес європейської інтеграції був насамперед обумовлений політичними чинниками, такими як боротьба проти зовнішнього ворога, необхідність припинення внутрішніх війн, однак у післявоєнний період минулого сторіччя до них додалися вагомі економічні фактори. До передумов інтеграції, які сприяли її успіху, дослідниця називає культурні та ідеологічні чинники².

Якщо коротко характеризувати події, що передували створенню Європейського Союзу (далі – ЄС), то, насамперед, слід згадати Договір про заснування Європейсь-

¹ Dinan, Desmond. Europe Recast. A History of European Union. 2-d edition.
URL: <https://www.riener.com/uploads/53aae65db9769.pdf>.

² Якименко Х. С. Європейський Союз: правова природа об'єднання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2019. С. 75.
URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/AFTOREF/Ykimenko_2009_dis.pdf.

кого товариства вугілля та сталі 1951 року³; Договір про заснування Європейського економічного співтовариства 1957 року⁴ та Договір про заснування Європейського співтовариства з атомної енергії 1957 року⁵. Власне у Договорі про створення Європейського економічного співтовариства і були сформульовані фундаментальні основи цього інтеграційного об'єднання, визначені умови і порядок функціонування Спільноти, закріплені найважливіші досягнення у сфері економічного, соціального і правового розвитку. І саме у цей період відбувається створення *спільного ринку*, що проголошував свободу руху товарів, осіб та грошових активів, закладаються основні принципи європейського права та починає функціонувати система судового контролю над його дотриманням і застосуванням норм⁶.

Ухвалення у подальшому Єдиного європейського акта 1986 року⁷, Договору про Європейський Союз 1992 року⁸ та Лісабонського договору 2007 року⁹ стало логічним завершенням інтеграційних процесів є західній Європі та визначило сучасні засади функціонування Європейсько-

³ Treaty establishing the European Coal and Steel Community (1951).

URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11951K/TXT>.

⁴ Treaty establishing the European Economic Community (1957). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11957E/TXT>.

⁵ Там само.

⁶ Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 19–20.

URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3227>.

⁷ Single European Act. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:L:1987:169:FULL&from=EN>.

⁸ Treaty on European Union, signed at Maastricht on 7 February 1992.

URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:C:1992:191:FULL&from=EN>.

⁹ Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007.

URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.C_.2007.306.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AC%3A2007%3A306%3ATOC.

го Союзу. Зазначені *установчі договори ЄС* становлять основу європейського правопорядку та разом з договорами про приєднання нових членів та іншими міжнародними договорами ЄС становлять його *первинного права ЄС*.

Для реалізації спільних функцій створено спеціальні *установи ЄС*, склад та повноваження яких визначені у Розділі III Договору про ЄС¹⁰. До них належать:

– *Європейський Парламент*, який формується з представників громадян ЄС та разом з Радою виконує законодавчу та бюджетну функції та обирає Голову Європейської Комісії;

– *Європейська Рада*, до якої входять голови держав або урядів держав-членів. Європейська Рада надає ЄС необхідні для його розвитку імпульси і визначає його загальні політичні орієнтири та пріоритети, не виконуючи при цьому законодавчої функції;

– *Рада*, до якої входить один представник від кожної держави-члена на рівні міністра, що може брати зобов'язання та голосувати від імені уряду держави-члена, яку представляє. Рада ЄС здійснює функцію з розробки політики та координаційну функцію, а спільно з Європейським Парламентом виконує законодавчу та бюджетну функції;

– *Європейська Комісія*, яка забезпечує виконання установчих договорів та заходів, які ухвалюються установами ЄС, здійснює координаційну, виконавчу та управлінську функції. Голова Єврокомісії призначається Європарламентом за поданням Європейської Ради. Рада спільно з обраним Головою пропонує Європейському Парламенту на затвердження перелік кандидатів у члени Комісії, неза-

¹⁰ Консолідовані версії договору про Європейський Союз (вчиненого в Маастрихті 07.02.1992) та Договору про функціонування Європейського Союзу (вчиненого в Римі 25.03.1957).

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06.

лежність яких є поза сумнівом, які мають необхідну компетенцію та віддані європейській справі. Чесни Комісії обираються з-поміж громадян держав-членів ЄС на основі системи суто рівномірної ротації між державами-членами, враховуючи їх демографічний та географічний масштаб;

– *Суд Європейського Союзу*, який забезпечує дотримання законодавства у тлумаченні та застосуванні Договорів;

– *Європейський центральний банк*, повноваження якого деталізовані у Протоколі про Статут Європейської системи центральних банків та Європейського Центрального банку¹¹;

– *Рахункова палата (Суд Аудиторів)*, яка здійснює аудит Союзу в межах повноважень, визначених у статтях 285–287 Договору про функціонування ЄС.

Держави-члени ЄС, створивши цю спільноту передали частину свого суверенітету, в результаті чого інституціям ЄС надано повноваження визначати спільну політику у тій чи іншій сфері. Слід зазначити, що різні сфери суспільного життя передано до відання ЄС не загалом, а лише в окремих аспектах, які безпосередньо передбачені в уповноважуючих статтях установчих договорів¹². Основний розподіл повноважень між країнами членами ЄС та інституціями Союзу проведено у Договорі про функціонування ЄС, який визначає сфери, що належать до виключної компетенції ЄС, спільної компетенції із державами-

¹¹ Protocol on the Statute of the European System of Central Banks and of the European Central Bank.

URL: https://www.ecb.europa.eu/ecb/pdf/orga/escbstatutes_en.pdf.

¹² Шевчук Б. Засади функціонування Європейського Союзу. *Ефективність державного управління. Збірник наукових праць*. 2015. Вип. 44. С. 22–23.

URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/efdu_2015_44\(1\)_4.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/efdu_2015_44(1)_4.pdf).

членами ЄС та сфери доповнюючою компетенції¹³. Так, до *виключної компетенції* Європейського союзу належить: митний союз; встановлення правил конкуренції, необхідних для функціонування внутрішнього ринку; монетарна політика – для держав-членів, валютою яких є євро; збереження морських біологічних ресурсів у рамках спільної політики в сфері рибальства; спільна торгівельна політика (ст. 3). *Спільні для Союзу та держав-членів повноваження* стосуються таких головних сфер як внутрішній ринок; соціальна політика в аспектах, визначених у Договорі про функціонування ЄС; економічна, соціальна та територіальна єдність; сільське господарство та рибальство, за винятком збереження морських біологічних ресурсів; довкілля; захист прав споживачів; транспорт; транс'європейські мережі; енергетика; простір свободи, безпеки та справедливості; спільні проблеми безпеки у сфері охорони здоров'я в аспектах, визначених у цьому Договорі (ст. 4). Союз має повноваження вживати дії для підтримки, *координації та доповнення дії держав-членів* у таких сферах як: охорона та зміцнення здоров'я людини; промисловість; культура; туризм; освіта, професійне навчання, молодь та спорт; цивільний захист; адміністративне співробітництво (ст. 6).

Відповідно до статті 26 Договору про функціонування ЄС Союз ухвалює заходи з метою заснування або забезпечення функціонування внутрішнього ринку згідно з відповідними положеннями цього договору та Договору про ЄС. *Внутрішнім ринком ЄС* є простір без внутрішніх кордонів між країнами, де забезпечується вільний рух товарів, осіб, послуг та капіталу. Спільний ринок між державами-членами ЄС є наслідком успішно реалізованої еко-

¹³ Консолідовані версії договору про Європейський Союз (вчиненого в Маастрихті 07.02.1992) та Договору про функціонування Європейського Союзу (вчиненого в Римі 25.03.1957).

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06.

номічної інтеграції європейських країн. Спільний ринок, об'єднуючи національні ринки, у цьому випадку має всі ознаки внутрішнього ринку у межах ЄС¹⁴. Дослідники зазначають, що внутрішній ринок ЄС ґрунтується на таких основних складових:

- створення внутрішнього економічного простору в рамках ЄС з метою реалізації свободи пересування товарів, осіб, послуг і капіталів шляхом усунення будь-яких бар'єрів для усього у відносинах між державами-членами;
- самі чотири економічні свободи або принципи внутрішнього ринку: свобода пересування товарів, свобода пересування осіб, свобода надання послуг та свобода пересування капіталів¹⁵.

Слід також наголосити, що відповідно до статті 3 Договору про Європейський Союз в рамках ЄС засновується внутрішній ринок, а також *економічний та валютний союз*¹⁶. Створення Економічного та валютного союзу зайняло багато часу, починаючи з 1969 року, коли на саміті глав європейських держав було вирішено скласти план щодо розроблення механізму союзу, складання «плану Вернера», Резолюції Ради ЄС 1971 року про поетапне досягнення Економічного та валютного союзу, та реалізацію цих кроків¹⁷.

¹⁴ Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 167.

URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3227>.

¹⁵ Громовенко К. В. Внутрішній ринок ЄС як фундамент економічної інтеграції: історико-правовий аспект. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 3. С. 191–192. URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2015/3/58.pdf>.

¹⁶ Консолідовані версії договору про Європейський Союз (вчиненого в Маастрихті 07.02.1992) та Договору про функціонування Європейського Союзу (вчиненого в Римі 25.03.1957).

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06.

¹⁷ Право Європейського Союзу : підручник / за ред. Р. А. Петрова. Харків: Право, 2019. С. 257–258.

У статті 119 Договору про функціонування ЄС передбачено, що дії держав-членів у цій сфері мають включати, зокрема, запровадження у межах запланованого періоду єдиної економічної політики відповідно до принципу відкритої ринкової економіки з вільною конкуренцією, а також встановлення незмінних обмінних курсів валют на шляху до запровадження єдиної європейської валюти та здійснення єдиної валютної та обмінної політики передусім для підтримання цінової стабільності¹⁸.

Запровадженню Економічного та валютного союзу передувало створення Європейської валютної системи з метою запобігання руйнівному впливові, який чинився на економіку європейських країн та на коливання обмінних курсів обігом іноземних валют. Складовими цієї системи стали такі елементи: 1) спільна грошова одиниця екю (від англ. абревіатури ECU – European Currency Unit), яка використовувалася тільки для безготівкових розрахунків між країнами Європейського економічного співтовариства; 2) спеціальний обмінно-курсний механізм; 3) фінансові механізми для здійснення фінансування балансу платежів та підтримки обмінно-курсного механізму. Однак наявність національних грошових систем не давала можливості повноцінно функціонувати ринку європейських країн, тому розпочалося створення повноцінного валютного союзу, який би сприяв створенню внутрішнього ринку ЄС. Створення Економічного та валютного союзу передбачало: 1) інституційні перетворення – були створені Європейський Центральний Банк та Європейська Система Центральних Банків, Економічний та фінансовий комітет, Європейський Інвестиційний Банк; 2) відбулися зміни в економіч-

¹⁸ Консолідовані версії договору про Європейський Союз (вчиненого в Маастрихті 07.02.1992) та Договору про функціонування Європейського Союзу (вчиненого в Римі 25.03.1957).

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06.

ній політиці – встановлено взаємні права й обов'язки держав-членів ЄС та Ради ЄС щодо відстеження темпів економічного розвитку та фінансового стану; 3) реалізується спільна валютна політика, зокрема запроваджено єдину європейську валюту – євро¹⁹. До так званої «єврозони» сьогодні входять 19 з 27 країн ЄС. Грошово-кредитна політика в «єврозоні» здійснюється Європейською системою центральних банків, до складу якої входять Європейський центральний банк та національні центральні банки держав-членів²⁰.

Слід погодитися що запровадження Економічного та валютного союзу у ЄС спричинило фундаментальну трансформацію економічних відносин у цьому інтеграційному об'єднанні та ще більшу інтеграцію між державами-членами ЄС. З одного боку ці нововведення значно обмежують суверенітет держав-членів ЄС, надаючи виключну компетенцію в галузі економічного, банківського та валютного регулювання Союзу, але з іншого боку, це дозволило розбудувати справжній внутрішній ринок ЄС та досягти однієї з найголовніших цілей ЄС – гармонійного, збалансованого і стійкого розвитку підприємництва та високого ступеня конкурентності та конвергентності економічної діяльності, а через це – досягнення якнайбільшої економічної та соціальної солідарності країн Європи²¹.

Умовою стабільного розвитку ЄС дослідники визначають забезпечення його правової однорідності, для чого потрібно дотримуватися всіма державами-членами основних принципів функціонування ЄС та положень установчих договорів, використання в своїй діяльності

¹⁹ Право Європейського Союзу: підручник / ред. О. К. Вишняков. Одеса: Фенікс, 2013. С. 319–326.

²⁰ What is the euro area? URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/euro-area/what-euro-area_en.

²¹ Право Європейського Союзу: підручник / ред. О. К. Вишняков. Одеса: Фенікс, 2013. С. 328.

acquis communautaire²². До обсягу *acquis communautaire* включають первинне право ЄС, вторинне право ЄС, «м'яке» право ЄС та «неформальні» джерела (спільні цінності, ідеї та звичаї)²³.

Первинне право ЄС визначає загальні засади функціонування Союзу, що обумовлюють і засади регулювання фінансового ринку. Детально поняття та види фінансових послуг, правила створення та діяльності фінансових установ, організація нагляду за ними тощо визначаються *вторинним правом ЄС*. Ґрунтуючись на нормах первинного законодавства, для реалізації повноважень Європейського Союзу установи мають право ухвалювати різного змісту та характеру рішення. Відповідно до статті 288 Договору про функціонування ЄС передбачені такі види актів:

- *регламенти*, які мають загальне застосування та є обов'язковими у повному обсязі та повинні прямо застосовуватися в усіх державах-членах;
- *директиви*, які є обов'язковими щодо результату, якого необхідно досягти, для кожної держави-члена, якій її адресовано, при цьому національні органи влади мають вибір форм та засобів імплементації цього результату;
- *рішення*, є обов'язковим у повному обсязі, при цьому у рішенні можуть визначатися ті, кому воно адресовано, тоді воно є обов'язковим лише для них;
- *рекомендації* та *висновки*, які не є обов'язковими²⁴.

²² Шевчук Б. Засади функціонування Європейського Союзу. *Ефективність державного управління. Збірник наукових праць*. 2015. Вип. 44. С. 21.

URL: [http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/efdu_2015_44\(1\)_4.pdf](http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/efdu_2015_44(1)_4.pdf).

²³ Петров Р. А. Транспозиція «*acquis*» Європейського Союзу у правові системи трьох країн: монографія [препринт]. 2012. С. 25.

URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/1714>.

²⁴ Консолідовані версії договору про Європейський Союз (вчиненого в Маастрихті 07.02.1992) та Договору про функціонування Європейського Союзу

Акти, що видаються установами Європейського Союзу, а також всі інші акти, що приймаються на основі установчих договорів належать до актів *вторинного права* ЄС. Основними характеристиками норм вторинного права ЄС, визначають те, що вони виробляються на основі первинного права, створюються автономно і приймаються інститутами ЄС, діють та застосовуються в рамках ЄС відповідно до його цілей і принципів і в межах юрисдикції ЄС²⁵. Правове регулювання тієї чи іншої сфери суспільних відносин в межах ЄС здійснюється актами вторинного законодавства, за допомогою яких досягаються загальні цілі Союзу, визначені в установчих договорах.

Дослідники виділяють такі етапи розвитку правового регулювання фінансових послуг в ЄС:

– I етап (1957–1999 рр.) – визначення у Римському договорі 1957 р. принципів спільного ринку, що передбачали скасування перешкод у вільному русі осіб, послуг, капіталів і платежів, пов'язаних з вільним пересуванням капіталів, між державами-членами Європейського Економічного Співтовариства;

– II етап (1999–2010 рр.) – ухвалення Європейською Комісією Плану дій у сфері фінансових послуг від 11.05.1999 р., сфокусованого на оптовому та роздрібному ринку фінансових послуг та посиленні повноважень наглядових органів;

– III етап (2010 р. – даний час) створення Європейської системи фінансового нагляду; формування сфери фінансових послуг в реформованому Європейському Союзі; а також реалізація плану дій на ринках спільного капі-

(вчиненого в Римі 25.03.1957).

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06.

²⁵ Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 51–52.

URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3227>.

талу, спрямованого на побудову конкурентоспроможного інтегрованого ринку капіталу у ЄС²⁶.

Слід відмітити, що регулювання сфери фінансових послуг прямо не зазначено у переліку повноважень інституцій ЄС, однак функціонування внутрішнього ринку ЄС передбачає визначення єдиних правил і для фінансового ринку в межах ЄС. Засади функціонування ЄС забезпечують можливість розвитку єдиного ринку фінансових послуг. Передумовами його створення стали такі принципи як *свобода надання послуг та свобода руху капіталу*.

Правовою основою *свободи надання послуг* насамперед є Договір про функціонування ЄС (ст.ст. 56–62)²⁷. До послуг відповідно до статті 57 цього акту належать такі види діяльності, що мають промисловий характер, торгівельний характер, діяльність ремісників та осіб вільних професій. Розширення цього поняття відбулося на основі практики Європейського суду правосуддя, який відніс до них туристичну, медичну, фінансову, освітню, спортивну діяльність, а також надання телевізійного сигналу, продаж лотерей, надання кредитів на придбання житла, діяльність з працевлаштування²⁸.

Серед актів вторинного права ЄС, присвячених свободі надання послуг в першу чергу слід назвати Директиву 2006/123/ЄС від 12 грудня 2006 р. про послуги на внутрі-

²⁶ Редзюк Є. В. Особливості створення і функціонування єдиного ринку фінансових послуг у країнах ЄС: уроки і досвід для України. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2017. № 10. С. 172–173.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piir_2017_10_22.

²⁷ Консолідовані версії договору про Європейський Союз (вчиненого в Маастрихті 07.02.1992) та Договору про функціонування Європейського Союзу (вчиненого в Римі 25.03.1957).

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06.

²⁸ Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. *Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 175.

URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3227>.

шньому ринку²⁹. Директива встановлює загальні положення, що сприяють здійсненню свободи заснування для постачальників послуг і вільний рух послуг із збереженням високого рівня якості послуг. Однак відповідно до статті 2 цієї Директиви її положення не застосовуються до фінансових послуг, таких як банківська діяльність, кредитування, страхування та перестраховування, професійні або особисті пенсії, цінні папери, інвестиційні фонди, платіжні та інвестиційні консультації, в тому числі надання послуг, зазначених у Додатку I до Директиви 2006/48/ЄС. Фінансові послуги вилучені зі сфери застосування цієї Директиви, оскільки ці види діяльності є предметом окремого законодавства Європейського Союзу, яке буде розглянуто нижче.

Безперешкодне надання транскордонних фінансових послуг, коли її постачальник та отримувач належать до різних держав-членів ЄС, окрім свободи надання послуг потребує ще забезпечення свободи руху капіталу. Цей принцип, на думку дослідників, має надзвичайно важливе значення та становить правове підґрунтя діяльності фінансово-кредитних установ. Можливість надання банківських та інших фінансових послуг пов'язане з рухом (у тому числі транскордонним) капіталів, що і обумовлює специфіку регулювання цієї сфери³⁰.

Засади реалізації *принципу свободи руху капіталу* визначено у статтях 63–66 Договору про функціонування ЄС³¹. Так, заборонено обмежувати руху капіталу між дер-

²⁹ Directive 2006/123/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on services in the internal market. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32006L0123&qid=1622060708232>.

³⁰ Право Європейського Союзу : підручник / за ред. Р. А. Петрова. Харків: Право, 2019. С. 170–171.

³¹ Консолідовані версії договору про Європейський Союз (вчиненого в Маастрихті 07.02.1992) та Договору про функціонування Європейського Союзу

жавами-членами ЄС та між державами-членами ЄС і третіми країнами. Свобода руху капіталу у рамках, визначених цим договором поширюється і на платежі як між державами-членами, так і між державами-членами та третіми країнами. Винятки для свободи надання фінансових послуг, ділового заснування, допуску цінних паперів на ринки капіталу та в цілому свобода руху капіталу між державами-членами ЄС та третіми країнами дозволялися у статті 64 Договору про функціонування ЄС – вони стосуються існуючих у країнах обмежень станом на 31 грудня 1993 року (для Болгарії, Естонії та Угорщини – до 31 грудня 1999 року), одна у разі однотайного рішення Ради після відповідних консультацій з Європейським парламентом за спеціальною законодавчою процедурою такі обмеження можуть бути скасовані. Установчі договори також не обмежують держави-члени ЄС у застосуванні власних положень податкового законодавства щодо для платників податків, залежно від місця їхнього проживання або місця, де інвестовано їхній капітал, та вживання заходів, необхідних для запобігання порушенню національних законів та підзаконних актів, зокрема в сфері оподаткування та пруденційного нагляду за фінансовими установами, або встановити процедури декларування руху капіталу для адміністративної або статистичної інформації, а також робити кроки з міркувань суспільного порядку або суспільної безпеки. Причому такі заходи та процедури не повинні ставати засобами свавільної дискримінації або прихованого обмеження вільного руху капіталу та платежів.

Вільний рух капіталу вигідний і громадянам, і суб'єктам господарювання, і в цілому державам-членам ЄС. Громадяни можуть безперешкодно здійснювати операції за кордоном, зокрема, відкривати банківські рахунки,

(вчиненого в Римі 25.03.1957).

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06.

вигідно інвестувати свої кошти, ставати власниками цінних паперів іноземних компаній, нерухомості в інших країнах тощо. Для підприємств же свобода руху капіталу створює додаткові можливості отримати фінансові ресурси на найвигідніших та найсприятливіших умовах. Професійні учасники інвестиційного ринку отримують можливість пропонувати свої послуги на ринку з великим попитом. Для урядів держав ЄС свобода руху капіталу теж має свої переваги, зокрема можливість зниження кредитних ставок та полегшення фінансування витрат на освіту, медицину та інших загальнодержавних потреб³².

Окрім Договору про функціонування ЄС, вільний рух капіталу та платежів на внутрішньому ринку ЄС регламентується низкою актів вторинного права, насамперед Директивою про рух капіталу Ради ЄС 88/361/ЄЕС від 24.06.1988 р., а також практикою Європейського суду правосуддя³³. До справ, рішення по яким деталізували розуміння свободи руху капіталу, дослідники відносять справи *Klaus Konle v Republik Österreich* від 01.06.1999 № C-302/97, *Commission v Portuguese Republic* від 04.06.2002 № C367/98, *Commission of the European Communities v Kingdom of Spain* від 13.05.2003 № C-463/00, *Commission of the European Communities v Kingdom of Belgium* від 16.10.2003 № C-503/1999, *Petri Manninen* від 07.09.2004 № C-319/02, *Commission of the European Communities v Italian Republic* від 02.06.2005 № C-174/04, *Lasertec Gesellschaft für Stanzformen mbH v Finanzamt Emmendingen* Case від 10.05.2007 № C-492/04, *Winfried L. Holböck contre Finanzamt Salzburg-Land* від 24.05.2007 № C-157/05, *Amurta*

³² Правове регулювання відносин на фінансовому ринку: стан та напрями вдосконалення: монографія. Суми, 2013. С. 275.

³³ Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. С. 173–175.

URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/3227>.

SGPS v. Inspecteur van de Belastingdienst/Amsterdam від 08.11.2007 № С-379/05, Erika Waltraud Ilse Hollmann v. Fazenda Pública від 11.10.2007 № С-443/06, Skatteverket v A від 18.12.2007 № С-101/05³⁴.

Для реалізації положень статті 67 Договору про ЄС було прийнято Директиву від 24.06.1988 р. № 88/361/ЄЕС³⁵, яка отримала назву Директива про рух капіталу. У Додатку I до цієї директиви надано невичерпний перелік для поняття «рух капіталу», це прямі інвестиції, інвестиції у нерухомість (не включені до прямих інвестицій); операції з цінними паперами (зокрема, акціями та облігаціями), які перебувають у обігу на ринку капіталу; операції з паями підприємств спільного інвестування; операції з цінними паперами та іншими інструментами, які перебувають у обігу на грошовому ринку; операції з поточними та депозитними рахунками фінансовими установами; кредити, пов'язані з комерційними операціями або наданням послуг, в яких бере участь резидент; фінансові кредити та кредити не включені до інших груп; поручительства, інші гарантії та право застави; трансфери у виконанні страхових договорів; рух особистого капіталу; фізичний імпорт і експорт фінансових активів; інші рухи капіталу (зокрема, відшкодування збитків, виплата роялті, збори на смерть тощо).

Слід погодитися, що свобода руху капіталу створює умови для функціонування відкритого, конкурентного, інтегрованого й ефективного європейського фінансового

³⁴ Правове регулювання відносин на фінансовому ринку: стан та напрями вдосконалення: монографія. Суми, 2013. С. 280–289.

³⁵ Council Directive of 24 June 1988 for the implementation of Article 67 of the Treaty (88/361/EEC). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A31988L0361>.

ринку, надає низку переваг як споживачам, так і надавачам фінансових послуг³⁶.

Важливим актом вторинного законодавства ЄС у сфері регулювання фінансового ринку Союзу стала свого часу Директива Ради «Про інвестиційні послуги у сфері цінних паперів» 93/22/ЄЕС від 10 травня 1993 року³⁷ визначила поняття інвестиційних послуг та інвестиційних компаній, встановила умови до започаткування діяльності, а також засади взаємодії контролюючих органів держави-членів ЄС. У 2004 році дія цієї Директиви була скасована Директивою 2004/39/ЄС «Про ринки фінансових інструментів, що вносить зміни в Директиви Ради 85/611/ЄЕС і 93/6/ЄЕС та Директиву 2000/12/ЄС Європейського Парламенту та Ради і припиняє дію Директиви Ради 93/22/ЄЕС» від 21.04.2004 р., яка отримала назву MIFID (The Markets in Financial Instruments Directive)³⁸. Метою Директиви 2004/39/ЄС було створення єдиного ринку для оптових і роздрібних операцій з фінансовими інструментами. MIFID була спрямована на посилення інтеграції та ефективності фінансових ринків в ЄС, визначаючи порядок надання фінансових послуг щодо обігу фінансових інструментів та деталізуючи принцип взаємного визнання та контролю з боку держави-члена походження інвестиційної компанії.

³⁶ Лічман Ю. Свобода руху капіталу в праві Європейського Союзу. *Юридичний вісник*. 2015. № 4. С. 202.

URL: <http://yuv.onua.edu.ua/index.php/yuv/article/view/1748/1714>.

³⁷ Council Directive 93/22/EEC of 10 May 1993 on investment services in the securities field. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31993L0022&qid=1622406231214>.

³⁸ Directive 2004/39/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on markets in financial instruments amending Council Directives 85/611/EEC and 93/6/EEC and Directive 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 93/22/EEC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0039&qid=1622404599003>.

Щодо регулювання діяльності кредитних установ слід назвати Директиву Європейського Парламенту та Ради «Щодо започаткування діяльності кредитних установ та її ведення» 2000/12/ЄС від 20 березня 2000 року³⁹, в якій було визначено поняття та вимоги до кредитних установ. Зокрема, Директива 2000/12/ЄС передбачала дію принципу взаємного визнання для кредитних установ держав-членів Союзу і, на відміну від Директиви про рух капіталу запроваджувала обов'язкові для всіх держав-членів ЄС стандарти діяльності кредитних установ, однакову процедуру їх створення та однакові правила нагляду за їх діяльністю.

Пізніше у 2006 році Директива Європейського Парламенту та Ради «Про започаткування та здійснення діяльності кредитних установ» 2006/48/ЄС від 14 червня 2006 року⁴⁰ скасувала дію Директиви 2004/39/ЄС та Директиви 2000/12/ЄС. Директива 2006/48/ЄС встановлювала правила щодо заснування та здійснення діяльності кредитних установ, а також правила здійснення пруденційного нагляду на ними. Додаток I до цієї директиви установлював перелік видів діяльності, які підлягали дії взаємного визнання.

В процесі реформування регулювання фінансових ринків ЄС Директиву 2006/48/ЄС було замінено Директивою Європейського Парламенту та Ради «Про доступ до діяльності кредитних установ та пруденційний нагляд за кредитними установами та інвестиційними фірмами, внесення змін до Директиви 2002/87/ЄС та скасування Директив 2006/48/ЄС та 2006/49/ЄС» від 26 червня 2013 року

³⁹ Directive 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council of 20 March 2000 relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions.
URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32000L0012&qid=1622407530872>.

⁴⁰ Directive 2006/48/EC of the European Parliament and of the Council of 14 June 2006 relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions.
URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/AUTO/?uri=CELEX:32006L0048&qid=1622406872822&rid=1>.

2013/36/ЄС⁴¹ (отримала назву CRD IV – Capital Requirements Directive). CRD IV була прийнята разом з Регламентом № 575/2013/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 червня 2013 року «Про пруденційні вимоги до кредитних установ та інвестиційних фірм та внесення змін до Регламенту № 648/2012/ЄС»⁴². Регламент встановив єдині пруденційні вимоги для кредитних організацій та інвестиційних фірм, що, на погляд дослідників, свідчить про принципово новий підхід до правового регулювання банківської та інвестиційної діяльності – про перехід від принципу «мінімальної гармонізації» до принципу уніфікації за допомогою створення єдиних європейських правил для всіх кредитних організацій та інвестиційних фірм на території всього єдиного ринку⁴³.

В країнах ЄС систему ринків фінансових послуг складають: ринок банківських послуг, фондовий ринок, страховий ринок, інвестиційний ринок⁴⁴. Щодо питання визначення *поняття фінансових послуг* слід насамперед

⁴¹ Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32013L0036>.

⁴² Regulation (EU) No 575/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending Regulation (EU) No 648/2012 Text with EEA relevance.

URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0575&lang1=EN&from=BG&lang3=EN&lang2=EN&_csrf=e64c5901-11ec-47f9-ae75-a0dd61b7aafb.

⁴³ Газдюк Н. Ю. Новейшие тенденции правового регулирования банковской деятельности в ЕС. *Международная конференция «Европейский Союз и Республика Беларусь: перспективы сотрудничества»*. Минск: Изд. центр БГУ, 2014. С. 236.

URL: https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/104225/1/gazdyuk_2014_EU_and_%20Republic_of_Belarus.pdf.

⁴⁴ Шовкопляс Г. М. Засади поділу ринку фінансових послуг залежно від системи органів регулювання в Україні та країнах ЄС. *Право та інновації*. 2014. № 3(7). С. 111. URL: <https://ndipzr.org.ua/wp-content/uploads/2014/10/Shovkoplyas7.pdf>.

згадати Білу книгу про створення повноцінного внутрішнього ринку (White Paper on completing the internal market)⁴⁵, яка стала програмним документом для становлення єдиного Ринку ЄС. У ній окреслювалися такі основні напрямки діяльності в сфері надання фінансових послуг: банківська діяльність, страхування та інвестиційна діяльність. Пізніше до них додалось ще й регулювання фондового ринку⁴⁶.

На даний час в законодавстві ЄС *перелік фінансових послуг* міститься у Додатку I вже згаданій Директиві 2013/36/ЄС. До них належать:

- 1) отримання депозитів та інших поворотних коштів;
- 2) кредитування, зокрема: споживчий кредит, кредитні угоди, що стосуються нерухомого майна, факторинг, з регресом або без нього, фінансування комерційних операцій (включаючи форфейтинг);
- 3) фінансовий лізинг;
- 4) платіжні послуги, як визначено у статті 4(3) Директиви 2007/64/ЄС;
- 5) випуск та адміністрування інших платіжних засобів (наприклад, дорожніх чеків та чеків банкірів), якщо така діяльність не охоплюється попереднім пунктом;
- 6) гарантії та зобов'язання;
- 7) торгівля за власний рахунок або за рахунок клієнтів у таких випадках:
 - а) інструменти грошового ринку (чеки, векселі, депозитні сертифікати тощо);
 - б) іноземна валюта;

⁴⁵ Completing the Internal Market: White Paper from the Commission to the European Council (Milan, 28–29 June 1985).
URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4ff490f3-dbb6-4331-a2ea-a3ca59f974a8/language-en>.

⁴⁶ Фінансові послуги в європейському праві.
URL: [https://just.odessa.gov.ua/files/upload/files/21\(2\).pdf](https://just.odessa.gov.ua/files/upload/files/21(2).pdf).

- в) фінансові ф'ючерси та опціони;
- г) інструменти обміну та процентної ставки;
- г) переказні цінні папери;
- 8) участь у емісії цінних паперів та надання послуг, що стосуються цієї емісії;
- 9) консультування підприємств щодо структури капіталу, промислової стратегії та супутніх питань та консультацій, а також послуг, пов'язаних із злиттям та купівлею підприємств;
- 10) грошові посередницькі послуги;
- 11) управління портфелем цінних паперів та консультування.
- 12) зберігання та управління цінними паперами;
- 13) послуги з надання кредитної інформації;
- 14) послуги відповідального зберігання;
- 15) випуск електронних грошей.

У Директиві 2013/36/ЄС використовується термін «фінансова послуга», однак в інших актах ЄС, присвячених регулюванню ринку фінансових послуг використовуються терміни «інвестиційна послуга» (Директива 2014/65/ЄС, так звана MiFID II⁴⁷) та «послуги» щодо відносин страхування (Директива 2009/138/ЄС, так звана Solvency II⁴⁸ та Директива 2016/97/ЄС⁴⁹).

⁴⁷ Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Directive 2002/92/EC and Directive 2011/61/EU Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0065>.

⁴⁸ Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32009L0138>.

⁴⁹ Directive (EU) 2016/97 of the European Parliament and of the Council of 20 January 2016 on insurance distribution (recast) URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0097&qid=1622755970984>.

Класифікація фінансових послуг представлена також у Регламенті ЄС № 549/2013⁵⁰, причому в один ряд поставлені фінансові та страхові послуги. Так, фінансові та страхові послуги поділяються на дві великі групи: які надаються центральними банками та загальні фінансові послуги (фінансове посередництво, включаючи страхові та пенсійні послуги; діяльність інфраструктури фінансового ринку; інші фінансові послуги). За суб'єктами надання та оплати фінансових послуг у Європейській системі національних та регіональних рахунків виділяються фінансові послуги:

- а) що передбачають здійснення прямого платежу;
- б) що оплачуються шляхом нарахування процентних платежів;
- в) з придбання та вибуття фінансових активів та зобов'язань на фінансових ринках;
- г) що надаються в системах страхування та пенсійного забезпечення, де діяльність фінансується за рахунок завантаження страхових внесків та за рахунок повернення доходу на заощадження.

Відповідно до класифікації Європейського центрального банку на ринку фінансових послуг у ЄС здійснюють діяльність такі *види фінансових посередників*:

– монетарні фінансові інститути – фінансові установи резиденти країн Європейського Союзу, видом діяльності яких є отримання депозитів та видача кредитів, а також інвестиції у цінні папери за власний рахунок. До них належать: Центральні банки держав-членів ЄС, банківські та інші кредитні та депозитні фінансові установи, інституції з випуску та обігу електронних грошей, грошові фонди;

⁵⁰ Regulation (EU) No 549/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on the European system of national and regional accounts in the European Union Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0549&qid=1622756287939>.

- інвестиційні фонди – фінансові інститути, що здійснюють інвестиції у фінансові та нефінансові активи;
- фінансові компанії спеціального призначення – займаються сек'юритизацією фінансових активів, за рахунок емісії власних цінних паперів, які викупуються інвесторами. Їх призначення – зменшення кредитного ризику;
- провайдери платіжних сервісів – компанії, що забезпечують трансакції в межах ЄС;
- страхові компанії та пенсійні фонди⁵¹.

Функціонування єдиного ринку фінансових послуг є одним з важливих чинників формування внутрішнього ринку ЄС. У вже згаданій «Білій книзі»⁵² спеціальний розділ був присвячений фінансовим послугам (пункти 101–107). Запропонована у ній гармонізація базувалася на *принципах єдиної банківської ліцензії, взаємного визнання та контролю країни проживання*⁵³.

Головним об'єднавчим інструментом інтеграції у фінансовій сфері для держав-членів ЄС дослідники називають застосування *принципу єдиної ліцензії на ринках усіх країн ЄС*⁵⁴. Під принципом взаємного визнання розуміється обов'язок держави-члена ЄС визнати як власну систему регулювання виробництва господарської діяльності, систему такого регулювання в іншій державі-члені при вве-

⁵¹ Семенов А. Ю., Пахненко О. М. Аналіз стану та структури ринку фінансових послуг Європейського Союзу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 25. Ч. 2. С. 146.

⁵² Completing the Internal Market: White Paper from the Commission to the European Council (Milan, 28–29 June 1985).
URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4ff490f3-dbb6-4331-a2ea-a3ca59f974a8/language-en>.

⁵³ Financial services policy.

URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/83/financial-services-policy>.

⁵⁴ Редзюк Є. В. Особливості створення і функціонування єдиного ринку фінансових послуг у країнах ЄС: уроки і досвід для України. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2017. № 10. С. 182.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piir_2017_10_22.

зенні товарів та транскордонному наданні послуг. Завдяки реалізації цього принципу усуваються додаткові бар'єри для створення та ліцензування діяльності фінансових установ. Стосовно «контролю країни місцезнаходження», відмічається, що держава-член ЄС, в якій зареєстровано фінансову установу, зобов'язана здійснювати нагляд за її діяльністю⁵⁵. Фактично створення єдиного ринку фінансових послуг у ЄС означає, що одержання ліцензії на надання того чи іншого виду фінансових послуг у одній державі-члені ЄС дає право здійснювати таку діяльність на усій території Союзу.

Поглиблення економічної інтеграції у ЄС триває постійно, удосконалення засад організації ринку фінансових послуг здійснюється на основі планів дій, узгоджених інституціями ЄС. Останнім таким документом є «Об'єднаний ринок капіталу для людей та бізнесу – новий план дій»⁵⁶. У цьому Плані Єврокомісія зобов'язується здійснити 16 дій для досягнення трьох ключових цілей:

– підтримка екологічного, цифрового, інклюзивного та стійкого відновлення економіки, зробивши фінансування більш доступним для європейських компаній. Включає такі дії:

- створення загальноєвропейської платформи, яка забезпечуватиме інвесторам безперешкодний доступ до фінансової інформації та інформації про компанії, що стосується стійкості;

⁵⁵ Ментух Н. Ф., Шевчук О. Р. Гармонізація законодавства України про фінансові послуги з правом європейського союзу в рамках угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 1. – С. 70. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/6823/1/%D0%9C%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%85%20%D0%9D..pdf>.

⁵⁶ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions a Capital Markets Union for people and businesses-new action plan COM/2020/590. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2020:590:FIN>.

Правові засади організації ринку фінансових послуг у ЄС

- для диверсифікації доступу малих та інноваційних компаній до фінансування планується спростити правила лістингу для публічних ринків;
- зміни законодавства для європейських довгострокових інвестиційних фондів для спрямування більш довгострокового фінансування на компанії та інфраструктурні проекти, що сприяють досягненню мети розумного, стійкого та інклюзивного зростання;
- усунення регулятивних перешкод для страхових компаній для довгострокового інвестування, не завдаючи шкоди фінансовій стабільності та захисту страхувальників; забезпечення розсудливого режиму довгострокових банківських інвестицій для суб'єктів малого підприємництва; сприяння ринковій діяльності банків та інших фінансових фірм;
- запровадження вимоги до банків направляти суб'єктів малого підприємництва, чия кредитну заявку вони відхилили, до постачальників альтернативного фінансування;
- для розширення ринку сек'юритизації в ЄС змінити законодавство з метою посилення надання кредитів банками компаніям ЄС, зокрема суб'єктам малого підприємництва;
 - забезпечити приватних осіб, які заощаджують та довгостроково інвестують:
 - проведення оцінки доцільності розвитку європейської системи фінансових консультантів; сприяння навчальним заходам, що підтримують фінансову освіту, зокрема щодо відповідального та довгострокового інвестування;
 - удосконалення законодавства стосовно обов'язку розкриття інформації для роздрібних інвесторів, щоб вони отримували чесні поради та чітку та порівнянну інформацію про товар, а також зменшення обсягу цієї інформації

для досвідчених роздрібних інвесторів, за умови відповідних гарантій; підвищення рівня професійної кваліфікації фінансових консультантів в ЄС;

- сприяння моніторингу адекватності пенсій у державах-членах шляхом розробки інформаційних порталів з інформацією про пенсійні накопичення особи; розробка рекомендацій щодо стимулювання участі в професійних пенсійних схемах;

– інтегрувати національні ринки капіталу у справжній єдиний ринок:

- створення загальної, стандартизованої загальноєвропейської системи застосування податкових пільг у джерела виплати для зменшення витрат для транскордонних інвесторів та запобігання податковим шахрайствам;

- удосконалити законодавство щодо провадження у справах про неплатоспроможність шляхом мінімальної гармонізації або посилення конвергенції у цільових областях небанківського законодавства про неплатоспроможність;

- гармонізувати правил, що регулюють взаємодію між інвесторами, посередниками та емітентами стосовно поняття «акціонер» для сприяння транскордонному залученню інвесторів;

- внести змін до правил для вдосконалення транскордонного надання розрахункових послуг у ЄС;

- створити ефективну та всебічну консолідовану стрічку для власного капіталу та подібних до акцій фінансових інструментів;

- посилити систему захисту та сприяння інвестиціям в ЄС;

- вдосконалити єдині правила для ринків капіталу шляхом оцінки необхідності подальшої гармонізації правил ЄС та моніторингу прогресу у напрямку наближення нагляду;

- усунення законодавчих прогалин регулювання та нагляду на ринках капіталу ЄС для унеможливлення повторення справи Wirecard.

Реалізація зазначених кроків дозволить, на думку Єврокомісії, створити повноцінно функціонуючий інтегрований ринок капіталів, що сприятиме стійкому розвитку конкурентоспроможної економіки⁵⁷. Експерти щодо цього плану Єврокомісії зазначають, що єдиний ринок капіталів досягне своїх цілей і сприятиме довгостроковому відновленню економіки лише за умови збереження та, у разі необхідності, посилення існуючих гарантій фінансової стабільності та захисту споживачів. Однак при цьому застерігають, що деякі із запропонованих дій несуть ризики фінансовій стабільності, зокрема: зменшення пруденційних вимог до страховиків та зниження вимог для капіталу банків для інвестицій, зобов'язання спрямовувати суб'єктів малого підприємництва до альтернативних постачальників фінансування, розширення ринку сек'юритизації, збільшення участі роздрібних інвесторів на ринках капіталу⁵⁸. Слід відмітити, що значна частина запропонованих Єврокомісією дій, спрямованих на об'єднання ринків капіталу, передбачає оцінку переваг та детальне вивчення доцільності запровадження, тому поспішні зміни не будуть запроваджуватися.

Підсумовуючи можна зазначити, що регулювання ринку фінансових послуг в ЄС еволюціонувало разом із регулюванням внутрішнього ринку Союзу. Підписавши

⁵⁷ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions a Capital Markets Union for people and businesses-new action plan COM/2020/590. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2020:590:FIN>.

⁵⁸ Pieper James Improved capital markets must finance a sustainable economy without harming financial stability and consumer protection. *Finance Watch*. URL: <https://www.finance-watch.org/press-release/improved-capital-markets-must-finance-a-sustainable-economy-without-harming-financial-stability-and-consumer-protection/>.

Угоду про асоціацію⁵⁹ Україна взяла на себе зобов'язання поступово адаптувати законодавство України до *acquis* ЄС і одним з напрямів такої адаптації визначено сферу фінансових послуг. Вивчення законодавства ЄС щодо регулювання ринку фінансових послуг сприятиме кращому розумінню потенційних напрямків розвитку українського фінансового законодавства.

Контрольні запитання

1. Охарактеризуйте етапи європейської інтеграції, як вони вплинули на формування фінансового ринку ЄС.
2. Назвіть інституції ЄС, наведіть приклади органів та установ ЄС, які з них наділені повноваженнями регулювати ринок фінансових послуг.
3. Охарактеризуйте сфери компетенції ЄС.
4. Чим відрізняються Регламенти від Директив як джерела права ЄС?
5. Що собою являє доктрина верховенства права ЄС?
6. Назвіть положення установчих договорів ЄС, якими визначено засади функціонування валютного та економічного союзу.
7. Охарактеризуйте етапи розвитку правового регулювання фінансових послуг в ЄС.
8. Що є основою спільного ринку фінансових послуг у ЄС?
9. Поясніть, що являє собою принцип свободи руху капіталу?
10. Які послуги належать до фінансових відповідно до законодавства ЄС?

⁵⁹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

11. Що собою являє принцип єдиної ліцензії на фінансових ринках держав-членів ЄС?

Практичне завдання

Порівняйте положення європейського та українського законодавства стосовно належності тих чи інших послуг до фінансових. Які обмеження передбачені для установ, які мають право надавати фінансові послуги.

Питання для обговорення

Які на вашу думку засади організації ринку фінансових послуг в Європейському Союзі доцільно запровадити в Україні?

1.2 Правові засади регулювання ринку фінансових послуг у Європейському Союзі

Сучасний стан розвитку ринкових відносин у європейських країнах характеризується наявністю державного впливу на ринок, зокрема й ринок фінансових послуг. Функціонування вільного ринку може створювати складні для учасників ринку ситуації, а щодо фінансових ринків переростати у катастрофічні, адже банкрутство фінансової установи має наслідки не тільки для власників та клієнтів цієї установи, але й може спричинити значну нестабільність всього ринку чи навіть фінансову кризу.

Проаналізовані у попередньому параграфі положення установчих договорів ЄС та окремих актів вторинного законодавства дозволили визначити загальні засади функціонування внутрішнього ринку ЄС і його частини – єдиного ринку фінансових послуг. Особливість ЄС як наддержавного утворення полягає у тому, що частину прав здійснювати регулювання тієї чи іншої сфери суспільних

відносин держави-члени ЄС передали на рівень Союзу та наділили інституції ЄС відповідною компетенцією. У цьому параграфі навчального посібника розглядатиметься, яким саме чином і через повноваження яких суб'єктів здійснюється регулювання ринків фінансових послуг у ЄС.

Упорядкування суспільних відносин здійснюється в першу чергу за допомогою установавання правових норм, що містять приписи, заборони або уповноважують окремих суб'єктів на здійснення конкретних дій. Слід погодитися, що *метою правового регулювання фінансових послуг* у рамках ЄС є створення системи, що дозволяє вільно функціонувати в середині ЄС. Це означає вільне переміщення фінансових активів, товарів, послуг та робочої сили, а територія ЄС при цьому розглядається, як унітарна держава⁶⁰. Ця загальна мета потребує деталізації багатьох важливих моментів, зокрема визначення єдиних вимог до надавачів фінансових послуг, уніфікованих правил здійснення ними діяльності, систематизувати вимоги для забезпечення їхньої стійкості та платоспроможності. Тому відповідні інституції ЄС наділяються компетенцією реалізовувати заходи, спрямовані на регулювання ринків фінансових послуг Союзу.

До *принципів правового регулювання фінансових послуг* в ЄС дослідники відносять:

- принцип відкритої ринкової економіки з вільною конкуренцією;
- принцип взаємного визнання і консолідованого нагляду;
- принцип пруденційного нагляду;
- принцип встановлення однакових вимог;

⁶⁰ Ментух Н. Ф., Шевчук О. Р. Гармонізація законодавства України про фінансові послуги з правом європейського союзу в рамках угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 1. – С. 70.
URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/6823/1/%D0%9C%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%83%D1%85%20%D0%9D..pdf>.

- принцип сталого платіжного балансу;
- принцип прозорості;
- принцип гармонізації законодавства ЄС в галузі фінансових послуг;
- принцип захисту прав споживачів фінансових послуг;
- принцип оцінки фінансової звітності⁶¹.

Слід звернути увагу на те, що серед принципів регулювання цієї сфери наявний принцип захисту прав споживачів фінансових послуг. Це цілком виправдано, адже споживач тут виступає як «слабка» сторона відносин, пов'язаних із наданням фінансових послуг, – він не має достатніх спеціальних знань, щоб зважити на всі ризики обрання того чи іншого надавача фінансової послуги, оцінити його надійність та фінансову стійкість, умови отримання цієї послуги тощо. Тому для захисту споживачів від можливих порушень їхніх прав надавачами фінансових послуг потрібні ефективні механізми попередження порушення та захисту цих прав, які в рамках ЄС мають уніфікований характер на території всіх держав-членів.

У літературі підкреслюється, що основною *метою політики центральних органів управління ЄС у сфері фінансових послуг* є рух в сторону інтегрованого, відкритого, конкурентоспроможного і економічно ефективного фінансового ринку ЄС; усунення решти економічно істотних бар'єрів, що перешкоджають доступному й відкритому наданню фінансових послуг і вільному руху капіталу з найменшими транзакційними витратами; посилення і гармонізація контролю; імплементація, застосування і постійна оцінка чинного законодавства, а також прагнення до

⁶¹ Редзюк Є. В. Особливості створення і функціонування єдиного ринку фінансових послуг у країнах ЄС: уроки і досвід для України. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2017. № 10. С. 174–175.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piir_2017_10_22.

його вдосконалення, розвиток співробітництва та конвергенції в ЄС, поглиблення відносин з фінансовими ринками інших країн і об'єднань⁶². Послідовна реалізація кроків, спрямованих на інтеграцію, забезпечили єдиний підхід до правового регулювання фінансових ринків у всіх державах членів ЄС та єдину політику регулювання у цій сфері. Такі ж єдині вимоги існують і стосовно механізмів захисту прав споживачів фінансових послуг.

Управління діяльністю на фінансових ринках охоплює такі напрямки:

- регулювання, що передбачає постійну оцінку стану, визначення правил та порядку здійснення діяльності з надання фінансових послуг;
- здійснення нагляду та контролю за дотриманням встановлених правил;
- виявлення порушників встановлених норм і правил та застосування до них необхідних заходів впливу⁶³.

Визначення правил та порядку здійснення діяльності з надання фінансових послуг, передбачає встановлення загальнообов'язкових правил. Ухвалення нормативних актів, якими визначаються загальні правила здійснення та організації діяльності споживачів та учасників ринку фінансових послуг Г. М. Шовкопляс відносить до форм державного регулювання ринку фінансових послуг⁶⁴. Окрім

⁶² Редзюк Є. В. Особливості створення і функціонування єдиного ринку фінансових послуг у країнах ЄС: уроки і досвід для України. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2017. № 10. С. 182.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Piir_2017_10_22.

⁶³ Розподіл регуляторних і наглядових функцій на фінансовому ринку: європейський досвід та рекомендації для України / підг. С. Хоружий ; Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України. Київ, 2016. С. 9. URL: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/FEAO_Rozpodil_funktsiy_na_finrnyku.pdf.

⁶⁴ Шовкопляс Г. М. Теоретичні аспекти державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні: сучасний стан. *Правові основи здійснення господарської діяльності в інноваційному суспільстві: монографія / за ред. А. П. Гетьмана, С. В. Глібка, О. О. Дмитрик, Г. В. Анісімової*. Харків : Право, 2018. С. 98

нормативного регулювання ринку фінансових послуг не менш важливими є й інші форми діяльності держави спрямовані на організацію функціонування ринку та підтримання його стабільності.

Слід відмітити, що у державах-членах ЄС розмежовуються поняття «регулювання» та «нагляд» по відношенню до сфери фінансових послуг. Це обумовлює існування двох видів органів – регуляторів (Regulators) та органів нагляду (Supervisors). Перші оцінюють стан фінансового ринку та встановлюють певні норми та правила, другі забезпечують нагляд шляхом здійснення моніторингу і контролю та вживають заходи впливу до порушників встановлених норм⁶⁵.

Внутрішній ринок ЄС передбачає свободу надання послуг в межах всіх держав-членів ЄС, тому для підтримки належного стану єдиного ринку фінансових послуг недостатньо зусиль регуляторів та наглядових органів кожної окремої держави-члена ЄС. *Відповідно суб'єкти, уповноважені здійснювати нормативне регулювання ринків фінансових послуг в ЄС, визначаються як на загальноєвропейському, так і на національному рівнях.*

На загальноєвропейському (наднаціональному) рівні в ЄС нормативне регулювання, тобто ухвалення загальнообов'язкових актів, згідно з положеннями установчих договорів наділені Європейський Парламент та Рада, а в окремих питаннях – Європейський центральний банк.

Відповідно до статті 59 Договору про функціонування ЄС з метою досягнення лібералізації конкретної послуги Європейський Парламент та Рада, діючи згідно зі

https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/Монографія_Дмитрик_Право.pdf.

⁶⁵ Хоружий С. Класифікація моделей регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ. *Економічний аналіз*. 2019 рік. Том 29. № 1. С. 103.

URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/download/1653/656565675>
5.

звичайною законодавчою процедурою після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом, видають директиви.

Повноваження регулювати фінансові послуги надані Європейському Парламенту та Раді відповідно до частин 2–3 статті 64 Договору про функціонування ЄС. За звичайною законодавчою процедурою для забезпечення вільного руху капіталу між державами-членами та третіми країнами та без шкоди іншим положенням установчих договорів, можуть ухвалюватися заходи щодо руху капіталу до або з третіх країн із залученням прямих інвестицій, включаючи інвестиції у нерухомість, щодо заснування, надання фінансових послуг або допуску цінних паперів на ринки капіталу. За спеціальною законодавчою процедурою Рада може одностайно і після проведення консультацій із Європейським Парламентом ухвалити заходи, що є кроком назад в законодавстві Союзу в питаннях лібералізації руху капіталу до або з третіх країн. У разі дій виняткових обставин (ст. 66 Договору про функціонування ЄС), коли є загроза серйозних ускладнень у функціонуванні економічного та валютного союзу Рада за пропозицією Комісії та після проведення консультацій з Європейським центральним банком може вжити захисних заходів щодо руху капіталу з третіх країн на період, що не перевищує шести місяців.

З огляду на те, що Союз уповноважені ухвалювати заходи з метою заснування або забезпечення функціонування внутрішнього ринку ЄС, який охоплює простір без внутрішніх кордонів, де забезпечено вільний рух товарів, осіб, послуг та капіталу (ст. 26 Договору про функціонування ЄС), Європейський Парламент та Рада за звичайною законодавчою процедурою та після проведення консультацій з Економічно-соціальним комітетом наділяються правом ухвалювати відповідні заходи щодо наближення законодавства держав-членів, спрямованих на створення та

функціонування внутрішнього ринку (ст. 114 Договору про функціонування ЄС).

У статтях 288–299 Договору про функціонування ЄС характеризуються правові акти ЄС та процедури їх ухвалення. Директиви ухвалюються з метою гармонізації законодавства держав-членів ЄС у тій чи іншій сфері, регламенти є інструментом його уніфікації. Регламенти є обов'язковими до виконання і у повному обсязі повинен прямо застосовуватися в усіх державах-членах. Обов'язковість ухвалених директив означає необхідність імплементувати в національне законодавство відповідні положення, національні органи влади при цьому вільні у виборі форм та засобів імплементації.

Важливими суб'єктами, які забезпечують реалізацію програм та проектів ЄС, є також Європейський центральний банк, Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку⁶⁶. Європейський центральний банк (European Central Bank, ECB) відповідно до статті 13 Договору про Європейський Союз належить до інституцій Європейського Союзу, повноваження якої визначені установчими договорами.

Відповідно до статті 34 Протоколу № 4 «Про статут Європейської системи центральних банків та Європейського центрального банку» згідно зі статтею 132 Договору про функціонування Європейського Союзу ECB уповноважений видавати регламенти в обсязі, необхідному для виконання завдань, визначених в пункті 1 частини 3.1 статті 3, частини 19.1 статті 19, статті 22 або частині 25.2 статті 25, та у випадках, які визначаються актами Ради, зазначеними у статті 41 Статуту ECB. Це стосується насамперед визначення та впровадження монетарної політики Союзу; вста-

⁶⁶ Семенов А. Ю., Пахненко О. М. Аналіз стану та структури ринку фінансових послуг Європейського Союзу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 25. Ч. 2. С. 146.

новлення нормативів тримання мінімальних резервів кредитними установами, що засновані в державах-членах, на рахунках ЕСВ та національних центральних банків; забезпечення ефективних та надійних клірингових та платіжних систем в межах Союзу та з третіми країнами; виконання особливих завдань, пов'язаних з політикою щодо нагляду за кредитними та іншими фінансовими установами, за винятком страхових підприємств; а також надання консультацій чи рекомендацій Європейському Парламенту при ухваленні ним законодавчих актів у цій сфері.

Європейський центральний банк та національні центральні банки разом складають Європейську систему центральних банків (The European System of Central Banks, ESCB), головною метою якої є підтримка цінової стабільності: захист вартості євро. Європейський центральний банк відповідає за пруденційний нагляд за кредитними установами, розташованими в зоні євро та за участю держав-членів, що не входять в єврозону, в рамках Єдиного механізму нагляду, до складу якого також входять національні компетентні органи. Це сприяє безпеці та надійності банківської системи та стабільності фінансової системи в межах ЄС та кожної держави-члена.

Розширення діяльності фінансових установ за межі національних ринків та глибина інтеграційних процесів у Європейському Союзі обумовили необхідність координувати зусилля національних компетентних органів регулювання та нагляду. Для координації роботи національних регуляторних та наглядових органів були створені міжнаціональні дорадчі органи – Комітет європейських банківських наглядових органів⁶⁷, Комітет європейських органів

⁶⁷ Commission Decision 2004/5/EC of 5 November 2003 establishing the Committee of European Banking Supervisors. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3A0J.L_.2004.003.01.0028.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2004%3A003%3ATOC.

нагляду за страхуванням та професійним пенсійним забезпеченням⁶⁸, Комітет європейських регуляторів цінних паперів⁶⁹. Комітети склалися із високопоставлених представників національних органів державної влади, уповноважених здійснювати регулювання та нагляду відповідних секторів фінансового ринку. Їх завданням було сприяти послідовному та своєчасному впровадженню законодавства Співтовариства в державах-членах шляхом забезпечення більш ефективної співпраці між національними наглядовими органами, проведення експертних оцінок та просування найкращої практики. Діяльність цих колегіальних міжнаціональних органів передбачала консультування Європейської Комісії або на її запит, або за власною ініціативою.

Економісти наголошують, що проведення перебудови механізмів регулювання фінансових ринків було обумовлено зростаючою взаємозалежністю фінансових інституцій, що працюють на окремих сегментах фінансового ринку у ЄС, а також світовою фінансовою кризою 2007–2008 рр.⁷⁰ Фінансова криза виявила важливі недоліки фінансового нагляду, який не зміг передбачити несприятливі макропруденційні зміни та запобігти накопиченню надмірних ризиків у фінансовій системі. Тому Європейська Комісія запропонувала низку реформ до поточних ме-

⁶⁸ Commission Decision 2004/6/EC of 5 November 2003 establishing the Committee of European Insurance and Occupational Pensions Supervisors. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004D0006&qid=1648737960955>.

⁶⁹ Commission Decision 2001/527/EC of 6 June 2001 establishing the Committee of European Securities Regulators. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=urisrv%3A0J.L_.2001.191.01.0043.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2001%3A191%3ATOC.

⁷⁰ Дороніна І. І. Регулювання фінансового ринку в Україні та ЄС. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 7. С. 72. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2019/13.pdf.

ханізмів для забезпечення фінансової стабільності на рівні Європейського Союзу.

У зв'язку з цим у 2009 році були ухвалені нові рішення, якими по новому визначався правовий статус Комітету європейських банківських наглядових органів⁷¹, Комітету європейських органів нагляду за страхуванням та професійним пенсійним забезпеченням⁷² та Комітету європейських регуляторів цінних паперів⁷³. З метою кращого захисту громадян і відновлення довіри до фінансової системи посилювалася співпраця національних наглядових органів, а також була переглянута роль нагляду в оцінці ризиків для фінансової стабільності. Комітетам було доручено виконання таких завдань:

а) посередництво або сприяння посередництву між контролюючими органами у випадках, визначених відповідним законодавством, або на вимогу контролюючого органу;

б) надання висновків контролюючим органам у випадках, визначених відповідним законодавством, або на їх запит;

в) сприяння ефективному двосторонньому та багатосторонньому обміну інформацією між контролюючими органами з урахуванням застосовних положень про конфіденційність;

⁷¹ Commission Decision 2009/78/EC of 23 January 2009 establishing the Committee of European Banking Supervisors. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2009.025.01.0023.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2009%3A025%3ATOC.

⁷² Commission Decision 2009/79/EC of 23 January 2009 establishing the Committee of European Insurance and Occupational Pensions Supervisors URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2009.025.01.0028.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2009%3A025%3ATOC.

⁷³ Commission Decision 2009/77/EC of 23 January 2009 establishing the Committee of European Securities Regulators. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.L_.2009.025.01.0018.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2009%3A025%3ATOC.

г) полегшити делегування завдань між наглядовими органами, зокрема шляхом визначення завдань, які можуть бути делеговані, та шляхом поширення передового досвіду;

г) сприяння забезпеченню ефективного та послідовного функціонування колегій наглядових органів, зокрема, шляхом встановлення керівних принципів для оперативного функціонування комітетів, моніторингу узгодженості практики різних органів та обміну передовим досвідом;

д) сприяння розробці високоякісних та єдиних стандартів наглядової звітності;

е) огляд практичного застосування необов'язкових настанов, рекомендацій та стандартів, виданих Комітетом.

Зазначені наглядові комітети уповноважили здійснювати моніторинг та оцінку подій у банківському секторі, у секторі страхування, перестраховування та професійних пенсій, а також у сфері цінних паперів, для чого принаймні двічі на рік вони повинні були надавати Європейській Комісії оцінки мікропруденційних тенденцій, потенційних ризиків і вразливостей відповідного сектору.

Проте неможливість досягти повноцінної співпраці та обміну інформацією між національними наглядовими органами для ухвалення оперативних рішень щодо транскордонних фінансових установ в рамках зазначеного правового регулювання фінансового сектору в ЄС обумовили подальші зміни в європейському законодавстві. Дослідники відмічають, що реформування системи фінансового регулювання і нагляду в ЄС було спрямовано на забезпечення нагляду і контролю за діяльністю на фінансових ринках в цілому для виявлення системних ризиків задовго до того, як вони стануть загрозою⁷⁴. Тому Регламентом

⁷⁴ Розподіл регуляторних і наглядових функцій на фінансовому ринку: європейський досвід та рекомендації для України / підг. С. Хоружий ; Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України. Київ, 2016. С. 10.

№ 1024/2013/ЄС⁷⁵ було запроваджено **Єдиний механізм нагляду (Single Supervisory Mechanism, SSM)** за фінансово-кредитними установами, який включає діяльність не тільки ЕЦБ, а й національних банківських регуляторів – органів пруденційного нагляду держав-учасниць ЄС. Регламент застосовується державою-членом ЄС незалежно від факту входження до зони євро. Сутність Єдиного механізму нагляду полягає у тому, що ЕЦБ безпосередньо здійснює нагляд щодо найбільш значних кредитних установ, а інші банківські установи контролюються ЕЦБ спільно з національними органами банківського нагляду.

Необхідність реформування наднаціональних органів нагляду за ринками фінансових послуг у ЄС була обумовлена транскордонний характером надання фінансових послуг у ЄС, порівняно легким доступом на ринок та підвищеним ризиком діяльності таких установ для стабільності європейського фінансового ринку. З огляду на те, що ефективно регулювати фінансовий ринок в межах однієї країни, маючи загальноєвропейські ризики, неможливо, тому виникла потреба у вдосконаленні правового забезпечення регулювання ринків фінансових послуг на рівні ЄС⁷⁶. У результаті Європейським Парламентом та Радою були ухвалені такі регламенти:

– Регламент 1092/2010/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 24 листопада 2010 року про макропруден-

URL: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/FEAO_Rozpodil_funktsiy_na_finrynky.pdf.

⁷⁵ Council Regulation (EU) No 1024/2013 of 15 October 2013 conferring specific tasks on the European Central Bank concerning policies relating to the prudential supervision of credit institutions. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/AUTO/?uri=CELEX:32013R1024&qid=1648378424221&rid=1>.

⁷⁶ Бачо Р. Й. Загальна характеристика сучасної системи регулювання ринку фінансових послуг в Європейському Союзі. *Економіка і організація управління*. 2014. № 1 (17)–2 (18). С. 37.

URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/1035/1053>.

нційний нагляд ЄС за фінансовою системою та створення Європейської ради з системних ризиків;

– Регламент 1093/2010/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 24 листопада 2010 року про створення Європейського наглядового органу (Європейського органу банківського нагляду), внесення змін до Рішення 716/2009/ЄС та скасування Рішення Комісії 2009/78/ЄС;

– Регламент 1094/2010/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 24 листопада 2010 року про створення Європейського наглядового органу (Європейського органу страхування та професійних пенсій), внесення змін до Рішення 716/2009/ЄС та скасування Рішення Комісії 2009/79/ЄС;

– Регламент 1095/2010 Європейського Парламенту та Ради від 24 листопада 2010 року про створення Європейського наглядового органу (Європейський орган з цінних паперів та ринків), внесення змін до Рішення 716/2009/ЄС та скасування Рішення Комісії 2009/77/ЄС.

Завдяки чому була створена нова ***Європейська система фінансового нагляду (European System of Financial Supervisor, ESFS)***, яка складається з таких елементів:

– ***Європейська рада із системних ризиків (European Systemic Risk Board, ESRB)***, яку створили для посилення європейського механізму нагляду з метою кращого захисту громадян і відновлення довіри до фінансової системи ЄС. Рада сприяє забезпеченню фінансової стабільності та пом'якшенню негативного впливу на внутрішній ринок та реальну економіку, об'єднує суб'єктів фінансового нагляду на національному рівні та на рівні Союзу, щоб діяти як мережа⁷⁷;

⁷⁷ Regulation (EU) No 1092/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 on European Union macro-prudential oversight of the financial system and establishing a European Systemic Risk Board. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02010R1092-20191230>.

– створені за пропозицією Європейської комісії наприкінці 2010 р. **європейські наглядові органи**. Їхня діяльність сприяє ефективності та стабільності фінансової системи ЄС з метою захисту економіки ЄС, юридичних осіб та громадян від непередбачуваних загроз. Для досягнення поставленої мети законодавчо визначені специфічні секторальні завдання кожного з органів. Кожен орган нагляду в системі європейських фінансових регуляторів розробляє єдині стандарти нагляду та регулювання, а також заходи їх практичного застосування⁷⁸. Європейські наглядові органи підзвітні Європейському парламенту та Раді. Якщо ця підзвітність стосується міжгалузевих питань, співпраця координується через Об'єднаний комітет органів нагляду. Систему європейських фінансових регуляторів ЄС формують три секторальних органи:

- *Європейський орган з цінних паперів та ринків (European Securities and Markets Authority, ESMA);*
- *Європейський орган банківського нагляду (European Banking Authority, EBA);*
- *Європейський орган із страхування та пенсійних пенсій (European Insurance and Occupational Pensions Authority, EIOPA);*

– **Об'єднаний комітет органів нагляду в ЄС** (the Joint Committee of the European Supervisory Authorities). Комітет є форумом, метою якого є зміцнення співпраці між Європейським органом банківського нагляду, Європейським органом із страхування та пенсійних фондів та Європейським органом з цінних паперів та ринків. Через Об'єднаний комітет три секторальні наглядові органи регулярно та ретельно координують свою наглядову діяль-

⁷⁸ Бачо Р. Й. Загальна характеристика сучасної системи регулювання ринку фінансових послуг в Європейському Союзі. *Економіка і організація управління*. 2014. № 1 (17)–2 (18). С. 41.

URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/1035/1053>.

ність у межах своїх відповідних обов'язків і забезпечують послідовність у своїй практиці⁷⁹;

– **національні органи з нагляду держав-членів ЄС** (the national supervisory authorities of EU member states).

У період до світової фінансової кризи 2007–2008 років, багато країн перейшли до моделі мегарегулятора, тобто надання повноважень здійснювати нагляд за різними сегментами фінансового ринку одному наглядовому органу. Неможливість за таких умови ухвалювати адекватні регуляторні антикризові заходи, які повинні забезпечити стабільність фінансового ринку, обумовила пошук нових механізмів організації системи нагляду на фінансовому ринку⁸⁰.

Головною метою створення європейських наглядових органів, що входять до Європейської системи фінансового нагляду, визначено запобігання ризикам, які послаблюють стабільність всієї фінансової системи. Таким чином, Європейська система фінансового нагляду (ESFS) включає макропруденційний та мікропруденційний нагляд, тим самим ЄС намагається створити дійсно загальноєвропейський рівень нагляду в середньостроковій перспективі прагне забезпечити діалог між усіма органами, включаючи центральні банки і наглядові органи в країнах-членах ЄС⁸¹. Характеризуючи побудову органів системи

⁷⁹Towards European Supervisory Convergence. The Joint Committee of the European Supervisory Authorities. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016. URL: https://esas-joint-committee.europa.eu/Publications/EI0116679ENN_proof_updated_2_FINAL%20FINAL%20FINAL.pdf.

⁸⁰ Шапран Н. С. Реформування системи фінансового нагляду в ЄС. *Фінанси, облік і аудит*. 2013. Випуск 1 (21). С. 170. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32607806.pdf>.

⁸¹ Терещенко Г. Досвід антикризового регулювання фінансового сектору в країнах ЄС. *Антикризове управління економікою України: нові виклики*: Матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції: Київ: КНЕУ, 2015. С. 161. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32618443.pdf>.

фінансового нагляду в ЄС, Г. М. Шовкопляс відмічає її наддержавний характер, наявність декількох регуляторів та відсутність мегарегулятора⁸².

Дослідники розділяють повноваження європейських наглядових органів на два типи: квазі-нормативні повноваження та повноваження на втручання⁸³. Під квазі-нормативними поноваженнями мається на увазі затвердження правил для учасників ринків. Відповідно до статей 290–291 Договору про функціонування Європейського Союзу Європейській Комісії може надаватися право ухвалювати делеговані законодавчі акти, тому нормативні акти підготовлені європейськими наглядовими органами остаточно затверджуються Комісією.

Секторальні загальноєвропейські наглядові органи формують наднаціональну частину структури нагляду за фінансовими інституціями. Вони не наділені повноваженнями здійснювати безпосередній нагляд за окремими фінансовими установами, це виключна компетенція національних органів нагляду.

Виятки з цього правила, коли європейські наглядові органи можуть приймати рішення, що стосуються окремих фінансових інституцій:

- здійснення розслідувань європейськими наглядовими органами – на запит Єврокомісії, Європарламенту, Європейської Ради, національного наглядового органу, банківської групи або за своєю власною ініціативою – ви-

⁸² Шовкопляс Г. М. Засади поділу ринку фінансових послуг залежно від системи органів регулювання в Україні та країнах ЄС. *Право та інновації*. 2014. № 3(7). С. 108. URL: <https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2014/10/Shovkoplyas7.pdf>.

⁸³ Chamon, Merijn & Arriba-Sellier, Nathan. FBF : On the Justiciability of Soft Law and Broadening the Discretion of EU Agencies. *European Constitutional Law Review*. 2022. No 18. PP. 286-314. URL: <https://doi.org/10.1017/S157401962200013X>.

падків порушень законодавства ЄС національними органами

- вжиття обов'язкових до виконання заходів у разі тривалої розбіжності в позиціях між національними органами, якщо не вдалося досягти обопільної згоди

- прийняття в надзвичайних ситуаціях рішень, що вимагають певних дій від національних органів, або, якщо останні не виконують таких дій, прийняття рішень стосовно окремих фінансових установ⁸⁴.

Реалізація загальноєвропейських заходів частково покладається і на відповідні національні органи. Так, у актах вторинного законодавства ЄС у сфері регулювання фінансових послуг застосовуються такі поняття як «компетентні органи» (competent authorities) та «компетентні пруденційно-наглядові органи» (competent prudential-supervision authorities). В окремих директивах чи регламентах ЄС визначені основні вимоги до виконання компетентним органом держави-члена ЄС функцій регулювання фінансової сфери, зокрема: повноваження щодо нагляду, контролю, вжиття заходів впливу та взаємодії із компетентними органами інших країн. При цьому прямих конкретних вимог до порядку заснування та моделі організації компетентного органу на рівні європейського законодавства не визначається, а обрання ефективної форми організації компетентного органу регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ та розподіл функцій між компетентними органами конкретної держави-члена вирішується нею самостійно з урахуванням позитивного міжнародного досвіду та об'єктивних факторів, що склалися у країні⁸⁵.

⁸⁴ Терещенко Г. Досвід антикризового регулювання фінансового сектору в країнах ЄС. *Антикризове управління економікою України: нові виклики*. Матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції: Київ: КНЕУ, 2015. С. 162–163. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32618443.pdf>.

⁸⁵ Розподіл регуляторних і наглядових функцій на фінансовому ринку: європейський досвід та рекомендації для України / підг. С. Хоружий ; Офіс з фі-

В європейських країнах існують такі моделі організації державного регулювання і нагляду за діяльністю фінансових установ⁸⁶:

– *секторальна модель*, яка полягає в існуванні у країнах певних органів, що здійснюють нагляд за діяльністю окремих секторів: банківського, страхового ринку, ринку цінних паперів тощо (Греція, Іспанія, Італія, Люксембург, Кіпр, Литва, Португалія, Словенія, Франція);

– *модель концентрації всіх наглядових функцій в єдиному наглядовому органі* (Німеччина, Фінляндія, Швеція, Швейцарія, Польща, Естонія, Бельгія, Румунія, Болгарія, Австрія тощо);

– *модель розподілу повноважень щодо нагляду за ринком та щодо пруденційного нагляду, або функціонально орієнтована модель Twin Peaks* (Нідерланди).

Дослідники також відмічають важливу роль саморегулювання на ринку фінансових послуг, яке характеризується як додаткову до державного регулювання форму регуляторної діяльності. Так, на основі положень Директиви 2005/29/ЄС про недобросовісну комерційну практику щодо споживачів на внутрішньому ринку, Директиви 2000/31/ЄС про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема електронної комерції, на внутрішньому ринку, Директиви 2006/114/ЄС про введення в оману та порівняльну рекламу, Директиви 2015/849/ЄС про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму запроваджено механізм розробки кодексів поведінки підприємців з нормами професійної етики, а також передбачена можливість надання саморегулятивним організаціям делегованих наглядових повно-

нансового та економічного аналізу у Верховній Раді України. Київ, 2016. С. 8.
URL: https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/FEAO_Rozpodil_funktsiy_na_finrynky.pdf.

⁸⁶ Там само. С. 9.

важень та повноваження щодо вирішення спорів зі споживачами⁸⁷.

Підсумовуючи слід зазначити, що регулювання ринку фінансових послуг ЄС здійснюється на наднаціональному рівні, в той час як наглядовими повноваженнями наділяються органи як європейського, так і національного рівня. Діяльність регуляторних та наглядових органи у цілому спрямована на забезпечення стабільності фінансового ринку в ЄС, запобігання кризовим явищам, а також захист інтересів всіх учасників ринку, зокрема споживачів фінансових послуг. Увага до всіх секторів ринку фінансових послуг, необхідність забезпечення ефективного нагляду та оцінки можливих ризиків обумовила створення секторальних наглядових органів та консультативних структур, які разом з національними органами нагляду утворюють європейську систему фінансового нагляду.

Контрольні питання

1. З якою метою здійснюється правове регулювання фінансових послуг у рамках ЄС?
2. Назвіть принципи правового регулювання фінансових послуг у ЄС, чи враховуються інтереси споживачів при встановленні правил надання фінансових послуг?
3. Якими повноваженнями регулювати фінансові послуги наділені Європейський Парламент та Рада?
4. Яка роль Європейського центрального банку у регулюванні ринків фінансових послуг у ЄС?
5. Охарактеризуйте становлення системи фінансового регулювання та нагляду у ЄС, що впливало на реформування цієї системи?

⁸⁷ Паренте Л. М. Досвід країн ЄС щодо саморегулювання на ринку фінансових послуг. *Законодавство України про фінансові послуги: питання адаптації до права Європейського Союзу* : матеріали науково-практичного круглого столу (м. Суми, 15 січня 2021 р.). Суми: СумДУ, 2021. С. 16–18.
URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82635>.

б. З яких елементів складається Європейська система фінансового нагляду?

Практичне завдання

Проаналізуйте положення Протоколу про Статут Європейської системи центральних банків та Європейського Центрального банку та Закону України «Про Національний банк України» та складіть порівняльну таблицю функцій (повноважень) Європейського Центрального банку та Національного банку України. Визначте, чи містять ці документи повноваження, спрямовані на захист прав споживачів.

1.3 Регулятори та наглядові органи на ринку фінансових послуг Європейського Союзу

1.3.1 Європейський орган банківського нагляду

Європейський орган банківського нагляду (European Banking Authority, ЕВА) функціонує як мережа органів ЄС та країн-членів, що забезпечують стабільність фінансової системи, прозорість ринків і фінансових продуктів та захист вкладників та інвесторів. Нормативною основою діяльності ЕВА є *Регламент 1093/2010/ЄС* Європейського парламенту та Ради від 24 листопада 2010 року про створення Європейського наглядового органу (Європейський орган банківського нагляду), який вносить зміни до Рішення 716/2009/ЄС та скасовує Рішення Комісії 2009/78/ЄС⁸⁸.

⁸⁸ Regulation (EU) No 1093/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 establishing a European Supervisory Authority (European Banking Authority), amending Decision No 716/2009/EC and repealing Commission Decision 2009/78/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32010R1093&qid=1648727856065>.

У Преамбулі до Регламенту 1093/2010/ЄС пояснюється необхідність створення ЕВА тим, що фінансово-економічна криза створила реальні та серйозні ризики для стабільності фінансової системи та функціонування внутрішнього ринку. Глибока інтеграція фінансових ринків держав-членів ЄС створила ширші можливості для фінансування та диверсифікації ризиків, що сприяє спроможності економіки поглинати шоки. Водночас відновлення та підтримання стабільної та надійної фінансової системи є абсолютною передумовою збереження довіри та злагодженості на внутрішньому ринку, проте відсутній механізм, за яким національними органами нагляду будуть ухвалюватися ефективні наглядові рішення для транскордонних фінансових установ, адже співпраця та обмін інформацією між національними наглядовими органами є недостатнім, а для спільних дій національних органів потрібна належна нормативна підстава.

Окрім власне Регламенту 1093/2010/ЄС *повноваження ЕВА* визначаються й іншими актами права ЄС, до них зокрема належать:

- Регламент 575/2013/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 червня 2013 року про пруденційні вимоги до кредитних організацій та інвестиційних компаній, що вносить зміни до Регламенту 648/2012/ЄС (так званий Регламент вимог до капіталу або CRR)⁸⁹;

- Директива 2013/36/ЄС Європейського парламенту та Ради від 26 червня 2013 року про доступ до діяльності кредитних установ та пруденційний нагляд за кредитними установами та інвестиційними фірмами, яка вносить зміни до Директиви 2002/87/ЄС та скасовує Директиви

⁸⁹ Regulation (EU) No 575/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending Regulation (EU) No 648/2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013R0575>.

2006/48/ЄС та 2006/49/ЄС (так звана Директива про вимоги до капіталу або CRD)⁹⁰;

- Директива 2014/59/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 15 травня 2014 року про встановлення рамок для відновлення та оздоровлення кредитних установ та інвестиційних фірм та внесення змін до Директиви Ради 82/891/ЄЕС та Директив 2001/24/ЄС, 2002/47/ЄС, 2004/25/ЄС, 2005/56/ЄС, 2007/36/ЄС, 2011/35/ЄС, 2012/30/ЄС та 2013/36/ЄС, а також Регламенти 1093/2010/ЄС та 648/2012/ЄС, Європейського парламенту та Ради (так звана Директива про відновлення та врегулювання банків або BRRD)⁹¹;

- Директива 2014/49/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 квітня 2014 року про схеми гарантування депозитів (так звана Директива про схеми гарантування вкладів або DGSD)⁹²;

- Директива 2015/2366/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2015 року про платіжні послуги на внутрішньому ринку, яка вносить зміни до Директив 2002/65/ЄС, 2009/110/ЄС та 2013/36/ЄС та Регламе-

⁹⁰ Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0036>.

⁹¹ Directive 2014/59/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 establishing a framework for the recovery and resolution of credit institutions and investment firms and amending Council Directive 82/891/EEC, and Directives 2001/24/EC, 2002/47/EC, 2004/25/EC, 2005/56/EC, 2007/36/EC, 2011/35/EU, 2012/30/EU and 2013/36/EU, and Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 648/2012, of the European Parliament and of the Council. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0059>.

⁹² Directive 2014/49/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on deposit guarantee schemes. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0049>.

нту 1093/2010/ЄС та скасування Директиви 2007/64/ЄС (так звана Директива про платіжні послуги або PSD)⁹³;

- Директива 2009/110/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 вересня 2009 року про початок діяльності установ електронних грошей та пруденційний нагляд за ними, яка вносить зміни до Директив 2005/60/ЄС та 2006/48/ЄС та скасовує Директиву 2000/46/ЄС (так звана Директива про електронні гроші або EMD)⁹⁴;

- Директива 2002/87/ЄС Європейського парламенту та Ради від 16 грудня 2002 року про додатковий нагляд за кредитними установами, страховими компаніями та інвестиційними фірмами у фінансовому конгломераті та внесення змін до Директив Ради 73/239/ЄЕС, 79/267/ЄЕС, 92/49/ЄЕС, 92/96/ЄЕС, 93/6/ЄЕС та 93/22/ЄЕС, а також Директиви 98/78/ЄС та 2000/12/ЄС Європейського Парламенту та Ради (так звана Директива про фінансові конгломерати або FICOD)⁹⁵;

- Директива 2002/65/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 вересня 2002 року щодо дистанційного маркетингу споживчих фінансових послуг та внесення змін до Директиви Ради 90/619/ЄЕС та Директив 97/7/ЄС та

⁹³ Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32015L2366>.

⁹⁴ Directive 2009/110/EC of the European Parliament and of the Council of 16 September 2009 on the taking up, pursuit and prudential supervision of the business of electronic money institutions amending Directives 2005/60/EC and 2006/48/EC and repealing Directive 2000/46/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32009L0110>.

⁹⁵ Directive 2002/87/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2002 on the supplementary supervision of credit institutions, insurance undertakings and investment firms in a financial conglomerate and amending Council Directives 73/239/EEC, 79/267/EEC, 92/49/EEC, 92/96/EEC, 93/6/EEC and 93/22/EEC, and Directives 98/78/EC and 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32002L0087>.

98/27/ЄС (так звана Директива про дистанційний маркетинг або DMD)⁹⁶;

- Регламент 2015/847/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 року про інформацію, що супроводжує перекази коштів, та скасування Регламенту 1781/2006/ЄС (так званий Wire Transfer Regulation або WTR)⁹⁷;

- Регламент Ради 1024/2013/ЄС від 15 жовтня 2013 року, що покладає на Європейський центральний банк конкретні завдання щодо політики пруденційного нагляду за кредитними установами (так званий Регламент SSM)⁹⁸.

Регламент 1093/2010/ЄС надав новому європейському банківському регулятору повноваження розробляти обов'язкові технічні стандарти та ухвалювати інструменти «м'якого права» (керівні принципи та рекомендації)⁹⁹.

Обов'язкові технічні стандарти (Binding Technical Standards, BTS) – це нормативно-правові акти, які визначають окремі аспекти законодавчого тексту ЄС (Директиви чи Регламенту) та мають на меті забезпечити послідовну гармонізацію в конкретних сферах¹⁰⁰. Відповідно до положень Договору про функціонування Європейського Союзу

⁹⁶ Directive 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 concerning the distance marketing of consumer financial services and amending Council Directive 90/619/EEC and Directives 97/7/EC and 98/27/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32002L0065>.

⁹⁷ Regulation (EU) 2015/847 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on information accompanying transfers of funds and repealing Regulation (EC) No 1781/2006. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32015R0847>.

⁹⁸ Council Regulation (EU) No 1024/2013 of 15 October 2013 conferring specific tasks on the European Central Bank concerning policies relating to the prudential supervision of credit institutions. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1024&qid=1649688090466>.

⁹⁹ Luca Martino Levi The European Banking Authority: Legal Framework, Operations and Challenges Ahead. *Tulane European and Civil Law Forum*. Vol. 28. 2013. P. 67. URL: <https://journals.tulane.edu/teclf/article/view/1810/1657>.

¹⁰⁰ Missions and tasks / European Banking Authority. URL: <https://www.eba.europa.eu/about-us/missions-and-tasks>.

(ст.ст. 290–291) Комісія має право ухвалювати законодавчі акти на підставі делегованих законодавчими актами повноважень. Регламентом 1093/2010/ЄС передбачено, що ЕВА розробляє проект BTS, який остаточно схвалюється та приймається Європейською Комісією. На відміну від керівних принципів та рекомендацій, BTS є юридично обов'язковими та застосовуються безпосередньо у всіх державах-членах.

Розробка та запровадження єдиних пруденційних правил для фінансових установ по всьому ЄС сприятиме створенню рівних умов діяльності фінансових посередників та забезпечить високий захист як інвесторів, так і споживачів.

ЕВА також відіграє важливу роль у сприянні зближенню наглядових практик для забезпечення узгодженого застосування пруденційних правил. Також, ЕВА доручається оцінювати ризики та вразливість у банківському секторі ЄС, зокрема, шляхом регулярних звітів про оцінку ризиків та загальноєвропейських стрес-тестів¹⁰¹.

ЕВА як елемент Європейської системи фінансового нагляду має також повноваження видавати *керівні принципи та рекомендації*, які представляють інструменти м'якого права, з метою досягнення ефективних та загальних стандартів регулювання та нагляду в банківській сфері. У літературі відмічають, що керівні принципи та рекомендації допомагають пов'язати нормативну фазу (тобто регламенти, директиви та обов'язкові технічні стандарти) з наглядовою фазою, оскільки вони пропонують або рекомендують певний спосіб імплементації правил¹⁰².

¹⁰¹ Missions and tasks / European Banking Authority.

URL: <https://www.eba.europa.eu/about-us/missions-and-tasks>.

¹⁰² Luca Martino Levi The European Banking Authority: Legal Framework, Operations and Challenges Ahead. *Tulane European and Civil Law Forum*. Vol. 28. 2013. P. 70. URL: <https://journals.tulane.edu/teclf/article/view/1810/1657>.

У рішенні від 15 липня 2021 р. Суд Європейського Союзу роз'яснив повноваження ЕВА видавати інструменти м'якого права¹⁰³. У 2016 році ЕВА видав Керівні принципи нагляду та управління банківськими роздрібними продуктами. Національний компетентний орган Франції у 2017 році опублікував на своєму веб-сайті повідомлення (avis) про дотримання ним Керівних принципів, Французька банківська федерація оскаржила це в Державній раді, вимагаючи його скасування. Суд, розглядаючи справу, визначив, що Керівні принципи по суті є рекомендаційними актами в розумінні Договору про функціонування ЄС. Проаналізувавши матеріальні та процедурні підстави видання документу Суд дійшов висновку, що Європейський банківський орган не перевищив своїх повноважень, а отже, Керівні принципи є дійсними.

Як відмічають дослідники, у справі FBF Суд перевіряючи законність використання повноважень, передбачених законодавством, встановив низький поріг для визначення того, чи були дії Європейського банківського органу необхідними для забезпечення належного застосування законодавства ЄС. Сприймавши термін «необхідний» як «корисний», а не «обов'язковий», Суд відкрив двері для широкого тлумачення органами ЄС своїх мандатів. Науковці висловлюють застереження, що Суд перетворив доктрину делегування повноважень на доктрину дискреційних повноважень¹⁰⁴. Слід погодитися із тим, що це рішення матиме важливі наслідки для всіх європейських наглядових органів.

У відносинах із іншими органами та агентствами ЄС ЕВА представляє його *Голова*, роль якого також поля-

¹⁰³ Judgment of the Court (Grand Chamber) of 15 July 2021. ECLI:EU:C:2021:599. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62019CJ0911>.

¹⁰⁴ Chamon, Merijn & Arriba-Sellier, Nathan. FBF : On the Justiciability of Soft Law and Broadening the Discretion of EU Agencies. *European Constitutional Law Review*. 2022. No 18. PP. 314. URL: <https://doi.org/10.1017/S157401962200013X>.

гає у підготовці роботи та веденні дискусій на засіданнях Наглядової ради. Також призначається *виконавчий директор*, завданням якого є підготовка засідань Правління та забезпечення повсякденної операційної роботи органу. Керівними органами ЕВА є: **Наглядова рада**, яка є головним органом, що ухвалює всі політичні рішення органу, такі як затвердження проєктів технічних стандартів, настанов, висновків та звітів; **Правління**, роль якого полягає у забезпеченні виконання органом своєї місії та покладених на нього завдань (розробляє річну робочу програму, річний бюджет, план кадрової політики та річний звіт). ЕВА співпрацює з іншими європейськими наглядовими органами (ESA) в рамках Об'єднаного комітету органів нагляду (the Joint Committee of the European Supervisory Authorities). Для забезпечення права на ефективний захист прав осіб, на яких впливають рішення, прийняті ЕВА, було створено Апеляційну раду¹⁰⁵.

ЕВА виконує свої завдання та повноваження ефективно та прозоро, намагаючись забезпечити, щоб національні органи влади, стейкхолдери та інші зацікавлені сторони були поінформовані про роботу органу та мали змогу робити свій внесок у її виконання. Усі документи, підготовлені ЕВА, обговорюються в технічних робочих групах і постійних комітетах, де національні органи влади можуть надавати свої пропозиції. У разі необхідності, здійснюється співпраця з іншими органами та установами або проводяться відкриті публічні консультації з громадськістю щодо регуляторних актів (технічних стандартів, настанов тощо), щоб гарантувати, що стейкхолдери та всі зацікавлені сторони можуть внести свій вклад у розробку майбутніх банківських стандартів та настанов. Остаточні рішення ухвалюються Наглядовою радою, яка голосує простою

¹⁰⁵ Governance structure / European Banking Authority.
URL: <https://www.eba.europa.eu/about-us/organisation>.

більшістю голосів, за винятком регуляторних документів (технічних стандартів, керівних принципів та рекомендацій), де голосування проводиться кваліфікованою більшістю голосів за тими ж правилами, що застосовуються в Раді Європейського Союзу¹⁰⁶.

Європейські органи наглядую наділяються повноваженнями за певних обставин втручатися у діяльність фінансових установ. Так, відповідно до статті 9(2) Регламенту № 1093/2010/ЄС, ЕВА здійснює моніторинг ринку структурованих депозитів, які продаються, розповсюджуються або продаються в Союзі. Безпосередньо порядок застосування заходів ЕВА здійснюється на підставі статті 41 Регламенту про ринки фінансових інструментів (MiFIR) № 600/2014/ЄС¹⁰⁷, яка надає повноваження забороняти або обмежувати у ЄС маркетинг, розповсюдження або продаж структурованих депозитів за певних обставин. Суб'єктами, до яких можуть бути застосовані ці повноваження, є кредитні установи, визначені згідно з Директивою 2013/36/ЄС (CRD), і фірми, визначені згідно з Директивою 2014/65/ЄС (MiFID). Слід відмітити, що статтею 42 MiFIR визначені повноваження щодо втручання національних компетентних органів. Проте заходи, які застосовує ЕВА, мають переглядатися кожні три місяці, а заходи національних компетентних органів можуть мати постійний характер. Звісно заходи ЕВА можуть застосовуватися в усіх державах-членах, у той час як юрисдикція національних компетентних органів поширюється лише на суб'єктів, які надають фінансові послуги на території відповідної держави-члена.

¹⁰⁶ European Banking Authority (EBA). *The Journal of Regulation and Compliance*. URL: <https://thejournalofregulation.com/en/article/european-banking-authority-eba/>

¹⁰⁷ Regulation (EU) No 600/2014 of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Regulation (EU) No 648/2012 Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R0600>.

Таке втручання здійснюється, якщо наявні *усі перелічені умови*: 1) є серйозне занепокоєння щодо захисту інвесторів, або загроза нормальному функціонуванню та цілісності фінансових ринків, або загроза стабільності всієї або частини фінансової системи, 2) нормативні вимоги згідно з законодавством ЄС, які застосовуються до структурованого депозиту або діяльності, не вирішують загрози/занепокоєння, згадані вище; 3) жоден національний компетентний орган не вжив заходів для вирішення проблеми або вжиті дії належним чином не вирішують проблему (ст. 41 Регламенту № 600/2014/ЄС).

Окрім зазначених заходів, покликаних сприяти попередженню порушень прав споживачів фінансових послуг ЕВА також *координації діяльності національних наглядових органів щодо підвищення фінансової грамотності* та проведення відповідних освітніх ініціатив. Наприклад, у березні 2020 року ЕВА опублікувала свій другий Звіт про фінансову освіту 2019/20¹⁰⁸. У Звіті подається інформація про проведення національними органами влади 123 фінансових освітніх ініціатив, описуються найпоширеніші підходи, які використовують національні органи влади, а також отримані уроки та набутий досвід.

У рамках цієї роботи було підготовлено пам'ятку з порадами для споживачів фінансових послуг¹⁰⁹.

Підсумовуючи, можна визначити, що створений як частина Європейської системи фінансового нагляду Європейський орган банківського нагляду (ЕВА) є незалежним органом ЄС, який працює над забезпеченням ефективного

¹⁰⁸ EBA Report On Financial Education 2019/2020 EBA/Rep/2020/12.

URL: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/Consumer%20Corner/Financial%20education/EBA%20Financial%20Education%20Report%202019-2020%20-%20FINAL%20-%20Combined.pdf.

¹⁰⁹ Key tips to protect yourself when choosing online or mobile banking services.

URL: https://www.eba.europa.eu/sites/default/documents/files/document_library/0%20EBA_Factsheet%20for%20consumers_Final_New_0.pdf.

та послідовного пруденційного регулювання та нагляду в європейському банківському секторі. Діяльність цього органу нагляду спрямована на забезпечення фінансової стабільності у ЄС, у контексті забезпечення цілісності, ефективності та впорядкованого функціонування банківського сектора.

1.3.2 Європейський орган зі страхування та професійних пенсій

Європейський орган зі страхування і професійних пенсій (European Insurance and Occupational Pensions Authority, EIOPA) є незалежним дорадчим органом Європейської Комісії, Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу. Заснування цього органу відбулося на підставі Регламенту № 1094/2010/ЄС¹¹⁰ і функціонує він як частина Європейської системи фінансового нагляду.

У ст. 1 Регламенту 1094/2010/ЄС визначається мета створення органу. EIOPA був створений для покращення функціонування внутрішнього ринку, включаючи, зокрема, належне та ефективне регулювання та нагляд; забезпечення стабільного, прозорого, ефективного та належного функціонування фінансових ринків; посилення міжнародної координації у сфері нагляду за діяльністю страховиків та пенсійних фондів; попередження регуляторного арбітражу та вирівнювання конкурентних умов у різних юрисдикціях; забезпечення належного регулювання і нагляду за ризиками у сфері страхування, перестраховування та недержавного

¹¹⁰ Regulation (EU) No 1094/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 establishing a European Supervisory Authority (European Insurance and Occupational Pensions Authority), amending Decision No 716/2009/EC and repealing Commission Decision 2009/79/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32010R1094&qid=1683212867189>.

пенсійного забезпечення; захист прав споживачів фінансових послуг у цій сфері.

Це одне з агентств ЄС, що виконує конкретні юридичні, технічні або наукові завдання та надає поради, засновані на фактичних даних. Таким чином, допомагає формувати обґрунтовану політику та закони на рівні ЄС та на національному рівні.

Міжнародний валютний фонд визначає мету ЕІОРА як захист суспільних інтересів шляхом сприяння коротко-, середньо- та довгостроковій стабільності та ефективності фінансової системи для економіки ЄС, його громадян та бізнесу, діючи в рамках різних директив, що охоплюють страхові та перестрахові компанії, установи професійного пенсійного забезпечення та страхових посередників, а також пов'язані з ними питання, які безпосередньо не охоплені цими директивами¹¹¹.

Окрім Регламенту № 1094/2010/ЄС, компетенція ЕІОРА визначається на підставі положень таких актів воринного законодавства ЄС як:

– Директива 2009/138/ЄС про започаткування та ведення діяльності зі страхування та перестраховування (Solvency II)¹¹², за винятком її Розділу IV;

– Директива 2016/97/ЄС про розповсюдження страхування¹¹³;

¹¹¹ Fragmentation to Financial Integration in Europe / Editors Charles Enoch, Luc Everaert, Thierry Tresselt, and Jianping Zhou. Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2014. P. 358.

URL: <https://www.elibrary.imf.org/downloadpdf/book/9781484387665/9781484387665.pdf#page=366>.

¹¹² Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009L0138&qid=1683224504732>.

¹¹³ Directive (EU) 2016/97 of the European Parliament and of the Council of 20 January 2016 on insurance distribution (recast). Text with EEA relevance.

URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32016L0097>.

- Директива 2016/2341/ЄС щодо діяльності та нагляду за установами професійного пенсійного забезпечення (IORP)¹¹⁴;
- Директива 2002/87/ЄС про додатковий нагляд за кредитними установами, страховими компаніями та інвестиційними фірмами у фінансовому конгломераті¹¹⁵;
- Директива 2015/849/ЄС про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму¹¹⁶ (тією мірою, якою вона застосовується до страхових компаній, перестрахових компаній, установ професійного пенсійного забезпечення та страхових посередників);
- Директива 2002/65/ЄС про дистанційний маркетинг споживчих фінансових послуг¹¹⁷ тією мірою, якою вона стосується діяльності страхового ринку.

¹¹⁴ Directive (EU) 2016/2341 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2016 on the activities and supervision of institutions for occupational retirement provision (IORPs) (recast) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32016L2341>.

¹¹⁵ Directive 2002/87/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2002 on the supplementary supervision of credit institutions, insurance undertakings and investment firms in a financial conglomerate and amending Council Directives 73/239/EEC, 79/267/EEC, 92/49/EEC, 92/96/EEC, 93/6/EEC and 93/22/EEC, and Directives 98/78/EC and 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32002L0087&qid=1683225257895>.

¹¹⁶ Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32015L0849>.

¹¹⁷ Directive 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 concerning the distance marketing of consumer financial services and amending Council Directive 90/619/EEC and Directives 97/7/EC and 98/27/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32002L0065&qid=1683226524523>.

Для виконання покладених на нього завдань, ЕІОРА має повноваження:

- розробляти проекти нормативно-технічних стандартів у порядку визначеному у статті 10 Регламенту № 1094/2010/ЄС (у разі наявності делегованих повноважень ухвалювати стандарти у Комісії, ЕІОРА розробляє проєкт, проводить обов'язкові відкриті публічні консультації щодо проєкту та передає на затвердження Комісії);

- розробляти проекти імплементаційних технічних стандартів у конкретних випадках, зазначених у статті 15 Регламенту № 1094/2010/ЄС;

- видавати керівні принципи та рекомендації адресовані компетентним органам або фінансовим установам, з метою встановлення узгоджених, ефективних та результативних практик нагляду в рамках Європейської системи фінансового нагляду, а також для забезпечення загального, однакового та послідовного застосування законодавства Союзу (порядок визначений у статті 16 Регламенту № 1094/2010/ЄС);

- видавати рекомендації фінансовим установам з визначенням дій, необхідних для дотримання законодавства Союзу, у випадках коли компетентний національний орган не вжив заходів, передбачених законодавством ЄС (відповідно до ч. 3 ст. 17 Регламенту № 1094/2010/ЄС);

- у разі несприятливих подій, які можуть серйозно загрожувати нормальному функціонуванню та цілісності фінансових ринків або стабільності всієї або частини фінансової системи в Союзі ухвалювати індивідуальні рішення, адресовані компетентним органам у конкретних випадках, зазначених у частині 3 статті 18 та частині 3 статті 19 Регламенту № 1094/2010/ЄС;

- у випадках, що стосуються безпосередньо застосовного права ЄС, приймати індивідуальні рішення, адресовані фінансовим установам, у конкретних випадках, за-

значених у частині 6 статті 17, частині 4 статті 18 та частині 4 статті 19 Регламенту № 1094/2010/ЄС;

- видавати висновки Європейському Парламенту, Раді чи Комісії, як передбачено статтею 34 Регламенту № 1094/2010/ЄС як за власної ініціативою, так і на запит цих інституцій;

- збирати необхідну інформацію щодо фінансових установ, як передбачено статтею 35 Регламенту № 1094/2010/ЄС;

- розробляти загальні методології для оцінки впливу характеристик продукції та процесів розподілу на фінансовий стан установ і на захист споживачів;

- надавати централізовано доступну базу даних зареєстрованих фінансових установ у сфері його компетенції, якщо це зазначено в актах, зазначених у частині 2 статті 1 Регламенту № 1094/2010/ЄС.

Завдання щодо захисту прав споживачів реалізується ЕІОРА завдяки сприянню прозорості, простоті та справедливості на ринку споживчих фінансових продуктів або послуг на внутрішньому ринку. Це досягається, зокрема шляхом: збору, аналізу інформації про споживчі тенденції, складання відповідної звітності; розгляду та координації ініціатив з фінансової грамотності та освіти національними компетентними органами; розробці стандартів навчання для галузі; а також сприяння розробці спільних правил розкриття інформації.

ЕІОРА відіграє ключову роль у сприянні послідовній наглядовій практиці з питань захисту споживачів. Здійснюється це шляхом співпраці з національними компетентними органами щодо інструментів, які вони можуть використовувати, і заходів, які вони можуть вжити для виявлення, оцінки та вирішення проблем захисту споживачів¹¹⁸.

¹¹⁸ Consumer protection /

EIOPA.URL: https://www.eiopa.europa.eu/browse/consumer-protection_en.

Повноваження щодо втручання ЕІОРА у діяльність фінансових установ закріплені у Регламенті про пакетні роздрібні та страхові інвестиційні продукти (PRIIPs)¹¹⁹, відповідно до якого як національні компетентні органи, так і ЕІОРА можуть обмежувати або забороняти страхові інвестиційні продукти.

ЕІОРА уповноважена вживати заходи за дотримання конкретних умов: 1) є проблема, що викликає серйозне занепокоєння щодо захисту інвесторів, або загроза належному функціонуванню та цілісності фінансових ринків, або загроза стабільності всієї або частини фінансової системи; 2) нормативні вимоги згідно із законодавством ЄС, які застосовуються до фінансового інструменту чи діяльності, не вирішують загрози/занепокоєння, згадані вище, і жоден з національних компетентних органів не вжив заходів для вирішення проблеми або вжиті дії не належним чином вирішують проблему.

Аналогічно до повноважень ЕВА, які розглядалися у попередньому підрозділі, заходи, вжиті ЕІОРА, є тимчасовими та не можуть перевищувати 3 місяці, однак можуть бути продовжені, при цьому заходи діють у всіх державах-членах ЄС, і всі учасники, що надають цей вид фінансових послуг, повинні їх дотримуватися (ст. 16 Регламенту PRIIPs).

Закріплення керівних органів ЕІОРА у Регламенті № 1094/2010/ЄС здійснено аналогічно до розглянутого вище щодо ЕВА, це Наглядова рада та Правління, Голова, який представляє орган у відносинах із іншими органами, та Апеляційна рада.

¹¹⁹ Regulation (EU) No 1286/2014 of the European Parliament and of the Council of 26 November 2014 on key information documents for packaged retail and insurance-based investment products (PRIIPs) (Text with EEA relevance).
URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R1286>.

ЕІОРА підтримує відносини з іншими європейськими установами, такими як Європейський центральний банк та Європейська рада з системних ризиків, а також тісно співпрацює з двома іншими європейськими наглядовими органами (Європейським органом банківського нагляду та Європейським органом з цінних паперів і ринків) у питаннях захисту споживачів..

Підсумовуючи слід зазначити, що ЕІОРА сприяє створенню надійної нормативної бази та здійсненню послідовного нагляду за секторами страхування та професійних пенсій у ЄС, а також захищає права страхувальників, членів пенсійної системи та бенефіціарів. Здійснюючи нагляд, моніторинг та імплементацію у секторах страхування та професійного пенсійного забезпечення ЕІОРА збільшує довіру споживачів до послуг у сфері страхування та професійних пенсій у ЄС, що в цілому сприяє стабільності фінансового ринку.

1.3.3 Європейський орган із цінних паперів і ринків

Європейський орган з цінних паперів та ринків (European Securities and Markets Authority, ESMA) є незалежним органом ЄС, який сприяє стабільності фінансової системи ЄС шляхом забезпечення стійкості, прозорості, ефективності і належного функціонування ринків цінних паперів, а також захисту інвесторів.

Повноваження та порядок діяльності ESMA визначено Регламентом № 1095/2010/ЄС¹²⁰, а також такими актами вторинного права ЄС як:

¹²⁰ Regulation (EU) No 1095/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 establishing a European Supervisory Authority (European Securities and Markets Authority), amending Decision No 716/2009/EC and repealing

- Директива 97/9/ЄС про схеми компенсації інвесторам¹²¹;
- Директива 98/26/ЄС про остаточність розрахунків у платіжних системах і системах розрахунків за цінними паперами¹²²;
- Директива 2001/34/ЄС про допуск цінних паперів до офіційного лістингу фондової біржі та про інформацію, яка має бути опублікована щодо цих цінних паперів¹²³;
- Директива 2002/47/ЄС про угоди про фінансову заставу¹²⁴;
- Регламент № 596/2014/ЄС про регулювання зловживань на ринку)¹²⁵;
- Регламент № 2017/1129/ЄС про проспект емісії, що публікується, коли цінні папери пропонуються публіч-

Commission Decision 2009/77/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32010R1095&qid=1683219687912>.

¹²¹ Directive 97/9/EC of the European Parliament and of the Council of 3 March 1997 on investor-compensation schemes. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31997L0009&qid=1683233495012>.

¹²² Directive 98/26/EC of the European Parliament and of the Council of 19 May 1998 on settlement finality in payment and securities settlement systems. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31998L0026&qid=1683234186401>.

¹²³ Directive 2001/34/EC of the European Parliament and of the Council of 28 May 2001 on the admission of securities to official stock exchange listing and on information to be published on those securities. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0034>.

¹²⁴ Directive 2002/47/EC of the European Parliament and of the Council of 6 June 2002 on financial collateral arrangements. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32002L0047&qid=1683234320369>.

¹²⁵ Regulation (EU) No 596/2014 of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on market abuse (market abuse regulation) and repealing Directive 2003/6/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directives 2003/124/EC, 2003/125/EC and 2004/72/EC Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0596>.

но або допускаються до торгівлі на регульованому ринку¹²⁶;

- Директива 2014/65/ЄС про ринки фінансових інструментів¹²⁷;

- Директива 2004/109/ЄС про гармонізацію вимог прозорості стосовно інформації про емітентів, чії цінні папери допущені до торгівлі на регульованому ринку¹²⁸;

- Директива 2009/65/ЄС про координацію законів, підзаконних актів та адміністративних положень, що стосуються підприємств колективного інвестування в переказні цінні папери (UCITS)¹²⁹ та Директива 2013/36/ЄС про доступ до діяльності кредитних установ та пруденційний нагляд за кредитними установами та інвестиційними компаніями (CRD IV)¹³⁰, без шкоди для компетенції Європей-

¹²⁶ Regulation (EU) 2017/1129 of the European Parliament and of the Council of 14 June 2017 on the prospectus to be published when securities are offered to the public or admitted to trading on a regulated market, and repealing Directive 2003/71/EC Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32017R1129>.

¹²⁷ Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Directive 2002/92/EC and Directive 2011/61/EU (recast) Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0065>.

¹²⁸ Directive 2004/109/EC of the European Parliament and of the Council of 15 December 2004 on the harmonisation of transparency requirements in relation to information about issuers whose securities are admitted to trading on a regulated market and amending Directive 2001/34/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0109&qid=1683234750883>.

¹²⁹ Directive 2009/65/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to undertakings for collective investment in transferable securities (UCITS) (recast) (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009L0065&qid=1683234796832>.

¹³⁰ Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32013L0036>.

ський органу банківського нагляду з точки зору пруденційного нагляду;

- Регламент № 1060/2009/ЄС про кредитно-рейтингові агентства¹³¹;

- Директива 2002/87/ЄС про додатковий нагляд за кредитними установами, страховими компаніями та інвестиційними фірмами у фінансовому конгломераті¹³²;

- Директива 2002/65/ЄС про дистанційний маркетинг споживчих фінансових послуг¹³³;

- Регламент № 236/2012/ЄС про короткі продажі та деякі аспекти кредитно-дефолтних свопів¹³⁴.

Метою діяльності ESMA є захист суспільних інтересів шляхом сприяння коротко-, середньо- та довгостроковій стабільності та ефективності фінансової системи для економіки ЄС, його громадян і підприємств. Для досягнення цієї мети ESMA сприяє:

¹³¹ Regulation (EC) No 1060/2009 of the European Parliament and of the Council of 16 September 2009 on credit rating agencies (Text with EEA relevance).

URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009R1060&qid=1683234979647>.

¹³² Directive 2002/87/EC of the European Parliament and of the Council of 16 December 2002 on the supplementary supervision of credit institutions, insurance undertakings and investment firms in a financial conglomerate and amending Council Directives 73/239/EEC, 79/267/EEC, 92/49/EEC, 92/96/EEC, 93/6/EEC and 93/22/EEC, and Directives 98/78/EC and 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32002L0087&qid=1683235016743>.

¹³³ Directive 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 concerning the distance marketing of consumer financial services and amending Council Directive 90/619/EEC and Directives 97/7/EC and 98/27/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32002L0065&qid=1683226524523>.

¹³⁴ Regulation (EU) No 236/2012 of the European Parliament and of the Council of 14 March 2012 on short selling and certain aspects of credit default swaps Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32012R0236&qid=1683235788075>.

- покращенню функціонуванню внутрішнього ринку, включаючи, зокрема, надійний, ефективний та послідовний рівень регулювання та нагляду;
- забезпеченню цілісності, прозорості, ефективності та впорядкованого функціонування фінансових ринків;
- посилення міжнародної наглядової координації;
- запобіганню регулятивному арбітражу та сприяння рівним умовам конкуренції;
- забезпеченню відповідного регулювання та контролю за прийняттям інвестиційних та інших ризиків;
- посиленню захисту клієнтів.

Створення ESMA стало важливим кроком на шляху до більш інтегрованої нормотворчості та нагляду в європейському секторі фінансових ринків. ESMA може розробляти технічних стандартів у формі регламенту або рішення та подати їх на затвердження Комісії: регуляторні технічні стандарти (ст. 10), що представляють собою «делеговані» незаконодавчі акти відповідно до ст. 290 ДФЄС, або імплементаційні технічні стандарти (ст. 10), які підпадають під дію статті 290 ДФЄС, або імплементаційні технічні стандарти (ст. 15), які підпадають під дію статті 291 ДФЄС¹³⁵.

Аналогічно структурі ЕВА та ЕІОРА Регламент № 1095/2010/ЄС визначає керівними органами ESMA Правління та Наглядову раду. Орган у відносинах з іншими органами представляє голова, який відповідає за підготовку роботи Наглядової ради та головує на її засіданнях та Правлінні. Керує роботою ESMA виконавчий директор, який відповідає за управління органом і готує роботу Правління.

¹³⁵ Di Noia, Carmine and Gargantini, Matteo, The European Securities and Markets Authority: Accountability Towards EU Institutions and Stakeholders (November 5, 2013). URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2350194>.

ESMA надає Європейській раді із системних ризиків дані, а також проводить стрес-тести.

Робота ESMA у сфері законодавства спрямована на розробку єдиних правил функціонування ринків цінних паперів у Європі і має на меті:

- забезпечення адекватного рівня захисту інвесторів шляхом ефективного регулювання і нагляду;
- формування однакових умов конкуренції для надавачів фінансових послуг,
- забезпечення результативності та ефективності нагляду.

Національні регулятори ринків цінних паперів країн-членів ЄС, у свою чергу, забезпечують належне функціонування національних фінансових ринків.

ESMA досягає своїх цілей шляхом:

- оцінки ризиків для інвесторів, ринків та фінансової стабільності;
- виконання єдиних правил для фінансових ринків ЄС;
- сприяння зближенню нагляду;
- безпосередній нагляд за кредитними рейтинговими агентствами, репозиторіями торгівлі та репозиторіями сек'юритизації.

Розглядаючи повноваження ESMA слід згадати Рішення Суду ЄС від 22 січня 2014 р. у справі C-270/12¹³⁶ за заявою Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії проти Європейського парламенту та Ради Європейського Союзу. На думку заявниці положення Регламенту 236/2012/ЄС щодо повноважень на втручання, надані Європейському органу з цінних паперів і ринків у

¹³⁶ Judgment of the Court (Grand Chamber), 22 January 2014. United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v European Parliament and Council of the European Union. Regulation (EU) No 236/2012. Case C-270/12. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:62012CJ0270>.

виняткових обставинах щодо коротких продажів та деяких аспектів кредитних дефолтних свопів суперечили статті 114 Договору про функціонування ЄС, а також не відповідали принципам сформульованим у справі *Meroni v High Authority*. Проте суд ЄС визначив, що у справі *Meroni* суб'єкти, яким делегувалися повноваження, були суб'єктами приватного права, тоді як ESMA є органом ЄС, створеним законодавчим органом ЄС. Щодо повноважень, наданих ESMA згідно зі статтею 28 Регламенту № 236/2012, то на думку Суду ці повноваження чітко розмежовані та підлягають судовому розгляду у світлі цілей, встановлених делегуючим повноваженням. При цьому стаття 28 Регламенту № 236/2012 фактично спрямована на гармонізацію законів, правил та адміністративних положень держав-членів, що стосуються нагляду та моніторингу, в конкретних ситуаціях за учасниками ринку цінних паперів.

ESMA сприяє справедливому та впорядкованому функціонуванню фінансових ринків, захищає цілісність Єдиного ринку ЄС, встановлюючи високі стандарти поведінки та забезпечуючи прозорість для підтримки ефективних ринків та довіри інвесторів. ESMA розробляє та зміцнює спільні принципи нагляду між нею та національними компетентними органами. Разом із національними компетентними органами ESMA забезпечує ефективний і рівний захист роздрібних інвесторів ЄС, у тому числі від ризиків, що виникають через нові канали дистрибуції чи інноваційні продукти¹³⁷.

ESMA також наділена повноваженнями втручатися у роботу фінансових установ. Згідно з положеннями MiFID II¹³⁸, фінансові інструменти можуть підпадати під

¹³⁷ About ESMA. URL: <https://www.esma.europa.eu/about-esma>.

¹³⁸ Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Directive 2002/92/EC and

заборону або обмеження. Це може стосуватися акцій, облігацій, фондів (фонди UCITS або альтернативні інвестиційні фонди) та деривативів, також може бути накладено заборону або обмеження на вид фінансової діяльності чи практики.

Заходи застосовуються за додержання таких умов:

1) проблема повинна стосуватися серйозного занепокоєння щодо захисту інвесторів; або загроза нормальному функціонуванню та цілісності фінансових ринків або ринків товарів; або загроза стабільності всієї або частини фінансової системи; 2) нормативні вимоги законодавства ЄС, які застосовуються до фінансового інструменту чи діяльності, не вирішують загрози/занепокоєння, згадані вище; і жоден НКО не вжив заходів для вирішення проблеми, або вжиті дії не вирішують проблему належним чином. Рішення ESMA про застосування заходів втручання щодо продукту є тимчасовим (до трьох місяців, проте може бути продовжене); заходи застосовуються до всіх держав-членів ЄС, і всі учасники ринку, що надають пов'язані з MiFID II фінансові послуги в ЄС, зобов'язані їх дотримуватися, на відміну від заходів національних компетентних органів, які можуть мати постійний характер та стосуються лише учасників ринку, зареєстрованих у юрисдикції цього органу.

Відповідно до MiFIR¹³⁹, ESMA також сприяє та координує заходи втручання, які застосовують національні компетентні органи. Після отримання повідомлення від національного компетентного органу про запропонований захід, ESMA має ухвалити висновок про те, чи є він виправданим і пропорційним.

Directive 2011/61/EU Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0065>.

¹³⁹ Regulation (EU) No 600/2014 of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Regulation (EU) No 648/2012 Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014R0600>.

Підсумовуючи, слід відмітити, що ESMA як і ЕВА та ЕІОРА, виступаючи кожен як елемент Європейської системи фінансового нагляду, кожен у своєму секторі фінансового ринку сприяє збереженню фінансової стабільності та забезпеченню довіри до фінансової системи ЄС у цілому, що забезпечує належний захист для споживачів фінансових послуг.

1.3.4 Європейська рада із системних ризиків

Ступінь інтеграції економічних процесів у ЄС обумовив необхідність координувати національні політики держав-членів ЄС, у тому числі й у фінансовій сфері¹⁴⁰. Слід погодитися, що надання Європейській раді з системних ризиків функцій макропруденційного нагляду дозволило заповнити прогалину у побудованій за секторальним принципом попередньої наглядової структурі ЄС за фінансовими ринками, а також врахувати взаємозалежність окремих секторів фінансової системи¹⁴¹.

Правовий статус ***Європейської ради з системних ризиків (European Systemic Risk Board, ESRB)*** визначається на підставі Регламенту № 1092/2010/ЄС¹⁴². Документ у цілому присвячений макропруденційному нагляду у Євро-

¹⁴⁰ Шостак Ю. П., Гільорме Т. В. Особливості запровадження міжнародних стандартів регулювання ринку фінансових послуг в Україні. *Розвиток фінансових відносин суб'єктів господарювання в умовах динамічного зовнішнього середовища*: тези Інтернет-конференції. Житомир, 2018. С. 306.
URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/01/306.pdf>.

¹⁴¹ Терещенко Г. Досвід антикризового регулювання фінансового сектору в країнах ЄС. *Антикризове управління економікою України: нові виклики*: Матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції: Київ: КНЕУ, 2015. С. 163. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32618443.pdf>.

¹⁴² Regulation (EU) No 1092/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 on European Union macro-prudential oversight of the financial system and establishing a European Systemic Risk Board. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3AA02010R1092-20191230>.

пейському Союзі за фінансовою системою. Мету макропруденційного нагляду та регулювання в економічній науці визначають як зниження системного ризику і збереження системної фінансової стабільності через виявлення вразливостей фінансової системи країни та застосування заходів щодо їх своєчасного усунення. Здійснення макропруденційного нагляду передбачає дослідження діяльності системоутворюючих кредитних установ та інституційних зв'язків на фінансовому ринку¹⁴³.

Здійснюючи макропруденційний нагляд за фінансовою системою ЄС Європейська рада із системних ризиків запобігає або принаймні зменшує системні ризики, що виникають у процесі розвитку фінансової системи. Враховуючи макроекономічні тенденції можна уникнути розвитку кризових явищ¹⁴⁴. Таким чином діяльність ESRB спрямована на посилення стійкості фінансової системи та забезпечення фінансової стабільності у ЄС.

Завданнями ESRB є відповідно до статті 3 Регламенту № 1092/2010/ЄС є:

- визначення і/або збирання та аналіз усієї релевантної і необхідної інформації для досягнення цілей діяльності ESRB;
- ідентифікація та пріоритизація системних ризиків;
- попередження у випадках, коли системні ризики набувають значних розмірів, і, де це прийнятно, публічне поширення таких попереджень;

¹⁴³ Шкляр А. І. Макропруденційне регулювання як елемент забезпечення фінансової стабільності. *Економіка і прогнозування*. 2014. № 3. С. 33.
URL: http://eip.org.ua/docs/EP_14_3_32_uk.pdf.

¹⁴⁴ Терещенко Г. Досвід антикризового регулювання фінансового сектору в країнах ЄС. *Антикризове управління економікою України: нові виклики*: Матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції: Київ: КНЕУ, 2015. С. 162. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32618443.pdf>.

- надання рекомендацій щодо вжиття корегуючих заходів у відповідь на ідентифіковані ризики і, коли це прийнятно, публічне поширення таких рекомендацій;
- надання попереджень Раді ЄС про загрозові ситуації та оцінки таких ситуацій для того, щоб Рада могла схвалити рішення, необхідні для вирішення проблемної ситуації;
- моніторинг виконання наданих попереджень та рекомендацій;
- координування дій з міжнародними фінансовими інституціями, особливо Міжнародним валютним фондом та Радою з фінансової стабільності, а також відповідними органами третіх країн з питань, пов'язаних із макропруденційним наглядом.

Повноваження ESRB поширюються на широке коло фінансових установ, зокрема, банки, страховиків, компанії з управління активами, тіньові банки, інфраструктуру фінансового ринку та інші фінансові установи та ринки.

Слід погодитися з думкою, що запорукою авторитетності ESRB є незалежність органу, самостійність в ухваленні рішень та у формуванні незалежного кадрового складу. Зазначене у сукупності забезпечує здійснення об'єктивної оцінки стану фінансових ринків ЄС та розробці чітких та адекватних рекомендацій¹⁴⁵. Місцезнаходженням ESRB визначено Франкфурт-на-Майні. Порядок роботи визначено у Правилах процедури ESRB¹⁴⁶. Під час своєї діяльності рада зобов'язана дотримуватися принципу неу-

¹⁴⁵ Бачо Р. Й. Загальна характеристика сучасної системи регулювання ринку фінансових послуг в Європейському Союзі. *Економіка і організація управління*. 2014. № 1 (17)–2 (18). С. 38.

URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/1035/1053>.

¹⁴⁶ Consolidated text: Decision of the European Systemic Risk Board of 20 January 2011 adopting the Rules of Procedure of the European Systemic Risk Board (ESRB/2011/1). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02011Y0224%2801%29-20200324&qid=1683814990891>.

передженості, а також дотримуватися професійної таємниці.

Виконуючи свої завдання ESRB має право одержувати необхідну інформацію від європейських наглядових органів на підставі статті 36(2) Регламенту № 1093/2010/ЄС, Регламенту № 1094/2010/ЄС та Регламенту № 1095/2010/ЄС. Інформація надається як правило в узагальненій або зведеній формі таким чином, що окремі фінансові установи було неможливо ідентифікувати. Якщо запитувана інформація недоступна або не надається вчасно, ESRB може запросити інформацію в ESCB, національних наглядових органів або національних статистичних органів. Якщо інформація залишається недоступною, ESRB може запросити її у відповідної держави-члена без шкоди для прерогатив, наданих, відповідно, Раді, Комісії (Євростат), ECB, Євросистемі та ESCB у сфері статистики та збір даних. Якщо ESRB запитує інформацію не у стислій чи зведеній формі, то відповідно до статті 15(6) Регламенту № 1092/2010/ЄС вмотивований запит повинен пояснювати, чому дані про відповідну окрему фінансову установу вважаються системно значущими та необхідними з огляду на переважаючу ринкову ситуацію.

Згідно з статтею 16 Регламенту № 1092/2010/ЄС у разі виявлення значних ризиків для досягнення цілі статті 3(1) ESRB повинен надати попередження та, якщо це доцільно, видавати рекомендації щодо виправних дій, у тому числі, де доречно, щодо законодавчих ініціатив.

Дослідники поділяють попередження та рекомендації ESRB на ті, що можуть носити загальний та індивідуальний характер. Відповідно, такі рекомендації можуть направлятися усьому ЄС, одній чи кільком країнам, одному чи кільком наднаціональним чи національним органам нагляду. При цьому такі рекомендації не поширюються на суб'єктів фінансового ринку. Свої зауваження законодав-

чого характеру ESRB може надавати Європейській Комісії. Хоча рекомендації ESRB при цьому не є юридично обов'язковими, адресатам необхідно зазначити причину невиконання таких рекомендацій¹⁴⁷. Такий підхід дозволяє контролювати, чи враховується системний ризик і якою мірою.

Наприклад, 22 вересня 2022 року ESRB видав загальне попередження щодо вразливостей у фінансовій системі, адресоване ЄС та національним наглядовим органам. У зв'язку з тим, що останні геополітичні події погіршили ситуацію у фінансовій системі, ESRB закликає до підвищеної обізнаності про ризики для фінансової стабільності, наголошуючи на необхідності більшої стійкості у фінансовому секторі ЄС, щоб фінансова система могла підтримувати економіку, якщо ці ризики матеріалізуються¹⁴⁸. Серед останніх рекомендацій можна зазначити Рекомендацію Європейської ради системних ризиків від 1 грудня 2022 року щодо вразливостей у секторі комерційної нерухомості в Європейській економічній зоні¹⁴⁹. Так, ESRB рекомендувала органам ЄС і національним органам влади покращити моніторинг системних ризиків, пов'язаних із сектором комерційної нерухомості для виявлення потенційних

¹⁴⁷ Бачо Р. Й. Загальна характеристика сучасної системи регулювання ринку фінансових послуг в Європейському Союзі. *Економіка і організація управління*. 2014. № 1 (17)–2 (18). С. 39–41.

URL: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/1035/1053>.

¹⁴⁸ Warning of the European Systemic Risk Board of 22 September 2022 on vulnerabilities in the Union financial system (ESRB/2022/7).

URL: https://www.esrb.europa.eu/pub/pdf/warnings/esrb.warning220929_on_vulnerabilities_union_financial_system~6ae5572939.en.pdf?f98c6d1e2b1431616a2c1af59ed405c4.

¹⁴⁹ Recommendation of the European Systemic Risk Board of 1 December 2022 on vulnerabilities in the commercial real estate sector in the European Economic Area (ESRB/2022/9).

URL: <https://www.esrb.europa.eu/pub/pdf/recommendations/esrb.recommendation21201.cre~65c7b70017.en.pdf?0a47950b199d8c99f73ab2373daae2b4>.

ризиків для фінансової стабільності та оцінки можливих заходів у відповідь.

Таким чином, ESRB безпосередніми повноваженнями з захисту прав споживачів фінансових послуг не наділена, проте її діяльність має велике значення для загального забезпечення фінансової стабільності у ЄС.

1.3.5 Європейська система центральних банків

Європейська система центральних банків (The European System of Central Banks, ESCB) складається з ***Європейського центрального банку (European Central Bank, ECB)*** та національних центральних банків держав-членів ЄС. ESCB та ECB виконують свої завдання та діють згідно з положеннями установчих договорів ЄС та Статуту Європейської системи центральних банків та Європейського центрального банку¹⁵⁰. Головною метою ESCB відповідно до Статуту є підтримання цінової стабільності¹⁵¹. Окрім основної мети для ESCB визначено додаткову мету діяльності, а саме – підтримка загальної економічної політики ЄС, маючи на меті сприяти досягненню цілей Союзу, встановлених у статті 3 Договору про Європейський Союз. Однак дії спрямовані на виконання додаткової цілі не повинні шкодити досягненню основної цілі цінової стабільності.

¹⁵⁰ Консолідовані версії договору про Європейський Союз (вчиненого в Маастрихті 07.02.1992) та Договору про функціонування Європейського Союзу (вчиненого в Римі 25.03.1957).

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06.

¹⁵¹ Protocol on the Statute of the European System of Central Banks and of the European Central Bank.

URL: https://www.ecb.europa.eu/ecb/pdf/orga/escbstatutes_en.pdf.

Відповідно до чпстини 2 статті 127 Договору про функціонування ЄС основними завданнями, які необхідно здійснювати за допомогою ESCB, є:

- визначення та впровадження монетарної політики Союзу;
- проведення валютно-обмінних операцій згідно зі статтею 219 зазначеного Договору;
- утримання та управління офіційними валютними резервами держав-членів;
- сприяння безперешкодному функціонуванню платіжних систем.

Управління діяльністю ESCB здійснюється керівними органами ЕСВ, якими є Керівна рада та Правління.

ЕСВ відповідно до Договору про функціонування ЄС належить до інституцій ЄС. Характеризуючи його правовий статус його визначають як невід’ємну частину механізму публічної влади у ЄС, при цьому його функції в установчих договорах ЄС визначаються через систему цілей і завдань, покладених на Європейську систему центральних банків у цілому¹⁵². Слід погодитися, що ЕСВ наділений повноваженням, властивим центральному банку будь-якої країни, а саме визначати та проводити єдину валютну політику¹⁵³.

Відповідно до статті 132 Договору про функціонування ЄС ЕСВ згідно з положеннями Договорів та відповідно до умов, встановлених у Статуті ESCB та ЕСВ:

¹⁵² Михалчич, В. М. Ознаки правового статусу Європейського центрального банку. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету : серія: Право*. 2019. Вип. 54. С. 226.

URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/39775>.

¹⁵³ Панова, Л. В. Принцип незалежності у діяльності Європейського центрального банку та Національного банку України. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету : серія: Право*. 2017. Т. 1. Вип. 45. С. 91–96.

URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/34095>.

- ухвалює регламенти тією мірою, якою це необхідно для виконання окреслених для нього завдань;
- приймає рішення, необхідні для виконання завдань, доручених ESCB;
- надає рекомендації та надає висновки.

Повноваження ЕЦБ щодо кредитних установ розрізняються залежно того, чи входить держава-член до єврозони. Так, ЕЦБ відповідає за пруденційний нагляд за кредитними установами, розташованими в зоні євро. А у рамках *Єдиного механізму нагляду (Single Supervisory Mechanism, SSM)* разом з національними компетентними органами держав-членів, які не входять в єврозону.

Єдиний механізм нагляду за фінансово-кредитними установами було запроваджено Регламентом № 1024/2013/ЄС¹⁵⁴. SSM включає діяльність не тільки ЕЦБ, а й національних банківських регуляторів, які наділені функціями здійснювати пруденційний нагляд у державах-членах ЄС. Слід відмітити, що цей регламент застосовується державою-членом ЄС незалежно від факту входження до єврозони.

Сутність SSM полягає у тому, що ЕЦБ безпосередньо здійснює нагляд щодо найбільш значних кредитних установ, а інші банківські установи контролюється ЕЦБ спільно з національними органами банківського нагляду.

На ЕЦБ покладається санкціонування заснування кредитних установ та відкриття дозволів (ліцензій) на їх діяльність (п. «а» статті 4(1) Регламенту № 1024/2013/ЄС¹⁵⁵). Він також має повноваження здійсню-

¹⁵⁴ Council Regulation (EU) No 1024/2013 of 15 October 2013 conferring specific tasks on the European Central Bank concerning policies relating to the prudential supervision of credit institutions. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/AUTO/?uri=CELEX:32013R1024&qid=1648378424221&rid=1>.

¹⁵⁵ Council Regulation (EU) No 1024/2013 of 15 October 2013 conferring specific tasks on the European Central Bank concerning policies relating to the prudential

вати нагляд за кредитними установами, які планують відкривати філії чи надавати транскордонні послуги в державах-членах ЄС, які не увійшли до банківського союзу (п. «b» ст. 4(1) Регламенту). Центробанк ЄС проводить нагляд за дотриманням вимог стосовно власних фондів, сек'юритизації, обмежень на великий ризик, ліквідності, левериджу, а також публічного розкриття інформації із цих питань (п. «d» ст. 4(1) Регламенту). Окрім цього ЕСВ слідкує за впровадженням кредитними організаціями надійних механізмів управління та внутрішнього контролю, за ефективністю внутрішньої оцінки ними достатності капіталу, проводить наглядові перевірки, у тому числі й пруденційні заходи на консолідованій основі разом із компетентними органами держав-учасниць банківського союзу ЄС.

Правові засади здійснення нагляду за банківськими установами у ЄС визначені Директивою 2013/36/ЄС про доступ до діяльності кредитних установ та пруденційний нагляд за кредитними установами та інвестиційними фірмами (Capital Requirements Directive, CRD)¹⁵⁶. Положення цієї директиви ґрунтуються на стандартах Базеля II та Базеля III Базельського комітету з банківського нагляду. Для виконання своїх завдань у зазначеній сфері ЕСВ ухвалює керівні принципи та рекомендації.

Підсумовучи слід зазначити, що роль ЕСВ у захисті прав споживачів фінансових послуг, з одного боку, проявляється тією ж мірою як і у національних центральних банків шляхом здійснення пруденційного нагляду. Проте на

supervision of credit institutions. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/AUTO/?uri=CELEX:32013R1024&qid=1648378424221&rid=1>.

¹⁵⁶ Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/AUTO/?uri=CELEX:32013L0036&qid=1648378759470&rid=1>.

відміну від багатьох центральних банків ЄСВ не наділений повноваженнями безпосередньо орзглядати спори, що виникають між споживачами та постачальниками фінансових послуг, що пояснюється наднаціональним характером цієї інституції і недоцільністю наділення ЄСВ такою функцією.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте елементи Європейської системи фінансового нагляду.
2. Визначте, якими повноваженнями наділений Європейський центральний банк?
3. В чому полягають повноваження Європейського органу банківського нагляду?
4. Що є основними цілями діяльності Європейського органу зі страхування та пенсійних фондів?
5. Що є метою діяльності Європейського органу з цінних паперів та ринків?
6. Які органи чи установи ЄС наділені повноваженнями здійснювати макропруденційне регулювання фінансових ринків?
7. Чи мають відповідні регулятивні чи наглядові повноваження національні регулятори ринків фінансових послуг держав-членів ЄС?

Практичне завдання

Проаналізуйте положення регламентів ЄС №1092/2010, №1093/2010, №1094/2010, №1095/2010 та порівняйте повноваження Європейської ради із системних ризиків, Європейського органу банківського нагляду, Європейського органу зі страхування і професійних пенсій та Європейського органу з цінних паперів і ринків. Визначте місце зазначених органів у системі органів ЄС, яким чином відбувається взаємодія з інституціями ЄС та національни-

ми регуляторами чи наглядовими органами у сфері фінансових послуг.

Практичне завдання

Проаналізуйте положення Договору про функціонування Європейського Союзу та Статуту Європейської системи центральних банків та Європейського центрального банку стосовно повноважень Європейського центрального банку, положення Угоди про асоціацію України з ЄС, Закону України «Про Національний банк України» та визначте, чи повинен Національний банк України виконувати вимоги Європейського центрального банку?

Практичне завдання

Ознайомтесь із Стратегією розвитку фінансового сектору України до 2025 року та визначте, які заходи заплановані для інтеграції фінансового ринку України в європейський фінансовий простір та розширення міжнародної співпраці (URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf?v=4).

1.4 Участь громадськості на етапі нормотворення у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг у Європейському Союзі

Регулювання ринків фінансових послуг покликане забезпечити насамперед стабільність фінансового ринку та запобігти новим кризовим явищам. Слід погодитися із тим, що дієва та ефективна система захисту прав споживачів фінансових послуг необхідна для розвитку економіки, адже завдяки цьому розширюється коло споживачів залу-

чених у цю сферу¹⁵⁷. Таким чином, поведінка споживачів впливає на розвиток ринку, тому слід враховувати інтереси цієї групи при визначенні прав та обов'язків учасників ринку. Споживача як слабку сторону цих відносин слід захищати на всіх етапах його відносин з фінансовою установою, для цього потрібно сформувати нормативну базу, яка дозволить мінімізувати порушення прав споживачів, підсилить відповідальність фінансових установ.

У 2011 р. робоча група Комітету з фінансових ринків Організації економічного співробітництва та розвитку, спільно з Радою з фінансової стабільності та її консультативною групою, а також за сприяння інших міжнародних організацій, розробили «Принципи високого рівня захисту прав споживачів фінансових послуг». Серед цих принципів на перше місце поставлено наявність відповідної правової, регулятивної та наглядової бази¹⁵⁸.

Реалізація цього принципу передбачає те, що захист прав споживачів фінансових послуг має бути невід'ємною частиною правової, регуляторної та наглядової бази і відображати різноманітність національних умов та глобальні ринкові і регуляторні зміни у фінансовому секторі. При цьому регулювання має відображати та бути пропорційним характеристикам, типу та різноманітності фінансових продуктів і споживачів, їхнім правам та обов'язкам, а також реагувати на нові продукти, конструкції, технології та механізми надання послуг. Також повинні існувати сильні та ефективні правові та судові або наглядові механізми для захисту споживачів від фінансових шахрайств, зловживань та помилок, а також для покарання за них. Діяльність на-

¹⁵⁷ Янишен В. П. Правові засади захисту прав споживачів фінансових послуг. *Теорія і практика правознавства*. 2019. Вип. 2 (16).

URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/186027/185869>.

¹⁵⁸ G20 High-level principles on financial consumer protection / Organisation for Economic Co-operation and Development.

URL: <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-markets/48892010.pdf>.

давачів фінансових послуг та уповноважених агентів повинна належним чином регулюватися та/або вони повинні перебувати під наглядом з урахуванням відповідних підходів до надання послуг та галузевих особливостей¹⁵⁹.

Украї найважливішою умовою реалізації принципу формування належної нормативної бази у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг визначається необхідність проведення консультацій з відповідними неурядовими зацікавленими сторонами, у тому числі галузевими та споживчими організаціями, професійними організаціями та дослідницькими спільнотами при розробці політики, пов'язаної із захистом прав споживачів фінансових послуг та їх освітою. Наголошується на важливості забезпечити полегшений та розширений доступ відповідних зацікавлених сторін і, зокрема, організацій споживачів до процесів ухвалення рішень¹⁶⁰.

Дослідники вважають консультації з громадськістю щодо пропозицій нових політик і законів сьогодні загальноприйнятим і очікуваним елементом демократичного процесу¹⁶¹.

У Європейському Союзі підготовку проектів правових актів, які ухвалюють спільним рішенням Європейського Парламенту та Ради, відповідно до статті 289 Договору про функціонування Європейського Союзу покладено на Європейську комісію. В окремих випадках, Європейська комісія уповноважена ухвалювати делеговані акти

¹⁵⁹ Там само.

¹⁶⁰ G20 High-level principles on financial consumer protection / Organisation for Economic Co-operation and Development.

URL: <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-markets/48892010.pdf>.

¹⁶¹ Donelan E. Consultation – a Key Tool for Better Regulation in Europe and Romania. *Workshop on “Consultation Practices within the Process of Public Policies – Challenges and Opportunities”*.

URL: <https://www.sigmaxweb.org/publicationsdocuments/41838190.pdf>.

(ст. 290)¹⁶². Відповідно до статті 132 зазначеного Договору регламенти щодо питань, окреслених у Протоколі № 4 до Договорів, уповноважений ухвалювати Європейський центральний банк.

Якщо розглядати як реалізовано питання участі громадськості на етапі законопроектної роботи у Європейською Союзі, то слід насамперед згадати діяльність Групи користувачів фінансових послуг (Financial Services User Group, FSUG). Її було створено у 2010 році з метою залучення користувачів фінансових послуг до формування політики на підставі Рішення 2010/С 199/02¹⁶³, пізніше у 2017 році уточнено засади діяльності Групи на підставі Рішення С(2017)359¹⁶⁴.

До завдань FSUG входить: 1) надання консультацій Європейській Комісії щодо підготовки та реалізації законодавства чи політичних ініціатив, що стосуються користувачів фінансових послуг; 2) завчасне визначення ключових проблем, що стосуються користувачів фінансових послуг; 3) консультування та підтримування зв'язку із представниками користувачів фінансових послуг та представницькими органами на рівні Європейського Союзу та національному рівні. До складу Групи входить до 20 членів, які є особами, призначеними представляти інтереси споживачів, роздрібних інвесторів або мікропідприємств, а також окремими експертами, які мають досвід роботи у сфері фінансових послуг з точки зору користувачів фінансових

¹⁶² Consolidated Version of the Treaty on the Functioning of the European Union.
URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDF>.

¹⁶³ Commission Decision of 20 July 2010 setting up a Financial Services User Group. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32010D0721\(02\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32010D0721(02)).

¹⁶⁴ Commission Decision of 30.1.2017 recasting Commission Decision 2010/C 199/02 of 20 July 2010 setting up a Financial Services User Group. URL: https://finance.ec.europa.eu/document/download/94f28be4-8af6-4d82-bc0a-d40daba72459_en?filename=fsug-decision-2017_en.pdf.

послуг. Засідання групи проводяться п'ять разів на рік, рішення ухвалюються на основі консенсусу та вироблення колективної думки з питань, які вона розглядає. Однак, час від часу, члени групи можуть висловлювати думку меншості. Крім роботи над своєю узгодженою робочою програмою, FSUG: реагує на відповідні консультації з боку Європейської Комісії та інших політиків Європейського Союзу; проактивно намагається визначити ключові проблеми у сфері фінансових послуг, які впливають на користувачів фінансових послуг; підтримує зв'язок та надає інформацію представникам користувачів фінансових послуг та представницьким органам на рівні Європейського Союзу та на національному рівні¹⁶⁵. Для цієї групи експертів затверджено власні Правила процедури¹⁶⁶. Перелік експертів, які є членами Групи на 2022–2025 роки, оприлюднений на сайті Європейської комісії¹⁶⁷. Наприклад, реалізуючи функцію консультування Європейської Комісії при підготовці законодавства, що стосуються користувачів фінансових послуг у 2022 році, FSUG надавала висновки щодо перегляду Директиви Комісії про платіжні послуги 2 (PSD2), щодо майбутнього пакету законів про роздрібні інвестиції¹⁶⁸.

Консультації із громадськістю Європейський центральний банк проводить для того, щоб отримати думку зацікавлених громадян ЄС, учасників ринку та інших

¹⁶⁵ FSUG Report 2020-2021. URL: https://finance.ec.europa.eu/system/files/2022-02/fsug-annual-report-2020-2021_en.pdf.

¹⁶⁶ Rules of procedure of the group of experts "Financial services user group". URL: https://finance.ec.europa.eu/system/files/2020-04/fsug-rules-of-procedure_en.pdf.

¹⁶⁷ List of FSUG Members (2022 – 2025). URL: https://finance.ec.europa.eu/system/files/2022-09/fsug-members-2022-2025_en.pdf.

¹⁶⁸ FSUG opinions 2022. URL: https://finance.ec.europa.eu/publications/fsug-opinions-2022_en.

зацікавлених сторін щодо ключових наглядових правил і політики, які він планує запровадити¹⁶⁹.

Оцінюючи застосування такого демократичного інструменту як консультації з громадськістю у державах-членах Європейського Союзу, які приєдналися останніми, Е. Донелан зазначає, що ці держави починають розробляти керівні принципи проведення консультацій так само, як це склалося у практиці Європейської Комісії. При цьому дослідник зазначає, що не можна стверджувати, що є єдина правильна модель участі громадськості в розробці політики, відповідно нові країни-члени ЄС розроблятимуть і будуватимуть свої власні методології консультацій, що відповідають їхнім власним культурам і суспільствам¹⁷⁰.

Розглядаючи повноваження та діяльність європейських органів нагляду також можна відмітити, що у їх діяльності присутня практика консультування з стейкхолдерами перед ухваленням регуляторних рішень. Зокрема, ЕВА відповідно до статті 37 Регламенту № 1093/2010/ЄС для сприяння консультаціям із зацікавленими сторонами (стейкхолдерами) звертається за коментарями та порадами до Групи банківських стейкхолдерів (Banking Stakeholder Group). Ця група складається з 30 членів, які є представниками кредитних та інвестиційних установ, представниками працівників цих фінансових установ, споживачів, користувачів банківських послуг та провідних науковців.

Склад Групи банківських стейкхолдерів ЕВА призначає Наглядова рада ЕВА після відкритої та прозорої процедури відбору та з урахуванням географічного та ген-

¹⁶⁹ Public consultations.

URL: <https://www.bankingsupervision.europa.eu/legalframework/publiccons/html/index.en.html>.

¹⁷⁰ Donelan E. Consultation – a Key Tool for Better Regulation in Europe and Romania. *Workshop on “Consultation Practices within the Process of Public Policies – Challenges and Opportunities”*.

URL: <https://www.sigmaxweb.org/publicationsdocuments/41838190.pdf>.

дерного балансу. Група сприяє проведенню консультацій із стейкхолдерами у тих сферах, які пов'язані із завданнями органу. Наприклад, з Групою проводяться консультації щодо дій, що стосуються нормативних технічних стандартів та імплементаційних технічних стандартів, а також інструкцій і рекомендацій, якщо вони не стосуються окремих фінансових установ. Група також може діяти і за власною ініціативою, надаючи висновки та поради ЕВА з будь-якого питання, пов'язаного із його завданнями, приділяючи особливу увагу загальній наглядовій культурі, експертним перевіркам компетентних органів та оцінці розвитку ринку. Регламент № 1093/2010/ЄС такрж передбачає, що Група може подавати запити до ЕВА щодо розслідування ймовірного порушення або незастосування законодавства Союзу¹⁷¹.

Практика консультування з стейкхолдерами здійснюється і ESMA, засади діяльності *Групи стейкхолдерів у сфері цінних паперів та ринків (Securities and Markets Stakeholder Group)* визначені у статті 37 Регламенту № 1095/2010/ЄС¹⁷². Група збирається щонайменше чотири рази на рік, її склад затверджується Наглядовою радою органу. Члени Групи представляють у збалансованих пропорціях учасників фінансового ринку, що працюють у ЄС, представників їхніх працівників, а також споживачів, користувачів фінансових послуг і представників малих та середніх підприємств. Визначено, що десять його членів представляють учасників фінансового ринку, а принаймні п'ятеро бути незалежними науковцями вищого рангу. З

¹⁷¹ Banking Stakeholder Group / European Banking Authority.

URL: <https://www.eba.europa.eu/about-us/organisation/banking-stakeholder-group>.

¹⁷² Regulation (EU) No 1095/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 establishing a European Supervisory Authority (European Securities and Markets Authority), amending Decision No 716/2009/EC and repealing Commission Decision 2009/77/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32010R1095>.

Групою провдяться консультації у порядку визначеному цим Регламентом, а також вона може за власною ініціативою надавати висновки та поради із визначених питань.

Аналогічним чином визначено порядок здійснення консультування із стекхолдерами ЕЮРА. Відповідно до статті 37 Регламенту № 1094/2010/ЄС¹⁷³ здійснюється діяльність двох груп – *Група стейкхолдерів зі страхування та перестраховування та Група стейкхолдерів з трудових пенсій (Insurance and Reinsurance Stakeholder Group and Occupational Pensions Stakeholder Group)*.

Підсумовуючи слід зазначити, що важливість участі громадськості на етапі ухвалення рішень, що стосуються регулювання фінансових послуг, визнається економічно розвиненими країнами як необхідна складова такого принципу як формування належної правової бази у сфері захисту прав споживачів. У Європейському Союзі участь представників громадськості у підготовці нормативно-правових актів реалізовано через роботу експертної групи, до складу якої входять експерти у сфері фінансових послуг та представники організацій споживачів, яка на етапі підготовки Європейською комісією проєктів нормативних актів надає свої висновки; у роботі груп стейкхолдерів європейських наглядових органів; а також через проведення консультацій із громадськістю при підготовці рішень Європейського центрального банку, коли будь-яка зацікавлена особа може надати свої зауваження та пропозиції до проєкту.

¹⁷³ Regulation (EU) No 1094/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 establishing a European Supervisory Authority (European Insurance and Occupational Pensions Authority), amending Decision No 716/2009/EC and repealing Commission Decision 2009/79/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32010R1094&qid=1683212867189>.

Контрольні питання

1. Посніть необхідність проведення консультацій з неурядовими зацікавленими сторонами, зокрема галузевими та споживчими організаціями, професійними організаціями та дослідницькими спілнотами при розробці політики, пов'язаної із захистом прав споживачів фінансових послуг.

2. Яким чином споживачі фінансових послуг беруть участь у розробці політики щодо фінансових послуг у ЄС?

3. Які завдання стоять перед Групою користувачів фінансових послуг при підготовці актів Комісії?

4. Охарактеризуйте порядок проведення Європейським центральним банком консультації із громадськістю.

5. Яким чином реалізовано консультування європейських органів нагляду з стейкхолдерами перед ухваленням регуляторних рішень?

Практичне завдання

Порівняйте ступінь участі громадськості при підготовці регуляторних правил стосовно діяльності постачальників фінансових послуг у ЄС та в Україні. Які елементи громадського обговорення доцільно запровадити в Україні?

РОЗДІЛ 2 РЕГУЛЮВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

2.1 Правове регулювання банківських послуг у Європейському Союзі

Правові засади спільного ринку банківських послуг ЄС мають складну структуру, обумовлену особливостями формування системи спільного європейського права. Сформоване банківське право ЄС є елементом інтеграційного права ЄС. Джерелами спільного ринку банківських послуг є: первинні акти ЄС («*acquis communautaire*»); вторинні акти ЄС; міжнародні акти щодо банківської діяльності та суміжних питань, учасниками яких є держави-члени ЄС; судові прецеденти; національне законодавство держав-членів ЄС, яке регулює діяльність банківських установ-резидентів та нерезидентів на їх території.

Основи банківського права ЄС закладено Договором про ЄС та Договором про функціонування ЄС (ст.ст. 45–66 Договору про функціонування ЄС). Сформований на підставі первинних актів ЄС економічний та валютний союз обумовили необхідність впровадження спільного ринку банківських послуг. На підстав принципів, закладених первинними актами ЄС, приймаються акти вторинного права ЄС.

До актів вторинного права ЄС у сфері банківських послуг відносяться регламенти, директиви, рішення індивідуального характеру, акти Європейського центрального банку (настанови, інструкції, внутрішні рішення, рекомендації).

Регламентами встановлюються обов'язкові для виконання правила для всіх держав-членів ЄС у сфері Євро-

пейської системи фінансового нагляду, пруденційного нагляду, компетенції наднаціональних органів ЄС у сфері банківської діяльності (Європейського центрального банку, Європейської ради з системних ризиків тощо). Зокрема, Регламентом від 11 травня 2010 року запроваджено Європейський фінансовий стабілізаційний механізм шляхом надання можливості ЄК залучати позикові кошти на міжнародних фінансових ринках під гарантії бюджету ЄС з метою надання надзвичайного фінансування державам ЄС¹⁷⁴. Регламентом від 24 листопада 2010 року про макропруденційний нагляд за фінансовою системою та заснування Європейської ради з системних ризиків з правками, внесеними Регламентом від 18 грудня 2019 року, запроваджено систему запобігання та пом'якшення системних фінансових ризиків¹⁷⁵. Регламентом Ради ЄС від 15 жовтня 2013 року впроваджено спеціальні повноваження Європейського центрального банку з нагляду за кредитними організаціями¹⁷⁶: Європейський центральний банк здійснює нагляд за «системно значущими» банками, а національні органи – за іншими банками.

У регламентах прописано не тільки матеріально-правові норми, а і процесуальну складову, зокрема, щодо розгляду спорів між споживачами та підприємцями. Регламентом про юрисдикцію, визнання та примусове виконання судових рішень з цивільних та торговельних справ у

¹⁷⁴ Council Regulation (EU) No 407/2010 of 11 May 2010 establishing a European financial stabilisation mechanism. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32010R0407>.

¹⁷⁵ Regulation (EU) No 1092/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 on European Union macro-prudential oversight of the financial system and establishing a European Systemic Risk Board. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02010R1092-20191230>.

¹⁷⁶ Council Regulation (EU) 1024/2013 of 15 October 2013 conferring specific tasks on the European Central Bank concerning policies relating to the prudential supervision of credit institutions (SSM Regulation). URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1024>.

редакції 2015 року¹⁷⁷ визначено загальні правила розгляду спорів, що виникають із споживчих договорів. Регламент визначає споживача як більш слабку сторону договору, а тому таку, що потребує додаткового захисту при визначенні підсудності. Регламентом про право, що підлягає застосуванню до договірних зобов'язань («Рим I») у консолідованій версії від 2008 року¹⁷⁸ прописано колізійні норми, що розмежовують сфери застосування національного договірної права до різних типів та суб'єктного складу правочинів.

Директиви у сфері надання банківських послуг зберігають свободу держав-членів ЄС у виборі форм та методів їх впровадження. Директиви зобов'язують держави-члени ЄС привести їх внутрішнє право відповідно до вимог директив. Зазначені акти можна поділити на такі, що регламентують: загальні засади захисту прав споживачів; порядок пруденційного нагляду у сфері банківської діяльності; боротьбу з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму; гарантування та захист прав споживачів банківських послуг.

До директив першої групи відносяться Директива 2005/28/ЄС про недобросовісну комерційну практику у відносинах між підприємцями тв. Споживачами на Внутрішньому ринку ЄС («Директива про недобросовісну комерційну практику»)¹⁷⁹; Директива 2006/123/ЄС про пос-

¹⁷⁷ Regulation (EU) No 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters (recast). URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02012R1215-20150226>.

¹⁷⁸ Regulation (EC) No 593/2008 of the European Parliament and of the Council of 17 June 2008 on the law applicable to contractual obligations (Rome I). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32008R0593>.

¹⁷⁹ Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC)

луги на внутрішньому ринку¹⁸⁰; Директива 93/13/ЄЕС про несправедливі умови у договорах зі споживачами у редакції 2011 року¹⁸¹; Директива 2011/83/ЄС про права споживачів¹⁸²; Директива 2002/58/ЄС щодо обробки персональних даних та захисту конфіденційної інформації у секторі електронних засобів зв'язку (Директива про конфіденційність та електронні засоби зв'язку) у редакції 2009 року¹⁸³; Директива 2013/11/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2013 року «Про альтернативне вирішення спорів щодо спорів зі споживачами та про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 2006/2004 та Директиви 2009/22/ЄС» (Директива про альтернативне вирішення спорів зі споживачами)¹⁸⁴; Директива (ЄС) 2019/770 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2019 року про

No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive'). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32005L0029>.

¹⁸⁰ Directive 2006/123/EC of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on services in the internal market. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32006L0123>.

¹⁸¹ Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31993L0013>.

¹⁸² Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council Text with EEA relevance. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0083>.

¹⁸³ Directive 2002/58/EC of the European Parliament and of the Council of 12 July 2002 concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector (Directive on privacy and electronic communications). URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32002L0058>.

¹⁸⁴ Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No. 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Directive on consumer ADR). URL : <https://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0011>.

деякі аспекти угод на постачання цифрового контенту та надання цифрових послуг¹⁸⁵.

До директив другої групи відносяться Директива 2013/36/ЄС про пруденційні вимоги та пруденційний нагляд (Capital Requirements Directive, CRD IV) у редакції 2020 року¹⁸⁶, Директива про фінансове оздоровлення у редакції 2020 року¹⁸⁷.

До директив третьої групи відносяться Директива 2015/849 Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму у редакції 2018 року¹⁸⁸.

До директив четвертої групи відносяться Директива ЄС 2015/2366 Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2015 р. «Про платіжні послуги на внутрішньому

¹⁸⁵ Directive (EU) 2019/770 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2019 on certain aspects concerning contracts for the supply of digital content and digital services. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019L0770>.

¹⁸⁶ Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC Text with EEA relevance. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32013L0036>.

¹⁸⁷ Directive 2014/59/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 establishing a framework for the recovery and resolution of credit institutions and investment firms and amending Council Directive 82/891/EEC, and Directives 2001/24/EC, 2002/47/EC, 2004/25/EC, 2005/56/EC, 2007/36/EC, 2011/35/EU, 2012/30/EU and 2013/36/EU, and Regulations (EU) No 1093/2010 and (EU) No 648/2012, of the European Parliament and of the Council Text with EEA relevance. URL : https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2014.173.01.0190.01.ENG.

¹⁸⁸ Directive (EU) 2015/849 of the European Parliament and of the Council of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing, amending Regulation (EU) No 648/2012 of the European Parliament and of the Council, and repealing Directive 2005/60/EC of the European Parliament and of the Council and Commission Directive 2006/70/EC (Text with EEA relevance). URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32015L0849>.

ринку», що вносить зміни до Директив 2002/65/ЄС, 2009/110/ЄС та 2013/36/ЄС та Регламенту (ЄС) № 1093/2010 та скасування Директиви 2007/64/ЄС¹⁸⁹, Директива 2014/49/ЄС від 16 квітня 2014 року про систему страхування вкладів¹⁹⁰, Директива Європейського парламенту і Ради 2014/17/ЄС від 4 лютого 2014 року про кредитні договори для споживачів, що стосуються житлової нерухомості, і внесення змін до Директив 2008/48/ЄС та 2013/36/ЄС та до Регламенту (ЄС) № 1093/2010¹⁹¹, Директива № 2008/48/ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС про договори споживчого кредитування і відміну Директиви Ради ЄС 87/102/ЄЕС у редакції 2019 року¹⁹².

В цілому, наднаціональні акти у сфері банківської діяльності об'єднано у Єдиний звід правил надання фінансових послуг, розробка якого почалася з 3 листопада 2004 року¹⁹³. Він включає: акти першого рівня (регламенти та

¹⁸⁹ Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32015L2366>.

¹⁹⁰ Directive 2014/49/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on deposit guarantee schemes Text with EEA relevance. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0049>.

¹⁹¹ Directive 2014/17/EU of the European Parliament and of the Council of 4 February 2014 on credit agreements for consumers relating to residential immovable property and amending Directives 2008/48/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010 Text with EEA relevance. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:32014L0017>.

¹⁹² Directive 2008/48/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC. URL : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32008L0048>.

¹⁹³ Tommaso Padoa-Schioppa. The Euro and its Central Bank: getting united after the union (2004), Regulating Finance: Balancing Freedom and Risk (2004), The road to monetary union in Europe the emperor, the kings, and the genies (1994) // Офіційний сайт Люксембурзького університету. URL: <https://www.cvce.eu/en/education/unit-content/-/unit/32211249-e856-4268-b787-3e816f0764db/2de4bf16-943f-4aca-89f8-9f3f1719e855>.

директиви)¹⁹⁴, що доповнюються актами другого рівня (делегованими або виконавчими актами Європейської комісії або Ради у випадку прийняття виконавчих актів, що приймаються на підставі актів першого рівня, та розробляються Європейською комісією самостійно; делегованими або виконавчими актами Європейської комісії, прийнятими на підставі повноважень, передбачених актами першого рівня, та розроблюваними на підставі проєктів регуляторних або виконавчих технічних стандартів Європейського банківського органу (ст. 10–15 Регламенту 1093/2010 Європейського парламенту та Ради від 24 листопада 2010 року про заснування Європейського банківського органу у редакції 2020 року)¹⁹⁵.

Одним із складових актів другого рівня Єдиного зводу правил надання фінансових послуг є технічні стандарти, що приймаються у формі делегованих та виконавчих актів Європейської комісії. До актів другого рівня також відносяться виконавчі акти Ради, що приймаються відповідно до статті 291 Договору про функціонування ЄС та спрямовані на забезпечення додержання Єдиного зводу правил. Рекомендації та керівні принципи, що розробляються та приймаються Європейським банківським органом, також є частиною Єдиного зводу правил. Проте керівництва та інструкції ЕСВ, прийняті у порядку визначеному у статтях 6(5), 7(2) Регламенту ЄС № 468/2014 Європейського центрального банку від 16 квітня 2014 року, що встановлює основи для співпраці в рамках Єдиного нагля-

¹⁹⁴ Final Report of the Committee of Wise Men on the regulation of European securities markets, February 2001 // Официальный сайт Европейской комиссии. URL: http://ec.europa.eu/internal_market/securities/docs/lamfalussy/wisemen/final-report-wisemen_en.pdf.

¹⁹⁵ Regulation (EU) No 1093/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 establishing a European Supervisory Authority (European Banking Authority), amending Decision No 716/2009/EC and repealing Commission Decision 2009/78/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32010R1093>.

дового механізму між Європейським центральним банком та національними компетентними органами та з національними органами (Рамковий регламент SSM)¹⁹⁶, мають процедурний характер та не входять до Єдиного зводу правил. В цілому, керівні принципи та рекомендації спрямовані на наближення стандартів, норм та методів правового регулювання банківської діяльності та банківського нагляду. Незважаючи на рекомендаційний характер зазначених актів, банки та інші фінансові організації зобов'язані їх додержуватись, виходячи з принципу «додержуйся або поясни»: уповноважені органи повинні підтвердити додержання керівних принципів, рекомендацій або пояснити причини недодержання. Опосередковано додержання таких актів забезпечується необхідністю публікації Єдиним банківським органом щорічних звітів з зазначеного питання. Керівні принципи та рекомендації Єдиного банківського органу також тлумачать юридично обов'язкові акти ЄС¹⁹⁷. Єдиним банківським органом використовується інструмент «Питання та відповіді». У зазначеному акті Єдиний банківський орган відповідає на запитання щодо офіційного тлумачення положень актів першого та другого рівнів (відповідно до ст. 29(2) Регламенту Європейського парламенту та Рад ЄС 1093/2010 від 24 листопада 2010 року про заснування Європейського наглядового органу (Європейський банківський орган)¹⁹⁸.

¹⁹⁶ Regulation (EU) No 468/2014 of the European Central Bank of 16 April 2014 establishing the framework for cooperation within the Single Supervisory Mechanism between the European Central Bank and national competent authorities and with national designated authorities (SSM Framework Regulation).

URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32014R0468>.

¹⁹⁷ Ferran E. The Existential Search of the European Banking Authority. *European Business Organization Law Review*. 2016. No. 17. Pp. 298–299.

¹⁹⁸ Regulation (EU) No 1093/2010 of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 establishing a European Supervisory Authority (European Banking Authority), amending Decision No 716/2009/EC and repealing Commission

Потрібно також зупинитися на стандартах європейського банківського права які є засобом «м'якого права» без обов'язкового юридичного характеру.

В межах ЄС вироблено такі стандарти банківської діяльності, як «принцип єдиної банківської ліцензії», згідно з яким дозвіл на здійснення банківської діяльності, виданий в одній державі-члені ЄС, розповсюджується на територію інших держав-членів ЄС.

Стандарти пруденційного нагляду розроблено Базельським комітетом з банківського нагляду. Вони полягають у встановленні як вимог до банківського нагляду, що здійснюють центральні банки або інші компетентні органи банківського нагляду, так і вимог до банків, виконання яких повинно забезпечити ефективний банківський нагляд. Пруденційний нагляд спрямований на забезпечення стабільності банківської системи, захист прав вкладників, визначення економічних нормативів діяльності банків.

Такі стандарти складаються зі стандартів ефективного нагляду за діяльністю банків та банківських груп, стандартів капіталу банків, стандартів управління ризиками банків, стандартів ліквідності банків, стандартів корпоративного управління та комплаєнсу в банках, стандартів проведення внутрішнього та зовнішнього аудиту банків.

На рівні ЄС стандарти пруденційного нагляду затверджено Директивою європейського парламенту і ради 2013/36/ЄС від 26 червня 2013 року про доступ до діяльності кредитних установ і пруденційний нагляд за кредитними установами та інвестиційними фірмами, Регламент європейського парламенту і ради № 575/2013 від 26 червня 2013 року про пруденційні вимоги для кредитних установ.

Стандарти монетарної політики та фінансової стабільності визначають вимоги до прозорості грошово-

кредитної політики, що проводиться центральними банками, проведення центральними банками політики впливу на банківський ринок, спрямованої на попередження фінансових криз, оцінки системної важливості банків та здійснення їх регулювання, включаючи встановлення посиленних вимог до системно важливих банків, вимог до складання та оприлюднення статистичної звітності банківського сектора держав світу, детінізації банківського сектора економіки. Основні стандарти монетарної політики та фінансової стабільності на універсальному рівні вироблені в діяльності Міжнародного валютного фонду, Світового банку, G10 («Великої десятки»). Міжнародним валютним фондом затверджено Кодекс найкращої практики з прозорості монетарної та фінансової політики 1999 року.

На рівні ЄС стандарти монетарної політики та фінансової стабільності визначено Маастрихтським договором. Маастрихтський договір визначає інструменти, які повинні використовуватись Європейською системою центральних банків при реалізації єдиної монетарної політики. Європейська система центральних банків – це організація, сформована Європейським центральним банком та Національними центральними банками держав – членів Європейського Союзу.

Європейський центральний банк приймає рішення, які саме інструменти та яким саме способом вони будуть використовуватись для досягнення своєї основної мети. При здійсненні монетарної політики Європейський центральний банк застосовує наступні принципи: ефективність; відповідальність; прозорість та відкритість; орієнтація на середньострокові цілі; безперервність; незалежність Європейської системи центральних банків. Окрім принципів, європейським фінансовим законодавством було закріплено ознаки єдиної монетарної політики: з метою підняття рівня прозорості та довіри до політики Європейського

центрального банку – громадська доступність та публічність мети політики Європейського центрального банку та Європейської системи центральних банків; можливість громадськості дати оцінку правильності та компетентності дій здійснюваних Європейським центральним банком; використання всіх можливих інформацій та практики національних центральних банків держав-членів ЄС для досягнення мети Європейської системи центральних банків; моніторингу монетарних інструментів тощо.

Стандарти розрахунків та нагляду (оверсайту) платіжних систем стосуються організації та функціонування платіжних систем, систем електронних грошей, здійснення транскордонного переказу коштів, уніфікації стандартів обміну даними та процесингу платежів, інфраструктури платіжних систем та її інтеграції, використання платіжних інструментів, електронного підпису при здійсненні переказу коштів, електронної комерції, ефективності та безпеки платежів і розрахунків, захисту прав споживачів послуг з переказу коштів. На універсальному рівні провідну роль в затвердженні стандартів розрахунків та нагляду (оверсайту) платіжних систем відіграє Комітет з платежів та інфраструктури ринку. Зокрема, зазначеним Комітетом затверджено Загальні принципи надання послуг з міжнародного переказу коштів 2007 року, які стосуються необхідності: – забезпечення прозорості ринку надання послуг з переказу коштів, захисту прав споживачів на ньому; удосконалення інфраструктури платіжних систем з метою підвищення ефективності послуг з переказу коштів; побудови національного законодавства, що регулює надання послуг з переказу коштів, на основі принципів передбачуваності, недискримінації та пропорційності; забезпечення конкуренції на ринку надання послуг з переказу коштів, включаючи дос-

туп до внутрішньодержавної платіжної інфраструктури, здійснення управління ризиками¹⁹⁹.

На рівні ЄС такі стандарти визначено Директивою Європейського парламенту і Ради 2015/2366 від 25 листопада 2015 року про платіжні послуги на внутрішньому ринку.

Одним із універсальних стандартів є система гарантування вкладів. Міжнародною асоціацією страховиків депозитів спільно з Базельським комітетом з банківського нагляду у 2014 році розроблено Основні принципи ефективних систем страхування вкладів. Серед 16 принципів зазначено обов'язкову участь всіх банків в системі гарантування вкладів, визначення суми гарантованого відшкодування за вкладами, ознайомлення громадськості із можливостями та обмеженнями системи гарантування вкладів, побудови системи раннього оповіщення про можливість віднесення банку до категорії неплатоспроможних.

На рівні ЄС передбачено створення наднаціональної системи гарантування вкладів у межах Європейського банківського союзу. До 2024 передбачено створення Європейського фонду гарантування вкладів.

Стандарти запобігання та протидії використанню банківської системи для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та розповсюдженню зброї масового знищення сформульовані переважно в документах Групи з розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням коштів (Financial Action Task Force / FATF). Основним документом, затвердженим Групою, є Міжнародні стандарти з протидії відмиванню коштів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню терори-

¹⁹⁹ Савчук С. С. Міжнародно-правові стандарти банківської діяльності: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.11 – «Міжнародне право» (293 – Міжнародне право). КНУ ім. Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України, Київ, 2017. С. 47–48.

зму та поширенню зброї масового знищення 2012 р, що також відомі під назвою «Рекомендації FATF». «Рекомендації FATF» передбачають 40 принципів побудови національної системи протидії легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та поширенню зброї масового знищення, серед яких здійснення банками функцій суб'єкта первинного фінансового моніторингу, в тому числі з питань ідентифікації та верифікації клієнтів, моніторингу операцій, що здійснюються клієнтами, особливостей надання послуг з міжнародного переказу коштів, використання банками кореспондентських рахунків при переказі коштів за дорученнями клієнтів в інші банки, формування звітності про підозрілі операції, що несуть ризик легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом, визначення структури власності клієнтів-юридичних осіб, встановлюють обсяг повноважень, які повинні бути надані за національним законодавством державним органам, уповноваженим здійснювати регулювання та нагляд за діяльністю банків, а також визначають вимоги до міжнародного співробітництва уповноважених державних органів.

На рівні ЄС прийнято Директиву Європейського Парламенту і Ради 2015/849 від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей або фінансування тероризму. У липні 2021 року Європейська комісія внесла пропозицію про створення нового органу ЄС з протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму (AMLA). Це була частина законодавчого пакету, спрямованого на реалізацію плану дій до 2020 року щодо комплексної політики ЄС щодо запобігання відмиванню грошей і фінансуванню тероризму. У майбутньому AMLA стане центром інтегрованої системи, що буде складатися з самого органу та національних органів з наглядовими повноваженнями. Він також підтриму-

ватиме підрозділи фінансової розвідки ЄС і створюватиме механізм співпраці між ними.

Свободи та принципи банківського права ЄС є складовими чотирьох свобод внутрішнього ринку ЄС, закріплених у Договорі про функціонування ЄС, а саме вільного руху осіб, товарів, послуг, капіталів й платежів.

Основною свободою у сфері банківської діяльності є свобода капіталів й платежів, закріплена у статтях 63–66 Договору про функціонування ЄС та Директиві Ради ЄС 88/361 від 24 червня 1988 р. «Про імплементацію статті 67 Договору про Співтовариство».

Згідно з висновками Суду правосуддя ЄС у справі *Luisi & Carbone* рух капіталу – це всі фінансові операції (транзакції), пов'язані в першу чергу з інвестуванням коштів на відміну від платежів, що є відшкодуванням за надані послуги, виконані роботи або поставлені товари (тобто у зв'язку з виконанням зобов'язань сторони за раніше укладеними договорами)²⁰⁰.

В основі спільного банківського ринку ЄС є економічний та валютний союз, економічна та соціальна згуртованість та солідарність держав (ст. 2 Договору про заснування ЄС).

В основі спільного банківського ринку є також заборона обмеження свободи підприємницької діяльності, свобода створення представництв, філій, дочірніх підприємств на території будь-якої держави-члена ЄС (ст. 43 Договору про заснування ЄС).

Основоположні свободи ЄС розкрито у вторинних актах права ЄС у сфері банківської діяльності. Зокрема, Директивою Європейського Парламенту та Ради 2013/36/ЄС від 26 червня 2013 року про доступ до діяльності кредитних установ і пруденційний нагляд за кредитни-

²⁰⁰ Справи 286/82 & 26/83, *Luisi and Carbone v. Ministero del Tesoro* (1984) ECR 377, (1983)3 CMLR 52.

ми установами та інвестиційними фірмами, про внесення змін до Директиви 2002/87/ЄС та про скасування директив 2006/48/ЄС та 2006/49/ЄС розкрито положення стосовно свободи підприємницької діяльності та свободи надання послуг (Розділ V).

Цією Директивою забороняється будь-яке дискримінаційне відношення щодо підприємницької діяльності та надання послуг, яке ґрунтується на національній приналежності або на тому факті, що суб'єкт підприємницької діяльності не здійснює підприємницьку діяльність в державі-члені, де надаються послуги.

Варто зазначити, що принцип свободи підприємницької діяльності передбачає створення рівних умов для всіх учасників такої діяльності на території ЄС. Це, насамперед, створення єдиної правової бази для всіх держав – членів. Але для того, щоб зробити простішим відкриття та подальше здійснення діяльності кредитних установ, потрібно, перш за все, ліквідувати розбіжності між законодавствами держав – членів стосовно правил, які регулюють діяльність таких кредитних установ. А саме виробити уніфіковані норми щодо кредитних установ, включаючи всі установи, діяльність яких полягає у залученні коштів від фізичних та юридичних осіб, які підлягають поверненню, як у формі вкладів, так і в інших формах, таких як постійний випуск облігацій та інших подібних цінних паперів, надання кредитів за власний рахунок. Однак, необхідно зауважити, що положення цієї Директиви не повинні перешкоджати застосуванню правових норм національних законодавств, в яких передбачені спеціальні додаткові повноваження, що дозволяють кредитним установам здійснювати специфічну діяльність або проводити специфічні типи операцій.

Створення ж рівних фінансових вимог для кредитних установ є необхідним як для забезпечення однакової

гарантії для вкладників, так й справедливих умов конкуренції між відповідними групами кредитних установ.

Аналіз вторинних актів ЄС дозволяє визначити наступні принципи банківської діяльності на внутрішньому ринку ЄС:

- 1) принципи рівності у здійсненні діяльності кредитними та фінансовими інститутами на території ЄС незалежно від місця реєстрації;
- 2) принцип добросовісної конкуренції;
- 3) принцип встановлення однакових вимог пруденційного нагляду для всіх кредитних організацій ЄС (приведення основних фінансових показників та вимог щодо діяльності європейських кредитних організацій до єдиних стандартів);
- 4) принцип співробітництва між органами нагляду ЄС за здійсненням банківської діяльності;
- 5) принцип взаємного визнання державами-членами національних ліцензій на здійснення банківської діяльності.

Розглянемо більш детально окремі принципи.

Принципи рівності у здійсненні діяльності кредитними та фінансовими інститутами на території ЄС незалежно від місця реєстрації:

Зазначений принцип доцільно трактувати через свободу надання послуг (freedom to provide services).

Послугами (services), у сенсі Договору про заснування Європейського Співтовариства, є послуги, що їх надають зазвичай за винагороду, тією мірою, якою вони не підпадають під дію положень про свободу пересування людей, товарів та капіталу (ст. 50 Договору про заснування Європейського Співтовариства).

Цим принципом заборонено обмежувати свободу надавати послуги в межах Союзу щодо громадян держав-членів, що здійснюють підприємницьку діяльність у дер-

жаві-члені іншій, ніж та, громадянам якої призначено послуги. Таким чином, відповідним суб'єктам надано права, які мають бути визнані та захищатися національними органами влади шляхом утримання від застосування конфліктуючих з ними положень національного права, як законодавчих, так і адміністративних, включаючи спеціальні, індивідуальні адміністративні акти.

Згідно із цим принципом будь-яка кредитна установа, яка хоче використати свободи надання послуг вперше на території іншої держави-члена, повинна проінформувати компетентні органи держави-члена походження про діяльність, яку вона має на меті здійснювати (ст. 21 Договору про заснування Європейського Співтовариства).

Принцип добросовісної конкуренції у сфері банківських послуг передбачає додержання загальних правил захисту конкурентного середовища ЄС, а саме припинення: угод та угоджених дій, які обмежують конкуренцію; зловживань господарюючими суб'єктами домінуючим становищем на відповідному ринку; дій органів державної влади та угод за їх участі, які обмежують конкуренцію; недобросовісної конкуренції на ринку. У сфері банківської діяльності також реалізується контроль над угодами економічної концентрації (ст.ст 101, 102 Договору про функціонування ЄС).

Принцип взаємного визнання державами-членами національних ліцензій на здійснення банківської діяльності. Цей принцип спрямовано на створення рівних можливостей для банків, яких було засновано у одній державі-члені ЄС, а свою діяльність такі банки здійснюють на території іншої держави-члена ЄС.

Принцип взаємного визнання вимагає, щоб представники компетентних органів влади кожної держави-члена не видавали або позбавляли ліцензії на діяльність у випадку, коли такі фактори, як географічний, зміст програми

діяльності чи фактично проведена діяльність показують переконливим чином, що кредитна установа обрала правову систему однієї з держав-членів для того, щоб ухилитися від більш жорстких діючих норм в іншій державі-члені, на території якої вона має намір здійснювати або здійснює більшу частину своєї діяльності.

Відповідно до статті 33 Директиви Європейського Парламенту та Ради 2013/36/ЄС від 26 червня 2013 року держави-члени повинні забезпечувати, щоб діяльність, яка піблягає взаємному визнанню, могла здійснюватися в межах їхніх територій або шляхом створення філії, або шляхом надання послуг будь-якою кредитною установою, яку авторизовано та яка перебуває під наглядом компетентних органів іншої держави-члена, за умови що така діяльність охоплена авторизацією.

Держави-члени повинні слідкувати за тим, щоб не було жодної перешкоди для того, щоб діяльність, яка користується спільним визнанням, могла б здійснюватися так само, як і в державі-члені походження, якщо така діяльність не суперечить чинному законодавству щодо захисту загального блага приймаючої держави-члена.

Відповідно до Додатку 1 Директиви Європейського Парламенту та Ради 2013/36/ЄС від 26 червня 2013 року взаємному визнанню підлягають такі види діяльності:

1. Приймання депозитів та інших поворотних коштів.
2. Кредитування, у тому числі, між іншим: споживчі кредити, кредитні договори, які стосуються нерухомого майна, факторинг, з правом зворотної вимоги або без нього, фінансування комерційних операцій (у тому числі форфейтинг).
3. Фінансовий лізинг.

4. Платіжні послуги, згідно з означенням у пункті (3) статті 4 Директиви Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2015/2366.

5. Виставлення та управління іншими платіжними засобами (наприклад, дорожні чеки та банківські тратти), тією мірою, якою така діяльність не охоплена пунктом 4.

6. Гарантії та зобов'язання.

7. Торгівля за власний рахунок або за рахунок клієнтів будь-чим із зазначеного нижче:

а) інструментами грошового ринку (чеки, векселі, депозитні сертифікати тощо);

б) іноземною валютою;

в) фінансовими ф'ючерсами та опціонами;

г) валютними інструментами та інструментами відсоткових ставок;

д) обіговими цінними паперами.

8. Участь у випусках цінних паперів та надання послуг, що стосуються таких випусків.

9. Консультації для компаній щодо структури капіталу, промислової стратегії та суміжних питань, та консультації, а також послуги, що стосуються злиття та купівлі компаній.

10. Брокерська діяльність.

11. Управління портфелем та консультації.

12. Зберігання цінних паперів та управління ними.

13. Послуги, пов'язані з наданням кредитної інформації.

14. Послуги відповідального зберігання.

15. Випуск електронних грошей.

Таким чином, відповідно до принципу взаємного визнання, будь-яка кредитна організація, що ліцензована у державі походження, має право здійснювати у державі перебування такі банківські операції, які не передбачені у законодавстві держави перебування, за умови, що вони

входять до зазначеного вище переліку. Разом з тим, якщо банківська ліцензія держави походження дозволяє виконувати такі банківські операції, які не входять до цього переліку, то в такому випадку кредитна організація не може їх здійснювати на території держави перебування.

Змістом досліджуваного принципу є також ***єдина ліцензія (single licence)***.

Слід зазначити, що на рівні вторинних актів ЄС не визначено єдиний порядок ліцензування, проте вказано про розповсюджує дії національної банківської ліцензії окремої держави–учасника на територію всього ЄС.

Керуючись принципом взаємного визнання, кредитна установа, що одержала дозвіл у державах-членах ЄС за місцем походження, має можливість займатися в межах Співтовариства будь-якими або всіма видами діяльності, що підлягають взаємному визнанню, як шляхом надання транскордонних послуг, так і шляхом відкриття філії або надання послуг.

Відповідно до статті 17 Директиви Європейського Парламенту та Ради 2013/36/ЄС від 26 червня 2013 року держави-члени ведення діяльності не повинні вимагати авторизації або донорського капіталу для філій кредитних установ, авторизованих в інших державах-членах.

Договір про заснування Європейського співтовариства надає комплексне визнання послуги. Відповідно до статті 50 Договору послуги мають місце там, де вони надаються за винагороду та не підпадають під дію положень про свободу руху товарів, капіталів та осіб.

Аналіз первинних та вторинних актів ЄС дозволяє визначити загальні та спеціальні ознаки банківських послуг.

До загальних ознак доцільно віднести:

- надання на відплатній основі у ринкових умовах;

Регулювання окремих видів фінансових послуг у ЄС

- товарна складова у послугі обумовлена спрощенням надання самої послуги;
 - послуга повинна мати самостійний економічний характер;
 - тимчасовий характер економічної діяльності.
- До спеціальних ознак доцільно віднести:
- суб'єктом надання послуги є кредитна установа;
 - вичерпний перелік видів послуг, які підлягають взаємному визнанню;
 - дозвільний характер надання послуг;
 - уніфікований пруденційний контроль за наданням послуг.

Відповідно до статті 4 Регламенту Регламент № 575/2013 Європейського Парламенту та Ради від 26 червня 2013 року про пруденційні вимоги до кредитних установ та інвестиційних посередників кредитна установа – підприємство, предметом діяльності якого є публічне залучення депозитів або інших поворотних коштів і надання позик за власний рахунок.

Перелік послуг, які може надавати банк, визначений у Додатку 1 Директиви Європейського Парламенту та Ради 2013/36/ЄС від 26 червня 2013 року

Слід зазначити, що у банківському праві ЄС банки можуть надавати не тільки традиційні банківські послуги, а й інвестиційні.

Більш детально види банківських послуг конкретизовано у Директиві № 2008/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС про договори споживчого кредитування, Директиві Європейського Парламенту і Ради 2014/17/ЄС від 4 лютого 2014 року про кредитні договори для споживачів, що стосуються житлової нерухомості.

Споживачем банківських послуг є будь-яка фізична особа, суб'єкт господарювання, орган державної влади. Щодо споживчого кредитування споживачем є фізична

особа, яка у договорах діє з метою, яка виходить за межі її торговельної, підприємницької або професійної діяльності.

Щодо суб'єкта надання банківських послуг, слід зазначити, що у праві ЄС не надано визначення банку, проте закріплено поняття кредитної інституції. Відповідно до статті 4 Рішення Європейського парламенту та Ради № 575/2013, кредитний інститут – це товариство, предметом діяльності якого є прийняття вкладів або інших ресурсів на засадах поверненості від громадськості й надання кредитів за власний рахунок. Щоб товариство (юридична особа) набуло правового статусу кредитної інституції, необхідно отримати право на реєстрацію як кредитного інституції й дозвіл на здійснення таких операцій: залучення коштів у вклади та надання кредитів. Саме кредитний інститут має право здійснювати весь спектр операцій і надавати послуги, визначені Додатком № 1 Директиви № 2013/36/ЄС. Таким чином, банк – є кредитним інститутом, основним змістом діяльності якого є прийняття вкладів або інших ресурсів на засадах повернення за першою вимогою від будь-яких осіб та надання кредитів за власний рахунок. Тобто основним кваліфікуючим критерієм для банку є прийом депозитів та інших коштів на зворотній основі.

Кредитним договором є угода, за допомогою якої кредитор надає або обіцяє надати споживчий кредит у формі відстрочки платежу, позики або в іншій подібній фінансовій формі, за винятком довгострокових договорів про надання послуг або договорів постачання однорідних видів товарів, де споживач сплачує періодичні платежі за такі послуги чи товари протягом усього періоду їх надання чи постачання (ст. 3 Директиви № 2008/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС про договори споживчого кредитування).

У сфері кредитування також можуть надаватися супутні послуги, які пропонуються споживачеві разом з кредитним договором.

Захист прав споживачів на ринку банківських послуг є складовим елементом захисту прав споживачів фінансових послуг. Спеціальними актами у сфері захисту прав споживачів банківських послуг є:

- Директива № 2008/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС про договори споживого кредитування;
- Директива Ради 93/13/ЄЕС від 5 квітня 1993 року щодо нечесних умов в договорах зі споживачами;
- Директива № 98/6/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 лютого 1998 року про захист споживачів при зазначенні цін на товари, що пропонуються споживачам;
- Директива № 2005/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 травня 2005 року про недобросовісні торгівельні методи підприємств до споживачів на внутрішньому ринку;
- Директива № 93/13/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5 квітня 1993 року про недобросовісні умови у споживчих контрактах;
- Директива № 2013/11/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2013 року про альтернативне вирішення споживчих спорів та про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 2006/2004 та Директиви № 2009/22/ЄС;
- Директива № 2009/22/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2009 року про заборони, що встановлюються уповноваженими органами з метою припинення порушень у сфері захисту інтересів споживачів;
- Регламент (ЄС) № 2017/2394 Європейського Парламенту та Ради від 12 грудня 2017 року про співробітництво між національними органами, відповідальними за

виконання законів про захист прав споживачів та який скасовує Регламент (ЄС) № 2006/2004.

– Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2015/2366 від 25 листопада 2015 року про платіжні послуги на внутрішньому ринку;

– Директива Європейського парламенту та Ради 2014/49/ЄС від 16 квітня 2014 року про системи гарантування вкладів;

– Директива Європейського Парламенту і Ради 2011/83/ЄС від 25 жовтня 2011 року про права споживачів;

– Рекомендація Комісії 87/598/ЄЕС від 8 грудня 1987 р. про Європейський кодекс поведінки в сфері електронних платежів (відносини між фінансовими установами, торговцями та установами з надання послуг та споживачами);

– Рекомендація Комісії 88/590/ЄЕС від 17 листопада 1988 р. щодо систем платежів та, зокрема, відносин між володільцями платіжних карток та їх емітентами;

– Регламент (ЄС) 2560/2001 Європейського Парламенту та Ради від 19 грудня 2001 року щодо транскордонних платежів у євро.

Залежно від виду банківських послуг та особливостей їх регулювання в *acquis* ЄС та нормативно-правових актах України можна виділити такі напрямки захисту прав споживачів:

- захист прав споживачів у сфері споживчих кредитів;
- захист прав споживачів у сфері використання спеціальних платіжних засобів;
- захист прав споживачів у сфері міжнародних переказів;
- захист прав вкладників банків.

Захист прав споживачів у сфері споживчих кредитів. *Acquis* ЄС встановило низку вимог до договорів про

споживчий кредит. У частині 2 статті 2 Директиви 2008/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС про договори споживого кредитування визначено види договорів, які не є сферою регулювання Директиви. Серед таких договорів зазначено договори, які забезпечуються за допомогою або іпотеки, або іншого подібного забезпечення, яке зазвичай використовується в державі-члені ЄС щодо нерухомого майна або права, пов'язаного з цим нерухомим майном; мета яких полягає у придбанні або збереженні права власності на землю або на об'єкт нерухомого майна, що створюється або створений; на загальну суму кредиту менше ніж 200 євро або більш ніж 75 000 євро тощо.

Серед засобів захисту споживачів у сфері споживчого кредитування Директивою прописано обов'язковість надання певної інформації до укладення договору (вимоги до реклами); переддоговірної інформації; інформації у договорі; право на відмову від кредиту, дострокове погашення кредиту; порядок розрахунку розміру річної ставки за кредитом.

Кредитні угоди мають бути складені на папері або іншому матеріальному носії. Споживач повинен мати копію кредитної угоди.

Статті 4, 5 Директиви 2008/48/ЄС визначають перелік відомостей, які мають бути надані споживачеві до укладення договору кредиту. Він включає інформацію про річну відсоткову ставку, загальну суму кредиту, термін дії договору тощо. У статті 11 Директиви 2008/48/ЄС визначено процедуру доведення до позичальника інформації про відсотки по кредиту. Якщо договором передбачається можливість зміни ставки, споживач має бути проінформований про її зміну письмово або іншим надійним чином до моменту її зміни. Загальна вартість кредиту для споживача повинна складатись з усіх витрат, включаючи відсотки, комісії, податки, платежі кредитним посередникам та будь-

які інші збори, які споживач повинен сплатити у зв'язку з кредитною угодою, окрім нотаріальних витрат. Фактичне знання споживача про витрати повинне бути об'єктивно оцінене, зважаючи на вимоги професійної обережності.

Кредитний договір має містити у ясній та короткій формі:

- тип кредиту;
- найменування та адресу місцезнаходження сторони договору, а також, якщо це застосовно, найменування та адресу місцезнаходження залученого кредитного посередника;
- термін дії кредитного договору;
- загальну суму кредиту та умови, що встановлюють порядок отримання коштів;
- у разі надання кредиту у формі відстрочення платежу для певного товару чи послуги, а також для суміжних кредитних договорів, – зазначення товару чи послуги та їх ціну під час продажу за готівковий розрахунок;
- процентну ставку за кредитом; умови, що встановлюють застосування процентної ставки за кредитом та, де це застосовно, будь-який індекс або основну процентну ставку, що застосовуються до початкової процентної ставки за кредитом, платежі за укладеним кредитним договором, а також умови, за яких зазначені платежі можуть бути змінені; якщо різні процентні ставки за кредитом застосовуються за різних обставин, вищезазначена інформація поширюється на всі застосовні процентні ставки за кредитом;
- річну процентну ставку за кредитом та загальну суму, що підлягає сплаті споживачем, обчислені під час укладання кредитного договору; всі варіанти, що використовуються для того, щоб обчислити зазначену ставку, повинні бути згадані;

- кількість, число та частоту виплат, які повинні бути здійснені споживачем і, де це застосовно, порядок, згідно з яким платежі будуть розподілені за різними непогашеними балансами, що вимагають різних процентних ставок за кредитом для цілей компенсації;

- де це застосовно, капітальну амортизацію кредитного договору з фіксованим строком право споживача на отримання виписки з рахунку у формі амортизаційної таблиці на його запит безкоштовно протягом усього терміну дії кредитного договору;

- якщо платежі та відсоток мають бути сплачені без капітальної амортизації, виписка з рахунку показує періоди та умови оплати відсотка та будь-яких пов'язаних з ним поточних та одноразових платежів;

- платежі за ведення одного або кількох рахунків, що відображають угоди з погашення кредиту та угоди щодо отримання коштів, крім випадків, коли відкриття таких рахунків є необов'язковим, разом з платежами, що провадяться за використання коштів платежів, та за угоди з погашення кредиту, та за угоди щодо отримання коштів, а також будь-які інші платежі, які здійснюються за кредитним договором, разом з умовами, за яких ці платежі можуть бути змінені;

- процентну ставку, що застосовується до прострочених платежів, встановлену в момент укладання кредитного договору, та заходи для її регулювання та, де це застосовно, інші платежі, що підлягають сплаті у разі неплатоспроможності;

- санкції, які застосовуються у випадках пропуску платежів;

- де це застосовно, виписку, що підтверджує оплату нотаріальних платежів;

- гарантії та обов'язковість страхування, якщо необхідно;

- наявність або відсутність права на повернення коштів, період, під час якого це право може бути здійснено, та інші умови, що встановлюють реалізацію цього права, включаючи інформацію щодо зобов'язання споживача сплатити суму отриманого капіталу та відсотків відповідно до пункту «b» параграфу 3 статті 14, а також суму відсотків, що підлягає сплаті щодня;
- інформацію про права, зазначену у статті 15, а також умови для здійснення цих прав;
- право на дострокове погашення кредиту, та, де це застосовно, інформацію щодо права кредитора на компенсацію та умову, за якої цю компенсацію буде визначено;
- процедуру, яка застосовується для здійснення права на розірвання кредитного договору;
- наявність або відсутність досудового оскарження та механізму відшкодування збитків для споживача, за їх наявності – спосіб використання таких процедур;
- де це застосовно, інші договірні строки та умови;
- де це застосовується, найменування та адреса компетентного наглядового органу.

Споживачу необхідно повідомити про будь-яку зміну у процентній ставці за кредитом, використовуючи паперовий або інший матеріальний носій, до того моменту, коли ця зміна набуде чинності. Інформація повинна містити кількість платежів, які будуть здійснені після набрання чинності новою процентною ставкою за кредитом, а також число або частота змін платежів та інші докладні відомості.

Споживач має право протягом чотирнадцяти календарних днів відмови відмовитися від кредитного договору без пояснення причини. Цей термін для відмови починається з дня укладання кредитного договору, або з дня, коли споживач отримує договірні умови.

Споживач має право виконати у будь-який час, повністю або частково, обов'язки, які на нього покладаються в силу кредитного договору. У таких випадках він має право на скорочення загальної вартості кредиту, що складається з відсотків і платежів на термін дії договору, що залишився.

У разі дострокового погашення боргу за кредитом кредитор має право на справедливу та об'єктивно обґрунтовану компенсацію за можливі витрати, пов'язані безпосередньо з достроковим погашенням кредиту, за умови, що дострокове погашення кредиту здійснюється у період, у межах якого встановлено процентну ставку за кредитом.

Така компенсація не може перевищувати 1% суми кредиту, погашеної раніше, за умови, що проміжок часу між достроковим погашенням кредиту та встановленим терміном припинення дії кредитного договору перевищує один рік. Якщо період не перевищує один рік, компенсація не може перевищувати 0,5% суми кредиту, погашеної раніше.

Подібні засоби також передбачено Директивою Європейського Парламенту і Ради 2014/17/ЄС від 4 лютого 2014 року про кредитні договори для споживачів, що стосуються житлової нерухомості. Статтею 11 Директиви передбачено стандартну інформацію, яку необхідно включати в рекламу: ідентифікаційні дані кредитора або, якщо застосовно, кредитного посередника чи призначеного представника; якщо застосовно, що кредитний договір буде забезпечений нерухомістю або іншим порівняним забезпеченням, яке зазвичай використовуються в державі-члені для житлової нерухомості, або правом, що стосується житлової нерухомості; ставка запозичення, із зазначенням, чи вона фіксована, змінна або фіксовано-змінна, разом з даними про будь-які витрати, включені до загальної вартості кредиту для споживача; загальна сума кредиту; якщо застосовно, строк дії кредитного договору; якщо застосов-

но, розмір внесків на погашення; якщо застосовно, загальна сума, яку повинен сплатити споживач; якщо застосовно, кількість внесків на погашення; якщо застосовно, попередження про те, що можливі коливання обмінного курсу можуть вплинути на суму, яку повинен сплатити споживач. Держави-члени повинні дозволяти пакетні продажі, але забороняти прив'язані продажі.

Захист прав споживачів у сфері використання спеціальних платіжних засобів. Спеціальні платіжні засоби забезпечують вільний рух товарів та капіталів в ЄС. Разом з тим, всіляко підтримуючі модернізацію платіжних засобів, інституції та органи ЄС усвідомлюють, що тільки споживачі мають право вирішувати питання використання або невикористання відповідних технічних розробок. Крім того, у зв'язку з їх впровадженням, виникає нагальна потреба встановити засади забезпечення практики чесних стосунків між відповідними фінансовими установами, торговцями та споживачами.

Договори, що укладаються у сфері використання спеціальних платіжних засобів, можуть містити умови, які не тільки суттєво відрізняються між собою у різних державах (та навіть в межах однієї і тієї самої держави), але у деяких випадках є незручними і не вигідними для споживача.

Ефективніший захист прав та інтересів споживачів може бути досягнутий лише шляхом встановлення загальних умов, які повинні застосовуватися по відношенню до відповідних форм фінансових послуг. Задля цього у 90-х роках минулого сторіччя *acquis* ЄС було поповнено двома Рекомендаціями Комісії: *Рекомендація Комісії 87/598/ЄЕС від 8 грудня 1987 року про Європейський кодекс поведінки в сфері електронних платежів* (відносини між фінансовими установами, торговцями і установами з надання послуг та споживачами) (далі – Рекомендація 87/598/ЄЕС) та *Реко-*

ментації Комісії 88/590/ЄЕС від 17 листопада 1988 року щодо систем платежів та, зокрема, відносин між володільцями платіжних карток та їх емітентами (далі – Рекомендація 88/590/ЄЕС).

Згідно з Рекомендацією 87/598/ЄЕС електронним платежем (*electronic payment*) є будь-яка платіжна трансакція, яка здійснюється за допомогою картки, що містить на собі магнітну стрічку або мікросхему та використовується на електронному платіжному терміналі (ЕПТ) або терміналі пункту продажу (ТПП).

Платіжний пристрій (*payment device*) – це картка або будь-який інший засіб, що робить можливим для його користувача здійснювати такі операції: здійснення електронних платежів, що передбачає використання картки, зокрема, у пункті продажу; отримання банкнот, депонування банкнот та чеків та пов'язані з цим операції, що здійснюються за допомогою електронних пристроїв, таких як машини видачі готівки та автоматизовані банківські касові машини; здійснення неелектронних платежів за допомогою картки, включаючи процеси, де потрібний підпис та видається відповідний документ, але, не включаючи картки, єдиною функцією яких є гарантування платежу, здійснюваного за допомогою чеку; здійснення електронного платежу представником суспільства без використання картки, таке як у системі домашніх банківських послуг (Рекомендація 88/590/ЄЕС).

Термін «емітент» (*issuer*) означає будь-яку банківську або кредитну інституцію, яка випускає платіжну картку, призначену для використання її у електронних системах, та додатково до цього будь-яке виробниче підприємство або підприємство, що надає послуги, яке може також випустити таку картку (Рекомендація 87/598/ЄЕС).

Провайдером системи (*system provider*) є особа, яка надає можливість отримання фінансового продукту з вико-

ристанням спеціальної назви фірми, та, як правило, з мережею, забезпечуючи таким чином можливість використання платіжних пристроїв для здійснення згаданих вище операцій (Рекомендація 88/590/ЄЕС).

Торговець (trader) – це розподільча торгова установа або установа, що надає послуги (Рекомендація 87/598/ЄЕС).

Термін «споживач» (*consumer*) в зазначених Рекомендаціях використовується для визначення *контактного користувача (contracting holder)*, яким згідно з Рекомендацією 88/590/ЄЕС є особа, що відповідно до угоди, укладеної між нею та емітентом, має у своєму користуванні платіжний пристрій.

«Взаємне використання засобів та взаємне забезпечення функціонування відповідних систем» (interoperability) означає стан справ, при якому картки, що були видані в одній державі-члені та/або належать до цієї картової системи, можуть використовуватись в інших державах-членах та/або мережах, встановлених іншими системами. Це потребує того, щоб картки та читаючі пристрої, які використовуються у різних системах, були технологічно сумісними та того, що системи повинні відкриватися на підставі угод взаємності (Рекомендація 87/598/ЄЕС).

Спеціальною картою компанії (company-specific card) є картка, що емітована торговцем у роздріб та видана ним своєму клієнту, або це зроблено групою торгівців у роздріб для своїх клієнтів, з метою надати можливість або полегшити, без надання доступу до банківського рахунку, здійснення платежів за покупки товарів чи послуг виключно у торговця або торгівців у роздріб, що емітував (емітували) цю картку, або у торговця, який приймає цю картку на підставі укладеного з ним контракту (Рекомендація 88/590/ЄЕС).

Acquis ЄС встановило низку вимог до форми договорів, які укладаються між емітентами спеціальних платіжних засобів та споживачами. Вони повинні бути виконані у письмовій формі. Умови договору повинні викладатися легкозрозумілими словами та у ясній для читання формі, мовою або мовами, які звичайно використовуються для складення документів, призначених до відповідних або подібних потреб в тих регіонах, де ці умови договору пропонуються. Всі умови, які містяться у положеннях договору підлягають вільному обговоренню.

Платіжний пристрій може бути виданий представникові суспільства не інакше як у відповідь на заяву останнього, зроблену стосовно цього. Договір між емітентом та контрактним користувачем вважається таким, що укладений, з моменту, коли заявник отримує платіжний пристрій та копію ухваленого ним договору.

В Рекомендаціях Комісії 87/598/ЄЕС та 88/590/ЄЕС також зазначається, що в договорах повинні висвітлюватися питання, що стосуються емісії та використання платіжних пристроїв. Будь-які тарифи повинні бути визначені у прозорій манері, беручи до уваги фактичні витрати та ризики, та не повинні передбачувати в собі будь-яких обмежень конкуренції.

Будь-яка реклама, яка стосується кредитних договорів і вказує процентну ставку або будь-які дані, що стосуються вартості споживчого кредиту, повинна включати стандартні відомості. До стандартних відомостей відноситься: процентна ставка за кредитом, загальна сума кредиту, річні відсотки та термін, на який надається кредит. Ці дані повинні бути визначені зрозуміло та у короткій формі. До укладання угоди споживач повинен отримати всю відповідну інформацію та надати кредиторам поручителя. У статті 14 вказаної Директиви передбачено право споживача на припинення кредитної угоди впродовж 14 календар-

них днів без надання будь-якого обґрунтування за умови сплати кредитору капітальних і відсоткових платежів, нарахованих з дати виділення кредиту.

Термін дії договору, повинен бути сформульований та донесений до відома сторін раніш, ніж цей договір буде укладений. Умовами договору також визначається дебетування чи кредитування операцій буде негайним та, якщо ні, часовий період, впродовж якого це буде зроблено; для тих операцій контрактного користувача, де йдеться про внесення на рахунок – період часу, впродовж якого це буде зроблено.

Умови договору не можуть бути змінені інакше, як за згодою сторін; однак, така згода вважається такою, що має місце, коли емітент пропонує внести зміни до договірних умов, а контрактний користувач, який отримав відповідне повідомлення, і надалі користується платіжним пристроєм.

Договір між емітентом та контрактним користувачем вважається таким, що укладений, з моменту, коли заявник отримує платіжний пристрій та копію ухвалених ним контрактних умов.

Згідно з договором на контрактного користувача повинні покладатися такі зобов'язання (Рекомендація 88/590/ЄЕС): вживати всі розумні міри безпеки для забезпечення збереження платіжного пристрою та засобів (таких, як персональний ідентифікаційний номер або код), які дозволяють ним користуватись; повідомляти емітента або центральне агентство без невиправданих зволікань, після того, як він упевниться в цьому, про факти – загублення ним чи викрадення у нього або копіювання його платіжного пристрою чи засобів, які дозволяють ним користуватися, появу на рахунку контрактного користувача запису стосовно будь-якої несанкціонованої ним трансакції, виникнення будь-якої помилки або іншої невідповідності в то-

му, що стосується обслуговування цього рахунку емітентом; не записувати на платіжному пристрої персональний ідентифікаційний номер або код контрактного користувача, за умови наявності цього, а також не записувати їх на чомусь, що він зазвичай тримає або носить разом із платіжним пристроєм, зокрема, в тих випадках, коли існує вірогідність того, що вони можуть бути викрадені або скопійовані разом; не видавати контркоманд на скасування команди, яку він видав за допомогою свого платіжного пристрою.

У договорі повинно бути закріплено, що якщо контрактний користувач не ставиться з надзвичайною недбалістю до своїх зобов'язань та не вживає шахрайських дій під час користування своїм платіжним пристроєм, він звільняється, після відповідного повідомлення щодо цього, від відповідальності за пошкодження картки, яке сталося за обставин, що виникли в процесі користування нею.

У свою чергу, емітент повинен мати такі зобов'язання (Рекомендація 88/590/ЄЕС): не розголошувати персональний ідентифікаційний номер або код контрактного користувача та інші подібні конфіденційні дані, за умови їх наявності, з тим, щоб вони не були відомі нікому, за виключенням самого контрактного користувача; зберігати або забезпечувати зберігання внутрішніх записів, які є суттєво важливими для уможливлення відслідковування операцій та виправлення помилок, з цією метою емітентом укладаються всі необхідні для цього угоди з системним провайдером, в тій мірі в якій це є потрібним; контрактному користувачу, за його бажанням, повинен надаватися запис всіх його операцій, одразу або через короткий проміжок часу після того, як він їх здійснює, однак, у випадку здійснення платіжної операції на пункті продажу, касовий чек, який видається торгівцем у роздріб під час здійснення операції покупки та містить посилання на цей платіжний

пристрій, вважається таким, що задовольняє вимогам цього положення.

Рекомендація 88/590/ЄЕС торкається питань й відповідальності сторін. Так, у разі виникнення будь-яких суперечностей з контрактним користувачем стосовно відповідальності за несанкціоноване електронне перерахування капіталу, функція доведення істини покладається на емітента, який повинен показати, що операція була записана точно та сума точно була внесена на рахунки і що відповідна команда не зазнала на собі зіпсовуючого впливу в результаті технічної поломки та не була пошкоджена як наслідок виникнення іншого дефекту.

Кожен емітент повинен забезпечити засоби, за допомогою яких його споживач у будь-якій порі, вдень чи вночі, матиме можливість сповістити про загублення, викрадення або копіювання свого платіжного пристрою; проте, у випадку зі спеціальними картками компаній можливість використання згаданих засобів повідомлення повинна забезпечуватися тільки впродовж годин праці емітента.

Як тільки контрактний користувач сповіщає емітента або центральне агентство про відповідний випадок, що має місце, контрактний користувач звільняється від відповідальності; проте, це правило не розповсюджується на ті випадки, коли контрактний користувач діяв надзвичайно недбало або коли він застосовував шахрайські дії.

Контрактний користувач несе збитки, що є наслідком загублення ним, викрадення у нього чи копіювання його платіжного пристрою, до моменту, коли він повідомить про настання відповідного випадку, але у розмірі, що не перевищує в еквіваленті 150 євро по кожному випадку, за винятком ситуацій, коли з його боку мають місце надзвичайна недбалість або застосування шахрайських дій. Емітент, після отримання ним відповідного повідомлення, зобов'язаний, навіть в тих випадках, коли з боку контракт-

ного користувача мали місце надзвичайна недбалість або застосування шахрайських дій, вжити всі доступні йому заходи, щоб припинити можливість будь-якого подальшого використання відповідного платіжного пристрою.

Захист прав споживачів у сфері міжнародних переказів. Обсяги міжнародних (транскордонних) переказів в ЄС постійно зростають, – цьому сприяє просування в напрямку до повної економічної та валютної інтеграції, збільшення обсягів торгівлі і пересування людей в межах Союзу. З метою визначення рівня інформованості клієнта щодо умов та результатів здійснення транскордонного переказу, встановлення основ реалізації клієнтом права на оскарження та права на одержання відшкодування, визначення механізму забезпечення права клієнта на здійснення переказу згідно з його інструкціями тощо була прийнята Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2015/2366 від 25 листопада 2015 року про платіжні послуги на внутрішньому ринку та Регламент 2560/2001 Європейського Парламенту та Ради від 19 грудня 2001 року щодо транскордонних платежів у євро (далі – Регламент 2560/2001).

З положень статті 2 Регламенту 2560/2001 випливає, що «транскордонні перекази» охоплюється поняттям «*транскордонних платежів*» (*cross-border payments*), яке крім цього містить поняття «транскордонних операції по здійсненню електронних платежів» та «транскордонних чеків».

Транскордонні операції по здійсненню електронних платежів (*cross-border electronic payment transactions*) бувають двох видів: транскордонні перекази коштів, що здійсненні за допомогою електронних платіжних засобів, іншими, ніж ті, доручення на здійснення яких надано і які виконані відповідними установами; та транскордонне вилучення готівки засобами електронних платежів та шляхом

завантаження (і розвантаження) засобу електронного платежу в автомати для видачі готівки і в автоматизовані банківські автомати, розташовані в приміщеннях емітента або установи, яка згідно з контрактом приймає платіжний засіб.

Згідно зі статтею 2 Регламенту 2560/2001 *транскордонними чеками (cross-border cheques)* є такі паперові документи, які відповідають вимогам Женевської конвенції «Про встановлення однакового закону про чеки» від 19 березня 1931 року, та які видаються для установи, розташованої на території Співтовариства і використовуються для транскордонних операцій на території Співтовариства.

Захист прав вкладників банків. Європейська система гарантування вкладів є третьою опорою Європейського банківського союзу, передбачає створення загальноєвропейської системи страхування депозитів, стійкої до національних економічних криз та спрямованої на мінімізацію негативного впливу, спричиненого неплатоспроможністю кредитних установ, на національні економіки. Європейська система гарантування вкладів на даний час не передбачає створення централізованого інституційного механізму шляхом передачі повноважень від національних органів держав до європейських інституцій, а стосується гармонізації національних законодавств з метою досягнення однакового регулювання питань, пов'язаних із гарантуванням вкладів. Зокрема, встановлено єдину гарантовану суму відшкодування за вкладами – 100 тисяч євро за всіма вкладами одного вкладника-фізичної особи в одній кредитній установі. В рамках Європейської системи гарантування вкладів розглядається можливість створення Європейського фонду гарантування вкладів (у строк до 2024 року). У випадку його створення передбачається здійснити передачу окремих повноважень зі здійснення виплат та акумулювання страхових внесків від національних органів до Єв-

ропейського фонду гарантування вкладів. На першому етапі передбачається, що Європейський фонд здійснюватиме гарантування вкладів спільно з національними органами, при цьому частка Європейського фонду поступово збільшуватиметься за рахунок зменшення частки національних органів. Починаючи з 2024 року, повноваження з гарантування вкладів будуть повністю передані від національних органів до Європейського фонду (при цьому, як і раніше, система гарантування вкладів стосуватиметься лише вкладів до 100 тисяч євро), а національні органи здійснюватимуть адміністрування виплат від Європейського фонду вкладникам на місцях.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте основні правові засади регулювання ринку банківських послуг в ЄС.
2. Джерела регулювання ринку банківських послуг у ЄС.
3. Які принципи європейського банківського права?
4. Поясніть, що означає:
 - принцип рівності у здійсненні діяльності кредитними та фінансовими інститутами на території Європейського Союзу незалежно від місця реєстрації;
 - принцип добросовісної конкуренції;
 - встановлення незалежності центрального банку;
 - принцип консолідованого нагляду та порядок надання звітів (основного інструменту нагляду) кредитними інститутами;
 - принцип встановлення однакових вимог пруденційного нагляду для всіх кредитних організацій Європейського Союзу (приведення основних фінансових показників та вимог щодо діяльності європейських кредитних організацій до єдиних стандартів);

- принцип співробітництва між органами нагляду Європейського Союзу за здійсненням банківської діяльності;

- принцип взаємного визнання державами-членами національних ліцензій на здійснення банківської діяльності.

5. Назвіть види банківських послуг у країнах ЄС.

6. Охарактеризуйте систему захисту прав споживачів банківських послуг у ЄС.

Практичне завдання

Ознайомтесь із положеннями Директиви 2014/17/ЄС та дайте відповіді на питання: чому положення цієї директиви передбачають проведення заходів, спрямованих на підтримку фінансової освіти споживачів; що таке адекватні пояснення кредитора; які заходи захисту споживачів передбачені в цій директиві?

Питання для обговорення

Ознайомтесь із Стратегією розвитку фінансового сектору України до 2025 року (URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy2025.pdf?v=4) та текстом Аналітичної записки «Щодо наближення банківського законодавства України в системі гарантування вкладів до вимог Європейського Союзу» (URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-11/analit-yurkiv-economics-6-2019-2.pdf>). Визначте основні пріоритетні напрямки реформування банківського законодавства України щодо забезпечення прав вкладників та аргументуйте власну позицію щодо їх реалізації.

2.2 Правове регулювання страхових послуг у Європейському Союзі

Процес створення єдиного страхового ринку проходив в п'ять етапів:

- 1) 1973–1979 рр. – директиви першого покоління;
- 2) 1988–1990 рр. – директиви другого покоління;
- 3) 1992–2000 рр. – директиви третього покоління;
- 4) 2000–2011 рр. – директиви четвертого покоління;
- 5) 2011 року – по теперішній час – новий етап у розвитку страхового ринку ЄС, пов'язаний зі створенням Європейського агентства зі страхування і професійних пенсій.

Страховий ринок ЄС включає: «страхування життя» і «страхування інше, ніж страхування життя».

Метою учасників Римського договору було створення єдиного ринку в секторі страхування. Процес інтеграції зайняв п'ять десятиліть. Європейський страховий ринок становить сьогодні 35% частки всього світового ринку. Страхові компанії в ЄС отримали право пропонувати свої послуги в усіх державах-членах незалежно від свого місцезнаходження. Споживачі страхових послуг в ЄС можуть звернутися в будь-яку з численних страхових компаній для того, щоб отримати оптимальне страхове покриття. Система регулювання страхового ринку в ЄС єдина в своєму роді, і вона продовжує розширюватися в результаті вступу в ЄС нових держав.

Страховий ринок включає три групи правовідносин в сфері страхування на території Європейського Союзу:

- 1) відносини, що складаються між інтеграційним об'єднанням і державами-членами в процесі регулювання і контролю (нагляду), а також перетворення страхової діяльності та страхових послуг в Європейському Союзі, в тому числі відносини, що складаються в процесі формування

єдиного європейського страхового ринку і поглиблення його інтеграції;

2) відносини між державою-членом і професійними учасниками страхового ринку (страховими і перестраховувальними компаніями, посередниками), що складаються в процесі регулювання, нагляду і примусу;

3) відносини між професійними учасниками страхового ринку (страховими і перестраховувальними компаніями, посередниками), з одного боку, і споживачами страхових послуг – з іншого, або відносини між професійними учасниками страхового ринку між собою.

Сьогодні щодо страхового ринку перед Європейським Союзом стоять наступні завдання:

- забезпечення однакового правового режиму страхової діяльності у відносинах з третіми країнами;
- вдосконалення чинного страхового законодавства Європейського Союзу;
- забезпечення однакового застосування норм права ЄС державами-членами;
- звуження регулювання на національних рівнях та його розширення на наднаціональному рівні ЄС;
- рух від мінімальних гармонізованих стандартів до деталізованих наднаціональних нормативних актів, в тому числі регламентів.

Принципи функціонування єдиного страхового ринку ЄС є:

- 1) дозвільний (ліцензійний) порядок здійснення діяльності;
- 2) взаємне визнання дозвільних актів (ліцензій);
- 3) нагляд держави, в якому була заснована страхова компанія;
- 4) активна взаємодія контрольних (наглядових) органів держав-членів;

5) єдині стандарти надання страхових послуг на території ЄС;

6) захист цілісності і стабільності фінансової системи, прозорості страхового ринку і якості продуктів, захист страхувальників.

Дані принципи визначено в Регламенті Європейської федерації зі страхування і перестраховування (The European insurance and reinsurance Federation).

Викладені принципи формулюють основоположні вимоги, яким повинна задовольняти діяльність як законодавчої, так і виконавчої і судової гілок влади в галузі страхування.

Органи влади завжди повинні захищати цілісність і стабільність фінансової системи, єдність і прозорість страхового ринку, права і інтереси страхувальників тощо.

Система норм страхового права ґрунтується не тільки на зазначених принципах державної політики, а й на власне правових принципах. До правових принципів страхового права ЄС можна віднести: основні (загальні) принципи права ЄС; принципи взаємодії права ЄС і національного права держав – членів ЄС; галузеві принципи; субінституційні принципи.

Страхове право ЄС є правом інтеграційного об'єднання, що діє в зв'язку зі створенням і функціонуванням єдиного страхового ринку ЄС і складається з норм установчих договорів і нормативно-правових актів, прийнятих інститутами і органами ЄС, загальноновизнаних принципів права і рішень Суду ЄС, що регулюють відносини, що виникають з приводу здійснення страхової діяльності. Страхове право ЄС являє собою систему взаємопов'язаних норм, що регламентують страхові відносини на території ЄС і вимагають імплементації в національне право держав – членів ЄС.

До основних джерел страхового права ЄС відносяться:

1. Установчі договори: джерела первинного права. До установчих договорів Європейського Союзу відносяться: Римський договір про функціонування Європейського Союзу (ДФЕС) 1957 року у редакції Лісабонського договору 2007 року і Маастрихтський договір про Європейський Союз (ДЕС) 1992 року в редакції Лісабонського договору. Джерелом первинного права ЄС є також Хартія основних прав Європейського Союзу 2000 року, яка з 2007 року за своєю юридичною силою привінюється до установчих договорів Європейського Союзу.

2. Джерела вторинного права ЄС. Зокрема, це Регламент 1094/2010 Європейського парламенту і Ради від 24 листопада 2010 р про заснування Європейського агентства зі страхування і професійним пенсій, що змінює Рішення 716/2009/ЄС та скасовує Рішення Комісії 2009/79/ЄС.

Директиви, які, як і регламенти, є нормами вторинного права ЄС, – це основне джерело страхового права ЄС. Директивам необхідна імплементація в національне законодавство. В результаті тривалої роботи і правової еволюції протягом усього періоду існування страхового права ЄС було прийнято «чотири покоління» страхових директив, які стосуються страхування іншого, ніж страхування життя, і до страхування життя.

Резюмуючи зміст директив першого покоління по страхуванню іншому, ніж страхування життя (Директива 73/239/ЄЕС 1973 року), і зі страхування життя (Директива 79/267/ЄЕС 1979 року), можна сказати, що саме вони заклали основи єдиного страхового ринку і були присвячені впровадженню на території держав – членів ЄС принципу свободи заснування страхових організацій.

Метою прийняття директив другого покоління по страхуванню іншому, ніж страхування життя (Директива

88/357/ЄЕС 1988 року), і зі страхування життя (Директива 90/619/ЄЕС 1990 року) було впровадження принципу свободи надання послуг на території держав – членів ЄС шляхом усунення відмінностей в діяльності наглядових органів, введення «єдиної ліцензії» для певних категорій ризиків. Також одним з нововведень стало розподіл ризиків на великі (large risks) і масові (mass risks).

У 1992 році вступили в силу директиви третього покоління по страхуванню іншому, ніж страхування життя (Директива 92/49/ЄЕС), і зі страхування життя (Директива 92/96/ЄЕС). Основним досягненням директив цього покоління стало введення концепції «єдиного дозволу», введення страхового нагляду з боку тієї держави, де страховик був заснований, а також закріплення права страхувальників на вибір будь-якої страхової компанії на території ЄС.

Розробка директив четвертого покоління була обумовлена необхідністю подальшої модернізації законодавства з метою забезпечення поглиблення економічної інтеграції, підвищення ефективності та якості страхування, захисту масового страхувальника, в тому числі за допомогою оновлення структури системи пруденційного нагляду, її спрощення для цілей адекватного реагування на зміни потреб страхового ринку і ускладнення страхових продуктів.

Замість «офіційної кодифікації» в чинні директиви було внесено зміни. Повне узгодження, яке виявилось в більшості випадків ускладненим або неможливим, поступилося місцем лібералізації і взаємному визнанню систем страхування держав.

Слід вказати, що до числа нормативних правових актів у сфері страхування, в тій чи іншій мірі належать: директиви ЄС зі страхування; директиви, що регулюють конгломератне злиття; директиви, що регулюють створення та функціонування пенсійних фондів; директиви про екологічну активності; директиви з «гармонізації та транс-

парентності»; директиви про інвестиційну діяльність; міжнародні бухгалтерські стандарти.

3. Рекомендації органів ЄС. Положення директив третього покоління враховують, що час від часу в них можуть вноситися зміни пропорційно вимогам розвитку страхового ринку. Це зумовило необхідність швидкої адаптації страхових директив за допомогою інструментів Європейської комісії, які не потребують прийняття акта Ради і Парламенту. Для реалізації Комісією цієї функції Директивою 91/675/ЄЕС був створений Комітет зі страхування (IC), до складу якого входять представники різних наглядових органів держав – членів Співтовариства.

Комітет уповноважений розробляти власні процедури прийняття проектів нормативних документів. Він може розглядати «будь-які питання, пов'язані із застосуванням положень ЄС, що стосуються страхового сектору», що передбачає широкий спектр питань співробітництва між Комісією та національними наглядовими органами, і не обмежується страховими директивами.

Комітет не може розглядати проблеми, що виникають в окремих страхових компаніях. Європейська комісія має право виносити на розгляд Комітету різні проекти документів. У разі схвалення Комітетом проекту нормативного акта він може бути прийнятий. Однак відомий лише один приклад такої співпраці Європейської комісії та Комітету з питання необхідності подальшої гармонізації маржі платоспроможності (*solvency margin*).

Таким чином, вплив рішень Комітету на гармонізацію законодавства в ЄС є незначним. У функції Комітету також входять консультації щодо будь-яких нових законодавчих ініціатив, які Європейська комісія має намір подати до Ради в сфері страхування. Рекомендації та висновки не є обов'язковими правовими актами, в той же час відображають позицію органів ЄС з тих чи інших питань.

Рекомендації та висновки не є обов'язковими правовими актами, в той же час відображають позицію органів ЄС з тих чи інших питань. Рекомендації та висновки є специфічним джерелом європейського страхового права, що містять імперативні норми, і є актами «м'якого права». Рекомендації та висновки мають істотне значення для життєдіяльності Союзу.

Варто звернути увагу на той факт, що відповідно до статті 249 Римського договору Рішення Суду ЄС (European Court of Justice) такі рекомендації є обов'язковими і мають значення прецеденту в частині тлумачення норм права ЄС, страхового права ЄС. Суд ЄС має виняткову компетенцію в тлумаченні правових актів вторинного права, що видаються органами Євросоюзу, а також положень установчих договорів.

Національні судові органи в своїй практиці слідують рішенням Суду ЄС, який адаптує, конкретизує і переглядає норми страхового права ЄС, забезпечуючи гнучке розвиток правового регулювання, адекватне вимогам страхового ринку.

4. Міжнародні договори та конвенції. Стаття 230 Договору про функціонування Європейського Союзу закріплює в якості джерела права ЄС міжнародні договори і конвенції, в яких ЄС є однією зі сторін. Як приклад можна навести Угоду про Європейський економічний простір 2 травня 1992 року, Конвенцію з проблеми взаємного визнання і виконання судових рішень від 27 вересня 1968 року.

Крім того, до таких джерел права ЄС можна віднести угоди в рамках пакету СОТ, зокрема, Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ) та Генеральна угода про торгівлю послугами (ГАТС), до яких ЄС приєдналося як сторони 1 січня 1995 року. ГАТС виділяє сектор фінансових по-

слуг, створюючи тим самим особливий правовий режим їх регулювання.

До міжнародних договорів, що є джерелом права ЄС, відносяться також і двосторонні угоди про партнерство та співробітництво (УПС), що укладаються між ЄС і його державами-членами, з одного боку, і державою, що не входять до складу Європейського Союзу, – з іншого.

25 листопада 2009 року в ЄС була прийнята Директива 2009/138/ЄС «Про започаткування та здійснення бізнесу в області страхування і перестраховування» (Solvency II), яка не тільки встановлює вимоги до капіталу страхових компаній, а й дозволяє грамотно оцінювати і управляти ризиками. Директива Solvency II набрала чинності 1 січня 2016 року.

Сформована в результаті прийняття Solvency II структура системи пруденційного нагляду сприятиме підвищенню якісного управління ризиками. Solvency II також забезпечить інтеграцію методів оцінки нормативного капіталу з більш широким процесом управління капіталом страхових компаній.

Директива Solvency II встановлює вимоги до капіталу страхових компаній, а також вимоги до капіталу, необхідного для фінансової стійкості страховика (Solvency Capital Requirement), і до мінімально допустимому розміру капіталу, нижче якого рівень опускається не може (Minimum Capital Requirement). Наглядові органи повинні здійснювати контроль за фінансовою стійкістю страховиків, дотримуючись принципу «раннього втручання», що можливо забезпечити завдяки зафіксованій в Директиві обов'язки страхових компаній своєчасно інформувати наглядові органи про своє фінансове становище.

З моменту прийняття Директиви 2009/138/ЄС в 2009 році її положення переглядалися. Європейським законодавцем були враховані тенденції розвитку страхової

галузі, управління ризиками, систем пруденційного нагляду в державах – членах ЄС; раціоналізовані нагляд за діяльністю страхових груп; внесені зміни, спрямовані на вдосконалення взаємодії між наглядовими органами та регулювання діяльності груп страхових компаній.

Зміни і доповнення до Директиви 2009/138/ЄС були закріплені в проекті Директиви 2003/71/ЄС Omnibus II 2011 року (набрала чинності 23 травня 2014 року). Директива Omnibus II доповнює Директиву Solvency II, створюючи сучасний і ефективний режим регулювання і нагляду за діяльністю фінансових організацій в ЄС.

Визначення поняття «послуга» міститься в статті 57 Договору про функціонування Європейського Союзу: «Послугами визнаються ті послуги, що надаються, які зазвичай виявляються за винагороду в тій мірі, в якій вони не підпадають під дію положень про вільне пересування товарів, капіталів і осіб».

Свобода надання послуг відноситься до залишкової категорії в порівнянні зі свободою руху товарів, капіталів і осіб. З аналізу положень Договору випливає також, що послуги здійснюються за винагороду, тобто завжди є оплатним. Крім того, послуги, які регулюються ДФЕС, відповідають таким ознакам, як транскордонний характер і обмеженість у часі. Останнє дозволяє розмежовувати свободу надання послуг від свободи установи.

Стосовно до страхового сектору принцип свободи надання послуг означає, що «страхова компанія, заснована в одній державі-члені, може приймати на страхування ризик, що знаходиться в іншій державі-члені, як правило, збігається з місцем знаходження страхувальника».

Необхідно позначити, що страхові послуги – це фінансові послуги, до яких в ЄС також відносяться банківські послуги та інвестиційні послуги. У пункті 2 статті 58 ДФЕС зазначено, що «лібералізація банківських і страхо-

вих послуг, які пов'язані з переміщеннями капіталів, повинна проводитися узгоджено з процесом лібералізації пересування капіталів». Стосовно до страхового сектору принцип свободи надання послуг означає, що «страхова компанія, заснована в одній державі-члені, може приймати на страхування ризик, що знаходиться в іншій державі-члені, як правило, збігається з місцем знаходження страховальника».

В цілому страхові послуги можна класифікувати на страхування життя і страхування інше, ніж страхування життя (майнові види страхування, страхування відповідальності та ін.).

Спочатку такий поділ даної сфери діяльності було здійснено на регіональному рівні при прийнятті страхових директив ЄС першого покоління (у 1973 році). Такий підхід законодавця обумовлений перш за все тим, що економічна природа страхування життя і страхування іншого, ніж страхування життя, сильно відрізняється по різних аспектах, включаючи довгостроковий характер страхування життя, різний порядок формування страхових резервів та ін. Такий підхід до поділу страхової діяльності був запозичений ГАТС і закріплений в класифікаційних переліку секторів послуг.

Також до страхових послуг, які, в свою чергу, входять в сектор фінансових послуг, відносяться послуги з перестраховування та ретроцесії, а також допоміжні послуги (брокерські та агентські послуги, послуги актуаріїв, сюрверів).

Як уже зазначалося, установчі договори ЄС не містять закритого переліку послуг, в тому числі страхових. У той же час норми вторинного права, а саме страхові директиви ухвалені з різних видів страхових послуг, в тому числі посередницьких, визначають види страхових послуг.

Директивою 2009/138/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року про початок і ведення діяльності у сфері страхування і перестраховування визначено наступні види у сфері страхування життя, що здійснюються на договірній основі: страхування життя, яке включає в себе страхування тільки на випадок досягнення передбаченого віку, страхування тільки на випадок смерті, страхування на випадок досягнення передбаченого віку або смерті до досягнення цього віку, страхування життя з поверненням страхових внесків, страхування на випадок укладення шлюбу, страхування на випадок народження дитини; анuitети; додаткове страхування, що здійснюється у сфері страхування життя, зокрема, страхування на випадок травмування, включаючи непрацездатність, страхування на випадок смерті у результаті нещасного випадку і страхування на випадок недієздатності, спричиненої нещасним випадком або хворобою; види безперервного медичного страхування, що не можуть бути анульовані і здійснюються сьогодні у Ірландії та Об'єднаному Королівстві.

Директива 2016/97/ЄС «Про надання страхових послуг» (Insurance Distribution Directive – IDD) визначає види посередницьких послуг. Це нова директива щодо страхового посередництва, спрямована «на усунення бар'єрів діяльності страхових компаній, створення єдиного ринку страхування, встановлення професійних стандартів для посередників і поліпшення захисту споживача», на регулювання продажу інвестиційних продуктів, створення більш прозорої бізнес-середовища, рівні умови конкуренції, досягнення споживчої довіри на єдиному ринку ЄС.

Директива IDD стала директивою «мінімальної гармонізації», що означає наявність можливості у окремих держав – членів ЄС як і раніше вводити більш жорсткі правила для регулювання посередницької діяльності; – запропонувала загальний принцип для страхових посеред-

ників, згідно з яким вони повинні діяти в інтересах своїх клієнтів і розкривати основу і суму своєї винагороди.

Головними цілями внесення змін до IMD було забезпечення: рівних умов для всіх учасників страхових відносин, посилення захисту страхувальника.

Запропоновані заходи щодо зміни IMD були опубліковані в 2012 році і включали: збільшення прозорості процесу продажів на переддоговірному етапі «непакетного» страхування; вимоги до посередників про забезпечення споживачів об'єктивними консультаціями; розширення сфери застосування IMD на всіх продавців страхових продуктів; введення більш суворого правового режиму для продажу страхових полісів з інвестиційними елементами (insurance-based investment products (PRIIPs)); розкриття суми винагороди.

Захист прав споживачів страхових послуг є складовим елементом захисту прав споживачів фінансових послуг з урахуванням особливостей, передбачених Директивою 2016/97/ЄС «Про надання страхових послуг», Директивою 2009/103/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 вересня 2009 року щодо страхування цивільної відповідальності по відношенню до використання автотранспортних засобів та забезпечення виконання зобов'язань щодо страхування такої відповідальності.

Додержуватися прав споживачів страхових послуг повинні:

- страхові посередники (будь-які фізичні або юридичні особи, крім страхової або перестрахової компанії або їх працівників, та крім допоміжного страхового посередника, який, за винагороду, започатковує або веде діяльність з розповсюдження страхових послуг);

- допоміжні страхові посередники (означає будь-яку фізичну або юридичну особу, крім кредитної установи або інвестиційної фірми, який за винагороду, започатковує

або веде діяльність з розповсюдження страхових послуг на допоміжній основі, за умови дотримання усіх умов: основна професійна діяльність такої фізичної або юридичної особи є іншою, ніж розповсюдження страхових послуг; фізична або юридична особа розповсюджує лише певні страхові продукти, які є доповненням до товару або послуги; відповідні страхові продукти не охоплюють страхування життя або ризику настання відповідальності, крім випадків, коли таке покриття доповнює товар або послугу, що надається посередником як його основна професійна діяльність);

- перестрахові посередники (означає будь-яку фізичну або юридичну особу, крім перестрахової компанії або її працівників, яка, за винагороду, започатковує або веде діяльність з розповсюдження перестрахових послуг);

- страхова компанія (означає компанію, яка отримала ліцензію на здійснення діяльності у сфері прямого страхування життя або страхування, не пов'язаного із життям);

- перестрахові компанії (означає перестрахову компанію, яка отримала ліцензію на здійснення діяльності у сфері перестрахування);

- розповсюджувачі страхових послуг (означає будь-якого страхового посередника, допоміжного страхового посередника або страхову компанію).

Гарантіями додержання прав споживачів страхових послуг є професійні та організаційні вимоги до розповсюджувачів страхових та перестрахових послуг, працівників компаній, доброї репутації (ст. 10 Директиви 2016/97/ЄС «Про надання страхових послуг»).

У частині 4 статті 10 Директиви 2016/97/ЄС «Про надання страхових послуг» передбачено страхування професійної відповідальності страхових та перестрахових посередників: страхові та перестрахові посередники повинні

мати страхування професійної відповідальності, що покриває всю територію ЄС, або певну іншу аналогічну гарантію від відповідальності, яка виникає внаслідок професійної недбалості, у розмірі принаймні 1 300 380 євро, що застосовується до кожної претензії, та в сукупності 1 924 560 євро на рік за всі претензії, крім випадків, коли таке страхування або аналогічну гарантію вже надано страховою компанією, перестраховою компанією або іншою компанією, від імені якої діє страховий або перестраховий посередник, або від імені якої страховий або перестраховий посередник уповноважений діяти, або така компанія взяла на себе всю відповідальність за дії посередника.

Стаття 14 Директиви 2016/97/ЄС «Про надання страхових послуг» передбачено зобов'язання для держав-членів встановити процедури, що дозволять клієнтам та іншим заінтересованим сторонам, зокрема, асоціаціям споживачів, реєструвати скарги стосовно розповсюджувачів страхових та перестрахових послуг. У всіх випадках скарги повинні отримувати відповіді. Стаття 15 Директиви встановлює обов'язок забезпечення належних, ефективних, неупереджених та незалежних позасудових процедур подання скарг і врегулювання спорів між клієнтами та розповсюджувачами страхових послуг стосовно прав та обов'язків, що виникають на підставі цієї Директиви, згідно з відповідними законодавчими актами ЄС та національним правом, із залученням діючих органів, у відповідних випадках. Держави-члени повинні забезпечити, щоб такі процедури застосовувалися до відповідних розповсюджувачів страхових послуг та щоб компетенція відповідного органу поширювалася на відповідних розповсюджувачів страхових послуг, стосовно яких ініційовані відповідні процедури. Створені національні органи повинні співпрацювати для врегулювання транскордонних спорів стосовно

прав та обов'язків, які виникають на підставі Директиви 2016/97/ЄС «Про надання страхових послуг».

Директивою 2016/97/ЄС «Про надання страхових послуг» визначено вимоги до загальної інформації, що надається страховим посередником або страховою компанією. Заздалегідь до укладення договору страхування страховий посередник повинен розкрити клієнтам таку інформацію: ідентифікаційні дані та адресу, а також зазначення того, що він є страховим посередником; чи надає він консультації щодо страхових продуктів, які він продає; процедури, що надають можливість клієнтам та іншим заінтересованим сторонам реєструвати скарги щодо страхових посередників, а також щодо процедур позасудового подання скарг і врегулювання спорів; реєстр, до якого він включений, а також способи перевірки його реєстрації; та чи діє посередник як представник клієнта або від імені та в інтересах страхової компанії. Страхова компанія до укладення договору повинна розкрити клієнтам таку інформацію: ідентифікаційні дані та адресу, а також зазначення того, що вона є страховою компанією; чи надає вона консультації щодо страхових продуктів, які вона продає; процедури, що надають можливість клієнтам та іншим заінтересованим сторонам реєструвати скарги щодо страхових компаній, а також щодо процедур позасудового подання скарг і врегулювання спорів. Страховий посередник повинен надати принаймні таку інформацію: чи він має частку, прямо або опосередковано, яка становить 10 % чи більше прав голосу або капіталу у відповідній страховій компанії; чи відповідна страхова компанія або материнська компанія відповідної страхової компанії має частку, прямо або опосередковано, яка становить 10 % чи більше прав голосу або капіталу у страховому посереднику; стосовно договорів, щодо яких отримано пропозицію або консультацію, чи: він надає консультацію на підставі об'єктивного та персональ-

ного аналізу; він має договірне зобов'язання щодо ведення діяльності із розповсюдження страхових послуг виключно з однією або декількома страховими компаніями, у разі чого він повинен вказати найменування таких страхових компаній; або він не має договірного зобов'язання щодо ведення діяльності із розповсюдження страхових послуг виключно з однією або декількома страховими компаніями та не надає консультацій на підставі об'єктивного та персонального аналізу, у разі чого він повинен вказати найменування страхових компаній, з якими він може вести і веде діяльність; характер винагороди, отриманої у зв'язку з договором страхування; чи у зв'язку з договором страхування він працює: на підставі плати, тобто винагороди, яку сплачує безпосередньо клієнт; на підставі будь-якої комісії, тобто винагороди, включеної до страхової премії; на підставі будь-якого іншого типу винагороди, у тому числі економічної вигоди будь-якого виду, що пропонується або надається у зв'язку з договором страхування; або на підставі поєднання будь-яких типів винагороди.

До укладення договору страхування розповсюдjuвач страхових послуг повинен уточнити на підставі інформації, отриманої від клієнта, вимоги та потреби такого клієнта, та надати клієнту об'єктивну інформацію про страховий продукт у зрозумілій формі, щоб надати такому клієнту змогу ухвалити зважене рішення.

Будь-який пропонований договір повинен відповідати вимогам і потребам клієнта у страхуванні.

Якщо консультація надається до укладення будь-якого конкретного договору, розповсюдjuвач страхових послуг повинен надати клієнту персоналізовану рекомендацію із роз'ясненням того, чому конкретний продукт найкращим чином відповідає вимогам і потребам клієнта.

Стосовно розповсюдження продуктів, що належать до видів страхування, інших ніж страхування життя, інфо-

рмация надається у вигляді стандартизованого інформаційного документа про страховий продукт у паперовій формі або на іншому довговічному носії.

Інформаційний документ про страховий продукт оформляє розробник продукту, що належить до видів страхування, інших ніж страхування життя.

Інформаційний документ про страховий продукт повинен: бути коротким та окремим документом; бути представленим і викладеним у формі, що чітко і легко сприймається при читанні, з використанням символів читабельного розміру; бути не менш зрозумілим у випадку, якщо його оригінальну версію оформлено у кольоровому вигляді, а друкowana чи фотокопійована версія виготовлена у чорно-білих кольорах; бути написаним офіційними мовами або однією з офіційних мов, що використовуються у тій частині держави-члена, в якій пропонується страховий продукт, або, якщо узгоджено клієнтом і розповсюджувачем, іншою мовою; бути точним і таким, що не вводить в оману; містити назву «інформаційний документ про страховий продукт» у верхній частині першої сторінки; включати твердження про те, що повна переддоговірна і договірна інформація про продукт надається в інших документах.

Інформаційний документ про страховий продукт повинен містити таку інформацію: інформацію про тип страхування; стислий опис страхового покриття, у тому числі застраховані ризики, страхову суму та, у відповідних випадках, географічне охоплення і стислий опис виключених ризиків; засоби сплати страхових премій і строки платежів; основні виключення, коли претензії не можуть подаватися; зобов'язання на початку дії договору; зобов'язання упродовж строку дії договору; зобов'язання у разі подання претензії; строк дії договору, у тому числі

дати початку і закінчення дії договору; засоби припинення дії договору.

Уся інформація, що повинна надаватися, повідомляється клієнту:

- у паперовій формі;
- у чіткій і точній спосіб, зрозумілий для клієнта;
- офіційною мовою держави-члена розташування ризику або держави-члена виконання зобов'язань або будь-якою іншою мовою, узгодженою сторонами; та
- безкоштовно.

Щодо інвестиційних продуктів на основі страхування життя також передбачено обов'язкове інформування до укладення договору клієнтів або потенційних клієнтів про розповсюдження інвестиційних продуктів на основі страхування, а також про всі витрат і пов'язані платежі (ст. 29 Директивою 2016/97/ЄС «Про надання страхових послуг»).

Стаття 33 Директиви 2016/97/ЄС «Про надання страхових послуг» передбачено серед всіх порушень у тому числі і порушення щодо споживачів, клієнтів страхових компаній та санкції за такі порушення. Зокрема, порушенням є недодержання вимог щодо професійного рівня розповсюджувачів страхових послуг.

У разі будь-якого з порушень, зазначених у Директиві 2016/97/ЄС «Про надання страхових послуг», держави-члени повинні забезпечити наявність у компетентних органів повноважень для накладення, згідно з положеннями національного права, щонайменше зазначених нижче адміністративних санкцій та інших заходів:

- публічна заява, в якій зазначається відповідальна фізична або юридична особа, та характер порушення;
- наказ, що зобов'язує відповідальну фізичну або юридичну особу припинити таку поведінку та утримуватися від повторення такої поведінки;

Регулювання окремих видів фінансових послуг у ЄС

- у випадку страхового посередника, відкликання реєстрації;

- тимчасова заборона на здійснення управлінських функцій у страхових посередниках або страхових компаніях, що накладається стосовно будь-якого члена органу управління страхового посередника або страхової компанії, якого визнано відповідальним;

- у випадку юридичної особи, зазначені нижче максимальні адміністративні штрафні санкції:

- принаймні 5 000 000 євро або до 5 % від загального річного обороту згідно з останньою доступною бухгалтерською звітністю, затвердженою органом управління або, у державах-членах, національною валютою яких не є євро, відповідної суми в національній валюті станом на дату набуття чинності цією Директивою. Якщо юридична особа є материнською компанією або дочірньою компанією материнської компанії, яка повинна складати консолідовану фінансову звітність відповідно до Директиви Європейського Парламенту і Ради 2013/34/ЄС, відповідний загальний оборот є загальним річним оборотом відповідно до останніх наявних консолідованих звітів, затверджених органом управління кінцевої материнської компанії; або

- у розмірі до двократного розміру суми отриманих прибутків або уникнутих збитків внаслідок порушення, якщо їх можливо визначити;

- у випадку фізичної особи, зазначені нижче максимальні адміністративні штрафні санкції:

- принаймні 700 000 євро або, у державах-членах, національною валютою яких не є євро, відповідної суми в національній валюті станом на дату набуття чинності цією Директивою; або

- у розмірі до двократного розміру суми отриманих прибутків або уникнутих збитків внаслідок порушення, якщо їх можливо визначити.

Директивою 2009/103/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 вересня 2009 року щодо страхування цивільної відповідальності по відношенню до використання автотранспортних засобів та забезпечення виконання зобов'язань щодо страхування такої відповідальності передбачено обов'язкові мінімальні суми покриття: у випадку особистого ушкодження, – мінімальна сума покриття у 1 000 000 євро на одного постраждалого або 5 000 000 євро на одну вимогу незалежно від кількості постраждалих; у випадку шкоди майну, – 1 000 000 євро на одну вимогу незалежно від кількості постраждалих.

З метою надання можливості постраждалій стороні добиватись виплати компенсації, кожна держава-член встановлює або визначає інформаційний центр, відповідальний за: ведення реєстру, що містить інформацію (номери державної реєстрації автотранспортних засобів, які зазвичай перебувають на території відповідної держави; номери страхових полісів що поширюються на використання таких автотранспортних засобів відносно ризику, інших, ніж відповідальність перевізника, та, коли термін чинності полісу вичерпано, дату закінчення страхового покриття; страхові підприємства, що покривають використання автотранспортних засобів відносно ризиків, інших, ніж відповідальність перевізника, та представники з врегулювання вимог, призначених такими страховими підприємствами, назви яких повинні бути повідомлені інформаційному центру; перелік автотранспортних засобів, які у кожній державі-члені користуються відступами від зобов'язання покриттям страхуванням цивільної відповідальності тощо; назва органу, що забезпечує покриття автотранспортного засобу у державі-члені, в якій він зазвичай перебуває, якщо такий автотранспортний засіб користується відступом).

Страхові підприємства надають інформаційним центрам усіх держав-членів інформацію про назви та адре-

си представників з врегулювання вимог, призначених ними у кожній державі-члені ЄС.

Держави-члени забезпечують, що постраждала сторона протягом семи років з дня дорожньо-транспортної пригоди має право на невідкладне отримання від інформаційного центру держави-члена, в якій така особа перебуває постійно (резидентом якої вона є), держави-члена, в якій зазвичай перебуває автотранспортний засіб або держави-члена, в якій сталась дорожньо-транспортна пригода, таку інформацію: назва та адреса страхового підприємства; номер страхового полісу; та назва і адреса представника з врегулювання вимог страхового підприємства у державі, в якій постійно перебуває постраждала сторона (резидентом якої вона є). Інформаційні центри співробітничать один з одним.

Контрольні питання

1. Охарактеризуйте етапи створення єдиного страхового ринку ЄС.
2. Визначте, на яких принципах побудовано єдиний страховий ринок ЄС.
3. Назвіть види джерел страхового права ЄС.
4. Які види страхування виділяє законодавство ЄС?
5. Які ключові зміни були запроваджені у зв'язку із прийняттям Solvency II?
6. Поясніть, що собою являє «страхова послуга» відповідно до законодавства ЄС.
7. Що є метою пруденційного нагляду за суб'єктами надання страхових послуг, які органи/установи ЄС уповноважені його здійснювати?
8. Яка інформація повинна бути розкрита споживачеві при укладанні страхового контракту?

9. Чому надання послуг із страхування життя детальніше регулюється європейським законодавством?

10. Які вимоги європейського законодавства щодо страхового ринку впроваджені в українське законодавство?

Практичне завдання

Надайте характеристику директиві ЄС щодо регулювання діяльності страховиків Solvency II. Поясніть причини суворих вимог зі сторони держави до статутного капіталу страховика. Сформулюйте основні напрями регулювання страхової діяльності в ЄС, порівняйте їх із здійснюваними в Україні. Визначте їх подібність та відмінність.

Питання для обговорення

Поміркуйте над питанням – які проблеми адаптації законодавства про страхові послуги до європейського законодавства можуть виникнути в Україні і чому?

2.3 Правове регулювання інвестицій у Європейському Союзі

До сучасних *особливостей правового регулювання інвестиційних послуг* в Європейському Союзі відноситься:

1) створення єдиного регульованого ринку інвестиційних послуг, що забезпечує діяльність його учасників і звернення певних фінансових інструментів;

2) введення системи авторизації, що дозволяє надавати інвестиційні послуги на території ЄС і за її межами на підставі єдиних дозволів («єдиних паспортів»);

3) надання високого рівня захисту прав та інтересів інвесторів, що включає схеми гарантування компенсацій і вкладів інвесторів, встановлення критеріїв достатності по-

чаткового розміру капіталу інвестиційних фірм і кредитних інститутів;

4) надання інвесторам ключової інформації про інвестиційний фонд, його інвестиційну політику, оприлюднення змісту проспекту емісії та регулярна фінансова звітність, відомості про склад та структуру активів інвестиційного фонду та умови застосування левериджу;

5) формування прозорої, цілісної та ефективної системи пруденційного та консолідованого нагляду за діяльністю учасників ринку інвестиційних послуг на рівні Європейського Союзу²⁰¹.

Основні *періоди розвитку регулювання інвестиційної діяльності* в джерелах первинного права Європейського союзу та такі їх особливості:

1) 1957–1985 рр. – римський договір заклав один із принципів, які лежать в основі створення спільного ринку спільноти – свободу переміщення капіталу, підкласом якого є інвестиції. опосередковано захист прав інвесторів став однією із цінностей ЄС. Правове регулювання прямих інвестицій знаходиться в компетенції держав-членів ЄС;

2) 1986–2009 рр. – Єдиний європейський акт відкрив шлях до формування єдиного ринку, заклав основи створення сприятливого інвестиційного клімату. Правове регулювання прямих інвестицій знаходиться в компетенції держав-членів ЄС;

3) 2009 р. – теперішній час – правове регулювання прямих інвестицій здійснюється в рамках спільної торговельної політики ЄС. захист прав інвесторів – цінність ЄС. Європейський союз має виключну компетенцією з визна-

²⁰¹ Редзюк Е. В. Особливості створення і функціонування єдиного ринку фінансових послуг у країнах ЄС: уроки і досвід для України. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. Серія: Економіка та менеджмент*. 2017. № 11. С. 78.

чення рамок реалізації спільної торговельної політики ЄС²⁰².

Стаття 63(1) ДФЄС значною мірою зумовила основи функціонування інвестиційної політики ЄС: «...забороняються будь-які обмеження на переміщення капіталів між державами-членами і між державами-членами і третіми країнами». Попри те, що термін «інвестиції» прямо не використаний у цій статті 63(1), загально-визнано, що інвестиції складають підклас переміщення капіталів. Договір про створення Європейської економічної спільноти закладає основи інвестиційного клімату, зокрема таких його елементів, як: свобода пересування працівників (ст. 39); сприяння обмінові молодими працівниками (ст. 41); заборона обмеження свободи підприємницької діяльності громадян однієї держави-члена на території іншої держави-члена; заборона застосовувати до громадян будь-якої держави-члена обмеження на створення підприємств, філій чи дочірніх підприємств на території будь-якої держави-члена; свобода підприємницької діяльності також охоплює право започатковувати та вести самостійну трудову діяльність, а також створювати підприємства й керувати ними, зокрема товариства, на умовах, установлених для своїх громадян правом держави-члена, де така підприємницька діяльність здійснюється (ст. 43); взаємне визнання дипломів, сертифікатів та інших документів, що засвідчують кваліфікацію (ст. 47) тощо²⁰³.

В контексті розуміння поняття «рух капіталу», відповідно до директив ЄС, *інвестиції є однією із складових руху капіталу*. Причому здійсненню інвестицій надавалось

²⁰² Дешко Л. М., Савицький І. В. Основні періоди розвитку регулювання інвестиційної діяльності в джерелах первинного права ЄС. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету: серія: Право*. 2018. Т. 2. Вип. 50. С. 164.

²⁰³ Бойчук Р. П. Основні засади правового регулювання інвестиційної діяльності в ЄС. *Право та інноваційне суспільство*. 2016. № 1(6). С. 22–31.

основне значення в процесі лібералізації руху капіталу в рамках ЄС, а саме в першу чергу забезпечувалось вільне здійснення прямих інвестицій та інвестицій у нерухомість. Свобода руху капіталу посідає чільне місце серед інших свобод внутрішнього ринку ЄС, оскільки поширюється не лише на держави-члени ЄС, а й на треті країни (хоча й не повною мірою). У науковій літературі свободу руху капіталу розглядають у суб'єктивному розумінні, в об'єктивному розумінні та як основоположний принцип спільного ринку ЄС. Свобода руху капіталу має ключове значення для регулювання інвестиційної діяльності в ЄС. Всі нормативно-правові акти інституцій ЄС у сфері інвестиційної діяльності мають відповідати основоположним засадам свободи руху капіталу, закріпленим в установчих договорах ЄС²⁰⁴.

У Додатку I «Номенклатура руху капіталу, про який йдеться в Статті 1 Директиви» Директиви Ради 88/361/ЄЕС²⁰⁵ визначено **перелік видів інвестицій**:

I – Прямі інвестиції: заснування та розширення структурних підрозділів або нових суб'єктів підприємницької діяльності, що належать виключно особі, яка надає капітал, і повне придбання існуючих суб'єктів підприємницької діяльності; участь в новому чи існуючому суб'єкті підприємницької діяльності з огляду на започаткування чи підтримання тривалих економічних зв'язків; довготривалі позики з огляду на заснування чи підтримання тривалих економічних зв'язків; повторне інвестування прибутків з огляду на підтримання тривалих економічних зв'язків. Прямі інвестиції поділяються на такі, що здійснюються нерезидентами на національній території та прямі зовнішні інвестиції, здійснювані резидентами;

²⁰⁴ Стрілець Б. В. Свобода руху капіталу та інвестиційна діяльність у Європейському Союзі. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 1. С. 303.

²⁰⁵ Council Directive 88/361/EEC of 24 June 1988 for the implementation of Article 67 of the Treaty URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/1988/361/oj>.

II – Інвестиції у нерухомість (не включено до I): інвестиції у нерухомість на національній території, здійснювані нерезидентами та зовнішні інвестиції у нерухомість, здійснювані резидентами;

III – Операції з цінними паперами, які, як правило, підлягають обігу на ринку капіталу (не включено до I, IV і V): операції з цінними паперами на ринку цінних паперів (придбання нерезидентами внутрішніх цінних паперів, якими торгують на фондовій біржі; придбання резидентами іноземних цінних паперів, якими торгують на фондовій біржі; придбання нерезидентами внутрішніх цінних паперів, якими не торгують на фондовій біржі; придбання резидентами іноземних цінних паперів, якими не торгують на фондовій біржі);

IV – Операції з сертифікатами інститутів спільного інвестування: придбання нерезидентами сертифікатів національних суб'єктів підприємницької діяльності, якими торгують на фондовій біржі; придбання резидентами сертифікатів іноземних суб'єктів підприємницької діяльності, якими торгують на фондовій біржі; придбання нерезидентами сертифікатів національних суб'єктів підприємницької діяльності, якими не торгують на фондовій біржі; придбання резидентами сертифікатів іноземних суб'єктів підприємницької діяльності, якими не торгують на фондовій біржі.

Директива Ради 88/361/ЄЕС²⁰⁶ виділяє наступні *види сертифікатів*:

– сертифікати інституту спільного інвестування в цінних паперах, якими, як правило, торгують на ринку цінних паперів (акції, інші активи і облігації);

²⁰⁶ Council Directive 88/361/EEC of 24 June 1988 for the implementation of Article 67 of the Treaty URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/1988/361/oj>.

- сертифікати інституту спільного інвестування в цінних паперах чи інструментах, якими, як правило, торгують на грошовому ринку;
- сертифікати суб'єктів підприємницької діяльності в інших активах.

Керуючись положеннями вторинного законодавства ЄС можемо виділити наступних *суб'єктів інвестиційної діяльності*:

- інститути спільного інвестування²⁰⁷: компанії колективного інвестування в переказні цінні папери (UCITS)²⁰⁸ та альтернативні інвестиційні фонди²⁰⁹;
- інвестиційні фірми²¹⁰.

Відповідно до тексту Пояснювальної записки до Директиви Ради 88/361/ЄЕС²¹¹, інститути *спільного інвестування* – це суб'єкти:

- об'єктом діяльності яких є спільне інвестування в цінні папери, що підлягають обігу, чи інші активи капіталу, отриманого від населення, та які функціонують за принципом диверсифікації ризику;
- сертифікати яких на вимогу власників, відповідно до юридичних, договірних чи статутних умов, яких вони дотримуються, прямо чи опосередковано, викупаються чи погашаються з активів таких інститутів.

²⁰⁷ Там само.

²⁰⁸ Directive 2009/65/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to undertakings for collective investment in transferable securities (UCITS) URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2009/65/oj>.

²⁰⁹ Directive 2011/61/EU of the European Parliament and of the Council of 8 June 2011 on Alternative Investment Fund Managers and amending Directives 2003/41/EC and 2009/65/EC and Regulations (EC) No 1060/2009 and (EU) No 1095/2010 URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2011/61/oj>.

²¹⁰ Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Directive 2002/92/EC and Directive 2011/61/EU (recast) URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2014/65/oj>.

²¹¹ Council Directive 88/361/EEC of 24 June 1988 for the implementation of Article 67 of the Treaty URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/1988/361/oj>

Заходи, вжиті інститутом спільного інвестування для забезпечення того, що вартість його сертифікатів на фондовій біржі не значно відрізняється від їх чистої номінальної вартості, розглядаються як еквівалент викупівлі чи погашення. Такі інститути створюються відповідно до права, чи то договірною (наприклад, спільними фондами управляє керівництво компаній), чи права довірчого управління (наприклад, пайові фонди), чи згідно зі статутом (наприклад, інвестиційні компанії).

UCITS означає компанію:

а) єдиною метою діяльності якої є колективне інвестування капіталу, залученого від громадськості, у переказні цінні папери або в інші ліквідні фінансові активи, зазначені у статті 50(1), і яка діє на основі принципу розподілу ризиків;

б) паї якої, на вимогу власників, можуть бути викуплені або погашені, прямо або опосередковано, з активів такої компанії. Заходи, вжиті *UCITS* для забезпечення того, щоб біржова вартість її паїв суттєво не відрізнялася від вартості їхніх чистих активів, вважаються еквівалентними такому викупу або погашенню.

Держави-члени можуть дозволяти, щоб *UCITS* склалися з кількох інвестиційних відділів. *UCITS* можуть бути засновані згідно з договірним правом (як спільні фонди, якими управляють керуючі компанії), трастовим правом (як пайові фонди) або статутним правом (як інвестиційні компанії)²¹². *UCITS* може бути заснований у таких традиційних організаційно-правових формах: 1) загальний фонд (*common fund*), активи якого керуються управляючою компанією – контрактна форма; 2) пайовий фонд (*unit*

²¹² Directive 2009/65/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to undertakings for collective investment in transferable securities (UCITS)
URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2009/65/oj>.

trust) (концепція довірчого – трастового права в системах загального права); 3) інвестиційна компанія – корпоративна форма. Найбільш поширеними є фонди двох типів – common fund і SICAV²¹³.

Альтернативний інвестиційний фонд²¹⁴ означає інститут(и) спільного інвестування, в тому числі їхні інвестиційні підрозділи, що:

а) залучають капітал низки інвесторів з метою його інвестування згідно з визначеною інвестиційною політикою на користь таких інвесторів; і

б) не потребують офіційного дозволу згідно зі статтею 5 Директиви 2009/65/ЄС.

Щодо альтернативних фондів, то слід відміти щодо створення Європейських венчурних фондів (EuVECA) і Європейських фондів соціального підприємництва (EuSEF), що спрямовано на специфічні сфери економіки ЄС (стартапи, що фінансуються венчурним капіталом, та підприємства, що спеціалізуються на досягненні соціального ефекту), і регулюються: Регламент ЄС № 346/2013 Європейського парламенту і Ради від 17.07.2013 р. «Про європейські фонди соціального підприємництва» та Регламент (ЄС) № 345/2013 Європейського парламенту і Ради від 17.07.2013 р. «Про європейські венчурні фонди», спрямований на сприяння розвитку венчурних інвестицій у інноваційні малі та середні підприємства в реальному секторі економіки. Так в останніх фондах зобов'язання, що виникають з приводу відносин з кредитними організаціями, інвестиційними компаніями, страховими компаніями, фі-

²¹³ Ворона Л. В. Функціонування інститутів спільного інвестування в Європейському Союзі. *Міжнародний науковий журнал Інтернаука*. 2017. № 2 (2). С. 82.

²¹⁴ Directive 2011/61/EU of the European Parliament and of the Council of 8 June 2011 on Alternative Investment Fund Managers and amending Directives 2003/41/EC and 2009/65/EC and Regulations (EC) No 1060/2009 and (EU) No 1095/2010 URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2011/61/oj>.

нансовими холдингами, з холдинговими компаніями, включаються з визначення кваліфікаційного портфеля зобов'язань. Від більш широкої категорії альтернативних інвестиційних фондів, які торгують у емісійні цінні папери на вторинному ринку, венчурні фонди інвестують переважно в безпосередньо випущені інструменти, наприклад, в акції або участь в некваліфікаційні портфельні зобов'язання або придбання некваліфікаційних інвестицій, яке дозволено до максимального порогу в 30 % від сукупного капіталу. Європейські довгострокові інвестиційні фонди. Інвестування через European long-term investment funds (ELTIFs) передбачає більш широкий підхід, ніж EuVECA і EuSEF, а саме інвестування в широке коло довгострокових активів класів приватними інвесторами: 1) інвестиції в інфраструктурні проекти, наприклад, в області транспорту, енергетики та освіти; 2) інвестиції в підприємства, які не котируються на біржі, на практиці, в основному МСП; 3) інвестиції в нерухомі активи, такі як будівлі або пряме придбання інфраструктурних активів. (Регламент (ЄС) № 2015/760 Європейського парламенту і Ради від 29.04.2015 р. «Про європейські довгострокові інвестиційні фонди») ²¹⁵.

Законодавство ЄС, вводячи декілька видів інвестиційних фондів, тим самим дозволяє узгодити можливість залучення коштів в економіку і, з чим необхідно погодитися, одночасно здійснювати дрібними інвесторами інвестиції за надзвичайно гнучких умов. Існуючі нормативні акти та актуальні тенденції регулювання в праві ЄС інститутів колективного інвестування свідчать про диверсифікацію можливостей для інвесторів в частині розміщення своїх

²¹⁵ Правове забезпечення адаптації інвестиційної моделі розвитку економіки України та ринків фінансових послуг до права Європейського Союзу : монографія / [С. В. Глібко, Н. М. Внукова, О. О. Дмитрик та ін.] ; за ред. С. В. Глібко, Н. М. Внукової, О. О. Дмитрик. Харків : Право, 2017. С.11–12.

інвестицій в різноманітні активи в залежності від мети розміщення, видів активів, різного ступеня інвестиційних ризиків, термінів розміщення, що з другого боку, надає можливість реципієнтам різних галузей економіки та соціальних груп мати доступ до недорогого небанківського фінансування. Але при цьому регулюванні не відмінюються сталі форми нагляду, у тому числі пруденційного, за діяльністю інститутів колективного інвестування та іншими учасниками системи колективного інвестування, у тому числі чітко регламентується право інвесторів на доступ до відповідної інформації та на самостійну оцінку ризиків²¹⁶.

Інвестиційна фірма означає будь-яку юридичну особу, постійний рід занять або діяльність якої полягає в наданні одного або більше видів інвестиційних послуг третім особам та/або здійсненні одного або більше видів інвестиційної діяльності на професійній основі.

Держави-члени можуть включати в означення інвестиційних фірм суб'єктів господарювання, що не є юридичними особами, за умови, що:

а) їхній правовий статус забезпечує рівень захисту інтересів третіх осіб, еквівалентний рівню захисту, що забезпечується юридичними особами; та

б) вони підлягають еквівалентному пруденційному нагляду, що відповідає їхній організаційно-правовій формі.

Однак, коли фізична особа надає послуги, пов'язані зі зберіганням коштів або обігових цінних паперів третіх осіб, така особа може вважатися інвестиційною фірмою для цілей цієї Директиви та Регламенту (ЄС) № 600/2014, тільки якщо, без шкоди для інших вимог, установлених у

²¹⁶ Правове забезпечення адаптації інвестиційної моделі розвитку економіки України та ринків фінансових послуг до права Європейського Союзу : монографія / С. В. Глібка, Н. М. Внукова, О. О. Дмитрик та ін.; за ред. С. В. Глібка, Н. М. Внукової, О. О. Дмитрик. Харків : Право, 2017. С. 70.

цій Директиві, у Регламенті (ЄС) № 600/2014 та у Директиві 2013/36/ЄС, ця особа відповідає таким умовам:

а) майнові права третіх осіб на інструменти та кошти повинні бути захищені, особливо на випадок неплатоспроможності фірми або її власників, арешту, утримання або будь-якої іншої дії з боку кредиторів фірми або її власників;

б) фірма повинна підпадати під дію правил, розроблених для контролю платоспроможності фірми та її власників;

в) річну звітність фірми повинні перевіряти одна або кілька осіб, уповноважених здійснювати аудит звітності згідно з національним правом;

г) якщо у фірми лише один власник, ця особа повинна вжити заходів для захисту інвесторів у разі припинення діяльності фірми внаслідок смерті або недієздатності власника чи іншої подібної події²¹⁷.

У Додатку 1 Секції А Директиви 2014/65/ЄС визначено *що відноситься до інвестиційних послуг* та інвестиційної діяльності:

- прийом і передача розпоряджень щодо одного або більше фінансових інструментів;
- виконання розпоряджень від імені клієнтів;
- здійснення операцій за власний рахунок;
- управління портфелем;
- надання інвестиційних порад;
- андеррайтинг фінансових інструментів та/або розміщення фінансових інструментів на підставі твердого зобов'язання;
- розміщення фінансових інструментів без твердого зобов'язання;

²¹⁷ Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Directive 2002/92/EC and Directive 2011/61/EU (recast) URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2014/65/oj>.

- управління БТМ²¹⁸;
- управління ОТМ²¹⁹.

Особи, які надають інвестиційні послуги та/або здійснюють інвестиційну діяльність, повинні отримати дозвіл на діяльність від своїх держав-членів, щоб захистити інвесторів і стабільність фінансової системи.

Щодо вимог до заснування та діяльності інвестиційних фірм, особливу увагу варто звернути увагу на статті 28 та 29 Директива Європейського Парламенту і Ради 2013/36/ЄС²²⁰. Початковий капітал інвестиційних фірм складається лише з одного або декількох елементів, зазначених у пунктах (а)-(е) статті 26(1) Регламенту (ЄС) № 575/2013²²¹ ((а) інструменти капіталу, за умови що дотримано вимог, встановлених у статті 28 або, якщо застосовно, статті 29 Регламенту; (b) рахунки премій за акціями, пов'язані з інструментами, зазначеними у пункті (а); (c) нерозподілений прибуток; (d) накопичений інший сукупний прибуток; (e) інші резерви). Усі інвестиційні фірми, крім тих, які зазначено у статті 29 Директива Європейсько-

²¹⁸ «Багатосторонній торговельний майданчик», або «БТМ», означає багатосторонню систему, якою керує інвестиційна фірма або оператор ринку і яка забезпечує взаємодію третіх сторін щодо купівлі-продажу фінансових інструментів – у системі та згідно з її недискреційними правилами – у спосіб, що веде до укладення контрактів відповідно до розділу II Директиви 2014/65/ЄС.

²¹⁹ «Організований торговельний майданчик», або «ОТМ», означає багатосторонню систему, що не є регульованим ринком або БТМ, яка забезпечує взаємодію третіх сторін щодо купівлі-продажу облігацій, структурованих фінансових продуктів, квот на викиди або деривативів у системі у спосіб, що веде до укладення контрактів відповідно до розділу II Директиви 2014/65/ЄС.

²²⁰ Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC

URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2013/36/oj>.

²²¹ Regulation (EU) No 575/2013 of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on prudential requirements for credit institutions and investment firms and amending Regulation (EU) No 648/2012

URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2013/575/2023-01-01>.

го Парламенту і Ради 2013/36/ЄС, повинні мати початковий капітал у розмірі 730 000 євро.

Інвестиційна фірма, яка не здійснює операції з жодними фінансовими інструментами за власний рахунок або не гарантує випуск фінансових інструментів на підставі твердого зобов'язання фірми, проте яка утримує гроші або цінні папери клієнта, та яка пропонує одну або більше із зазначених нижче послуг, повинна мати початковий капітал у розмірі 125 000 євро:

- а) приймання та передавання розпоряджень інвесторів щодо фінансових інструментів;
- б) виконання розпоряджень інвесторів щодо фінансових інструментів;
- в) управління індивідуальними портфелями інвестицій у фінансові інструменти.

Компетентні органи можуть дозволити інвестиційній фірмі, яка виконує розпорядження інвесторів щодо фінансових інструментів, утримувати такі інструменти за власний рахунок, якщо виконано такі умови:

- а) такі позиції виникають лише в результаті неспроможності точного зіставлення розпоряджень інвесторів;
- б) до загальної ринкової вартості усіх таких позицій застосовується граничне значення у розмірі 15% початкового капіталу фірми;
- в) фірма відповідає вимогам, визначеним у статтях 92–95 і частини четвертої Регламенту (ЄС) № 575/2013;
- г) такі позиції є випадковими, мають тимчасовий характер та суворо обмежені часом, необхідним для здійснення відповідної операції.

Держави-члени можуть знизити суму, зазначену у параграфі 1, до 50 000 євро, якщо фірма не авторизована утримувати гроші або цінні папери клієнта, здійснювати

операції за свій власний рахунок або гарантувати випуск на підставі твердого зобов'язання фірми.

Утримання фінансових інструментів, що не входять до торгового портфеля, у фінансових інструментах з метою інвестування власних коштів не вважатиметься здійсненням операцій за власний рахунок стосовно послуг, визначених у параграфі 1, або в цілях параграфа 3²²².

Вбачається, що саме запровадження положень про вимоги до початкового капіталу є одним із засобів захисту прав інвесторів.

Однією з найважливіших цілей, що лежить в основі функціонування сучасного ринку фінансових послуг, є забезпечення захисту активів інвесторів у цьому секторі. Інвестори, які інвестують свої гроші, повинні бути належним чином захищені. Система захисту інвесторів складається з: а) видачі дозволу на здійснення фінансовими установами своєї діяльності; б) системи державного контролю та нагляду за поточною діяльністю, мета яких – усунути небезпеку ситуації, яка загрожує тим, хто довірив свої інвестиції; в) система компенсації інвесторам. Найбільш доцільним є існування державного фонду гарантування інвестицій і солідарного гарантійного фонду²²³.

Відповідно до положень Директиви 2014/65/ЄС з метою посилення захисту інвесторів у Європейському Союзі доцільно обмежити умови, за яких держави-члени можуть виключити застосування цієї Директиви до осіб, що надають інвестиційні послуги клієнтам, які, як наслідок, не

²²² Directive 2013/36/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on access to the activity of credit institutions and the prudential supervision of credit institutions and investment firms, amending Directive 2002/87/EC and repealing Directives 2006/48/EC and 2006/49/EC
URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2013/36/oj>.

²²³ Шовкопляс Г. М. Аналіз європейських гарантійно-компенсаційних механізмів захисту прав інвесторів на ринках фінансових послуг та впровадження таких механізмів в Україні. *Право та інновації*. 2015. № 3(11). С. 25.

захищені цією Директивою. Зокрема, доцільно вимагати від держав-членів застосовувати вимоги, принаймні аналогічні тим, які викладені в цій Директиві, до цих осіб, зокрема на етапі авторизації, під час оцінки їх репутації та досвіду та придатності будь-якої особи. акціонерів, у перегляді умов початкового дозволу та поточного нагляду, а також щодо ведення господарських зобов'язань. Крім того, особи, на яких не поширюється дія цієї Директиви, мають бути охоплені схемою компенсації інвесторам, визнаною відповідно до Директиви 97/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради, або страхуванням професійної відповідальності, що забезпечує еквівалентний захист їхнім клієнтам у ситуаціях, охоплених цією Директивою.

Директива 97/9/ЄС Європейського парламенту та Ради від 3 березня 1997 року «Про схеми компенсації інвесторам» передбачає, що *усі держави-члени повинні мати схеми компенсації для інвесторів*, які б гарантували узгоджений мінімальний рівень захисту, принаймні для певних інвесторів, у випадку, коли інвестиційна компанія буде неспроможною виконати свої зобов'язання перед клієнтами свого інвестора. Слід зазначити, що не існує єдиного загальноприйнятого управлінського підходу до організації компенсаційних схем. Кожна держава ЄС самостійно приймає рішення про їх форму власності, структуру управління, відносини з регулюючим органом. Відповідно до частини 1 статті 2 Директива 97/9/ЄС кожна держава-член має забезпечити, щоб на її території були впроваджені і офіційно визнані одна або більше схем компенсації для інвесторів. За винятком обставин, передбачених у другому підпункті і в статті 5(3), жодна інвестиційна компанія, вповноважена у тій державі-члені, не може вести інвестиційний бізнес, поки вона не включена в одну з таких схем. учасники та умови запровадження компенсаційної схеми у ЄС.

Учасниками компенсаційної гарантійної схеми є інвестор та інвестиційні компанії. Частина 1 статті 7 Директиви 97/9/ЄС передбачає, що схеми компенсації для інвесторів, впроваджені і офіційно визнані в державі-члені відповідно до статті 2 (1), мають також поширюватися на інвесторів у філіях, які засновані інвестиційними компаніями в інших державах-членах. Відповідно до частини 4 статті 1 зазначеної Директиви інвестор – означає будь-яку особу, котра довірила гроші або інструменти інвестиційній компанії у зв'язку з інвестиційним бізнесом. Згідно з частини 1 статті 4 Директиви 2014/65/ЄС «Про ринки фінансових інструментів» інвестиційна компанія означає будь-яку юридичну особу, регулярним заняттям чи бізнесом якої є надання однієї або більше інвестиційних послуг третім сторонам і/або виконання одного або декількох видів інвестиційної діяльності на професійній основі.

Частина 2 статті 2 Директиви 97/9/ЄС передбачає, що *схема має забезпечувати покриття для інвесторів у відповідності до статті 4 у випадку, коли або:*

– компетентні органи визначили, що з їх точки зору, інвестиційна компанія на даний момент з причин, які безпосередньо пов'язані з її фінансовими умовами, неспроможна виконати свої зобов'язання, що виникли, і не має можливостей виконати їх у найближчому майбутньому, або

– судовий орган прийняв постанову з причин, які безпосередньо пов'язані з фінансовими умовами інвестиційної компанії, і ця постанова призупиняє спроможність інвесторів виставляти вимоги проти компанії, у залежності від того, що було раніше.

Покриття має забезпечуватися для вимог, які виникають через неспроможність інвестиційної компанії:

– повернути грошові кошти, позичені або такі, що належать інвесторам, і зберігаються від їх імені у зв'язку з інвестиційним бізнесом, або

– повернути інвесторам будь-які інструменти, що належать їм і зберігаються, перебувають в управлінні або під керівництвом від їх імені у зв'язку з інвестиційним бізнесом, у відповідності до правових і контрактних умов, що застосовуються²²⁴.

Особливої уваги в контексті захисту прав інвесторів набуває також зміст Розділу 2 Директиви 2014/65/ЄС «Положення щодо забезпечення захисту інвесторів», в якому визначені загальні принципи захисту та інформування клієнтів (ст. 24), питання оцінки придатності та відповідності, а також звітності перед клієнтами (ст. 25), порядок надання послуг через іншу інвестиційну компанію (ст. 26), зобов'язання виконувати замовлення на найбільш вигідних для клієнта умовах (ст. 27), правила обробки замовлень клієнтів (ст. 28), зобов'язання інвестиційних фірм при призначенні зв'язаних агентів (ст. 29), операції, укладені з відповідними контрагентами.

Зупинимося на змісті статті 24 та порядку інформування. Під час надання інвестиційних послуг або, у відповідних випадках, надання допоміжних послуг клієнтам, інвестиційна фірма повинна діяти чесно, чесно та професійно та у відповідності до інтересів своїх клієнтів дотримувалася, зокрема, принципів, встановлених у цій статті та у статті 25. Інвестиційні компанії, які пропонують фінансові інструменти для продажу клієнтам, повинні забезпечити, щоб ці фінансові інструменти були розроблені для задоволення потреб визначеного цільового ринку кінцевих клієнтів у відповідній категорії, стратегія розповсюдження

²²⁴ Актуальні питання правового регулювання ринків фінансових послуг в Україні : монографія / С. В. Глібо, Г. М. Шовкопляс, І. О. Ониськів. Харків : Право, 2016. С.142–144.

фінансових інструментів повинна бути орієнтована та сумісна із цільовим ринком, й інвестиційна фірма вживає розумних заходів для забезпечення того, щоб фінансовий інструмент розповсюджувався на визначеному цільовому ринку.

Уся інформація, включаючи маркетингові комунікації, адресована інвестиційною компанією клієнтам або потенційним клієнтам, повинна бути *чесною, чіткою та не вводити в оману*. Маркетингові комунікації мають бути чітко ідентифіковані як такі, що відповідають цим вимогам.

Клієнтам або потенційним клієнтам необхідно своєчасно надавати відповідну інформацію щодо інвестиційної фірми та її послуг, фінансових інструментів і запропонованих інвестиційних стратегій, місць виконання та всіх витрат і відповідних зборів. Ця інформація повинна містити наступне:

– коли надається інвестиційна консультація, інвестиційна фірма повинна завчасно перед наданням інвестиційної консультації повідомити клієнта: чи надається консультація на незалежній основі; чи ґрунтується порада на широкому чи більш обмеженому аналізі різних типів фінансових інструментів і, зокрема, чи обмежується діапазон фінансовими інструментами, випущеними або наданими суб'єктами, які мають тісні зв'язки з інвестиційною компанією чи будь-якою іншою юридичною чи економічною відносинами, такі як договірні відносинами, настільки тісні, що створюють ризик погіршення незалежної основи наданих порад; чи буде інвестиційна компанія надавати клієнту періодичну оцінку придатності фінансових інструментів, рекомендованих цьому клієнту;

– інформація про фінансові інструменти та запропоновані інвестиційні стратегії повинна містити відповідні вказівки та попередження про ризики, пов'язані з інвести-

ціями в ці інструменти або щодо конкретних інвестиційних стратегій, а також про те, чи призначений фінансовий інструмент для роздрібних чи професійних клієнтів, беручи до уваги визначені цільовий ринок відповідно до пункту 2 статті 24;

– інформація про всі витрати та відповідні збори повинна включати інформацію, що стосується як інвестиційних, так і допоміжних послуг, включаючи вартість консультацій, де це доцільно, вартість фінансового інструменту, рекомендованого або проданого клієнту, і те, як клієнт може заплатити за нього, також охоплюючи будь-які платежі третіх сторін.

Інформація про всі витрати та збори, включаючи витрати та збори у зв'язку з інвестиційною послугою та фінансовим інструментом, які не викликані виникненням основного ринкового ризику, повинна бути зведена, щоб дозволити клієнту зрозуміти загальну вартість, а також кумулятивний вплив на повернення інвестицій, а за бажанням клієнта має бути надано розбивку за статтями. У відповідних випадках така інформація повинна надаватися клієнту на регулярній основі, принаймні раз на рік, протягом терміну інвестиції.

Інформація, зазначена в параграфах 4 і 9 Директиви 2014/65/ЄС, повинна надаватися в зрозумілій формі таким чином, щоб клієнти або потенційні клієнти могли розуміти характер і ризики інвестиційної послуги та конкретного типу фінансового інструменту, який є і, отже, приймати інвестиційні рішення на поінформованій основі. Держави-члени можуть дозволити надання такої інформації в стандартизованому форматі.

Якщо інвестиційна послуга пропонується як частина фінансового продукту, на який вже поширюються інші положення законодавства Союзу, що стосуються кредитних установ і споживчих кредитів щодо вимог до інформа-

ції, ця послуга не підлягає додатково зобов'язанням, викладеним у пункти 3, 4 і 5 цієї статті.

Якщо інвестиційна фірма інформує клієнта про те, що інвестиційні консультації надаються на незалежній основі, така інвестиційна фірма повинна:

- оцінити достатній діапазон фінансових інструментів, доступних на ринку, які повинні бути достатньо різноманітними щодо їх типу та емітентів або постачальників продуктів, щоб гарантувати, що інвестиційні цілі клієнта можуть бути досягнуті належним чином, і не повинні обмежуватися фінансовими інструментами, випущеними або наданими: самою інвестиційною фірмою або суб'єктами, які мають тісні зв'язки з інвестиційною фірмою; або іншими суб'єктами, з якими інвестиційна фірма має такі тісні юридичні чи економічні відносини, такі як договірні відносини, що створюють ризик погіршення незалежної основи наданих консультацій;

- не приймати та не утримувати гонорарів, комісійних або будь-яких грошових або негрошових вигод, сплачених або наданих будь-якою третьою стороною або особою, яка діє від імені третьої сторони щодо надання послуг клієнтам. Незначні негрошові переваги, які здатні підвищити якість послуг, що надаються клієнту, і мають такий масштаб і характер, щоб їх не можна було оцінити як такі, що погіршують виконання інвестиційною компанією обов'язку діяти в найкращих інтересах клієнта, повинні бути чітко розкриті та виключені з цього пункту²²⁵.

Що стосується обов'язків стосовно інформації, яка повинна бути надана UCITS, то Директива 2009/65/ЄС²²⁶

²²⁵ Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Directive 2002/92/EC and Directive 2011/61/EU (recast) URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2014/65/oj>.

²²⁶ Directive 2009/65/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating

визначає що це: публікація проспекту та періодичних звітів, публікація іншої інформації (UCITS повинна оприлюднювати в належний спосіб ціну випуску, продажу, зворотного викупу або погашення її паїв щоразу, як вона їх випускає, продає, здійснює зворотний викуп або погашення, і принаймні двічі на місяць. Однак компетентні органи можуть дозволити UCITS знизити періодичність до одного разу на місяць за умови, що такий відступ не обмежує інтереси власників паїв) та ключова інформація для інвесторів.

Зупинимось на основних аспектах щодо ключової інформації для інвесторів.

Інвестиційна компанія та, стосовно кожного спільного фонду, яким вона управляє, керуюча компанія повинна підготувати стислий документ, що містить ключову інформацію для інвесторів. Такий документ зазначається як *«ключова інформація для інвесторів»* – КІІД. Слова «Ключова інформація для інвесторів» повинні бути чітко зазначені в такому документі однією з мов, зазначених у статті 94(1)(b).

Ключова інформація для інвесторів повинна включати відповідну інформацію про істотні характеристики відповідної UCITS, яка повинна бути надана інвесторам, щоб вони обґрунтовано могли зрозуміти характер і ризики інвестиційного продукту, який їм пропонують, і, відповідно, могли ухвалювати інформовані інвестиційні рішення.

Ключова інформація для інвесторів повинна включати інформацію про зазначені нижче істотні елементи відповідної UCITS:

– дані про UCITS та про компетентний орган UCITS;

- стислий опис інвестиційних цілей та інвестиційної політики;
- результати діяльності за минулі періоди або, у відповідних випадках, сценарії результатів діяльності;
- витрати та пов'язані платежі; та
- профіль ризику / дохідності інвестицій, включно з відповідними настановами та застереженнями стосовно ризиків, пов'язаних з інвестиціями у відповідні UCITS.

Такі істотні характеристики повинні бути зрозумілими для інвестора без покликання на інші документи.

У ключовій інформації для інвесторів має бути чітко зазначено, де і як можна отримати додаткову інформацію щодо пропонованих інвестицій, у тому числі, між іншим, де і як можна в будь-який час безкоштовно отримати за запитом проспект і річні та піврічні звіти, а також мову, якою така інформація доступна для інвесторів.

Ключова інформація для інвесторів також повинна містити заяву про те, що детальні дані про актуальну політику винагороди, у тому числі, між іншим, опис розрахування винагороди і пільг, ідентифікаційні дані осіб, які відповідають за призначення винагороди і пільг, включно зі складом комітету з питань винагороди, у разі його наявності, доступні на вебсайті – включно з посиланням на такий вебсайт – і що за запитом буде безкоштовно надана паперова копія.

Ключова інформація для інвесторів повинна бути викладена стисло та доступною мовою. Вона повинна бути підготовлена у спільному форматі, який уможливує порівняння, і представлена так, щоб її могли зрозуміти роздрібні інвестори.

Ключова інформація для інвесторів повинна використовуватися без змін і доповнень, крім перекладу, у всіх державах-членах, у яких повідомлено, що UCITS реалізує свої паї, згідно зі статтею 93 Директиви 2009/65/ЄС.

Ключова інформація для інвесторів являє собою переддоговірну інформацію. Вона повинна бути справедливою, чіткою та не вводити в оману. Вона не повинна суперечити іншим частинам проспекту.

Ключова інформація для інвесторів повинна надаватися інвесторам безкоштовно. UCITS повинні надсилати їхню ключову інформацію для інвесторів і будь-які зміни до неї компетентним органам держави-члена розташування головного офісу. Істотні елементи ключової інформації для інвесторів підлягають оновленню.

Окремо увагу в питаннях захисту прав інвесторів, вважаємо за необхідне приділити відносинам, пов'язаним із діяльністю *краудфандингових платформ* в Європейському Союзі. Так, 10 листопада 2021 року вступив в силу Регламент 2020/1503/ЄС «Про європейських постачальників послуг краудфандингу (ECSP) для бізнесу». Ця ініціатива була частиною плану дій Європейської комісії з фінансових технологій та середньострокового перегляду плану дій профспілки ринків капіталу. Одним із завдань Регламенту є захист прав інвесторів краудфандингових платформ. У відносинах краудфандингу інвестором є, так званий бекер, – особа, що інвестує власні кошти на добровільній основі в ризикові інноваційні проєкти, розміщені на різних краудфандингових платформах у мережі Інтернет, який не має на меті отримання прибутку, лише для досягнення соціально значущого ефекту. Доречно зазначити, що захист прав та інтересів інвесторів має бути покладено на організаторів краудфандингових платформ, більше того сам захист має відбуватися шляхом гарантії повернення коштів інвесторам, а саме: 1) у разі не набрання інноваційним проєктом необхідної суми коштів, яка була заявлена винахідниками, у встановлений строк; 2) у разі невиконання зобов'язань винахідниками по доведенню

інноваційного проєкту до стадії випуску інноваційної продукції на ринок²²⁷.

Враховуючи ризики, пов'язані з краудфандинговими інвестиціями, доцільно, в інтересах ефективного захисту інвесторів та забезпечення механізму ринкової дисципліни, встановити поріг для загальної компенсації пропозицій краудфандингу, зроблених конкретним власником проєкту. Відповідно, цей поріг має бути встановлений на рівні 5 000 000 євро, що є порогом, який використовується більшістю держав-членів для звільнення публічних пропозицій цінних паперів від обов'язку публікувати проспект відповідно до Регламенту (ЄС) 2017/1129 Європейського Парламенту та Ради.

Щоб підтримувати високий рівень захисту інвесторів, зменшити ризики, пов'язані з краудфандингом, і забезпечити справедливе ставлення до всіх клієнтів, поставальники послуг краудфандингу повинні мати політику, спрямовану на те, щоб проєкти на їхніх платформах відбиралися професійно, чесним і прозорим способом, а послуги краудфандингу надаються таким же чином. Вимоги щодо збереження активів мають вирішальне значення для захисту інвесторів, які отримують послуги краудфандингу. Переказні цінні папери або інструменти, прийняті для цілей краудфандингу, які можуть бути зареєстровані на рахунок фінансових інструментів або які можуть бути фізично доставлені зберігачу, повинні зберігатися кваліфікованим зберігачем, уповноваженим відповідно до Директиви 2013/36/ЄС або 2014/65/ЄС. Залежно від типу активів, які підлягають надійному зберіганню, активи або повинні зберігатися під вартою, як у випадку з переказними цінними

²²⁷ Грицай А. А., Тверезовська І. С. захист прав інвесторів краудфандингових проєктів у Європейському Союзі та в Україні. *Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри* : матер. науково-практичного круглого столу (Суми, 27 січня 2023 р.). Суми : Сумський державний університет, 2023. С.27–31.

паперами, які можуть бути зареєстровані на рахунку фінансових інструментів або які можуть бути фізично доставлені, або підлягають перевірці та реєстрації права власності – утримання. Зберігання переказних цінних паперів або дозволених інструментів для цілей краудфандингу, які відповідно до національного законодавства зареєстровані лише у власника проекту чи його агента, як-от інвестиції в незареєстровані компанії, або зберігаються на індивідуальному окремому рахунку, який клієнт може відкрити безпосередньо з центральним депозитарієм цінних паперів вважається еквівалентним зберіганню активів кваліфікованими зберігачами.

Зростання та безперебійне функціонування транскордонних послуг краудфандингу вимагають достатнього масштабу та довіри громадськості до цих послуг. Тому необхідно встановити уніфіковані, пропорційні та безпосередньо застосовні вимоги щодо авторизації постачальників послуг краудфандингу. Таким чином, вимоги до послуг краудфандингу мають сприяти транскордонному наданню цих послуг, знижувати операційні ризики та забезпечувати високий ступінь прозорості та захисту інвесторів.

Щоб забезпечити належний захист для різних категорій інвесторів, які беруть участь у краудфандингових проектах, одночасно сприяючи інвестиційним потокам, цей Регламент розрізняє досвідчених і недосвідчених інвесторів, а також запроваджує різні рівні гарантій захисту інвесторів, відповідних для кожної з цих категорій. Розрізнення між досвідченими та недосвідченими інвесторами має ґрунтуватися на розмежуванні професійних клієнтів і роздрібних клієнтів, встановленому Директивою 2014/65/ЄС. Однак це розрізнення також має враховувати особливості ринку краудфандингу. Зокрема, розмежування між досвідченими та недосвідченими інвесторами в цьому Регламенті також має враховувати досвід та знання потен-

ційних інвесторів у краудфандингу, які слід переоцінювати кожні два роки.

Окремо у Розділі IV Регламенту 2020/1503/ЄС прописані ключові інструменти застосовні по захисту прав інвесторів у краудфандингових відносинах: інформування клієнтів (ст. 19), розкриття інформації про ставку за замовчуванням (ст. 20), питання вступної перевірки знань та моделювання здатності переносити збитки (ст. 21), переддоговірний період для обміркування умов (ст. 22), опис вимог до ключової інформації про інвестиції та ключової інформації про інвестиції на рівні платформи окремо (ст.ст. 23 та 24), вимог до управління дошкою оголошень, на якій вони дозволяють своїм клієнтам рекламувати інтерес до купівлі та продажу позик, переказних цінних паперів або допущених інструментів для цілей краудфандингу, які спочатку пропонувалися на їхніх платформах краудфандингу (ст. 25) та умов доступу інвесторів до записів про надані послуги та транзакції (ст. 26).

Щодо вимог до ключової інформації про інвестиції, то зразок яким чином вона повинна надаватися міститься у Додатку 1 до Регламенту 2020/1503/ЄС²²⁸ та включає наступні частини:

- Частина А: Інформація про власника(ів) проекту та краудфандинговий проект;
- Частина В: Основні особливості процесу краудфандингу та, якщо це застосовно, умови залучення капіталу або запозичення коштів;
- Частина С: Фактори ризику;

²²⁸ Regulation (EU) 2020/1503 of the European Parliament and of the Council of 7 October 2020 on European crowdfunding service providers for business, and amending Regulation (EU) 2017/1129 and Directive (EU) 2019/1937 URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2020/1503/oj>.

– Частина D: Інформація, пов'язана з пропозицією переказних цінних паперів і допущених інструментів для цілей краудфандингу;

– Частина E: Інформація про транспортні засоби спеціального призначення (SPV);

– Частина F: Права інвестора;

– Частина G: Розкриття інформації щодо позик;

– Частина H: Комісії, інформація та судовий захист;

– Частина I: Інформація про індивідуальне управління портфелем кредитів, що надається постачальниками послуг краудфандингу.

Контрольні питання

1. Які ключові джерела інвестиційного права ЄС?

2. Охарактеризуйте чотири категорії руху капіталів.

3. Назвіть фундаментальні принципи інвестиційної політики ЄС.

4. Поясніть сутність принципу «орієнтація на реалізацію довготермінових інвестиційних проектів, які сприяють економічному зростанню, зниженню безробіття та підвищенню якості людського капіталу».

5. Поясніть сутність принципу «забезпечення прозорості інвестування через удосконалення регуляторної бази, стимулювання конкуренції та відкритості доступу до ринку інвестицій».

6. Поясніть сутність принципу «гарантування однакових умов ведення інвестиційної діяльності для підприємців, незалежно від країни походження капіталу» та принцип «недопущення дискримінації закордонних інвесторів».

7. Охарактеризуйте поняття «інвестор», хто може входити до цієї категорії.

8. Поясніть основні засади порядку захисту прав інвесторів у ЄС.

9. Назвіть ключові інструменти, які застосовуються у ЄС для захисту прав інвесторів у краудфандингових відносинах.

Практичне завдання

Ознайомтесь із положеннями Директиви 2014/65/ЄС та дайте відповіді на питання: які інвестиційні послуги підпадають під регулювання цієї директиви; яких споживачів фінансових послуг вважають роздрібними клієнтами; які заходи захисту споживачів передбачені в цій директиві?

Прокоментуйте можливості та варіанти створення механізму вирішення інвестиційних спорів для України.

2.5 Правове регулювання пенсійного забезпечення у Європейському Союзі

Як зазначається у Звіті про адекватність (достатність) пенсій, представленого Комітетом соціального захисту населення (SPC) та Європейською Комісією (DG EMPL), принцип 15 Європейської хартії соціальних прав наголошує на праві на адекватні пенсії та гідну старість. Оскільки частка людей похилого віку в суспільстві зростає, їхнє благополуччя буде ключовим для досягнення мети, встановленої в Основному плані дій щодо скорочення кількості людей, яким загрожує бідність або соціальна ізоляція, принаймні на 15 мільйонів до 2030 року. Щоб досягти успіху, політикам на національному рівні та на рівні ЄС разом з усіма зацікавленими сторонами потрібно буде знайти відповіді на кілька ключових проблем, з якими стикаються пенсійні системи в ЄС²²⁹.

²²⁹ European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, 2021 pension adequacy report – Current and future income adequacy in

Пенсії мають на меті захистити пенсіонерів від бідності та дозволити їм насолоджуватися гідним рівнем життя. *Європейська схема соціальних прав* визначає такі пенсійні права:

- право працівників та самозайнятих на пенсію, сумісну із внесками та забезпечення належного доходу
- право на рівні можливості для отримання пенсійних прав як для жінок, так і для чоловіків
- право на ресурси, які забезпечують гідне життя в старості.

Пенсійна політика приймається та реалізується кожною країною ЄС на національному рівні. ЄС підтримує національні зусилля щодо забезпечення високого рівня соціального захисту, включаючи адекватність пенсій, шляхом сприяння взаємному навчанню та обміну передовими практиками. Законодавство ЄС захищає пенсійні права людей, які пересуваються між країнами ЄС. Координація соціального забезпечення забезпечує транскордонний захист державних пенсій, тоді як право мобільних працівників на додаткові пенсії захищається спеціальними правилами. У циклі економічного координаційного співробітництва в Європейському семестрі пенсії є пріоритетним напрямком, враховуючи їх роль у добробуті європейців та у сталому розвитку державних фінансів.

Основним у пенсійному забезпеченні європейських країн є чіткий розподіл елементів у структурі пенсійних систем за призначенням: забезпечення гарантованого мінімального рівня життя або створення умов для досягнення рівня пенсії, що визначається виключно фінансовими можливостями особи і не обмежується державою. Слід зазначити, що сучасні європейські пенсійні системи є державно-приватними, що підтверджує значущість ролі державного

сектору в пенсійному забезпеченні. Проте, враховуючи сучасні демографічні тенденції, збільшення коефіцієнту заміщення (співвідношення середньої пенсії до середньої заробітної плати) можливе лише при використанні принципу страхування, що є основним у сфері приватного пенсійного забезпечення²³⁰.

Спільні виклики спрямовують все європейське співтовариство до побудови системи пенсійного забезпечення громадян на основі спільного трансформаційного вектору. Фундаментом даного прагнення стала *побудова трирівневої основи, кожен з рівнів якої може відрізнятись в різних країнах за формою, але не за змістом*. Зміст пенсійної системи ЄС полягає в забезпеченні гідної старості своїм громадянам, надаючи їм можливість задовольнити базові споживчі потреби за рахунок першого рівня пенсійної системи, а за рахунок другого і третього – розширити межі споживання до комфортних²³¹. Дані моделі забезпечують фінансову стійкість пенсійного забезпечення для осіб похилого віку і надають можливість використовувати пенсійні системи як механізми мотивації до праці, а накопичувальні пенсійні системи являються потужним інвестиційним інструментом для економічного зростання держави²³².

Перший рівень системи пенсійного забезпечення базується на державній пенсійній системі, яка регулюється кожною країною відповідно до положень національного

²³⁰ Черненко К. П., Норд Г. Л. Порівняльний аналіз функціонування багаторівневих систем пенсійного забезпечення в країнах ЄС та можливості їх запровадження в Україні. *Наукові праці. Економіка*. 2010. Том 126. №113. С. 52.

²³¹ Білий Д. Основні виклики, що спричинюють трансформацію пенсійних систем країн ЄС. *International Scientific Conference "Modern Scientific Research: Achievements, Innovations and Development Prospects"*: Conference Proceedings, October 1–2, 2021. Riga, Latvia: «Baltija Publishing». 236 pages.
URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-126-8-60>.

²³² Салькова Т. В. Досвід формування та розвитку пенсійних систем у країнах Європейського Союзу. *Публічне адміністрування: наукові дослідження та розвиток*. 2017. № 1. С. 83–92.

законодавства та економічного рівня розвитку. *Другий рівень* базується на схемі професійного пенсійного забезпечення, яка пов'язана з трудовими відносинами кожного працівника, як це визначено трудовими договорами. *Третій рівень* заснований на індивідуальних положеннях, які не пов'язані із трудовою діяльністю та професією, й заснований на фінансовій спроможності кожного працівника платити пенсійні внески. В ЄС немає спільної пенсійної схеми, яка б діяла для всіх держав-членів. Насправді існують різні пенсійні схеми залежно від фінансової спроможності суспільства підтримувати пенсійну систему. Загалом пенсійна система включає державний компонент, який доповнюється головним чином двома чи більше компонентами приватних пенсійних фондів. Втручання ЄС щодо побудови моделі системи пенсійного забезпечення в державах-членах є обмеженим. Оскільки кожна держава – член має різні культурні, етичні, соціальні та економічні характеристики, економічні показники, диференціацію мети запровадження системи пенсійного плану, то повинна встановити та впроваджувати національну політику щодо діяльності пенсійних фондів, обмеження щодо них.

На сьогоднішній день у більшості країн спостерігається відступ від традиційних схем пенсійного забезпечення на користь альтернативних: зокрема, індивідуальних пенсійних схем недержавних установ.

Індивідуальні чи персональні пенсії не регулюються прямо на рівні ЄС. Залежність від індивідуальних пенсій і їх доступність значно відрізняються між державами-членами. Проте правила ЄС застосовуються до більшості постачальників цих продуктів, охоплюючи як пруденційні аспекти, так і аспекти ведення бізнесу. Фрагментовані національні ринки індивідуальних або персональних пенсій є прямим наслідком виключної компетенції держав-членів

організувати свої пенсійні системи. Єдиним винятком є продукт **PEPP або Pan-European Personal Pension**²³³.

Для ефективного функціонування такої системи необхідна прозора та структурована система оцінки, що, на нашу думку, є одним із критеріїв можливості існування індивідуальних пенсійних схем та перспектив їх розповсюдження. У Європейському Союзі визначено єдині підходи до оцінки пенсійних систем. Директивою 2016/2341 встановлено, що на внутрішньому ринку Європейського Союзу установи професійного пенсійного забезпечення (IORPs) повинні мати можливість працювати в інших державах-членах, забезпечуючи високий рівень захисту та безпеки для членів та бенефіціарів професійних пенсійних схем. IORP – це пенсійні установи соціального призначення, які надають фінансові послуги. Вони відповідають за надання професійних пенсійних виплат і, отже, повинні відповідати певним мінімальним пруденційним стандартам щодо своєї діяльності та умов діяльності, беручи до уваги національні правила та традиції. Однак такі установи не повинні розглядатися як виключно постачальники фінансових послуг. Їхню соціальну функцію та трикутні відносини між працівником, роботодавцем та IORP слід належним чином визнати та підтримувати як керівні принципи зазначеної Директиви. До вимог, що висуваються до таких суб'єктів відносяться:

- 1) Організаційно-правові, зокрема,
 - «інституція професійного пенсійного забезпечення» або «IORP» означає установу, незалежно від її організаційно-правової форми, яка діє на фінансовій основі, створена окремо від будь-якого спонсорського підприємства або торгівлі з метою надання пенсійних виплат у контексті професійної діяльності. діяльність на підставі угоди

²³³ Stevens, Yves. Individual pensions. EU Pension Law. Edward Elgar Publishing, 2022. P. 249–282.

або узгодженого договору: а) індивідуально або спільно між роботодавцем(ями) та працівником(ами) або їх відповідними представниками, або б) із самозайнятими особами, індивідуально або колективно, відповідно до законодавства країни походження та країни перебування, і яка здійснює діяльність, що безпосередньо впливає з цього;

- держави-члени повинні щодо кожної IORP, головна адміністрація якої розташована на їхній території, забезпечити реєстрацію IORP у національному реєстрі або видати дозвіл компетентного органу на здійснення діяльності на їх території. Місцезнаходження головного управління відноситься до місця, де приймаються основні стратегічні рішення IORP. У разі транскордонної діяльності, яка здійснюється відповідно до статті 11 Директиви 2016/2341, у реєстрі також зазначаються держави-члени, в яких діє IORP. Інформація з реєстру передається ЕІОРА, який публікує її на своєму веб-сайті;

2) Технічні та кількісні, визначені у положеннях статей 13–19 Директиви 2016/2341 щодо технічних резервів, умов платоспроможності та інвестиційних умов;

3) Умови щодо управління, визначені статтями 20–30 Директиви 2016/2341, один із ключових моментів яких, що Держави-члени забезпечують положення про те, що керівний або наглядовий орган IORP несе остаточну відповідальність згідно з національним законодавством за відповідність відповідним IORP законів, постанов та адміністративних положень, прийнятих відповідно до цієї Директиви. Встановлення зазначених вимог на рівні національного законодавства держав-членів Європейського Союзу є необхідними мінімальними стандартами діяльності інституцій недержавного пенсійного забезпечення, які дозволя-

ють реалізувати індивідуальні пенсійні схеми як з інвестиційною, так і з соціальною метою²³⁴.

Директива (ЄС) 2016/2341 Європейського Парламенту та Ради від 14 грудня 2016 року про діяльність та нагляд за установами трудового пенсійного забезпечення поширює свою дію на професійних учасників пенсійного забезпечення, які також експлуатують обов'язкові пенсійні схеми, пов'язані із зайнятістю, які вважаються схемами соціального забезпечення, охопленими Регламентами (ЄЕС) № 1408/71 та (ЄЕС) № 574/72, та стосовно на їх професійну діяльність у сфері необов'язкового пенсійного забезпечення. У такому випадку, зобов'язання та відповідні активи мають цільове призначення, а можливість їхнього передання до схем обов'язкового пенсійного забезпечення, які вважаються схемами соціального забезпечення, та у зворотному напрямку має бути виключена²³⁵.

Положення Директиви (ЄС) 2016/2341 Європейського Парламенту та Ради від 14 грудня 2016 року про діяльність та нагляд за установами трудового пенсійного забезпечення визначають наступні терміни та поняття²³⁶, що дозволяють охарактеризувати установи трудового пенсійного забезпечення:

• **«установа трудового пенсійного забезпечення»** означає установу, незалежно від її правової форми, яка працює на засадах фінансового забезпечення (на основі вкладів), створена окремо від будь-якого підприємства-спонсора або групи осіб у цілях надання пенсій за віком у

²³⁴ Ткаченко В. М. Правове регулювання індивідуальних пенсійних схем за законодавством ЄС та України. *Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри*: матеріали науково-практичного круглого столу, м. Суми, 28 січня 2022 р. С.87–88.

²³⁵ Directive (EU) 2016/2341 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2016 on the activities and supervision of institutions for occupational retirement provision (IORPs) URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2016/2341/oj>.

²³⁶ Там само.

контексті професійної діяльності на основі угоди або договору, укладеного:

– індивідуально або колективно між роботодавцем (-ями) та працівником (-ами), або їхніми представниками, або

– з самозайнятими особами з дотриманням законодавства держави-члена походження та держави-члена місця ведення діяльності,

та яка веде діяльність, що безпосередньо з них випливає;

• **«пенсійна схема»** – це договір, угода, доручення на управління або правила, що визначають, які саме пенсії за віком надаються та на яких умовах.

Кожна держава-член забезпечує юридичне відокремлення підприємства-спонсора та установи трудового пенсійного забезпечення, щоб захистити активи установи в інтересах її членів та бенефіціарів на випадок банкрутства підприємства-спонсора.

Кожна держава-член має забезпечити, наскільки це стосується всіх установ, розташованих на її території, щоб:

а) установа була зареєстрована в національному реєстрі компетентним наглядовим органом або була вповноважена; у випадку транскордонної діяльності, про яку йдеться у Директиві (ЄС) 2016/2341 Європейського Парламенту та Ради від 14 грудня 2016 року про діяльність та нагляд за установами трудового пенсійного забезпечення, у реєстрі мають також бути зазначені держави-члени, в яких установа працює;

б) установою керували особи з високою репутацією, котрі самі повинні мати належну професійну кваліфікацію та досвід, або користуватися послугами радників, що мають належну професійну кваліфікацію та досвід;

в) було впроваджено належним чином сформульовані правила функціонування будь-якої пенсійної схеми,

якою керує установа, і щоб члени були адекватно поінформовані про ці правила;

г) усі технічні резерви розраховувалися та засвідчувалися актуарієм або, якщо не актуарієм, то іншим фахівцем у цій галузі, включаючи аудиторів, відповідно до національного законодавства, на основі актуарних методів, визнаних компетентними органами держави-члена походження;

д) якщо підприємство-спонсор гарантує виплату пенсії за віком, воно брало на себе обов'язок з регулярного фінансування;

е) члени були достатньою мірою поінформовані про умови пенсійної схеми, зокрема, про ті з них, які стосуються:

- прав та обов'язків сторін, що беруть участь у пенсійній схемі;

- фінансових, технічних та інших ризиків, пов'язаних із пенсійною схемою;

- природи та розподілу таких ризиків.

Згідно з принципом субсидіарності та належним чином ураховуючи масштаб пенсійних виплат, що пропонуються в рамках соціального забезпечення, держави-члени можуть передбачити надання покриття на випадок довголіття (вислуги) та інвалідності, виплат для утриманців, що пережили одержувача, та гарантій повернення внесків як додаткових пільг для членів, якщо з цим погодяться роботодавці та наймані працівники, або їхні представники.

Держава-член може створювати умови щодо діяльності установи, розташованої на її території, дотриманням інших вимог, маючи на меті забезпечення адекватного захисту інтересів членів і бенефіціарів.

Держава-член може дозволяти установам, розташованим на її території, або вимагати від таких установ покладання обов'язків з управління такими установами, повні-

стю або частково, на інших осіб, що діють від імені таких установ.

Зазначена Директива IORP II встановлює загальні стандарти, забезпечуючи надійність професійних пенсій і кращий захист учасників пенсійної схеми та їхніх бенефіціарів, серед іншого, за допомогою: нових вимог до управління, нових правил щодо власної оцінки ризиків IORP, нових вимог щодо використання депозитарію та посилені повноваження керівників. Директива IORP II має на меті вдосконалити спосіб управління професійними пенсійними фондами, підвищити прозорість інформації для пенсійних вкладників і роз'яснити процедури здійснення транскордонних переказів і діяльності²³⁷.

Директива IORP II поважає основні права та дотримується принципів, визнаних Хартією основних прав Європейського Союзу, зокрема права на захист персональних даних, свободи ведення бізнесу, права на власність, права на ведення колективних переговорів дії та право на високий рівень захисту споживачів, зокрема шляхом забезпечення більш високого рівня прозорості пенсійного забезпечення, інформованого особистого фінансового та пенсійного планування, а також сприяння транскордонній діяльності IORP та транскордонній передачі пенсійні схеми.

Відповідно до положень Директиви IORP II важливими є питання *інформування клієнта*. Зокрема, розділом IV визначено інформацію, яку потрібно надавати перспективним членам, членам та бенефіціарам. Беручи до уваги характер встановленої пенсійної схеми, держави-члени забезпечують, щоб кожна IORP, зареєстрована або авторизована на їхніх територіях, забезпечувала:

²³⁷ Ткаченко В. М. Правове регулювання індивідуальних пенсійних схем за законодавством ЄС та України. *Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри*: матеріали науково-практичного круглого столу, м. Суми, 27 січня 2023 р. С. 126.

- потенційних членів: принаймні інформацією, викладеною у статті 41;
- членів: принаймні інформацією, викладеною в статтях 37–40, 42 і 44; і
- бенефіціари: принаймні інформацією, викладеною в статтях 37, 43 і 44 Директиви IORP II.

Зазначена інформація, повинна бути:

- регулярно оновлюваною;
- написаною чітко, з використанням чіткої, стислої та зрозумілої мови, уникаючи використання жаргону та технічних термінів, замість яких можна використовувати повсякденні слова;
- не вводити в оману, і повинна бути забезпечена узгодженість словникового запасу та змісту;
- поданою так, щоб його було легко читати;
- доступною офіційною мовою держави-члена, чиє соціальне та трудове законодавство, що стосується сфери професійних пенсійних схем, застосовується до відповідної пенсійної схеми; і
- надана потенційним членам, членам і бенефіціарам безкоштовно за допомогою електронних засобів, у тому числі на тривалому носії, за допомогою веб-сайту, або на папері.

Держави-члени можуть прийняти або зберегти подальші положення щодо інформації, яка надається потенційним членам, членам та бенефіціарам.

Наприклад, ЕІОРА розробила дві моделі звітів про пенсійні виплати, щоб надати практичні вказівки щодо впровадження щорічного інформаційного документа, який IORP повинні надсилати своїм членам після впровадження Директиви IORP II. Такий типовий документ дозволить надати членам чітку інформацію про їхній пенсійний фонд і допоможуть їм прийняти більш обґрунтоване рішення щодо своїх пенсійних заощаджень. Обидві моделі були

розроблені відповідно до принципів, визначених ЕІОРА у своєму звіті про пенсійні виплати IORP II. Вони були розроблені спеціально для схем із визначеними внесками та, хоча містять однакову інформацію, відображають різні комунікаційні стилі²³⁸. Ця довідка допоможе членам пенсійного фонду отримати краще уявлення про свій пенсійний фонд, дохід, який вони могли б отримати, коли вийдуть на пенсію, і, таким чином, допоможе їм прийняти більш обґрунтоване рішення, коли збиратиметься на пенсію.

Загальні питання про розкриття інформації щодо діючої пенсійної схеми передбачені у статті 37 Директиви IORP II.

Держави-члени щодо кожної IORP, зареєстрованої або авторизованої на їхній території, забезпечують, щоб члени та бенефіціари були достатньо поінформовані про відповідну пенсійну схему, якою керує IORP, зокрема щодо:

- назви IORP, держави-члена, у якій IORP зареєстрована або авторизована, та назви її компетентного органу;
- прав та обов'язків сторін, залучених до пенсійної схеми;
- відомостей про інвестиційний профіль;
- характер фінансових ризиків, які несуть учасники та бенефіціари;
- умов щодо повних або часткових гарантій за пенсійною схемою або певного рівня виплат або, якщо гарантія не надається за пенсійною схемою, заяву про це;
- механізмів захисту накопичених прав або механізми зменшення виплат, якщо такі є;

²³⁸ Model Pension Benefit Statements

URL: https://www.eiopa.europa.eu/publications/model-pension-benefit-statements_en.

– якщо учасники несуть інвестиційний ризик або можуть приймати інвестиційні рішення, інформації про минулі результати інвестицій, пов'язаних із пенсійною схемою, щонайменше за п'ять років або за всі роки, протягом яких діяла схема, якщо це менше п'яти років;

– структуру витрат, які несуть учасники та бенефіціари, для схем, які не передбачають певного рівня виплат;

– варіанти, доступні членам і бенефіціарам щодо отримання пенсійних виплат;

– у випадку, якщо учасник має право передати пенсійні права, додаткову інформацію про заходи, пов'язані з такою передачею.

Для схем, у яких учасники несуть інвестиційний ризик і які передбачають більше одного варіанту з різними профілями інвестування, учасники повинні бути проінформовані про умови щодо діапазону доступних варіантів інвестування та, якщо це застосовно, варіант інвестування за умовчанням та, правило пенсійної схеми для виділення певного учасника варіанту інвестування.

Члени та бенефіціари або їхні представники повинні отримувати протягом розумного часу будь-яку відповідну інформацію щодо змін до правил пенсійної схеми. Крім того, IORP має надати їм пояснення щодо впливу на членів і бенефіціарів значних змін технічних резервів. IORP надає загальну інформацію про пенсійну схему, викладену в цій статті.

Пенсійні системи з оптимальним співвідношенням між державною, професійною і приватною складовими можуть забезпечити стабільність та адекватність пенсійних систем²³⁹.

²³⁹ Похилько С. В., Зайцев О. В., Миргородська В. С. Забезпечення адекватності пенсійних виплат за умови функціонування трирівневої пенсійної системи. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2018. №2 (52). С. 192.

Державні та професійні пенсійні системи, які про-
тистоять певним економічним чи політичним викликам
майже постійно, роблять пенсійні продукти третього рівня
більш актуальними, оскільки вони забезпечують таку не-
обхідну додаткову різноманітність і підтримку доходу піс-
ля виходу на пенсію.

Одним із варіантів альтернативних індивідуальних
пенсійних схем є персональний пенсійний продукт, понят-
тя якого визначено у Регламенті (ЄС) 2019/1238 Європей-
ського Парламенту та Ради про загальноєвропейський пен-
сійний продукт (PEPP): продукт, який: а) ґрунтується на
добровільному договорі між фізичною особою, яка вкладає
кошти, та суб'єктом господарювання й доповнює будь-
який статутний або професійний пенсійний продукт;
б) передбачає довгострокове накопичення капіталу з чіт-
кою метою забезпечення доходу після виходу на пенсію та
з обмеженими можливостями дострокового вилучення до
цього часу; в) не є ані статутним, ані професійним пенсій-
ним продуктом²⁴⁰.

Унікальним у цьому контексті є *загальноєвропейсь-
кий персональний пенсійний продукт або «PEPP»* – довго-
строковий накопичувальний персональний пенсійний про-
дукт, який надається фінансовою компанією, що відповідає
вимогам відповідно до статті 6(1) Регламенту (ЄС)
2019/1238 Європейського Парламенту та Ради про загаль-
ноєвропейський пенсійний продукт (PEPP) за договором
PEPP, і на який підписався вкладник PEPP, або незалеж-
ною асоціацією вкладників PEPP від імені своїх членів, з
огляду на вихід на пенсію, яка не має або має суворо об-
межену можливість дострокового викупу та зареєстрована
відповідно до цього Регламенту.

²⁴⁰ Regulation (EU) 2019/1238 of the European Parliament and of the Council of 20
June 2019 on a pan-European Personal Pension Product (PEPP)
URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2019/1238/oj>.

Щодо ідеї запровадження РЕРР, то цей пенсійний продукт міг би покращити додаткові пенсійні заощадження, зокрема в тих країнах, де немає або немає добре розвинутої персональної пенсійної системи, або існує обмежене пенсійне забезпечення (на робочому місці). З іншого боку, у країнах із добре розвинутою пенсійною системою існує ризик того, що впровадження такого другого режиму завважатиме правильному функціонуванню систем, які вже забезпечують високі стандарти якості або знаходяться на стадії розробки. Такого наслідку слід уникати: ініціатива РЕРР не повинна уповільнювати або навіть повертати назад розвиток пенсійних планів 2-го рівня²⁴¹.

Загальноєвропейський персональний пенсійний продукт (РЕРР) є першим стандартизованим пенсійним продуктом, який підпадає під єдиний режим ЄС. РЕРР може задовольнити потреби та очікування пенсіонерів, оскільки він може пропонувати до шести варіантів інвестування, включаючи варіант інвестування за замовчуванням – базовий РЕРР. Це відповідає рекомендації ОЕСР щодо надання вкладникам у добровільних пенсійних планах доступу до інвестиційних стратегій за замовчуванням. Важливою особливістю продукту є захист капіталу, який може приймати форму гарантії капіталу або методу зменшення ризику. Однією з головних проблем тих, хто довго заощаджує, є інфляція, яка може підірвати їхні заощадження. Таким чином, Делегований Регламент Комісії (ЄС) 2021/4738 передбачає розроблення методів зменшення ризику з метою випередження річного рівня інфляції з імовірністю, визначеною в Регламенті. Гарантія капіталу, яка надається за варіантом інвестицій за замовчуванням, також може повністю або частково покрити інфляцію. Якщо пос-

²⁴¹ PensionsEurope position paper on the PEPP proposal

URL: https://www.pensionseurope.eu/system/files/PensionsEurope%20position%20paper%20on%20PEPP%2020180308_0.pdf.

тачальники РЕРР зможуть випередити інфляцію, продукт стане більш привабливим для громадськості²⁴².

У Регламенті (ЄС) 2019/1238 Європейського Парламенту та Ради про загальноєвропейській пенсійний продукт (РЕРР) визначено загальні положення про контракт РЕРР, умови реєстрації РЕРР, про пруденційний режим, застосовний до різних типів постачальників РЕРР, окремий розділ присвячено питанням транскордонного регулювання та портативності РЕРР, а також розкриттю інформації постачальниками.

Однією із особливостей РЕРР є портативність: вкладники РЕРР мають право використовувати послугу портативності, яка дає їм право продовжувати робити внески на свій існуючий рахунок РЕРР, коли вони змінюють місце проживання в іншу державу-член. Використовуючи цю послугу, вкладники РЕРР мають право зберігати всі переваги та стимули, надані провайдером РЕРР і пов'язані з безперервним інвестуванням у їх РЕРР.

РЕРР може означати значне покращення портативності пенсійного капіталу. У цьому полягає велика додана цінність РЕРР. Крім того, РЕРР може зменшити витрати на існуючі продукти третього рівня та, можливо, може бути привабливою альтернативою для зростаючої групи самозайнятих людей²⁴³.

Що стосується транскордонного характеру, то слід врахувати наступне положення Директиві (ЄС) 2016/2341 Європейського Парламенту та Ради, що транскордонна діяльність ІОРР не повинна порушувати національне соці-

²⁴² Hadad, E., Dimitrov, S., & Stoilova-Nikolova, J. Development of capital pension funds in the Czech Republic and Bulgaria and readiness to implement PEPP. *European Journal of Social Security*. 2022. №24(4), 342–360. <https://doi.org/10.1177/13882627221150542>.

²⁴³ Meerten, Hans Van and Wouters, An, The PEPP Regulation (PEPPR): Pepper for the Capital Markets Union? (October 6, 2019). *Zeitschrift für Versicherungsrecht*, 2019, 14, Available at <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3465097>.

альне та трудове законодавство, яке застосовується до правовідносин, які виникають в сфері професійних пенсійних схем приймаючої держави-члена, відносин між компанією, що пропонує пенсійну схему («спонсорська компанія») та її членами і бенефіціарами. Транскордонна діяльність і транскордонна передача пенсійних схем є різними і повинні регулюватися різними положеннями. Якщо транскордонна передача пенсійної схеми призводить до транскордонної діяльності, тоді повинні застосовуватися положення про транскордонну діяльність²⁴⁴.

Спосіб організації та регулювання інститутів професійного пенсійного забезпечення (IORP), як зазначено в Директиві (ЄС) 2016/2341 Європейського Парламенту та Ради, значно відрізняється між державами-членами. У деяких державах-членах цим установам дозволено лише здійснювати професійну пенсійну діяльність, тоді як в інших державах-членах цим установам, включаючи уповноважені організації, відповідальні за їх управління та діючі від їх імені, де IORP не мають статусу юридичної особи, дозволяється здійснюють діяльність з професійного та особистого пенсійного забезпечення. Це не лише призвело до різних організаційних структур IORP, але й супроводжувалося різним наглядом на національному рівні. Зокрема, пруденційний нагляд за IORP, які уповноважені здійснювати діяльність з професійного та особистого пенсійного забезпечення, є ширшим, ніж за тими IORP, які здійснюють лише діяльність з професійного пенсійного забезпечення.

Щоб не поставити під загрозу фінансову стабільність і врахувати різну організаційну структуру та нагляд, лише ті IORP, які також уповноважені та контролюються

²⁴⁴ Directive (EU) 2016/2341 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2016 on the activities and supervision of institutions for occupational retirement provision (IORPs) URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2016/2341/oj>.

надавати персональні пенсійні продукти відповідно до національного законодавства, повинні мати дозвіл надавати РЕПП. Крім того, для подальшого захисту фінансової стабільності всі активи та зобов'язання, пов'язані з бізнесом із забезпечення РЕПП, мають бути виділені без будь-якої можливості передавати їх іншому бізнесу з пенсійного забезпечення установи. IORP, які надають РЕПП, також повинні завжди відповідати відповідним стандартам, встановленим Директивою (ЄС) 2016/2341, включаючи більш детальні правила інвестування, встановлені державами-членами, де вони зареєстровані або мають дозвіл відповідно до Директиви (ЄС) 2016/2341 під час транспонування цієї Директиви та положень їхньої системи управління. Як і щодо інших постачальників РЕПП, якщо цей Регламент встановлює більш суворі положення, такі положення повинні застосовуватися²⁴⁵.

Відповідно до положень статті 6 Регламенту (ЄС) 2019/1238 Європейського Парламенту та Ради про загальноєвропейський пенсійний продукт (РЕПП) лише наступні фінансові підприємства, авторизовані або зареєстровані відповідно до законодавства Союзу, можуть подати заявку на реєстрацію РЕПП: кредитні установи, авторизовані відповідно до Директиви 2013/36/ЄС Європейського Парламенту та Ради; страхові компанії, авторизовані відповідно до Директиви 2009/138/ЄС Європейського Парламенту та Ради, які займаються прямим страхуванням життя відповідно до статті 2(3) Директиви 2009/138/ЄС та Додатку II до цієї Директиви; установи професійного пенсійного забезпечення (IORP), авторизовані або зареєстровані відповідно до Директиви (ЄС) 2016/2341, які, відповідно до національного законодавства, уповноважені та під наглядом нада-

²⁴⁵ Regulation (EU) 2019/1238 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on a pan-European Personal Pension Product (PEPP)
URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2019/1238/oj>.

ють також персональні пенсійні продукти. У такому випадку всі активи та зобов'язання, пов'язані з бізнесом із забезпечення РЕПП, мають бути виділені без будь-якої можливості передати їх до іншого бізнесу установи з пенсійного забезпечення; інвестиційні фірми, уповноважені відповідно до Директиви 2014/65/ЄС, що забезпечують управління портфелем; інвестиційні компанії або керуючі компанії, уповноважені відповідно до Директиви 2009/65/ЄС; менеджери альтернативних інвестиційних фондів ЄС (EU AIFM), авторизовані відповідно до Директиви 2011/61/ЄС²⁴⁶.

Особливого значення в механізмі захисту прав споживачів РЕПП набувають питання інформування з боку надавача послуги. Розділ II Регламенту (ЄС) 2019/1238 містить порядок *розкриття переддоговірної інформації*. Зокрема, стаття 26 визначає що саме є ключовою інформацією – РЕПП KID. Перш ніж РЕПП буде запропоновано вкладникам РЕПП, постачальник РЕПП повинен скласти РЕПП KID для цього продукту РЕПП відповідно до вимог цього розділу та опублікувати РЕПП KID на своєму веб-сайті. РЕПП KID є переддоговірною інформацією. Він повинен бути точним, чесним, зрозумілим і не вводити в оману. Він повинен надавати ключову інформацію та відповідати будь-яким обов'язковим договірним документам, відповідним частинам документів пропозиції та умовам РЕПП. РЕПП KID має бути окремим документом, чітко відокремленим від маркетингових матеріалів. Він не повинен містити перехресних посилань на маркетингові матеріали. Він може містити перехресні посилання на інші документи, включаючи проспект емісії, якщо це застосовно, лише якщо такі перехресні посилання пов'язані з інформа-

²⁴⁶ Regulation (EU) 2019/1238 of the European Parliament and of the Council of 20 June 2019 on a pan-European Personal Pension Product (PEPP)
URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2019/1238/oj>.

цією, яка має бути включена до РЕРР КІД згідно з цим Регламентом. Для Базового РЕРР складається окремий РЕРР КІД.

Якщо постачальник РЕРР пропонує вкладнику РЕРР низку альтернативних варіантів інвестування, так що всю інформацію, яку вимагає стаття 28(3) щодо цих базових варіантів інвестування, неможливо надати в рамках одного, короткого, окремого КІД РЕРР, постачальники РЕРР виробляє одне з наступного: окремий РЕРР КІД для кожного альтернативного варіанту інвестування; загальний РЕРР КІД, що надає принаймні загальний опис альтернативних варіантів інвестування та вказує, де і як можна знайти більш детальну переддоговірну інформацію щодо інвестицій, що підтримують ці варіанти інвестування.

Відповідно до статті 24 РЕРР КІД оформляється як короткий документ, складений у лаконічній формі. Він повинен:

- бути представлений та викладений у спосіб, який легко читається, з використанням символів читабельного розміру;
- зосередитися на ключовій інформації, яка потрібна клієнтам РЕРР;
- бути чітко вираженим і написаним мовою та стилем, які полегшують розуміння інформації, і, зокрема, мовою, яка є чіткою, короткою та зрозумілою.

Якщо в РЕРР КІД використовуються кольори, вони не повинні зменшувати зрозумілість інформації, якщо РЕРР КІД роздруковано або фотокопійовано чорно-білим способом. Якщо корпоративний бренд або логотип постачальника РЕРР або групи, до якої він належить, використовується в РЕРР КІД, він не повинен відволікати увагу від інформації, що міститься в документі, або закривати текст. На додаток до РЕРР КІД, постачальники РЕРР та розповсюджувачі РЕРР надають потенційним вкладникам РЕРР

посилання на будь-які загальнодоступні звіти про фінансовий стан постачальника РЕПР, включаючи його платоспроможність, що дозволяє потенційним вкладникам РЕПР отримати легкий доступ до цієї інформації.

Потенційним вкладникам РЕПР також надається інформація про минулу ефективність інвестиційного варіанту вкладника РЕПР, що охоплює показники протягом щонайменше 10 років або, у випадках, коли РЕПР було надано менше ніж на 10 років, охоплює всі роки для яким було надано РЕПР. Інформація про минулі показники супроводжується твердженням «попередні показники не вказують на майбутні».

Важливим також є мова, якою повинен бути складений РЕПР КІД. РЕПР КІД має бути написано офіційними мовами або принаймні однією з офіційних мов, які використовуються в частині держави-члена, де розповсюджується РЕПР, або іншою мовою, прийнятою компетентними органами цієї держави-члена, або якщо він був написаний іншою мовою, він має бути перекладений на одну з цих мов. Переклад має правдиво й точно відображати зміст оригінального РЕПР КІД.

Якщо РЕПР продається в державі-члені через маркетингові матеріали однією чи кількома офіційними мовами цієї держави-члена, РЕПР КІД має бути принаймні відповідними офіційними мовами. РЕПР КІД надається за запитом у відповідному форматі особам, які заощаджують РЕПР з вадами зору.

Стаття 28 Регламенту (ЄС) 2019/1238 визначає яким повинен бути зміст РЕПР КІД, зокрема заголовок «Документ з ключовою інформацією РЕПР» має бути помітним у верхній частині першої сторінки РЕПР КІД. РЕПР КІД надається в послідовності, визначеній у частинах 2 і 3. Безпосередньо під заголовком розміщується пояснення. Він повинен читатися: «Цей документ надає вам ключову ін-

формацію про пан'європейський персональний пенсійний продукт (РЕРР). Це не маркетинговий матеріал. Інформація необхідна згідно із законом, щоб допомогти вам зрозуміти природу, ризики, витрати, потенційні прибутки та збитки цього персонального пенсійного продукту та допомогти вам порівняти його з іншими РЕРР». Частина 3 визначає перелік інформацію, яку повинен містити РЕРР KID.

Положення про РЕРР розроблено з метою високого рівня безпеки та прозорості для клієнтів у ЄЄЗ, де «принцип розсудливої людини» є одним із головних визначальних факторів. Ці вимоги щодо належної ідентифікації та управління (активами) ризику доповнюються обов'язковим наданням замовнику РЕРР інформаційних документів. Крім РЕРР KID, який заздалегідь інформує будь-якого потенційного вкладника, і PBS, який надає інформацію протягом фази накопичення, регламент РЕРР також конкретно визначає версію РЕРР з низьким ризиком і низькою вартістю за базовим РЕРР. Серед максимум шести можливих інвестиційних варіантів, базовий РЕРР має пропонуватися як інвестиційний варіант за замовчуванням і виділяється явним включенням обмеження вартості, тобто «витрати та комісії [...] не повинні перевищувати 1% накопиченого капіталу на рік». Решта вимог застосовуються аналогічно. Однак початковий регламент РЕРР лише закладає основу для цих функцій, а за ним слідує Делегований регламент (ЄС) 2021/473, який визначає термін «витрати та збори» та містить шаблони для інформаційних документів²⁴⁷.

Підсумовуючи, потрібно зазначити, що в ЄС у сфері правового регулювання пенсійних послуг спостерігаються доволі активні прогресивні зрушення.

²⁴⁷ Bär M. The pan-European Personal Pension Product: key characteristics and main challenges. *ZVersWiss*. 2022. №111. P. 305–337
URL: <https://doi.org/10.1007/s12297-022-00535-2>.

Пенсії, пенсійна політика та пенсійне забезпечення історично асоціювалися лише з державами-членами ЄС. Однак це вже не так. Протягом багатьох років професійні пенсійні схеми входили в сферу внутрішнього ринку Європейського Союзу. Суттєві рішення Суду Європейського Союзу, а також узгоджене законодавство законодавчих органів ЄС були спрямовані на покращення ринку пенсій, пов'язаних з роботою. Сьогодні ринкові свободи зараз розширюються, щоб охопити не лише схеми професійного пенсійного забезпечення, але й ринок приватного пенсійного забезпечення. У світлі таких подій на рівні ЄС, включаючи розробку загальноєвропейських продуктів персонального пенсійного забезпечення (РЕРР), очевидним є значний зсув у створенні загальноєвропейського ринку приватного пенсійного забезпечення. У світлі цих досягнень ЄС, які впливають із прецедентного права щодо вільного пересування та Регламенту РЕРР, що має вплив як на окремих європейців як майбутніх пенсіонерів, так і на підприємства фінансових послуг як постачальників пенсійних продуктів²⁴⁸.

Загалом можна зробити висновок, що РЕРР демонструє багатообіцяючий підхід, який стикається з проблемами витрат, податкового режиму та (регіональних) ринкових обмежень. Європейська комісія та ЕЮРА розробили реалістичну, але дуже складну структуру, яка потребуватиме дій усіх майбутніх постачальників: економнішої роботи, посилення співпраці по всій Європі між страховиками для забезпечення мобільності продуктів і капіталу, а також пошуку нових шляхів ефективності та прозорості розподілу продукції. Навіть якщо поточне ринкове середо-

²⁴⁸ Graham Butler. Private Pensions and EU Internal Market Law: Enhancing Retirement Provision through Harmonisation. *European Business Law Review*. 2021. № 32. Issue 5. P. 853–876.
URL: <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Business+Law+Review/32.5/EULR2021030>.

вище (поки що) не сприяє продуктам РЕЕР, нові міркування представляють необхідні кроки для забезпечення достатніх пенсійних заощаджень у майбутньому та запобігання зростанню розриву пенсій²⁴⁹.

Контрольні питання

1. Які основні пенсійні права визначає Європейська схема соціальних прав?
2. Охарактеризуйте правовий статус пенсійних фондів в механізмі пенсійного забезпечення ЄС.
3. Надайте поняття та основні ознаки Загальноєвропейського персонального пенсійного продукту.
4. Які базові характеристики порядку захисту споживачів пенсійних послуг.

Практичне завдання

Проаналізуйте рішення Суду ЄС у справі *Richards v. Secretary of State for Work and Pensions* (URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62004CJ0423>) та визначте яких висновків дійшов суд у цій справі. Надайте характеристику принципу недискримінації та визначте його значення для захисту прав споживачів в сфері пенсійного забезпечення. Який вплив на формування відносин у сфері недержавного пенсійного забезпечення він має?

Практичне завдання

Проаналізуйте рішення ЄСПЛ у справі *Wessels-Bergervoet v. the Netherlands* (<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60493>) та визначте яких висновків дійшов суд у цій справі. Надайте характе-

²⁴⁹ Bär M. The pan-European Personal Pension Product: key characteristics and main challenges. *ZVersWiss* . 2022. №111. P. 305–337
URL: <https://doi.org/10.1007/s12297-022-00535-2>.

Регулювання окремих видів фінансових послуг у ЄС

ристику поняттю «пенсійна схема». Визначте як пенсійна схема впливає на визначення умов та порядок недержавного пенсійного забезпечення.

РОЗДІЛ 3 ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

3.1 Конституційна та інституційна база захисту прав споживачів у Європейському Союзі

Захист прав споживачів відповідно до статті 169 Договору про функціонування ЄС²⁵⁰ належить до політик ЄС. Проте слід відмітити, що цей напрямок діяльності ЄС не одразу був належно визначений на рівні установчих договорів. Так, у Договорі про створення Європейського Економічного Співтовариства від 1957 року (Римському договорі) прямої вказівки на необхідність спеціального захисту прав споживачів не було, хоча окремі положення сприяли їхньому захисту. Зокрема, у Преамбулі було зазначено, що покращення життя і умов праці громадян є спільною метою держав-членів, а також були окремі положення щодо постачання сільськогосподарської продукції споживачам за розумною та прийнятною ціною як одна з цілей сільськогосподарської політики (ст. 31 Договору); уникнення дискримінації між виробниками та споживачами на спільному сільськогосподарському ринку (ст. 34(40) Договору); компаніям у сфері конкурентної політики заборонялося обмежувати виробництво, розповсюдження і технічний розвиток на шкоду споживачам (ст. 82 Договору)²⁵¹.

²⁵⁰ Консолідовані версії договору про Європейський Союз (вчиненого в Маастрихті 07.02.1992) та Договору про функціонування Європейського Союзу (вчиненого в Римі 25.03.1957).

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06.

²⁵¹ Правове регулювання сфери захисту прав споживачів у Європейському Союзі та Україні (комплексне порівняльно-правове дослідження). Київ : Атікан, 2005. С. 15. URL: <https://just.odessa.gov.ua/files/upload/files/25.pdf>.

Єдиний Європейський Акт 1986 р., ввів в Договір про ЄЕС поняття «споживач»: згідно статті 100а Комісія, пропонуючи заходи, спрямовані на захист прав споживачів, виходить із необхідності забезпечення високого рівня захисту. А у статті 153 Договору про ЄЕС передбачалося, що здійснюючи інші політики та заходи Спільноти, належить брати до уваги вимоги щодо захисту прав споживачів²⁵².

Згідно з *Маастрихтським договором* 1992 р.²⁵³ захист прав споживачів став повноцінною політикою Співтовариства. Відповідно сьогодні правовою основою політики щодо захисту прав споживачів у ЄС є положення статті 169 Договору про функціонування ЄС, які передбачають, що Союз робить свій внесок у охорону здоров'я, безпеки й економічних інтересів споживачів, а також у розвиток їхнього права на інформацію, освіту й самоорганізацію для захисту своїх інтересів. Ця політика реалізується з метою сприяння інтересам споживачів і забезпечення високого рівня їхнього захисту. Це досягається насамперед шляхом гармонізації права держав-членів ЄС. Для завершення формування внутрішнього ринку ухвалюються директиви, що визначають мінімальний рівень захисту для споживачів по всьому Союзу. Також Європейський парламент та Рада уповноважуються вживати заходи, що підтримують, доповнюють та контролюють політику, яку провадять держави-члени ЄС, при цьому такі заходи не перешкоджають будь-якій державі-члену підтримувати або запроваджувати суворіші захисні заходи.

Також слід відмітити, що у ст. 38 *Хартії основних прав ЄС* передбачено, що політики ЄС повинні включати

²⁵² Правове регулювання сфери захисту прав споживачів у Європейському Союзі та Україні (комплексне порівняльно-правове дослідження). Київ : Атікан, 2005. С. 189. URL: <https://just.odessa.gov.ua/files/upload/files/25.pdf>.

²⁵³ Treaty on European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11992M/TXT>.

підвищений рівень захисту прав споживача²⁵⁴. Таким чином на рівні первинного законодавства на сьогоднішній день захисту прав споживачів надано значення важливої засади регулювання господарської діяльності.

Основними цілями політики ЄС у сфері захисту прав споживачів дослідники називають: по-перше, досягнення високого єдиного рівня захисту прав споживачів, по-друге, забезпечення ефективного використання споживачами своїх прав, в тому числі в судовому порядку, по-третє, залучення для розробки політики споживчих організацій²⁵⁵. Зазначені цілі досягаються шляхом проведення заходів, визначених у статті 169 Договору про функціонування ЄС, для чого було ухвалено низку актів вторинного законодавства ЄС.

Наразі у сфері захисту прав споживачів вторинне право регулює питання щодо:

- визначення уніфікованих вимог до виробників продукції та надавачів послуг;
- встановлення вимог стосовно реалізації прав споживачів на етапі придбання продукції чи отримання послуг;
- закріплення положень, що передбачають процедури захисту порушених прав споживача;
- тих заходів, які держава-член має здійснити у разі виявлення небезпеки, негативного впливу продукції на навколишнє середовище, безпеку людей²⁵⁶.

²⁵⁴ Charter of Fundamental Rights of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12016P/TXT>.

²⁵⁵ Волкова О. В., Татаренко Г. В. Проблеми захисту прав споживачів в Європейському Союзі. *Topical issues of law: theory and practice*. 2016. № 31. С. 234–235. <https://core.ac.uk/download/pdf/84593447.pdf>.

²⁵⁶ Микієвич М. М., Яворська І. М. Правові форми та механізми захисту прав споживачів в рамках європейського союзу. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2017. № 1(1). С. 44.

URL: <https://media.neliti.com/media/publications/309056-legal-types-and-mechanisms-of-defending-c8079ddd.pdf>.

До основних актів вторинного права ЄС у сфері захисту прав споживачів можна віднести:

– Директиву 2011/83/ЄС від 25 жовтня 2011 року про права споживачів, що вносить зміни до Директиви 93/13/ЄЕС та Директиви 1999/44/ЄС та скасовує Директиву 85/577/ЄЕС та Директива 97/7/ЄС;

– Директиву Ради 93/13/ЄЕС від 5 квітня 1993 року про нечесні умови споживчих контрактів;

– Директиву 2005/29/ЄС від 11 травня 2005 року про недобросовісну комерційну практику від бізнесу до споживача на внутрішньому ринку та внесення змін до Директиви Ради 84/450/ЄЕС, Директив 97/7/ЄС, 98/27/ЄС та 2002/65/ЄС та Регламент № 2006/2004/ЄС (Директива про недобросовісну комерційну практику, Директива про нечесну торгівельну практику, UCPD).

Окрім цих актів можна назвати акти вторинного права ЄС, в яких визначаються окремі механізми захисту прав споживачів, до них, зокрема, належать:

- Директива 2009/22/ЄС від 23 квітня 2009 року про судові заборони щодо захисту інтересів споживачів (скасовується з 25 червня 2023 року), на заміну їй ухвалено Директиву 2020/1828/ЄС від 25 листопада 2020 року про представницькі позови для захисту колективних інтересів споживачів та скасування Директиви 2009/22/ЄС;

- Директива 2001/95/ЄС від 3 грудня 2001 р. про загальну безпеку продукції;

- Директива 2008/122/ЄС від 14 січня 2009 р. про захист споживачів стосовно різних аспектів, пов'язаних з тимчасовим правом власності, довгостроковими канікулярними продуктами, договорами перепродажу та обміну;

- Директива 2013/11/ЄС від 21 травня 2013 р. про альтернативне вирішення споживчих спорів та внесення змін до Регламенту № 2006/2004/ЄС та Директиви 2009/22/ЄС (Директива ADR);

- Регламент № 524/2013/ЄС від 21 травня 2013 р. про онлайн-розв'язання споживчих спорів і внесення змін до Регламенту № 2006/2004/ЄС і Директиви 2009/22/ЄС (Регламент ODR);

- Директива 2019/771/ЄС від 20 травня 2019 року про певні аспекти договорів купівлі-продажу товарів, яка вносить зміни до Регламенту (ЄС) 2017/2394 і Директиви 2009/22/ЄС та скасовує Директиву 1999/44/ЄС.

Доцільно також надати перелік актів вторинного права ЄС, у яких містяться окремі норми щодо захисту прав споживачів:

- Директива 98/6/ЄС від 16 лютого 1998 року про захист прав споживачів при зазначенні цін на продукцію, що пропонується споживачам;

- Директива 2000/31/ЄС від 8 червня 2000 року про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема електронної комерції на внутрішньому ринку;

- Директива 2002/58/ЄС від 12 липня 2002 року про обробку персональних даних та захист приватного життя у сфері телекомунікації з допомогою дистанційних засобів зв'язку у директивах сформульовано принцип явно вираженої згоди;

- Директива 2006/114/ЄС від 12 грудня 2006 року щодо введення в оману та порівняльної реклами;

- Директива 2010/13/ЄС від 10 березня 2010 року про координацію деяких положень, встановлених законодавством, нормативними актами або адміністративними діями в державах-членах щодо надання аудіовізуальних медіа-послуг (Директива про аудіовізуальні медіа-послуги);

- Директива 2015/2302/ЄС від 25 листопада 2015 року про пакетні поїздки та пов'язані з ними організації подорожей, що вносить зміни до Регламенту

№ 2006/2004/ЄС та Директиви 2011/83/ЄС та скасування Директиви Ради 90/314/ЄЕС;

- Директива 2018/1972/ЄС від 11 грудня 2018 р., що встановлює Європейський кодекс електронних комунікацій;

- Директива 2019/770/ЄС від 20 травня 2019 року про певні аспекти контрактів на постачання цифрового контенту та цифрових послуг.

У окремих сферах споживання ухвалюються переважно регламенти, наприклад, це сфера транспорту: Регламент № 181/2011/ЄС від 16 лютого 2011 року щодо прав пасажирів у міському та міжміському автобусному транспорті та про внесення змін до Регламенту № 2006/2004/ЄС; Регламент № 1177/2010/ЄС від 24 листопада 2010 року щодо прав пасажирів під час подорожей морем і внутрішніми водними шляхами та про внесення змін до Регламенту № 2006/2004/ЄС; Регламент № 261/2004/ЄС від 11 лютого 2004 року, що встановлює загальні правила щодо компенсації та допомоги пасажирам у разі відмови в посадці та скасування або тривалої затримки рейсів, а також про скасування Регламенту № 295/91/ЄЕС.

Слід відмітити, що держави-члени ЄС входять до *Європейської економічної зони* (European Economic Area, EEA), яка запроваджує вільних рух товарів, робіт, послуг та капіталу між державами-членами цієї зони. До ЕЕА окрім 27 держав-членів ЄС входять Республіка Ісландія, Князівство Ліхтенштейн, Королівство Норвегії²⁵⁷. Тому велика кількість актів вторинного права ЄС, присвячених питанням організації внутрішнього ринку, поширюються потім і на перелічені держави. У такому разі у назві відповідної директиви чи регламенту додаються слова «Текст, що стосується ЄЗ» («Text with EEA relevance»).

²⁵⁷ European Economic Area (EEA) / Relations with the EU.
URL: <https://www.efta.int/eea>.

Суттєвими здобутками законодавчого регулювання на рівні ЄС захисту прав споживачів дослідники визначають те, що у ЄС:

- встановлено високі стандарти захисту здоров'я і безпеки споживачів для різних груп товарів;
- детально врегульовано захист прав споживачів від недобросовісної і агресивної комерційної практики;
- розроблено спеціальне законодавство про захист прав споживачів окремих видів послуг та встановлено обов'язкові умови відповідних договорів на надання послуг. Наприклад, ухвалено низку директив, які безпосередньо присвячені захисту прав споживачів фінансових послуг;
- встановлено спеціальний правовий режим окремих договорів зі споживачами (наприклад, договір про надання послуг довгострокових поїздок);
- розроблено систему колізійно-правових норм у питаннях захисту прав споживачів, запровадження транс-кордонних механізмів позасудового врегулювання споживчих спорів²⁵⁸.

Аналізуючи засади захисту прав споживачів у ЄС окрім законодавчої діяльності Європейського Парламенту та Ради доцільно охарактеризувати і інші заходи у цій сфері.

У 1962 р. організаціями споживачів із шести держав-засновниць ЄЕС було створено *Європейську організацію споживачів* («*Bureau Europeen des Unions de Consommateurs*», *BEUC*). *BEUC* була однією з перших лобістських організацій, яка створила базу у Брюсселі, намагаючись впливати на процес ухвалення рішень. Організація досі впливає на політику ЄС з метою досягнення стій-

²⁵⁸ Волкова О. В., Татаренко Г. В. Проблеми захисту прав споживачів в Європейському Союзі. *Topical issues of law: theory and practice*. 2016. № 31. С. 238–239. <https://core.ac.uk/download/pdf/84593447.pdf>.

кої та справедливої економіки та суспільства для європейських споживачів як частини глобалізованої економіки²⁵⁹.

У 1972 р. на Паризькому саміті глави держав і урядів вперше обговорили необхідність запровадження політики, що приносить користь споживачам. Згодом Комісія представила програму дій, у якій перелічено низку прав, включаючи право на захист здоров'я та безпеки та право на захист економічних інтересів споживачів²⁶⁰.

Споживчі програми, які прийняті Європейською Комісією, стали першими документами ЄС, в яких захист прав споживачів визначалась як окрема сфера компетенції ЄС. Програма 1975 року закладала положення щодо реалізації компетенції ЄС у сфері захисту прав споживачів і встановлювала в якості обов'язків Співтовариства, координацію дій щодо захисту здоров'я та безпеки споживачів, а також щодо захисту економічних інтересів споживачів. У Програмі 1981 року розвивался положення попередньої та була закладена ідея, що Європейська комісія повинна прагнути враховувати інтереси споживачів, при розробці будь-якої політики, що впливає на споживачів, зокрема, щодо сільського господарства, конкуренції та промислової політики. Далі ухвалювалися трирічні плани (у 1990, 1994, 1996, 1999 роках), у яких ацентувалася увага на питаннях представництва споживачів, одержання споживчої інформації та безпека споживачів, інші ключові проблеми, що заважали заручитися підтримкою споживачів при побудові спільного ринку, виклики пов'язані із поширенням електронної комерції тощо²⁶¹.

²⁵⁹ History / The European Consumer Organisation. URL: <https://www.beuc.eu/about-beuc/history>.

²⁶⁰ Consumer protection in the European Union.

URL: <https://www.eu2020.de/eu2020-en/news/article/consumer-protection-in-the-european-union/2419996>.

²⁶¹ Приступлюк В. Л. Політика Європейського Союзу у сфері захисту прав споживачів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*:

Надалі ключовими програмними документами у сфері захисту прав споживачів у ЄС стають *Стратегія споживчої політики*, починаючи з 2002–2006 років і наступні за нею. 13 листопада 2020 року Комісія представила свій Новий порядок денний захисту прав споживачів на період 2020–2025 років. Споживча політика ЄС у цей період буде зосереджуватись на п'яти ключових пріоритетних сферах: зелений перехід, цифрова трансформація, ефективне забезпечення дотримання прав споживачів, специфічні потреби певних груп споживачів, міжнародна співпраця. Зокрема, Комісія відмітила, що необхідно слід належним чином враховувати інтереси споживачів під час встановлення правил, що регулюють цифрову економіку, і вимог до штучного інтелекту. Відповідно існує необхідність у посиленні захисту споживачів щодо цифровізації роздрібних фінансових послуг, тому заплановано переглянути директиви щодо споживчого кредитування та маркетингу фінансових послуг²⁶².

Заходи спрямовані на захист прав споживачів передбачають не тільки встановлення стандартів захисту цих прав у кожній державі-члені, але й вирішення конкретних питань споживачів у разі транскордонної купівлі товарів чи одержання послуг. Саме тому Європейська комісія ініціювала у 90-ті роки створення спочатку мережі інфорцентрів «Euroguichets» (об'єднувала інформаційні центри у прикордонних регіонах ЄС), згодом у кожній державі-члені ЄС були додані Європейські споживчі центри (ЕСС). Пізніше у 2001 році було засновано Європейську позасу-

Серія ПРАВО. 2015. Вип. 32. Том 3. С. 65–66.

URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/4669/1/ПОЛІТИКА%20ЄВРОПЕЙСЬКОГО%20СОЮЗУ%20У%20СФЕРІ%20ЗАХИСТУ%20ПРАВ%20СПОЖИВАЧІВ.pdf>.

²⁶² New Consumer Agenda: European Commission to empower consumers to become the driver of transition.

URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2069.

дову мережу (EEJ-Net) центрів інформації та допомоги для передачі спорів споживачів до органів альтернативного вирішення спорів потім. У 2005 році мережа Європейських споживчих центрів та Європейська позасудова мережа об'єдналися у *Європейську мережу споживчих центрів (European Consumer Centres Network, ECC-Net)*²⁶³. Центри надають безкоштовні консультації споживачам щодо їхніх прав, а також допомагають у вирішенні транскордонних скарг споживачів. Слід відмітити, що ECC-Net функціонує всіх державах-членах ЄС, а також Норвегії та Ісландії.

Характеризуючи інституційний механізм захисту прав споживачів у ЄС слід згадати і діяльність *Мережі співпраці у сфері захисту прав споживачів (Consumer Protection Cooperation Network, CPC-Net)*. Для захисту споживачів під час покупок за межами національних кордонів було створено мережу компетентних державних правоохоронних органів для координованого вирішення цих проблем. Правовою основою такої співпраці є оновлений Регламент № 2017/2394/ЄС про співробітництво між національними органами, відповідальними за дотримання законодавства про захист прав споживачів²⁶⁴.

Національні органи влади в країнах ЄС та Європейської Економічної Зони під керівництвом Комісії координують свої підходи до розслідування та правозастосування для ефективного подолання широкомасштабних порушень законодавства ЄС про захист прав споживачів. Після повідомлення щодо передбачуваного порушення та перегляду комерційної практики залучених торговців, органи Мережі

²⁶³ The European Consumer Centres Network.

URL: <https://www.eccnet.eu/european-consumer-centres-network>.

²⁶⁴ Regulation (EU) 2017/2394 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2017 on cooperation between national authorities responsible for the enforcement of consumer protection laws and repealing Regulation (EC) No 2006/2004. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A32017R2394>.

можуть ухвалити рішення про початок скоординованих дій. На основі узгодженого етапу розслідування вони можуть прийняти Спільну позицію, в якій вони повідомляють торговця про свої занепокоєння. Згодом органи Мережі та Комісія починають обговорення з торговцем, щоб змусити його дотримуватись законодавства ЄС про споживання або скоординовано вживати заходів првозастосування.

Наприклад, Мережа вирішила кілька загальноєвропейських питань:

- Booking.com пообіцяв змінити спосіб представлення пропозицій, знижок та цін;
- Airbnb вдосконалив та уточнив, як він представляє пропозиції, наприклад, надавши адекватну та повну інформацію про ціни (включаючи всі обов'язкові збори та збори);
- щодо несправедливих умов у контрактах на соціальні медіа: Facebook, Twitter і Google+ оновили свої умови надання послуг та запровадили спеціальну процедуру, щоб органи споживачів могли сигналізувати про проблемний вміст;
- стосовно неясних умов оренди автомобілів: п'ять провідних компаній з прокату автомобілів (Avis, Europcar, Enterprise, Hertz та Sixt) значно покращили прозорість своїх пропозицій та обробку збитків;
- Tick Apple iTunes та Google Play розробили інформацію про існування та ціну предметів, які можна придбати в рамках ігор²⁶⁵.

Право ЄС регулює також порядок позасудового захисту прав споживачів, порядок здійснення консультування споживачів, особливості захисту прав споживачів у

²⁶⁵ Consumer Protection Cooperation Network. URL: https://commission.europa.eu/live-work-travel-eu/consumer-rights-and-complaints/enforcement-consumer-protection/consumer-protection-cooperation-network_en#achievements-of-the-cpc-network.

сфері електронної комерції, діяльність з підвищення фінансової грамотності та фінансової залученості населення. Відповідно установи, на яких покладено такі обов'язки, також є елементами інституційного механізму захисту прав споживачів фінансових послуг.

Підсумовуючи характеристику конституційної та інституційної бази захисту прав споживачів у ЄС можна зазначити, що на рівні установчих договорів визначено мету захисту прав споживачів як одну з засад організації функціонування внутрішнього ринку ЄС. Вторинним законодавством визначаються засади гармонізації та уніфікації у цій сфері, як на рівні загальних положень захисту прав споживачів, так і для окремих видів споживання, зокрема і для сфери фінансових послуг. Право ухвалювати заходи спрямовані на захист прав споживачів на рівні ЄС відповідно до установчих договорів надано Європейському Парламенту та Раді. Проекти усіх законодавчих актів, які ними ухвалюються, розробляються Європейською Комісією. Окрім цього для реалізації та захисту споживачами своїх прав має функціонувати відповідний інституційний механізм. Наявність розгалуженого і ефективного інституційного механізму захисту прав та інтересів споживачів є однією з ознак нормального функціонування ринкової економіки. *Інституційний механізм* захисту прав споживачів включає в себе організації, установи та центри, які надають повний спектр послуг споживачеві – від забезпечення інформацією до надання юридичної допомоги та практичного сприяння проходженню скарги у судових інстанціях.

Контрольні питання

1. Захист прав споживачів належить до компетенції ЄС чи держав членів?
2. Що собою являють багаторічні споживчі програми ЄС?

3. Які положення установчих договорів є сьогодні правовою основою забезпечення співпраці у сфері захисту прав споживачів у ЄС?

4. У віданні якої інституції ЄС перебуває організація захисту прав споживачів?

5. Ухваленням якого документа до первинного законодавства ЄС вперше введено поняття «споживач»?

6. Які положення щодо захисту прав споживачів містяться в Хартії основних прав Європейського Союзу?

7. Які питання у відносинах за участю споживачів у країнах ЄС мають однаковий підхід в регулюванні?

8. Назвіть та охарактеризуйте джерела права ЄС щодо захисту прав споживачів.

9. Назвіть складові системи захисту прав споживачів у ЄС.

10. Яка діяльність надавача послуг може визнаватися недобросовісною комерційною практикою відповідно до Директиви 93/13/ЄЕС «Про несправедливі умови в договорах із споживачами»?

Питання для обговорення

Порівняйте інституційний механізм захисту прав споживачів фінансових послуг в ЄС та Україні, визначте, які елементи доцільно запровадити в Україні для кращого захисту прав споживачів фінансових послуг.

3.2 Принципи захисту прав споживачів фінансових послуг у Європейському Союзі

Швидкі темпи фінансових інновацій створили складний світ для споживачів, де спектр доступних фінансових продуктів широкий, а наслідки фінансового вибору значні. У поєднанні з цим типове домогосподарство, як правило,

має обмежений особистий досвід у прийнятті фінансових рішень, оскільки придбання фінансових продуктів відбувається нечасто.

Захист прав споживачів фінансових послуг у юридичній літературі визначається як системна діяльність, до якої належить:

- нагляд за дотриманням фінансовими установами положень законодавства про захист прав споживачів;
- моніторинг дотримання добровільних Кодексів поведінки учасників фінансових ринків;
- обізнаність споживачів щодо споживчих властивостей фінансових послуг;
- вирішення спорів між надавачами та споживачами фінансових послуг²⁶⁶.

Здійснення дій за всіма цими напрямками створить умови для недопущення зловживання фінансовими установами своїм переважаючим становищем у відносинах пов'язаних з наданням фінансових послуг. Слід погодитися, що для розвитку економіки будь-якої країни потрібна дієва система захисту прав споживачів фінансових послуг, адже вона сприятиме значному розширенню кола залучених у цю сферу споживачів²⁶⁷.

Світова фінансова криза переконливо засвідчила важливість належного захисту прав споживачів фінансових послуг та необхідність вжиття ефективніших заходів щодо його забезпечення. А також зумовила суттєві зміни у правовому регулюванні цієї сфери у ЄС.

У 2011 р. робоча група Комітету з фінансових ринків Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), спільно з Радою з фінансової стабільності

²⁶⁶ Аванесова І. Постулати захисту прав споживачів фінансових послуг. *Вісник КНТЕУ*. 2012. № 1. С. 56. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2012/01/6.pdf>.

²⁶⁷ Янишен В. П. Правові засади захисту прав споживачів фінансових послуг. *Теорія і практика правознавства*. 2019. Вип. 2 (16). URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/186027/185869>.

(Financial Stability Board – FSB) та її консультативною групою, а також за сприяння інших міжнародних організацій, розробили Принципи високого рівня захисту прав споживачів фінансових послуг²⁶⁸.

До них належать **такі принципи**:

- наявність відповідної законодавчої, нормативної та наглядової бази;
- належна роль органів нагляду;
- неупереджене й справедливе ставлення до споживачів;
- розкриття інформації та прозорість;
- фінансова освіта й просвіта;
- відповідальна ділова поведінка фінансових установ та їхніх уповноважених представників;
- захист активів споживачів від шахрайських дій і зловживань;
- захист і конфіденційність даних про споживачів;
- наявність ефективного та доступного механізму розгляду та задоволення скарг;
- забезпечення конкуренції.

Організація економічного співробітництва та розвитку обґрунтовує необхідність приділення уваги захисту прав споживачів фінансових послуг тим, що сучасні фінансові продукти перекладають можливі ризики на споживачів, які не здатне їх належним чином оцінити. Окрім цього надання фінансових послуг може супроводжуватися зловживаннями, шахрайством та іншими неправомірними діями з боку надавачів послуг, створювати загрозу для економічної безпеки населення та підірвати загальну довіру до фінансових ринків²⁶⁹. Слід погодитися із тезою, що довіра

²⁶⁸ G20 High-level principles on financial consumer protection / Organisation for Economic Co-operation and Development.
URL: <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-markets/48892010.pdf>.

²⁶⁹ Стратегія реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012–2017 роки, схвалена Розпорядженням Кабінету Мініст-

споживачів до ринку фінансових послуг гарантує зростання продажів і прибутків у цьому специфічному секторі²⁷⁰.

Як слушно стверджує І. Аванесова, система захисту прав споживачів фінансових послуг повинна будуватися із дотриманням трьох груп правил. *По-перше*, необхідно застосовувати наукові принципи та уніфікувати ухвалення рішень. Це, зокрема, потребує стимулювання добросовісної конкуренції між надавачами фінансових послуг; належне розкриття інформації та нагляд за наданням фінансових послуг; достатньої поінформованості споживачів фінансових послуг про фінансового посередника та про фінансову послугу для належного розуміння та можливості проведення оцінки наявних ризиків; гнучкі регулятивні заходи з боку відповідних установ. *По-друге*, збалансованість вимог до захисту прав споживачів фінансових послуг, що обумовлює спільну відповідальність регуляторів та наглядових органів, цих органів із правоохоронними службами та саморегулювальними організаціями, а також створення рівних можливостей для суб'єктів ринку фінансових послуг. *По-третє*, формування сучасного інструментарію захисту прав споживачів фінансових послуг²⁷¹.

Суттєві зрушення у розумінні того, на основі яких принципів слід формувати систему захисту прав споживачів фінансових послуг у ЄС, відбулося завдяки Світовій фінансовій кризі 2008 року. Проблеми з платоспроможністю банків у всьому світі обумовили значне зменшення довіри до фінансових ринків і беззаперечним виявилось, що для збільшення довіри до фінансової системи та розвитку

рів України від 31 жовтня 2012 р. № 867-р.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2012-%D1%80#Text>.

²⁷⁰ Szustak G. Consumer protection as a premise to build trust in the financial service market. *Journal of Economics and Management*. 2014. №16. P. 115.

URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/522314.pdf>.

²⁷¹ Аванесова І. Постулати захисту прав споживачів фінансових послуг. *Вісник КНТЕУ*. 2012. № 1. С. 62–63. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2012/01/6.pdf>.

конкуренції слід належним чином захистити права споживачів фінансових послуг.

До напрямків, які потребують належної уваги держави у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг, належить:

- встановлення чітких правил поведінки для фінансових установ щодо їх клієнтів;
- створення механізму вирішення спорів та притягнення до відповідальності;
- надання повної інформації для прийняття усвідомленого рішення;
- унеможливлення оманливої та недобросовісної діяльності фінансовими установами²⁷².

За всіма цими напрямками у ЄС проведено гармонізацію законодавства держав-членів з метою забезпечити належний рівень захисту прав споживачів фінансових послуг. Відповідні директиви містять положення щодо доступу на ринок кредитних установ, вимог до платоспроможності страхових посередників, про рекламу фінансових послуг та обсяг розкриття переддоговірної інформації, порядок альтернативного вирішення спорів тощо. Для врегулювання окремих питань було застосовано інструмент уніфікації (наприклад, було ухвалено Регламент про пруденційні вимоги до кредитних установ та інвестиційних фірм, Регламент про вирішення спорів онлайн, у Регламент про європейських постачальників послуг краудфандингу для бізнесу тощо).

Ментух Н. та Шевчук О. визначають такі основні принципи ефективного режиму захисту прав споживачів фінансових послуг у ЄС:

²⁷² Лобайчук О. Захист прав споживачів фінансових послуг.

URL: <https://events.bank.gov.ua/nbuexpress/src/files/Захист%20прав%20споживачів.pdf>.

1) одержання споживачем достатньої інформації для ухвалення поінформованих рішень при купівлі фінансових послуг;

2) доступ споживачів до не затратних механізмів захисту у разі порушення умов договору про надання фінансових послуг фінансовою установою;

3) створення програм фінансової освіти для споживачів²⁷³.

До цих принципів, на наш погляд, слід додати ще ***принцип участі споживачів фінансових послуг в ухваленні регуляторних рішень***. Відповідно до принципів належного врядування Європейська Комісія надає великого значення забезпеченню пропорційного представництва користувачів на всіх етапах розвитку своєї політики щодо фінансових послуг. Детальніше це питання розглянуто у підрозділі «Участь громадськості на етапі нормотворення у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг у ЄС» цього посібника. Додержання цього принципу забезпечує, що правове регулювання у сфері фінансових послуг здійснюється з урахуванням інтересів споживачів фінансових послуг, і в цілому це сприяє забезпеченню стабільної роботи фінансового ринку.

Детальніше характеристику системи захисту прав споживачів фінансових послуг, яка побудована з урахуванням зазначених принципів, охарактеризовано у наступному підрозділі посібника.

Контрольні питання

1. Які принципи захисту прав споживачів фінансових послуг були сформульовані Групою двадцяти (G20)?

²⁷³ Ментух Н., Шевчук О. Захист прав споживачів фінансових послуг: досвід України та Європейського Союзу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : юридичні науки*. 2016. Випуск 1. Том 2. С. 58–62.
URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/8479/1/стаття10.pdf>.

2. Чому ризики споживача фінансових послуг потребують більшого захисту ніж ризики фінансових посередників?

3. Які напрями у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг гармонізовані у ЄС?

4. Що входить до ефективного режиму захисту прав споживачів фінансових послуг у ЄС?

Питання для обговорення

Проаналізуйте Принципи захисту прав споживачів фінансових послуг, прийняті G20 (URL: <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-markets/48892010.pdf>), та визначте, чи реалізовані вони в європейському законодавстві та українському законодавстві.

Питання для обговорення

Чому, на вашу думку, правове регулювання ринку фінансових послуг потребує врахування захисту прав та інтересів споживачів фінансових? Які особливості фінансових послуг порівняно з іншими видами господарювання це зумовлюють?

3.3 Загальна характеристика системи захисту прав споживачів фінансових послуг у Європейському Союзі

З огляду на те, що споживачам, як правило, бракує достатніх економічних, фінансових та юридичних знань, які б забезпечили рівність між клієнтом та фінансовою

установою, захист їх прав набуває особливого значення²⁷⁴. Тобто діяльність держави спрямована на захист прав споживачів фінансових послуг повинна за допомогою комплексу заходів ліквідувати зазначену нерівність.

Захист прав споживачів фінансових послуг – це система законодавчих та регуляторних норм, які захищають споживача на всіх етапах його відносин з фінансовою установою²⁷⁵.

Сфера фінансових послуг характеризується особливостями, які обумовили ухвалення у ЄС спеціального законодавства, спрямованого на захист цієї категорії споживачів, що врегульовує функціонування окремих елементів, які разом забезпечують попередження порушення прав споживачів та їх захист.

Система захисту прав споживачів фінансових послуг у ЄС має такі складові:

- регулювання ринкової поведінки фінансових посередників;
- вимоги до реклами фінансових послуг;
- обов'язок фінансових посередників щодо передоговірного розкриття інформації;
- права споживачів на післядоговірне обслуговування і надання інформації;
- чітке визначення кінцевої вартості послуг для споживачів застосування до порушників заходів впливу уповноваженими органами;
- вимоги до кваліфікації персоналу по роботі з клієнтами та фінансових посередників;

²⁷⁴ Szustak G. Consumer protection as a premise to build trust in the financial service market. *Journal of Economics and Management*. 2014. №16. P. 115.
URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/522314.pdf>.

²⁷⁵ Лобайчук О. Захист прав споживачів фінансових послуг.
URL: <https://events.bank.gov.ua/nbuexpress/src/files/Захист%20прав%20споживачів.pdf>.

- вимоги до стилю (характеру) продажів – недопущення недобросовісної підприємницької практики;
- встановлення вимог для надання фінансових інтернет-послуг;
- страхування збитків споживачів;
- врегулювання діяльності кредитних посередників;
- фінансова залученість;
- сприяння розвитку організацій з захисту прав споживачів;
- підвищення фінансової грамотності²⁷⁶.

Аналіз європейського законодавства, яке визначає засади функціонування елементів системи захисту прав споживачів фінансових послуг ЄС, дозволяє стверджувати, що вона функціонує досить ефективно, реагує на нові виклики та постійно удосконалюється. Хоча деякі особливості цієї системи пов'язані із організацією внутрішнього ринку в ЄС та наданням транскордонних послуг, Україні можна орієнтуватися на в цілому позитивний досвід при формуванні власної системи захисту прав споживачів фінансових послуг²⁷⁷.

Розглянемо дедалініше заріплення правом ЄС окремих найважливіших елементів цієї системи.

²⁷⁶ Лобайчук О. Захист прав споживачів фінансових послуг.

URL: <https://events.bank.gov.ua/nbuexpress/src/files/Захист%20прав%20споживачів.pdf>.

²⁷⁷ Плотнікова М. В., Швагер О. А. Характеристика окремих елементів системи захисту прав споживачів фінансових послуг в ЄС. *Законодавство України про фінансові послуги: питання адаптації до права Європейського Союзу* : матеріали науково-практичного круглого столу, м. Суми, 15 січня 2021 р. Суми : СумДУ, 2021. С. 79.

3.3.1 Недопущення недобросовісної підприємницької практики

Економічна конкуренція є важливим фактором існування ринкової економіки, тому у європейських державах сформувалася практика недопущення дій підприємців, які спотворюють конкуренцію та справляють негативний вплив на внутрішній ринок ЄС. Як зазначають вчені-економісти, «в умовах трансформаційної економіки конкуренція стимулює розвиток ринку фінансового капіталу, змушує підтримувати високу ділову активність учасників, шукати нові перспективні напрямки розміщення капіталу з метою отримання прибутків і надприбутків»²⁷⁸. Правові засади недопущення недобросовісної практики гармонізовані на рівні ЄС відповідною директивою. Директива 2005/29/ЄС про недобросовісну комерційну практику від бізнесу до споживача на внутрішньому ринку²⁷⁹. Директива 2005/29/ЄС була ухвалена з метою сприяння належному функціонуванню внутрішнього ринку та досягненню високого рівня захисту споживачів шляхом наближення законів, нормативних актів та адміністративних положень держав-членів щодо недобросовісної комерційної практики, яка завдає шкоди економічним інтересам споживачів.

Комерційна практика вважається *несправедливою*, якщо вона суперечить вимогам професійної обачності та суттєво спотворює економічну поведінку пересічного споживача, яка:

²⁷⁸ Алексєнко Л. М. Ринок фінансового капіталу: становлення, проблеми, перспективи розвитку: монографія. Київ: Максимум; Тернопіль: Економічна думка, 2004. С. 24. <http://library.wunu.edu.ua/files/EVD/Proba.pdf>.

²⁷⁹ Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02005L0029-20220528>.

- вводить в оману пересічного споживача (це можуть бути як дії, що прямо вводять в умоану, так і упущення важливої інформації, яке не дає можливості пересічному споживачу прийняти зважене рішення);

- є агресивною (якщо вона здійснюється шляхом переслідування, примусу, у тому числі із застосуванням фізичної сили, або неправомірного впливу вона значно погіршує або може завдати значної шкоди свобода вибору або поведінки середнього споживача щодо продукту і тим самим спонукає його або може змусити його прийняти рішення про угоду, яке він не прийняв би інакше).

Директива 2005/29/ЄС застосовується до, під час та після того, як трансація відбулася, тобто на рекламному етапі, додоговірному етапі, на договірному етапі та пізніше.

Держави-члени забезпечують наявність адекватних та ефективних засобів для боротьби з недобросовісною комерційною практикою з метою забезпечення дотримання положень цієї Директиви в інтересах споживачів. *Такі засоби повинні включати правові положення, відповідно до яких особи або організації, які відповідно до національного законодавства вважаються такими, що мають законний інтерес у боротьбі з недобросовісною комерційною практикою, включаючи конкурентів, можуть:*

а) вживати судових заходів проти такої недобросовісної комерційної практики; та/або

б) подавати такі недобросовісні комерційні практики до адміністративного органу, уповноваженого вирішувати скарги або ініціювати відповідне судове провадження.

Директива передбачає, що держави-члени мають наділити суди або адміністративні органи повноваженнями вживати зазначені заходи шляхом або надання наказу про припинення такої нечесної комерційної практики, або зоборони практики, яка є неминучою. Держави-члени вправі

визначити тимчасовими чи остаточними повинні бути такі рішення, проте якщо вони ухвалюються адміністративними органами, то вони мають бути обґрунтованими та мати можливість судового оскарження.

Таким чином, у ЄС встановлено загальний механізм припинення та попередження недобросовісної підприємницької практики, яка заважає споживачам зробити усвідомлений та обґрунтований вибір. Також слід відмітити, що відповідно до статті 3(9) Директиви 2005/29 щодо для дистанційних фінансових послуг держави-члени можуть встановлювати вимоги, які є більш обмежувальними або директивними. Так, згідно з положеннями статті 15 Директиви 2002/65/ЄС²⁸⁰ несправедливою умовою є будь-яке договірне положення або умова, яка передбачає, що на споживача покладається тягар доведення дотримання постачальником усіх або частини зобов'язань, покладених на нього у зв'язку з дистанційним наданням фінансових послуг.

3.3.2 Переддоговірне розкриття інформації фінансовою установою

У сучасних умовах фінансові послуги стають все більш складними для звичайного споживача, в також створюють серйозні ризики для фінансових інтересів споживача, тому існує потреба закріплення додаткових обов'язків постачальника цих послуг, які допоможуть споживачу ухвалити зважене та ефективне для себе рішення. З огляду на особливості поведінки споживачів фінансових послуг, які

²⁸⁰ Directive 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 concerning the distance marketing of consumer financial services and amending Council Directive 90/619/EEC and Directives 97/7/EC and 98/27/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32002L0065>.

не завжди мають належний рівень фінансової грамотності та готові ухвалювати раціональні рішення, до системи захисту споживачів фінансових послуг включені додаткові повноваження на етапі до її отримання.

Дослідники називають це заходами, спрямованими на усунення інформаційної асиметрії, зокрема це стосується зобов'язання фінансових установ надавати більше інформації своїм клієнтам, щоб вони могли ознайомитися з діяльністю установи, фінансовими продуктами та послугами, які вона пропонує, правами та обов'язками сторін угоди, ризиком, пов'язаним з операцією, а також фінансовими результатами діяльності, порівняти пропозиції різних конкурентів. Зазначені заходи покликані зменшити ризик прийняття клієнтами необґрунтованих рішень²⁸¹.

Проаналізуємо європейські стандарти захисту прав споживачів фінансових послуг у питанні розкриття переддоговірної інформації для споживачів фінансових послуг.

Насамперед слід звернутися до відносин споживчого кредитування. На розвиток положень Директиви 2005/29/ЄС була ухвалена Директива 2008/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2008 року про кредитні угоди для споживачів та про скасування Директиви Ради 87/102/ЄЕС (CCD)²⁸². Цей документ регламентує права споживачів фінансових послуг на доконтрактній стадії, а також на стадії виконання кредитної угоди. Зокрема, CCD повністю гармонізує по всьому ЄС наступне:

- елементи загальної вартості кредиту для споживача (ст. 3 (g));

²⁸¹ Szustak G. Consumer protection as a premise to build trust in the financial service market. *Journal of Economics and Management*. 2014. №16. P. 119–124. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/522314.pdf>.

²⁸² Directive 2008/48/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on credit agreements for consumers and repealing Council Directive 87/102/EEC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02008L0048-20190726>.

- методологію, що використовується для розрахунку річної процентної ставки (ст. 19 та додаток I);
- зобов'язання щодо розкриття іншої відповідної інформації, яка повинна бути надана споживачеві (глава II містить положення про договірну практику для кредитних угод, що стосуються розкриття інформації для споживача перед укладанням договору та вимоги до рекламної інформації).

У статті 5 Директиви 2008/48/ЄС установлюється *обов'язок кредитних установ належним чином надати споживачу інформацію*, яка дозволить йому порівняти різні пропозиції для прийняття обґрунтованого рішення щодо укладення кредитного договору.

Така інформація на папері або на іншому довговічному носії надається за допомогою ***стандартної європейської форми інформації про споживчий кредит*** (Додаток II до Директиви). До стандартної інформації належить інформація про кредитора/кредитного посередника та його контактні дані, а також докладна характеристика основних ознак кредитного продукту, вартість кредиту, окремі правові аспекти, наприклад, право на відмову та додаткова інформація у разі дистанційного маркетингу фінансових послуг.

Якщо угоду було укладено на прохання споживача з використанням засобів дистанційного зв'язку, які не дозволяють надати зазначену інформацію, кредитор повинен надати споживачу повну переддоговірну інформацію за допомогою форми Стандартної європейської інформації про споживчий кредит одразу після укладення кредитної угоди.

Окрім стандартної європейської інформації про споживчий кредит за запитом споживачеві, з яким кредитор-давець бажає укласти кредитний договір, безкоштовно надається копія проекту кредитного договору.

У статті 6 цієї Директиви визначені особливості надання переддоговірної інформації для укладання окремих видів кредитних договорів, зокрема з умовами овердрафта.

Якщо послуги споживчого кредитування надаються через кредитних посередників, то обов'язок надати стандартну європейську інформацію про споживчий кредит покладається на кредитора, а не на посередника.

Директивою 2014/17/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 4 лютого 2014 року про *кредитні угоди для споживачів щодо житлової нерухомості* також у статті 14 встановлено обов'язок постачальника послуг надати споживачеві переддоговірну інформацію, також держави-члени повинні визначити проміжок часу впродовж якого споживач матиме достатньо часу, щоб порівняти пропозиції, оцінити їхні наслідки та прийняти обґрунтоване рішення.²⁸³

Слід відмітити, що надавати споживачеві персоналізовану переддоговірну інформацію для укладення кредитного договору, повинен кредитор і, якщо це застосовно, кредитний посередник або призначений представник.

Можна відмітити таку особливість реалізації права споживача одержати переддоговірну інформацію для кредитних угод як обов'язок кредитора надати *адекватні пояснення* (ст. 16 Директиви 2014/17/ЄС та ст. 5(6) Директиви 2008/48/ЄС). Законодавство держав-членів повинно закріпити обов'язок кредиторів та, якщо це застосовно, кредитних посередників або призначених представників надавати адекватні пояснення споживачеві щодо запропонованих кредитних договорів та будь-яких допоміжних послуг,

²⁸³ Consolidated text: Directive 2014/17/EU of the European Parliament and of the Council of 4 February 2014 on credit agreements for consumers relating to residential immovable property and amending Directives 2008/48/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010 (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02014L0017-20180101&qid=1685202944339>.

щоб дати споживачеві змогу оцінити, чи пропонується кредитні угоди та допоміжні послуги адаптовані до його потреб і фінансового становища. Окрім вже згаданої переддоговірної інформації для укладання кредитних угод щодо житлової нерухомості слід пояснити основні характеристики запропонованого кредитного продукту, конкретний вплив, який запропоновані продукти можуть мати на споживача, включаючи наслідки несплати споживачем, і якщо допоміжні послуги об'єднані з кредитною угодою, чи можна розірвати кожен компонент пакету окремо та наслідки цього для споживача.

Слід відмітити, що на доконтрактній стадії у відносинах кредитування окрім права споживача на одержання відповідної інформації, встановлено *обов'язок кредитодавця оцінити кредитоспроможність споживача* (це передбачено як у Директиві 2008/48/ЄС, так і у Директиві 2014/17/ЄС). Оцінювання кредитоспроможності здійснюється на основі достатньої інформації, у разі необхідності отриманої від споживача та, у разі необхідності, на основі звернення до баз даних кредитних історій.

Для відносин *у сфері страхування* також передбачено надання відповідної інформації споживачу страхових послуг, які визначені у Директиві 2009/138/ЄС Європейського парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року про початок і ведення діяльності у сфері страхування і перестраховання (Solvency II)²⁸⁴. Так, відповідно до положень статей 183–186 цієї директиви встановлено *обов'язок страхового посередника надати інформацію власнику страхового поліса* (обсяг інформації відрізняється якщо це страхування життя або інший вид страхування).

²⁸⁴ Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32009L0138>.

Для страхування життя – перелік містить значний обсяг інформації. Окрім інформації про надавача послуг та його фінансовий стан *стосовно зобов'язання* повинна бути надана така інформація: а) визначення кожної вигоди і кожного вибору; б) термін договору; в) засоби припинення договору; г) засоби сплати премій і тривалість платежів; ґ) засоби обчислення і розподілу бонусів; д) визначення залишку і сплаченої вартості та міра, до якої вони є гарантованими; е) інформація щодо премій по кожній вигоді, як основним, так і додатковим, де це належно; є) для страхових полісів, пов'язаних з пайовим трастом, визначення паїв до яких прив'язуються вигоди; ж) визначення природи основних активів для полісів, пов'язаних з пайовими трастами; з) заходи щодо застосування періоду обдумування та переговорів; і) загальна інформація щодо податкових питань, які стосуються даного виду полісу; к) заходи щодо опрацювання скарг з приводу договорів власників страхових полісів, застрахованих осіб або бенефіціаріїв, включаючи, за необхідності, існування відділу скарг, не порушуючи права власника страхового полісу удатися до судового розгляду; л) законодавство, застосовне до договору, де сторони не мають вільного вибору або, де сторони вільні обирати застосовне законодавство, закон який пропонує вибрати організація, яка займається страхуванням життя.

Щодо інших видів страхування передбачене надання інформації щодо: законодавства, яке застосовується до договору, де сторони не мають вільного вибору; факт, що сторони є вільними у виборі застосовного законодавства і законодавство, яке пропонує вибрати страхувальник.

Страхова організація також повинна проінформувати власника страхового полісу про заходи щодо опрацювання скарг власників страхових полісів, включаючи, в залежності від конкретного випадку, існування відділу скарг, не порушуючи права власника страхового полісу

удатися до судового розгляду; про державу-члена, в якій знаходиться головний офіс або філія, з якою буде укладено договір.

У сфері *надання інвестиційних послуг* Розділ 2 Директиви 2014/65/ЄС присвячений захисту прав споживачів, зокрема встановлюючи обов'язок фінансових посередників надавати інвесторам інформацію щодо інвестиційної фірми, її послуг, фінансових інструментів і запропонованих інвестиційних стратегій, місць виконання та всіх витрат і відповідних зборів²⁸⁵. При цьому інформація про всі витрати та збори, включаючи витрати та збори у зв'язку з інвестиційною послугою та фінансовим інструментом, які не викликані виникненням основного ринкового ризику, повинна бути зведена, щоб дозволити клієнту зрозуміти загальну вартість, а також кумулятивний вплив на повернення інвестицій, а за бажанням клієнта має бути надано розбивку за статтями. У відповідних випадках така інформація повинна надаватися клієнту на регулярній основі, принаймні раз на рік, протягом терміну інвестиції. Така інформація повинна надаватися роздрібним клієнтам в зрозумілій формі таким чином, щоб клієнти або потенційні клієнти могли розуміти характер і ризику інвестиційної послуги та конкретного типу фінансового інструменту, який пропонується і, отже, приймати інвестиційні рішення на основі інформації.

Окремо у ЄС гармонізовані питання щодо переддоговірного розкриття інформації при наданні *дистанційних фінансових послуг*, що детальніше буде розглянуто у відповідному підрозділі нижче.

²⁸⁵ Consolidated text: Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Directive 2002/92/EC and Directive 2011/61/EU (recast) (Text with EEA relevance) Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02014L0065-20230323&qid=1685202697040>.

Підсумовуючи можна зазначити, що переддоговірне розкриття інформації створює можливість споживачів, які є непрофесійними учасниками фондового ринку, зрозуміти юридичні наслідки укладання відповідних договорів та оцінити для себе ефективність їх укладання. Гармонізація цього питання у ЄС дозволяє на однакових умовах конкурувати фінансовим установам на внутрішньому ринку та сприяє захисту прав споживачів.

3.3.3 Інформація про кінцеву вартість послуг для споживача

Відповідно до параграфа (g) статті 3 Директиви 2008/48/ЄС визначається ***загальна вартість кредиту для споживача*** – це всі витрати, включаючи відсотки, комісійні, податки та будь-який інший вид зборів, які споживач повинен сплатити у зв'язку з кредитним договором і які відомі кредитору, за винятком нотаріальні витрати; витрати на допоміжні послуги, пов'язані з кредитним договором, зокрема страхові внески, також включаються, якщо, крім того, укладення договору про надання послуг є обов'язковим для того, щоб отримати кредит або отримати його на умовах, що продаються.

Щодо *іпотечних кредитів* аналогічні положення щодо визначення загальної вартості кредиту містяться у Директиві 2014/17/ЄС року про кредитні угоди для споживачів щодо житлової нерухомості²⁸⁶. У пункті 13 статті 4 цієї Директиви визначається, що «Загальна вартість кредиту для споживача» означає загальну вартість кредиту для

²⁸⁶ Directive 2014/17/EU of the European Parliament and of the Council of 4 February 2014 on credit agreements for consumers relating to residential immovable property and amending Directives 2008/48/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02014L0017-20180101&qid=1680685851127>.

споживача, як визначено в пункті (g) статті 3 Директиви 2008/48/ЄС, включаючи вартість оцінки майна, якщо така оцінка необхідно для отримання кредиту, але без урахування реєстраційних зборів за перехід права власності на нерухоме майно. Вона не включає будь-які платежі, що сплачуються споживачем за невиконання зобов'язань, вкладених у кредитному договорі.

Важливим елементом визначення загальної вартості кредиту є порядок **розрахунок річної процентної ставки нарахування** (ст. 19 Директиви 2008/48/ЄС). *Річна процентна ставка нарахування*, що дорівнює на річній основі теперішній вартості всіх зобов'язань (вибірки, погашення та нарахування), майбутніх або існуючих, погоджених кредитором та споживачем, розраховується відповідно до математичної формули, наведеної в частині I додатка I цієї Директиви.

Обов'язок кредитної установи визначити загальну вартість кредиту для споживача та річну процентну ставку створює передумови для усвідомленого ухвалення рішення споживачем про необхідність укладення кредитного договору, тому що споживач має можливість порівняти пропозиції різних кредиторів та обрати потрібний варіант.

Щодо **платіжних послуг**, регулювання яких здійснюється відповідно до положень Директиви 2015/2366/ЄС²⁸⁷, передбачено, що сторона, яка пропонує платнику послугу з конвертації валюти, повинна повідомити платника про всі збори, а також про обмінний курс, який буде використовуватися для конвертації платіжної операції. На цій підставі платник погоджується на послугу

²⁸⁷ Consolidated text: Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02015L2366-20151223>.

з конвертації валюти (ст. 59 Директиви). Стосовно інформації про додаткові збори або знижки у статті 60 цієї Директиви передбачено, що одержувач інформує платника до ініціювання платіжної операції про це. Якщо за використання певного платіжного інструмента постачальник платіжних послуг або інша сторона, що бере участь у транзакції, вимагає плату, він повинен повідомити про це користувача платіжних послуг до ініціювання платіжної операції. Відповідно платник буде зобов'язаний сплачувати згадані збори тільки в тому випадку, якщо їх повний розмір був відомий до ініціювання платіжної операції.

У сфері надання *інвестиційних послуг* Розділом 3 Директиви 2014/65/ЄС також визначені загальні положення щодо забезпечення захисту інвесторів. Зокрема у статті 24(4) Директиви визначено, що інвестиційна фірма повинна надавати клієнту зведену інформацію про всі витрати та збори, включаючи витрати та збори у зв'язку з інвестиційною послугою та фінансовим інструментом, які не викликані виникненням основного ринкового ризику. Надання цієї інформації дозволяє клієнту зрозуміти загальну вартість, а також кумулятивний вплив на повернення інвестицій, а за бажанням клієнта інвестиційна фірма повинна надати розбивку за статтями.

Інформація про кінцеву вартість послуг є важливим чинником для зваженого ухвалення рішення про необхідність та доступність цієї послуги для споживача.

3.3.4 Вимоги до реклами фінансових послуг

Споживачі дізнаються про умови надання окремих видів фінансових послуг чи про діяльність різноманітних фінансових посередників значною мірою з реклами цих послуг. Як відмічається у літературі, фінансові установою

прагнучи підвищити результативність реклами своїх послуг, застосовують спеціальні маркетингові методи впливу на споживача. Зокрема, реклама може замовчувати або некоректно подавати деякі умови кредитного договору, у результаті створюючи хибне уявлення про фінансові послуги²⁸⁸. Тому зміст реклами фінансових послуг повинен належним чином відображати справжні умови їх надання, попереджаючи введення в оману споживачів та надаючи їх можливість усвідомлено підійти до обрання постачальника фінансових послуг. Для вирішення цього питання європейське законодавство гармонізує вимоги до реклами фінансових послуг.

Насамперед, слід звернутися до статті 4 Директиви 2008/48/ЄС, у якій встановлено вимогу, що будь-яка **реклама щодо кредитних договорів**, яка вказує процентну ставку або будь-які цифри, що стосуються вартості кредиту для споживача, повинна включати стандартну інформацію.

У стандартній інформації на чіткому, стислому та чіткому вигляді за допомогою репрезентативного прикладу зазначається:

- ставку запозичення, фіксовану або змінну, або обидві, разом із подробицями будь-яких витрат, включених до загальної вартості кредиту для споживача;
- загальна сума кредиту;
- річна процентна ставка нарахування, а у разі укладання кредитного договору у формі овердрафту держави-члени можуть вирішити, що не потрібно надавати річну процентну ставку нарахування;

²⁸⁸ Гресь Н. М. Захист прав споживачів від неналежної реклами у сфері фінансових послуг. *Законодавство України про фінансові послуги: питання адаптації до права Європейського Союзу* : матеріали науково-практичного круглого столу (м. Суми, 15 січня 2021 р.)/ Суми: СумДУ, 2021. С. 40.
URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82635>.

- якщо це можливо, тривалість дії кредитного договору;
- у випадку кредиту у формі відстрочки платежу за конкретний товар чи послугу – готівкова ціна та сума будь-якого авансового платежу;
- якщо застосовно, загальну суму, яку сплачує споживач, та суму розстрочки.

У статті 11 Директиви 2014/17/ЄС передбачено обсяг інформації, яку слід включати у рекламу *про кредитні угоди для споживачів щодо житлової нерухомості*²⁸⁹. Так, держави-члени повинні забезпечити, щоб будь-яка реклама щодо кредитних угод, яка вказує процентну ставку або будь-які цифри, що стосуються вартості кредиту для споживача, включала стандартну інформацію:

Стандартна інформація повинна чітко, коротко та помітно вказувати:

а) особу кредитора або, у відповідних випадках, кредитного посередника чи призначеного представника;

б) якщо застосовно, що кредитна угода буде забезпечена іпотекою або іншим подібним забезпеченням, яке зазвичай використовується в державі-члені щодо житлової нерухомості, або правом, пов'язаним із житловою нерухомістю;

в) ставка позики із зазначенням того, чи є вона фіксованою, чи змінною, чи комбінацією обох, разом із відомостями про будь-які комісії, включені до загальної вартості кредиту для споживача;

г) загальна сума кредиту;

²⁸⁹ Consolidated text: Directive 2014/17/EU of the European Parliament and of the Council of 4 February 2014 on credit agreements for consumers relating to residential immovable property and amending Directives 2008/48/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010 (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02014L0017-20180101&qid=1685202944339>.

г) розрахунок річної процентної ставки, який має бути включено в рекламу принаймні так само помітно, як будь-яка процентна ставка;

д) якщо застосовно, тривалість кредитної угоди;

е) якщо застосовно, сума платежів;

є) якщо застосовно, загальна сума, яку повинен сплатити споживач;

ж) якщо застосовно, кількість платежів;

з) у відповідних випадках попередження про те, що можливі коливання обмінного курсу можуть вплинути на суму, яку повинен сплатити споживач.

У статті 156 2009/138/ЄС Директиви про започаткування та ведення діяльності зі страхування та перестраховування (Solvency II) правила щодо реклами відсилають до законодавства держав-членів. Так, страхові компанії з головними офісами в державах-членах можуть рекламувати свої послуги за допомогою всіх доступних засобів комунікації в приймаючій державі-члені за умови дотримання правил, що регулюють форму та зміст такої реклами, прийнятих в інтересах загального блага.

Додержання зазначених вимог щодо змісту рекламної інформації є обов'язком фінансових установ, який дозволяє попередити введення в оману споживачів та сприяє усвідомленому ставленню до одержання фінансових послуг.

3.3.5 Права споживачів під час дії договору

З огляду на те, що споживач та фінансова установа не мають рівних фінансових та організаційних можливостей для використання загальних юридичних механізмів захисту своїм правам, права споживача на доконтрактній стадії

доповнюються додатковими правами під час дії договору з постачальником фінансових послуг.

Насамперед слід звернутися до прав споживачів при укладанні кредитних договорів. Так, у статті 14 Директиви 2008/48/ЄС закріплено *право споживача відмовитися від кредитного договору* без пояснення причин впродовж 14 календарних днів. Таким чином споживачу забезпечується можливість усвідомлено проаналізувати положення контракту, визначити всі юридичні та фінансові наслідки його укладання та відмовитися у разі не вигідних для себе умов. Звісно, споживач має сплатити кредиторі капітал і відсотки, нараховані на нього з дати використання кредиту до дати погашення капіталу, без будь-якої необґрунтованої затримки та не пізніше ніж через 30 календарних днів після відправлення ним кредиторі повідомлення про відкликання. Директива передбачає виняток з цього права – якщо договір за законом оформлюється через послуги нотаріуса, який відповідає за те щоб споживач одержав переддоговірну інформацію і текст кредитного договору відповідав встановленим вимогам, то національне законодавство може передбачати неможливість реалізації права споживача на відмову. Але, зрештою, у цьому випадку гарантом додержання прав споживача є професійна і незалежна участь нотаріуса.

У статті 16 Директиви 2008/48/ЄС закріплює *право на дострокове погашення кредиту*. Споживач має право в будь-який час повністю або частково виконати свої зобов'язання за кредитним договором. У таких випадках він має право на зменшення загальної вартості кредиту, таке зменшення складається з відсотків і витрат за решту строку дії договору. У цій статті передбачене також право кредитора на справедливую та об'єктивно виправдану компенсацію, яка не повинна перевищувати 1% (або 0,5% якщо менше року залишилося до строку виконання зобов'язання).

бов'язання), якщо сума дострокового погашення перевищує поріг визначений національним законодавством (не більше 10 000 євро).

Ще одним додатковим правом споживача при укладанні кредитного договору Директива 2008/48/ЄС є *право розірвати безстроковий кредитний договір* (ст. 13). Споживач може здійснити типове розірвання безстрокового кредитного договору безкоштовно в будь-який час, якщо сторони не домовилися про строк повідомлення (такий строк не може перевищувати одного місяця). Якщо це погоджено в кредитному договорі, кредитодавець може здійснити типове розірвання безстрокового кредитного договору, повідомивши споживача щонайменше за два місяці на папері або на іншому тривалому носії.

Відповідно до статті 27 Директиви 2014/17/ЄС про *кредитні угоди для споживачів щодо житлової нерухомості* споживачу повинна належним чином надаватися *інформація про зміну кредитної ставки*. Так, кредитор повинен інформувати споживача про будь-яку зміну ставки позики на папері чи іншому тривалому носії до того, як зміна набуде чинності. Інформація повинна принаймні вказувати суму платежів, які мають бути здійснені після того, як нова ставка запозичення набуде чинності, а у випадках, коли кількість або частота платежів змінюється, їх подробиці. Держави-члени можуть дозволити визначити у кредитному договорі, що інформація про зміну ставки може надаватися періодично. У цій статті також визначені особливості інформування споживача у разі зміни ставки позики, яка встановлюється на підставі аукціону на ринках капіталу.

Відповідно до статті 185 Директиви 2009/138/ЄС про початок і ведення діяльності у сфері страхування і пе-

рестраховування (Solvency II)²⁹⁰ споживачу повинна бути надана *спеціальна інформація* для забезпечення належного розуміння ризиків, що складають основу договору, які приймає на себе власник страхового полісу. *Впродовж терміну дії договору власника страхового полісу необхідно інформувати про будь-які зміни, що стосуються наступної інформації:* а) умов полісу, як загальні, так і спеціальні; б) назви організації, яка займається страхуванням життя, її юридичну форму або адресу головного офісу і, за необхідності, філії, яка укладає договір; в) способи сплати страхових внесків та тривалість виплат; г) способи розрахунку та розподілу премій; г) вказівку на цінності, що підлягають поверненню та виплаті, а також ступінь їх гарантованості; д) інформацію про страхові внески за кожною виплатою, як основною, так і додатковою, де це доречно; е) для полісів, прив'язаних до одиниць, визначення одиниць, до яких прив'язані виплати; є) вказівку на характер базових активів для програм, що передбачають виплати з прив'язкою до одиниці; ж) механізми застосування періоду заспокоєння; з) щорічно, інформацію щодо стану бонусів.

Якщо у зв'язку з пропозицією або укладенням договору страхування життя страховик надає цифри, що стосуються суми потенційних виплат, що перевищують узгоджені в договорі виплати, страховик повинен надати власнику поліса зразок розрахунку, згідно з яким потенційний термін погашення оплата встановлюється із застосуванням бази для розрахунку премії з використанням трьох різних процентних ставок. Це не стосується строкового страхування та контрактів. Страховик повинен чітко та зрозуміло повідомити страхувальника про те, що зразок розрахунку є

²⁹⁰ Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A32009L0138>.

лише моделлю обчислення, заснованого на умовних припущеннях, і що страхувальник не повинен виводити жодних договірних вимог із зразка розрахунку.

У разі страхування з участю в прибутку страховик щорічно інформує страхувальника в письмовій формі про стан вимог страхувальника, що включає участь у прибутку. Крім того, якщо страховик надав цифри щодо потенційного майбутнього розвитку участі в прибутку, страховик повинен повідомити страхувальника про відмінності між фактичним розвитком та початковими даними.

Зазначена інформація надається страховиком чітко та точно, у письмовій формі, офіційною мовою держави-члена зобов'язання (за вимогою власника поліса, якщо законодавство держави-члена це дозволяє, інформація може бути надана іншою мовою).

Директивою 2009/138/ЄС також передбачено, що держави-члени повинні передбачити право анулювання договору страхування страхувальниками, у разі укладання індивідуального договору страхування життя, яким можна скористатися у період від 14 до 30 дня з моменту, коли страхувальник був поінформований про укладення договору (ст. 186). Право анулювати договір не поширюється на випадки, коли договір укладено менше ніж на 6 місяців або якщо через статус страхувальника або обставини, за яких укладено договір, страхувальник не потребує особливого захисту. Здійснивши повідомлення про анулювання договору страхувальник звільняється від будь-яких майбутніх зобов'язань, що випливають із договору.

У сфері надання *інвестиційних послуг* для захисту прав роздрібних інвесторів (фізичні особи, які не мають достатніх професійних знань) на контрактній стадії відносин також передбачені додаткові інформаційні обов'язки інвестиційних фірм. Зокрема, у частині 4 статті 24 Директиви 2014/65/ЄС передбачено, що окрім розрахунку зага-

льної вартості послуг, інформація про всі витрати та збори має надаватися клієнту не тільки перед укладання договору, але й на регулярній основі, принаймні раз на рік, протягом терміну інвестиції. У статті 25 Директиви 2014/65/ЄС закріплено обов'язок інвестиційної фірми надавати клієнту адекватні звіти про надану послугу на тривалому носії. Ці звіти повинні включати періодичні повідомлення для клієнтів, беручи до уваги тип і складність залучених фінансових інструментів і характер послуг, що надаються клієнту, і повинні включати, де це можливо, витрати, пов'язані з транзакціями та послугами, які здійснюються від імені клієнта. Якщо інвестиційна компанія забезпечує управління портфелем або повідомила клієнта, що вона проводитиме періодичну оцінку придатності, періодичний звіт повинен містити оновлену заяву про те, як інвестиція відповідає перевагам клієнта, цілям та іншим характеристикам роздрібного клієнта.

Щодо інформаційних обов'язків постачальників **платіжних послуг** слід звернутися до положень статті 10б Директиви 2015/2366/ЄС про платіжні послуги на внутрішньому ринку²⁹¹. Так, обов'язок інформування споживачів про їхні права у цій сфері дещо відрізняється. Зокрема, обов'язок повідомити споживачів про особливості платіжних послуг покладено на Комісію, яка до 2018 року повинна була підготувати зручну для користувача електронну брошуру²⁹², в якій у чіткій та зрозумілій формі перелічуються права споживачів, передбачені цією Директивою та

²⁹¹ Consolidated text: Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02015L2366-20151223>.

²⁹² Your Rights when Making Payments in Europe.

URL: https://commission.europa.eu/system/files/2019-09/leaflet-your-rights-payments-eu_en.pdf.

відповідним законодавством ЄС. Після чого Комісія, Європейська асоціація постачальників платіжних послуг та компетентні органи повинні були забезпечити, щоб ця брошура була легкодоступною на їхніх відповідних веб-сайтах. Постачальники платіжних послуг повинні забезпечити доступність брошури на своїх веб-сайтах, якщо такі існують, а також на паперових носіях у своїх філіях, агентствах та організаціях, яким вони передають свою діяльність на аутсорсинг. При цьому постачальники платіжних послуг не повинні стягувати плату зі своїх клієнтів за надання цієї брошури. Стосовно осіб з обмеженими можливостями зазначені положення застосовуються з використанням відповідних альтернативних засобів, що дозволяють надавати інформацію в доступному форматі.

Щодо надання **платіжних послуг** обов'язки постачальника послуг на контрактній стадії визначені у Директиві 2015/2366/ЄС. Зокрема, у ст. 56 Директиви закріплено, яку інформацію повинен надати постачальник послуг перед здійсненням ініційованої платником індивідуальної платіжної операції, якщо між ними було укладено рамковий договір. Постачальник платіжних послуг повинен на запит платника щодо цієї конкретної платіжної операції надати чітку інформацію про все нижчезазначене: а) максимальний час виконання, б) збори, що підлягають сплаті платником, в) де це застосовно, розбивку сум будь-яких платежів.

У статті 57 Директиви 2015/2366/ЄС закріплено право споживача на одержання без не виправленої затримки інформації по окремих платіжних операціях після їх проведення. Рамкова угода між платником та постачальником повинна включати умову про те, що платник може вимагати надання цієї інформації періодично, принаймні один раз на місяць, безкоштовно та в узгоджений спосіб, який дозволяє платнику зберігати та відтворювати інфор-

мацію в незмінному вигляді. Аналогічне право на інформацію по окремих платіжних операціях після їх виконання Директива передбачає і для одержувача (ст. 58).

Загалом встановлення обов'язків постачальників фінансових послуг надавати необхідну інформацію споживачам під час дії договору вирівнює можливості застосування різноманітних загальних механізмів захисту порушених прав.

3.3.6 Нагляд за ринковою поведінкою фінансових установ

У зв'язку з тим, що фінансові послуги – це сфера, ефективно регулювання якої є дуже важливим як для добробуту споживачів, так і для самих фінансових установ та економіки в цілому, то слід забезпечити, два таких моменти:

- по-перше, щоб споживачі були добре поінформовані про продукти та послуги, які вони купують;
- по-друге, щоб фінансові установи справедливо ставилися до споживачів²⁹³.

Слід погодитися, що сектору фінансових послуг України притаманна наявність великої кількості недобросовісних учасників ринку. Відповідно регулятори впливають на поведінку учасників, щоб зміцнити фактори, що впливають на ринкову поведінку та створити стабільну, справедливу та надійну фінансову екосистему для споживачів²⁹⁴.

²⁹³ Овдій Ю. Регулювання ринкової поведінки учасників фінансового ринку: міжнародний досвід та поточний стан в Україні. *Сайт експертних оцінок співробітників Національного банку України*.
URL: https://expla.bank.gov.ua/expla/news_0076.html.

²⁹⁴ Мостовенко Н. А., Парейчук І. О. Особливості ринкової поведінки учасників фінансового сектору. *Детермінанти та імперативи розвитку фінансової*

У системі регулювання фінансового ринку кожної країни економісти виділяють три самостійних напрями: 1) пруденційний нагляд; 2) забезпечення фінансової стабільності; 3) регулювання ринкової поведінки учасників фінансового ринку. При цьому різні юрисдикції використовують не однакові терміни для позначення останнього поняття: «ведення ділового регулювання» (conduct of business regulation), «регулювання ринкової поведінки» (market conduct regulation), «регулювання роздрібної торгівлі» (retail regulation)²⁹⁵.

У 2016 році з метою надання рекомендацій для політиків щодо розробки та імплементації належної ринкової поведінки нагляду за діяльністю постачальників фінансових послуг Альянс із фінансової інклюзії (AFI) підготував Керівні принципи «Нагляд за ринковою поведінкою за надавачами фінансових послуг. Система нагляду на основі оцінки ризиків». У цьому документі **ринкова поведінка постачальників фінансових послуг** визначається як спосіб, у який постачальник розробляє свої продукти та послуги і управляє своїми відносинами з клієнтами та громадськістю, включаючи використання посередників (представників або агентів)²⁹⁶.

архітектури України: збірник матеріалів міжн. наук.-прак. інтернет-конференції (22 квітня 2021 р, м. Луцьк). С. 141–142.

URL: https://www.researchgate.net/profile/Vadym-Polishchuk/publication/356459262_Vpliv_globalizacii_na_cifrovizaciu_finansovih_innovacij_v_Ukraini/links/619caa133068c54fa5133314/Vpliv-globalizacii-na-cifrovizaciu-finansovih-innovacij-v-Ukraini.pdf#page=141.

²⁹⁵ Овдій Ю. Регулювання ринкової поведінки учасників фінансового ринку: міжнародний досвід та поточний стан в Україні. *Сайт експертних оцінок співробітників Національного банку України*.

URL: https://expla.bank.gov.ua/expla/news_0076.html.

²⁹⁶ Market Conduct Supervision of Financial Services Providers a Risk-Based Supervision Framework. Guideline Note No.21. August 2016. P.4.

URL: <https://www.afi-global.org/wp-content/uploads/publications/2016-08/Guideline%20Note-21%20CEMC-RiskBased.pdf>.

У цих Керівних принципах визначено, що на ринкову поведінку впливає багато факторів, серед яких визначено: *по-перше*, інституційні рамки – законодавство, інфраструктура та інституції; *по-друге*, фактори з боку пропозиції – усталена організаційна культура, найкращі практики та поведінка постачальників фінансових послуг; і, *по-третє*, фактори попиту – очікування споживачів, довіра споживачів та фінансова спроможність. Органи фінансового нагляду, впливають на ринкову поведінку постачальників захищаючи громадськість від недобросовісної ринкової практики, встановлюючи вимоги та здійснюючи нагляд за виходом постачальників на ринок, їхньою діяльністю на ринку та виходом з ринку за допомогою ліцензування, моніторингу перевірок на місцях та інших наглядових процесів. У сукупності ці регуляторні практики становлять регулювання та нагляд за ринковою поведінкою²⁹⁷.

Розширення діяльності фінансових установ по всій території ЄС, обумовило взаємозалежність інституцій, що працюють на окремих сегментах фінансового ринку, що разом із фінансовою кризою 2007–2008 рр. обумовило проведення реформування механізмів регулювання фінансових ринків в ЄС²⁹⁸.

Реформа системи фінансового регулювання і нагляду в ЄС була спрямована на забезпечення нагляду і контролю за діяльністю на фінансових ринках в цілому для виявлення системних ризиків задовго до того, як вони стануть загрозою. В результаті реформування була створена

²⁹⁷ Market Conduct Supervision of Financial Services Providers a Risk-Based Supervision Framework. Guideline Note No.21. August 2016. P.4.
URL: <https://www.afi-global.org/wp-content/uploads/publications/2016-08/Guideline%20Note-21%20CEMC-RiskBased.pdf>.

²⁹⁸ Дороніна І. І. Регулювання фінансового ринку в Україні та ЄС. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 7. С. 72.
URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2019/13.pdf.

Правове регулювання захисту прав споживачів фінансових послуг у ЄС

Європейська система фінансового нагляду (European System of Financial Supervisor, ESFS).

Після світової фінансової кризи існує консенсус щодо необхідності більшої співпраці на міжнаордному та європейському рівнях щодо регулювання та нагляду за фінансовими установами. У ЄС це призвело до створення *Єдиного наглядового механізму (SSM)* та європейських наглядових органів *EBA, ESMA та EIOPA* та, зрештою, формування нового механізму захисту прав споживачів фінансових послуг. Детальніше діяльність європейських органів нагляду була охарактеризована у розділі «Регулятори та наглядові органи на ринку фінансових послуг ЄС» цього посібника.

У цілому роль європейських наглядових органів у захисті прав споживачів фінансових послуг проявляється, по-перше, під час розробки загальноєвропейських стандартів, спрямованих на гармонізацію законів, правил та адміністративних положень держав-членів, що стосуються нагляду та моніторингу у відповідних секторах ринку. По-друге, шляхом втручання у діяльність фінансових установ, діяльність яких створює загрозу порушення прав споживачів, проте передумовою для втручання є недієздатність національних органів нагляду.

3.3.7 Правила надання дистанційних фінансових послуг

З огляду на те, що у споживачів в рамках єдиного внутрішнього ринку є доступ без дискримінації до найширшого спектру фінансових послуг, доступних у ЄС, вони повинні мати можливість вибрати ті, які найкраще відповідають їхнім потребам. У Директиві 2002/65/ЄС щодо дис-

танційного маркетингу споживчих фінансових послуг²⁹⁹ визначені особливості надання таких та деталізовані права споживача. Високий рівень захисту споживачів запроваджений на підставі цієї директиви повинен захистити свободу вибору, яка є важливим правом споживача, та підвищити їх довіру до дистанційних продажів. Для цього установлено обсяг інформації, яку повинен отримати споживач до укладення дистанційного контракту, право відмовитися від дистанційного контракту, умови платежів, передбачено захист споживача від небажаних послуг та небажаної комунікації.

Положення цієї директиви поширюються на надання банківських, кредитних, страхових послуг, послуг персонального пенсійного страхування, інвестиційних послуг або послуг платіжного характеру.

Дистанційним контрактом відповідно до статті 2 Директиви є будь-який контракт щодо фінансових послуг, укладений між постачальником та споживачем за системою організованих дистанційних продажів або надання послуг, що управляється постачальником, який для цілей цього контракту використовує виключно один або більше засобів дистанційного спілкування до моменту укладення контракту включно.

Директива містить вимоги про інформування споживача до укладення дистанційного контракту, що є запорукою захисту прав споживачів фінансових послуг. У статті 3 Директиви передбачено *обов'язок постачальник надати таку інформацію* перед укладанням договору:

- переддоговірної інформації про постачальника фінансових послуг;

²⁹⁹ Directive 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council of 23 September 2002 concerning the distance marketing of consumer financial services and amending Council Directive 90/619/EEC and Directives 97/7/EC and 98/27/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32002L0065>.

- інформації про фінансову послугу;
- інформації, що стосується умов дистанційного контракту, яку повинен надати постачальник послуги;
- інформації щодо можливості відшкодування та позасудові механізми оскарження.

Постачальник повідомляє споживача про всі положення та умови договору та інформацію *на папері або на іншому тривалому носії, доступному для споживача*, завчасно до того, як споживач зобов'язеться будь-яким дистанційним контрактом або пропозицією (ст. 5 Директиви).

Особливістю дистанційного контракту є *право споживача відмовитися від договору впродовж 14 календарних днів* (без штрафу та без зазначення будь-яких причин), закріплене у статті 6 Директиви. Цей термін повинен бути продовжений до 30 календарних днів у дистанційних договорах, що стосуються страхування життя, охопленого Директивою 90/619/ЄЕС, та персональних пенсійних операцій. Звісно, у разі відмови споживач має повернути все одержане за договором не пізніше 30 календарних днів. Також постачальник має право на оплату фактично наданої послуги, але це здійснюється за умови, що споживач був належним чином повідомлений про наявність такої оплати перед укладанням договору (ст. 7 Директиви).

Ще однією нормою, спрямованою на захист прав споживачів, є передбачене у статті 8 Директиви *право споживача у разі оплати карткою*:

- вимагати анулювання платежу, коли його платіжна картка була використана з метою обману у зв'язку з дистанційними контрактами,
- у разі такого шахрайського використання перерахувати сплачену суму або повернути її.

Додатково до зазначених заходів Директива 2002/65/ЄС закріплює *право на захист від небажаних послуг* (ст. 9) та *від небажаної комунікації* (ст. 10). Зокрема усі

послуги повинні надаватися тільки на запит споживача, а способи комунікації погоджені із ним.

У разі порушення прав споживача при укладанні дистанційного контракту, він може використовувати передбачені національним законодавством засоби як самостійно, так і за допомогою компетентних національних органів чи установ.

При цьому тягар доказування щодо зобов'язань постачальника та згоди споживача національним законодавством може покладатися на постачальника, при цьому умови контрактів, що передбачають, що тягар доказування виконання постачальником усіх або частини зобов'язань покладається на споживача, є несправедливою умовою.

Запропоновані у Директиві 2002/65/ЄС заходи спрямовані на захист споживача фінансових послуг, відповідно не допускають уразливого становища споживача у цих відносинах.

3.3.8 Порядок розгляду скарг та компенсація

Основою ефективної фінансової системи захисту споживачів є доступний та ефективний механізм звернення, який дозволяє споживачам відстоювати свої права. Механізм є ефективним, якщо розгляд скарг споживачів здійснюється у прозорий та справедливий спосіб у розумні терміни.

Механізми розгляду скарг споживачів фінансових послуг складаються з **двох стадій**:

- подання скарги на розгляд постачальнику фінансових послуг – *внутрішнє вирішення спорів*;
- якщо споживач не задоволений результатом внутрішнього вирішення спору, подання скарги в альтернативному, позасудовому процесі – *зовнішнє вирішення спорів*.

У зв'язку з поширенням надання транскордонних фінансових послуг Європейська Комісія ініціювала створення у ЄС уніфікованої системи звернень та скарг споживачів та визначила порядок їх розгляду відповідними органами. У результаті було ухвалено Директиву 2013/11/ЄС про альтернативне вирішення спорів³⁰⁰. Директива спрямована на забезпечення безперешкодного функціонування внутрішнього ринку ЄС шляхом досягнення високого рівня захисту інтересів споживачів. У Директиві визначається, що порядок подання скарг до національних органів регулюється законодавством держави-члена. Проте у кожній державі повинен бути створений орган, наділений повноваженнями розглядати скарги споживачів щодо порушення їх прав. Фінансова установа при цьому зобов'язана надати споживачу інформацію, про орган, який уповноважений розглядати скарги.

На доповнення до Директиви 2013/11/ЄС було ухвалено Регламент № 524/2013/ЄС про вирішення спорів онлайн³⁰¹, що став правовою основою для роботи Online Dispute Resolution Platform.

Детальніше позасудові способи захисту прав споживачів фінансових послуг охарактеризовані у наступному підрозділі посібника.

Звісно у будь-які держав-членів ЄС у споживачів залишаються *судовий спосіб* захисту своїх порушених прав. Зазвичай подання позову потребує зазвичай більших

³⁰⁰ Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Directive on consumer ADR). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0011>.

³⁰¹ Regulation (EU) No 524/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on online dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Regulation on consumer ODR). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/AUTO/?uri=CELEX:32013R0524&qid=1669649341388&rid=1>.

витрат часу та коштів споживача. Проте для спрощення звернення до суду у спорах, що виникли при наданні транскордонних послуг, у ЄС було запроваджено Європейську процедуру дрібних позовів, яка детальніше буде охарактеризована у наступному підозділі посібника.

3.3.9 Гарантійні схеми, що захищають клієнтів неплатоспроможних фінансових установ

Гарантійні схеми, що захищають клієнтів неплатоспроможних фінансових установ, дослідники визначають серед найважливіших елементів системи захисту прав споживачів³⁰². Європейське законодавство містить низку положень, що стосуються гарантій та компенсацій для споживачів фінансових послуг.

Насамперед слід згадати положення Директиви 97/9/ЄС про **схеми компенсації інвесторам**³⁰³. Кожна держава-член забезпечує, щоб на її території була запроваджена та офіційно визнана одна або кілька схем компенсації інвесторам. Розмір покриття визначений у статті 4 – держави-члени повинні забезпечити, щоб схеми передбачали покриття не менше ніж 20 000 єкю для кожного інвестора (із запровадженням євро 1 єкю = 1 євро).

Забезпеченню підлягають гроші, які належать інвесторам і які зберігаються від їх імені у зв'язку з інвестиційним бізнесом, або будь-які інструменти, що їм належать і які утримуються, адмініструються чи управляються від їхнього імені у зв'язку з інвестиційним бізнесом, відповід-

³⁰² Szustak G. Consumer protection as a premise to build trust in the financial service market. *Journal of Economics and Management*. 2014. №16. P. 116. URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/522314.pdf>.

³⁰³ Directive 97/9/EC of the European Parliament and of the Council of 3 March 1997 on investor-compensation schemes. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31997L0009&qid=1685288122476>.

но до чинних правових і договірних умов. Положення цієї директиви не перешкоджають збереженню або ухваленню положень, які забезпечують більший чи більш повний захист для інвесторів.

Сума претензії інвестора розраховується відповідно до правових та договірних умов, зокрема тих, що стосуються заліку та зустрічних позовів, які застосовуються до оцінки, на дату рішення про неплатоспроможність установи, грошової суми або вартості, визначеної, де це можливо, на основі ринкової вартості, інструментів, що належать інвестору, які інвестиційна фірма не в змозі виплатити або повернути.

Відповідно до статті 8 Директиви покриття застосовується до сукупної вимоги інвестора до тієї самої інвестиційної фірми згідно з цією Директивою, незалежно від кількості рахунків, валюти та місця розташування в межах ЄС.

Умовою для застосування схем компенсації інвесторам є визнання компетентними органами того, що інвестиційна фірма не в змозі виконати свої зобов'язання, що впливають із претензій інвесторів, і не має жодної перспективи бути в змозі їх виконати, або відповідний судовий орган ухвалив рішення про визнання її банкрутом, залежно від того, що станеться раніше (ч. 2 ст. 2 Директиви).

У сфері *банківських послуг* Директива 2014/49/ЄС про системи гарантування вкладів³⁰⁴ визначає вклади, які підлягають та не підлягають гарантуванню. Кожна держава-член забезпечує запровадження та офіційне визнання однієї або кількох систем гарантування вкладів на своїй території.

³⁰⁴ Directive 2014/49/EU of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 on deposit guarantee schemes. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0049>.

Рівень покриття за цією схемою визначений у статті 6 Директиви. Загальний рівень покриття сукупних депозитів кожного вкладника становив 100 000 євро у випадку, якщо депозити недоступні. Цей ліміт застосовується до сукупних депозитів, розміщених в одній кредитній установі, незалежно від кількості депозитів, валюти та місця розташування в межах ЄС.

При цьому держави-члени забезпечують захист таких депозитів на суму понад 100 000 євро протягом принаймні трьох місяців і не більше ніж 12 місяців після зарахування суми або з моменту, коли такі депозити стають правомірними: а) депозити в результаті операцій з нерухомим майном, пов'язаних з приватною житловою власністю; б) депозити, які служать соціальним цілям, викладеним у національному законодавстві, і пов'язані з конкретними життєвими подіями вкладника, такими як одруження, розлучення, вихід на пенсію, звільнення, скорочення, інвалідність або смерть; в) депозити, які служать цілям, викладеним у національному законодавстві, і засновані на виплаті страхових виплат або компенсації за травми, заподіяні кримінальним злочином, або протиправне засудження.

У Директиві також визначені фінансові засади діяльності установ, що забезпечують схеми гарантування вкладів, порядок їх комунікації з споживачами фінансових послуг та кредитними установами, засади співпраці в межах ЄС між установами з різних держав-членів.

Директива 2009/138/ЄС про заснування та здійснення діяльності зі страхування та перестраховування (Solvency II)³⁰⁵ згадує національні гарантійні фонди та право держав-членів в окремих випадках вимагати від страхових компа-

³⁰⁵ Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32009L0138>.

ній приєднання та участі у будь-якій схемі, призначеній для гарантування виплати страхових відшкодувань застрахованим особам і постраждалим третім особам. Проте, як відмічає Г. Шустак, ЄС не розробив жодних правил, які б зобов'язували держави-члени створювати інституції для захисту людей, застрахованих у неплатоспроможних страхових компаніях, незважаючи на те, що позиція страхових продуктів у житті споживачів набуває все більшого значення³⁰⁶. Відповідно в окремих державах-членах ЄС функціонують такі національні схеми гарантування, здебільшого за обов'язковими видами страхування³⁰⁷. Керуючись положеннями статті 26 Регламенту № 1094/2010/ЄС ЕІОРА може сприяти оцінці потреби в європейській мережі національних схем страхових гарантій, яка буде належним чином фінансована та достатньо гармонізована. На даний час ЕІОРА вважає, що кожна держава-член повинна мати національну схему гарантій для захисту страхувальників у разі банкрутства страховика, яка повинна відповідати мінімальному набору гармонізованих характеристик³⁰⁸. Органом було підготовлено висновок щодо мінімальних стандартів гармонізації питання функціонування схем гарантування страхових виплат у ЄС³⁰⁹.

³⁰⁶ Szustak G. Consumer protection as a premise to build trust in the financial service market. *Journal of Economics and Management*. 2014. №16. P. 117.

URL: <https://bibliotekanauki.pl/articles/522314.pdf>.

³⁰⁷ Дубина М., Савченко Т. Роль механізмів гарантування виплат у підвищенні рівня страхової довіри в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2018. № 1 (13). С. 123–124.

URL: <http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/17903/16.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

³⁰⁸ EIOPA consults on the harmonisation of national insurance guarantee schemes. URL: https://www.eiopa.europa.eu/eiopa-consults-harmonisation-national-insurance-guarantee-schemes-2019-07-12_en.

³⁰⁹ Opinion to Institutions of the European Union on the Harmonisation of Recovery and Resolution Frameworks for (Re)Insurers Across the Member States. EIOPA-BoS/17-148. 5 July 2017. URL: https://www.eiopa.europa.eu/system/files/2019-03/eiopa-bos-17-148_opinion_on_recovery_and_resolution_for_reinsurers_1.pdf.

Підсумовуючи, слід зазначити що у разі неплатоспорможності фінансових установ гарантовано свої кошти мають можливість отримати вкладники та інвестори на підставі загальноєвропейських правил, в той час як у разі неплатоспроможності страховиків схеми гарантування не покриватимуть усіх вимог з огляду на різницю у національних правилах.

3.3.10 Фінансова освіта

У Стратегії реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012–2017 роки слушно стверджується, що належний захист прав споживачів фінансових послуг повинен сприяти усвідомленню такими споживачами всіх умов надання фінансових послуг, рішення про отримання яких вони приймають³¹⁰. Усвідомлене ставлення до будь-яких дій із власними фінансовими ресурсами може зробити тільки фінансово грамотний споживач.

Фінансово грамотне населення спроможне ефективно використовувати наявні фінансові ресурси, демонструє навички раціонального споживання, заощадження та інвестування, піклується про захист майна³¹¹.

Установи та органи ЄС, що працюють у галузі фінансової освіти: Європейська комісія, Європарламент, Європейський економічний та соціальний комітет, Європейські наглядові органи (ЕВА, ESMA та ЕІОРА).

³¹⁰ Стратегія реформування системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг на 2012–2017 роки, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 р. № 867-р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/867-2012-%D1%80#Text>.

³¹¹ Роль фінансової грамотності у забезпеченні добробуту населення. Центр фінансових знань НБУ. URL: <https://talan.bank.gov.ua/fingramotnist>.

Згідно зі статтею 165 Договору про функціонування Європейського Союзу³¹², країни-члени ЄС несуть відповідальність за законодавство про освіту. Таким чином, дії у сфері фінансової освіти на рівні ЄС можуть набувати лише форми заохочувальних заходів. У 2007 році Комісія опублікувала Повідомлення про фінансову освіту, надавши вісім основних принципів для забезпечення високоякісних схем фінансової освіти та згадавши деякі з ініціатив фінансової освіти. У повідомленні від 18 грудня 2007 року Європейська Комісія наголошує, що фінансова освіта дозволяє людям покращити своє розуміння фінансових продуктів і концепцій, а також розвинути навички, необхідні для підвищення своєї фінансової грамотності; тобто усвідомлювати фінансові ризики та можливості, приймати обґрунтовані рішення щодо вибору фінансових послуг. Фінансова освіта є доповненням до заходів, спрямованих на забезпечення належного надання інформації, захисту та консультацій споживачам. Сукупність цих політик сприяє розширенню можливостей споживачів приймати найкращі рішення відповідно до їхнього фінансового стану. Забезпечення відповідного рівня фінансової освіти для громадян на всіх етапах життя може принести користь людям будь-якого віку та рівня доходу. Але це також має користь для економіки та суспільства в цілому. Звичайно, фінансову освіту слід розглядати як доповнення до належного захисту споживачів і відповідальної поведінки постачальників фінансових послуг. Це ні в якому разі не можна розглядати

³¹² Консолідовані версії договору про Європейський Союз (вчиненого в Маастрихті 07.02.1992) та Договору про функціонування Європейського Союзу (вчиненого в Римі 25.03.1957).

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06.

як єдине рішення для усунення інформаційної асиметрії між споживачами та постачальниками³¹³.

11 січня 2022 року Європейська комісія та Міжнародна мережа фінансової освіти ОЕСР (INFE) опублікували *структуру фінансової компетентності для дорослих у Європейському Союзі*. Цю структуру спільно розробили Європейська Комісія та ОЕСР/INFE і ґрунтується на існуючій структурі основних компетенцій G20/ОЕСР INFE щодо фінансової грамотності для дорослих. Структура сприяє загальному розумінню фінансових навичок, необхідних дорослим для прийняття обґрунтованих рішень щодо особистих фінансів. Цей документ підтримує розробку національних політик, програм фінансової грамотності та навчальних матеріалів, які будуть розроблені державами-членами ЄС, навчальними закладами, представниками промисловості та окремими особами, а також обмін передовим досвідом між політиками та зацікавленими сторонами в ЄС³¹⁴. Термін «основні компетенції», який використовується в цій структурі, відноситься до аспектів знань, поведінки та ставлення, які формують основу обґрунтованих фінансових рішень; вони вважаються основними або основними компетенціями фінансової грамотності, які можуть принести користь людині. Очікується, що поєднання цих основних компетенцій, засноване на особистих потребах і культурному та економічному контексті, дозволить людині зберегти або покращити фінансовий добробут. До основних компетенцій належать грамотність і базові навички рахування, а також здатність робити вибір із доступних варіантів або взяти на себе відповідальність за відпові-

³¹³ Communication from the Commission – Financial education /* COM/2007/0808 final */ URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52007DC0808>.

³¹⁴ Launch of the Financial competence framework for adults in the European Union URL: <https://www.oecd.org/financial/education/financial-competence-framework-for-adults-in-the-eu-launch.htm>.

дний напрям дій щодо вибору фінансових продуктів або послуг, а також доступ до відповідних фінансових продуктів. Зазначена рамкова основа надає рекомендації щодо широти фінансової грамотності, яка може бути охоплена національною стратегією та розробкою змісту ініціатив з фінансової освіти, а також вказує сфери, які необхідно оцінити як частину стратегії оцінювання. У цьому документі висвітлюються деякі ключові аспекти фінансової поведінки, які можна більш ефективно врегулювати за допомогою розробки кращого дизайну продукту, більш ефективному механізмі захисту прав споживачів та/або врегулюванню деяких питань на законодавчому рівні. Такий підхід узгоджується з глобальним і все більш цифровим характером індустрії фінансових послуг, мобільністю населення та очікуванням, що регулювання фінансових послуг і системи захисту фінансових споживачів будуть узгоджені на міжнародному рівні³¹⁵.

Одним із ключових питань в сфері фінансової освіти є те, яким саме чином просувати ідеї фінансової грамотності та підвищувати її рівень серед населення.

У Стратегії фінансової освіти: найкращі практики в Європейському Союзі, розробленої ОЕС (Європейський економічний та соціальний комітет, Секція економічного та валютного союзу та економічних та соціальних зв'язків), розглядаються такі канали передачі фінансової інформації як: шкільна освіта, освіта на робочих місцях, поширення інформації асоціаціями роботодавців та профспілками, асоціаціями споживачів та іншими недержавними організаціями, медіа та інтернет-ресурсами³¹⁶.

³¹⁵ OECD (2016), G20/OECD INFE Core competencies framework on financial literacy for adults URL: <https://www.oecd.org/finance/financial-education/Core-Competencies-Framework-Adults.pdf>.

³¹⁶ Financial education strategies and best practices within the European Union. Second Edition. 2017. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/354e0419-2a43-11e7-ab65-01aa75ed71a1/language-en>.

Три європейські наглядові органи (ЕВА, ЕІОРА та ESMA) також постійно займаються питаннями фінансової освіти, оскільки вони уповноважені відповідно до своїх установчих положень переглядати та координувати фінансову грамотність та освітні ініціативи національних компетентних органів. Так, наприклад, у січні 2023 року ними було опубліковано спільний тематичний звіт про національні фінансові освітні ініціативи щодо цифровізації, зосередивши увагу зокрема на кібербезпеці, шахрайстві та шахрайстві. У зазначеному документі європейські наглядові органи визначили 12 передових практик, які можуть допомогти національним компетентним органам, зокрема, як звернення до конкретних цільових груп, підвищення охоплення та ефективності таких ініціатив, а також покращення планування ініціатив у більш загальному плані. Зокрема, передові практики включають публікацію чорного списку шахрайських провайдерів і орієнтацію на молодих, технологічно грамотних споживачів щодо фінансових ризиків, що виникають через нові фінансові продукти та послуги, пов'язані з новими технологіями, такими як криптоактиви. Частини населення, які не схильні до технологій, у свою чергу, можна легше охопити через нецифрові канали та навчити використовувати інструменти для безпечного користування послугами зі знизеним ризиком шахрайства. Іншою хорошою практикою є досягнення хорошої можливості пошуку на веб-сайтах національних компетентних органів, щоб вони з'являлися як один із перших результатів пошуку в пошуковій системі³¹⁷.

³¹⁷ ESAs Thematic Report on national financial education initiatives on digitalization with a focus on cybersecurity, scams and fraud URL:

https://www.eiopa.europa.eu/document/download/bbb29c63-6d4e-40e9-8db0-48b3ba9e9cd8_en?filename=ESAs%20Thematic%20Report%20on%20national%20financial%20education%20initiatives%20on%20digitalization%20with%20a%20focus%20on%20cybersecurity%2C%20scams%20and%20fraud.pdf

Також гарним прикладом є запуск ЕІОРА інтерактивної європейської карти національних веб-сайтів з фінансової освіти³¹⁸. Карта орієнтована на споживачів, які матимуть можливість вивчати інформацію про фінансову освіту в інтерактивному режимі. Веб-сайти зазвичай містять практичну інформацію про страхові та пенсійні продукти, попередження про публічне шахрайство та несанкціоновані дії, надають відповіді на поширені запитання або контакти, куди споживачі можуть звернутися у разі скарг. Інтерактивна карта допоможе споживачам дізнатися про ключові поняття про страхування та пенсії в різних країнах-членах ЄС. Водночас це важливий крок у просуванні мандата ЕІОРА у сфері фінансової освіти та грамотності.

Зважаючи на тезу, що фінансова освіта допомагає людям робити усвідомлений та відповідальний вибір, щоб мати краще життя, а поліпшення якості життя є однією із цілей ЄС, то особливо сьогодні фінансова грамотність населення має вирішальне значення для досягнення найкращих стандартів життя. Установи та органи ЄС мають передові практики в сфері просування ідей фінансової освіти.

Контрольні питання

1. Яку інформацію надавач фінансових послуг повинен відкрити споживачеві перед укладанням контракту?
2. Які особливості передбачає законодавство ЄС щодо укладання дистанційних контрактів?
3. На кого покладено тягар доказування щодо виконання зобов'язань постачальника та згоди споживача з умовами дистанційного контракту у разі виникнення споживчого спору?

³¹⁸ Interactive map of national financial education websites

URL: https://www.eiopa.europa.eu/interactive-map-national-financial-education-websites-2021-02-01_en.

4. Що таке «регулювання ринкової поведінки фінансових посередників»?

5. Поясніть, які відомості належать до стандартної інформації, що повинна містити реклама кредитних послуг, відповідно до Директиви 2008/48/ЄС.

6. Що входить до загальної вартості кредиту для споживача відповідно до Директиви 2008/48/ЄС?

7. Які існують схеми компенсації споживачам фінансових послуг у разі ліквідації фінансової установи в Європейському Союзі?

Практичне завдання

На підставі порівняльного аналізу Закону України «Про банки і банківську діяльність», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» («Про фінансові послуги та фінансові компанії») та Директиви 2008/48/ЄС про кредитні угоди зі споживачами, Директиві 2015/2366/ЄС (другої директиви про надання платіжних послуг), Директиви Європейського парламенту і Ради 2014/17/ЄС від 4 лютого 2014 року про кредитні договори для споживачів, що стосуються житлової нерухомості, визначте відповідність національних норм у сфері захисту прав споживачів фінансових послуг європейським стандартам за такими напрямками: переддоговірні зобов'язання кредитора; зобов'язання кредитора в процесі виконання кредитної угоди; мінімальні вимоги до форми та змісту кредитної угоди.

3.4 Методи захисту прав споживачів фінансових послуг у Європейському Союзі

3.4.1 Позасудові способи захисту прав споживачів фінансових послуг

Системні порушення прав споживачів фінансових послуг мають серйозні наслідки для стабільності фінансової системи та довіри до неї споживачів, тому для їх запобігання необхідно впроваджувати надійні та ефективні способи захисту, причому перевагу слід віддавати позасудовому захисту, який для споживача є більш доступним, зрозумілим та економічним³¹⁹.

Ефективність системи захисту прав споживачів фінансових послуг залежить від рівня забезпечення можливостей споживача на захист своїх прав, прозорий та справедливий розгляд скарг та фактичному врегулюванні спору.

Альтернативне вирішення спорів (ADR) стало актуальною темою в рамках процесу покращення доступу до правосуддя та набуло значного розвитку в секторі фінансових послуг. Позасудові врегулювання часто розглядаються як більш низька за вартістю та швидка альтернатива судовим процедурам вирішення спорів у справах споживачів. Як наслідок, ЄС став дедалі активнішим у просуванні ADR, розширюючи спектр заходів, які включають рекомендації, директиви, а останнім часом інструкції для окремих галузей. Незважаючи на поступову європеїзацію цієї сфери, порівняння схем ADR споживачів у секторі фінансових послуг показує широкий спектр національних підходів,

³¹⁹ Плотнікова М. В., Швагер О. А. Позасудові способи захисту прав споживачів фінансових послуг: адаптація українського законодавства до права Європейського Союзу. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Том 3. С. 108. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_3/18.pdf.

включаючи арбітраж, омбудсмена, схеми посередництва та примирення. Крім того, залишаються постійні проблеми щодо доступності та якості схем фінансових послуг³²⁰.

Створення інституційного механізму позасудової мережі захисту прав споживачів захисту в ЄС фінансових послуг розпочалося досить давно із ухвалення таких актів м'якого права ЄС як Рекомендація Комісії №98/257/ЄС від 30.03.1998 р. щодо принципів, які застосовуються до установ, відповідальних за вирішення споживчих спорів у позасудовому порядку та Рекомендація Комісії № 2001/310/ЄС від 04.04.2001 щодо принципів, які застосовуються до установ, залучених до процесу вирішення споживчих спорів на підставі консенсусу у позасудовому порядку.

Актами вторинного законодавства ЄС, які регулюють питання досудового вирішення споживчих спорів в ЄС, на даний час є: Директива 2013/11/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21.05.2013 про альтернативне вирішення спорів за участі споживачів (далі – *Директива ADR*)³²¹ та Регламент 524/2013/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21.05.2013 про вирішення спорів у споживчій сфері онлайн (*Регламент ODR*)³²².

Відповідно до положень статті 1 та пункту 3 статті 2 Директиви 2013/11/ЄС державам-членам ЄС надається

³²⁰ Benöhr I. Out-of-court settlement of consumer disputes in financial services. Resolving Mass Disputes. ADR and Settlement of Mass Claims. URL: <https://doi.org/10.4337/9781782546917.00019>.

³²¹ Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Directive on consumer ADR). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32013L0011>.

³²² Regulation (EU) No 524/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on online dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Regulation on consumer ODR). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/AUTO/?uri=CELEX:32013R0524&qid=1669649341388&rid=1>.

право забезпечувати більш високий рівень захисту інтересів споживачів з урахуванням можливостей звертатися на добровільних засадах зі скаргами щодо дій чи бездіяльності продавців до установ/організацій, які здійснюють незалежне, неупереджене, прозоре, ефективне, швидке та справедливе альтернативне вирішення спорів. *Установою альтернативного вирішення спорів (Alternative Dispute Resolution Entity – ADR Entity)* є будь-яка установа незалежно від її назви, що діє на постійній основі та пропонує вирішення спорів шляхом процедури альтернативного вирішення спорів. Відповідно до частини 2 статті 5 Директиви ADR, держави-члени повинні забезпечити, щоб установи альтернативного вирішення спорів: а) підтримували оновлений веб-сайт, який надаватиме сторонам легкий доступ до інформації щодо процедури альтернативного вирішення спорів, а також дозволить споживачам подавати скаргу та необхідні підтверджуючі документи в режимі онлайн; б) надавати сторонам на їх запит інформацію, зазначену в пункті «а», на довговічному носії інформації; в) де можливо, дозволити споживачеві подати скаргу в автономному режимі; г) забезпечувати обмін інформацією між сторонами за допомогою електронних засобів або, якщо є можливість, то поштою; г) приймати як внутрішні, так і транскордонні спори, включаючи спори, на які поширюється дія Регламенту 524/2013/ЄС; д) під час розгляду спорів, на які поширюється ця Директива, вживати необхідних заходів для забезпечення того, щоб обробка персональних даних відповідала правилам захисту персональних даних, викладеним у національному законодавстві, що імплементує Директиву 95/46/ЄС у державі-члені, в якій створено установу альтернативного вирішення спорів.

Держави-члени можуть, на свій розсуд, дозволити установам альтернативного вирішення спорів підтримувати та вводити процедурні правила, які дозволяють їм від-

мовлятися розглядати певний спір на підставі того, що:

- а) споживач не намагався зв'язатися з відповідним торговцем, щоб обговорити його скаргу та спробувати, як перший крок, вирішити проблему безпосередньо з торговцем;
- б) суперечка легковажна або дратівлива;
- в) спір розглядається або раніше розглядався іншою установою альтернативного вирішення спорів або судом;
- г) вартість претензії падає нижче або вище попередньо визначеного грошового порогу;
- ґ) споживач не подав скаргу до установи альтернативного вирішення спорів у заздалегідь визначений строк, який не може бути меншим ніж один рік з дати подання споживачем скарги торговцю;
- д) розгляд такого типу спору в іншому випадку серйозно зашкодить ефективній діяльності установи альтернативного вирішення спорів (ч. 4 ст. 5 Директиви ADR). Якщо відповідно до своїх процедурних правил установа альтернативного вирішення спорів не може розглянути спір, який йому було подано, вона повинна надати обом сторонам мотивоване пояснення підстав для відмови у розгляді спору впродовж трьох тижнів з моменту отримання файлу скарги.

Перелік позасудових установ вирішення споживчих спорів у державах-членах ЄС оприлюднений на сайті Європейської комісії³²³. Усі установи вирішення спорів, перелічені на цьому сайті, пропонують різні види процедур позасудового врегулювання. Усі вони здійснюють свою діяльність згідно з принципами справедливості, ефективності та доступності.

Відповідно до статті 8 Директиви 2013/11/ЄС *ефективність* процедур ADR забезпечується, якщо вона:

- доступна та легко доступна в режимі онлайн та офлайн для обох сторін, незалежно від того, де вони перебувають;

³²³ Dispute resolution bodies.

URL: <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.adr.show2>.

- сторони мають доступ до процедури без зобов'язання залучати адвоката чи юрисконсульта, але процедура не позбавляє сторони їх права на незалежну консультацію або на представництво чи допомогу третьою стороною на будь-якій стадії процедури;

- процедура ADR є безкоштовною або доступною для споживачів за символічну плату;

- суб'єкт ADR, який отримав скаргу, повідомляє сторонам спору, щойно він отримує всі документи, що містять відповідну інформацію щодо скарги;

- результат процедури ADR стає доступним протягом 90 календарних днів з дати, на яку орган ADR отримав повний файл скарги. У разі надзвичайно складних спорів суб'єкт ADR може на власний розсуд продовжити термін на 90 календарних днів. Сторони повинні бути проінформовані про будь-яке продовження цього періоду та про очікувану тривалість часу, необхідного для завершення спору.

Згідно з положеннями статті 9 Директиви 2013/11/ЄС процедури розгляду є *справедливими*, якщо

– сторони мають можливість протягом розумного періоду часу висловити свою точку зору, отримати від органу ADR аргументи, докази, документи та факти, представлені іншою стороною, будь-які заяви та думки, надані іншою стороною експертів, а також можливість коментувати їх;

– сторони інформовані про те, що вони не зобов'язані залучати адвоката чи юрисконсульта, але вони можуть звернутися за незалежними консультаціями або бути представленими чи наданими третьою стороною на будь-якому етапі процедури;

– сторони повідомляються про результати процедури ADR у письмовій формі або на тривалому носії інформації, а також надається пояснення причин, на яких ґрун-

тується результат.

При цьому *сторони повинні мати можливість вийти з процедури на будь-якому етапі*, якщо вони незадоволені виконанням або ходом процедури та повідомлені про це право до початку процедури.

Сторони перед погодженням або дотриманням запропонованого рішення повідомляються про те, що:

- вони мають вибір щодо того, погодитися чи не погодитися із запропонованим рішенням;
- участь у процедурі не виключає можливості звернення до суду через суд;
- запропоноване рішення може відрізнитися від результату, визначеного судом із застосуванням правових норм.

Перш ніж висловити свою згоду на запропоноване рішення або мирову угоду, сторонам надається розумний період часу для роздумів.

Слід відмітити, що кожен орган вирішення спорів має *власні правила та процедури*, проте зазвичай розгляд скарги таким способом відбувається швидше та дешевше, ніж при зверненні споживача до суду. Р. Ханік-Посполітак пропонує до цих принципів додати принцип конфіденційності, щоб інформація про спір та сам факт і зміст правовідносин не була поширена третім особам³²⁴. Проте, на наш погляд у сфері фінансових послуг розголошення суті порушення та прозоре та ефективне врегулювання суперечки сприятиме стабільності ринку.

Ці системи значно відрізняються від країни до країни. У деяких державах-членах існує єдиний орган, який займається споживчими спорами, тоді як в інших держа-

³²⁴ Ханік-Посполітак Р. Європейські принципи позасудового врегулювання спорів. *Альтернативні вирішення правових конфліктів*: матеріал виступу на науково-практичній конференції (27 січня 2017 р.). URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/13260>.

вах-членах є кілька органів з різними повноваженнями залежно від сектору та географічної локалізації. Споживачам іноді може бути важко знайти правильну установу ADR. Орган з вирішення спорів може бути створений з ініціативи органів влади, частково на центральному рівні, частково на місцевому рівні, або з ініціативи торгових асоціацій чи інших організацій та асоціацій. Також можуть бути арбітражні процедури. Через цю різноманітність рішення, які приймаються цими органами, значно відрізняються за своєю природою. Деякі є лише рекомендованими, інші є обов'язковими лише для постачальника, а треті знову обов'язкові для обох сторін³²⁵.

Для полегшення споживачів фінансових послуг до доступу до захисту своїх прав у ЄС у 2001 році було створено окрему *мережу національних організацій, які відповідають за позасудовий розгляд скарг* цієї категорії споживачів, яка називається **FIN-NET**. Мережа охоплює країни Європейського економічного простору та була створена для сприяння співпраці національних омбудсменів у сфері фінансових послуг та забезпечення споживачам легкого доступу до процедур альтернативного вирішення спорів у транскордонних суперечках щодо надання фінансових послуг. На даний час FIN-NET налічує 60 членів у 27 країнах³²⁶. Приєднатися до мережі FIN-NET може будь-яка установа Європейського економічного простору, якщо вона: відповідає за позасудове врегулювання фінансових спорів, відповідає принципам, викладеним у Директиві ADR.

³²⁵ Čulinović Herc, Edita and Žunić Kovačević, Nataša, *Extrajudicial Settlement of Consumers Disputes in Domain of Financial Services – EU and Croatia* (March 22, 2013). P. 6. URL: <https://ssrn.com/abstract=2237873>.

³²⁶ Members of FIN-NET by country. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/consumer-finance-and-payments/retail-financial-services/financial-dispute-resolution-network-fin-net/fin-net-network/members-fin-net-country_en.

У Меморандумі про взаєморозуміння щодо транс-кордонної мережі розгляду позасудових скарг щодо фінансових послуг пояснюється, що позасудовим врегулюванням є процедура вирішення транскордонних спорів щодо договірних зобов'язань, що випливають із договорів купівлі-продажу чи договорів про надання послуг у сфері фінансових послуг між торговцем і споживачем шляхом втручання члена FIN-NET або, якщо відповідний, тимчасовий член або філія FIN-NET, яка пропонує або нав'язує рішення або об'єднує сторони з метою сприяння мирному вирішенню. При цьому транскордонною суперечкою є договірний спір, що виникає з договору купівлі-продажу або надання послуг у сфері фінансових послуг, коли на момент замовлення споживачем товарів або послуг споживач проживає в європейській країні, відмінній від європейської країни, в якій трейдер заснований³²⁷.

У випадку транскордонної скарги співпраця у мережі FIN-NET відбувається таким чином. Найближчий орган проводить первинну оцінку та надає споживачеві інформацію: про мережу розгляду скарг, про компетентну схему та про платформу ODR; про доцільність та необхідність безпосереднього звернення зі скаргами до надавача фінансових послуг, оскільки це часто є передумовою прийняття скарги. Найближчий орган повинен також передати скаргу до компетентного органу або порадити споживачеві звернутися безпосередньо до компетентного органу. Отримавши таку транскордонну скаргу компетентний орган намагається вирішити спір згідно з правилами, викладеними в її технічному завданні та / або його юридичних зобов'язаннях, а також відповідно до Директиви ADR або, за

³²⁷ Memorandum of Understanding on a Cross-Border Outof-Court Complaints Network for Financial Services.

URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/memorandum-of-understanding_en.pdf.

необхідності, Рекомендації Комісії № 98/257, включаючи чинне законодавство. Якщо учасник FIN-NET не може розглянути скаргу безпосередньо, він спрямовує споживача до платформи ODR або іншого органу, відповідального за позасудове врегулювання споживчих спорів або, у крайньому випадку, тимчасовим членам FIN-NET або філіям, які охоплюють відповідну область скарги споживача.

Питання функціонування ADR процедур врегулюване і у директивах, присвячених окремим видам фінансових послуг. Наприклад, Глава 6 Директиви 2015/2366/ЄС про платіжні послуги на внутрішньому ринку³²⁸ визначає загальні вимоги до процедури розгляду скарг, встановлює обов'язок держав визначити компетентні органи, уповноважені здійснювати розгляд цих скарг, та встановити ефективні, пропорційні та переконливі покарання за порушення вимог цієї директиви. У статті 75 Директиви 2014/65/ЄС³²⁹ передбачено, що держави-члени повинні забезпечити встановлення дієвих і результативних процедур подання скарг і відшкодування для позасудового врегулювання споживчих спорів щодо надання інвестиційних і допоміжних послуг, що надаються інвестиційними компаніями, використовуючи, у відповідних випадках, існуючі органи. Компетентні органи повинні повідомити ESMA про процедури подання таких скарг, список усіх позасудових механізмів ESMA публікує та постійно оновлює своєму веб-сайті.

Функціонуюча в ЄС система позасудового врегулюо-

³²⁸ Consolidated text: Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02015L2366-20151223>.

³²⁹ Directive 2014/65/EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Directive 2002/92/EC and Directive 2011/61/EU Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32014L0065>.

вання спорів дозволяє ефективно здійснювати захист прав споживачів завдяки сформованій правовій базі. Слід відмітити, що і Директива ADR, і Регламент ODR присвячені захисту прав споживачів взагалі, а не тільки споживачів фінансових послуг та запроваджують ефективні процедури, які дають можливість споживачу здійснити захист своїх прав. Зазначені акти створили правову основу для діяльності установ альтернативного вирішення спорів, які створюються в європейських країнах та переважно спеціалізуються на розгляді окремих видів спорів щодо захисту прав споживачів. Поширення транскордонних фінансових послуг у ЄС обумовило також створення системи мережі FIN-NET, що об'єднує установи альтернативного вирішення спорів між споживачами та надавачами саме фінансових послуг³³⁰.

3.4.2 Вирішення спорів онлайн

Регламент № 524/2013/ЄС про вирішення спорів онлайн було ухвалено як доповнення до Директиви 2013/11/ЄС, оскільки обидва документи є взаємозв'язаними. Регламент має на меті шляхом досягнення високого рівня захисту прав споживачів зробити свій внесок у належне функціонування внутрішнього ринку ЄС, запровадивши європейську платформу для онлайнowego вирішення спорів.

Досить поширеними та зручними для споживача є онлайн технології, що забезпечують реалізацію механізму захисту прав споживачів, у тому числі й фінансових пос-

³³⁰ Плотнікова М. В., Швагер О. А. Позасудові способи захисту прав споживачів фінансових послуг: адаптація українського законодавства до права Європейського Союзу. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Том 3. С. 108. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_3/18.pdf.

луг. Так, у січні 2016 року на підставі Регламенту 524/2013/ЄС розпочала свою роботу платформа для вирішення спорів онлайн (платформа ODR). ODR виступає посередником для споживачів і постачальників послуг (торговців) при позасудовому вирішенні спорів онлайн.

Платформа ODR має вигляд інтерактивного сайту та слугує відправною точкою (координаційним пунктом) для споживачів та продавців при позасудовому вирішенні спорів онлайн. Платформа об'єднує всі установи/організації альтернативного вирішення спорів та містить загальну інформацію щодо позасудового вирішення спорів, які виникають з онлайн-договорів купівлі-продажу чи надання послуг.

Передумовою її належного функціонування є наявність установ/організацій альтернативного вирішення спорів, що здійснюють свою діяльність згідно з Директивою 2013/11/ЄС. Список таких установ/організацій розміщується на її веб-сайті.

Функціями платформи згідно з частиною 4 статті 5 Регламенту є такі: надання електронного бланку скарги для заповнення заявником; інформування відповідача про скаргу; визначення компетентної установи альтернативного вирішення спорів та направлення скарги до такої установи, до якої сторони погодились звернутися; безкоштовне надання інструменту електронного управління справою, яке дасть можливість сторонам та установі альтернативного вирішення спорів провести процедуру вирішення спору онлайн через платформу; забезпечення сторін та установи альтернативного вирішення спорів перекладом інформації, яка є необхідною для вирішення спору; обмін такою інформацією здійснюється через платформу; створення електронної форми, за допомогою якої сторони направляють інформацію установі альтернативного вирішення спорів; забезпечення системи зворотного зв'язку з тим, щоб сто-

рони мали можливість висловити свою думку про функціонування платформи, тощо. Платформа також надає можливість прямих переговорів з постачальником послуг або обрання установи позасудового вирішення спору.

Вирішення суперечок онлайн (ODR) можна визначити як процеси вирішення суперечок, що здійснюються за допомогою комунікаційних та інформаційних технологій, зокрема Інтернету. Подібними термінами є «онлайн ADR», «eADR», «iADR», «віртуальний ADR», «кіберпосередництво» та «кіберарбітраж». ODR бере свій початок із вирішення суперечок щодо питань Інтернету, особливо пов'язаних з електронною комерцією. Логічно, що особи, які мають конфлікт, пов'язаний з Інтернетом, намагаються вирішити його також через Інтернет. Зазвичай споживачі беруть участь у невеликих або середніх угодах, яких вони зазвичай не робили б на традиційному ринку. У цих випадках суди занадто дорогі, головним чином через витрати на подання документів, проїзд та юридичних консультантів, і вони надто повільні. Ось чому суди часто є економічно невиправданим засобом вирішення суперечок, що виникають в Інтернеті. Зазвичай кажуть, що ODR ставатиме все більш популярним через постійне збільшення транзакцій електронного бізнесу. Немає конкретних причин обмежувати ODR спорами, пов'язаними з електронним бізнесом або загалом із питаннями Інтернету. Споживчі спори в традиційному контексті, якщо вони підходять для ADR, можуть однаково добре розглядати ODR. Для деяких учасників суперечок онлайн-розв'язання суперечок (ODR) має сенс через труднощі, пов'язані з географічною відстанню, проблемами з часом і розкладом або іншими перешкодами, які виникають під час особистих зустрічей. Можна використовувати широкий спектр методів спілкування, що ро-

Правове регулювання захисту прав споживачів фінансових послуг у ЄС

бити цей спосіб вирішення суперечок дуже корисним³³¹.

Можливість споживача фінансових послуг скористатися платформою ODR обумовлена географічним чинником, зокрема, якщо споживач проживає, а торговець знаходиться у країні ЄС або в Норвегії, Ісландії чи Ліхтенштейні, а також якщо скарга стосується товару чи послуги, яку особа купила в Інтернеті³³².

Платформа ODR надає можливість прямих переговорів з постачальником послуг або обрати установу позасудового вирішення спору.

Для подання скарги потрібно перейти за посиланням:

<https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.complaints.screeningphase>.

3.4.3 Захист колективних інтересів споживачів фінансових послуг

Систематична нечесна підприємницька практика створює загрозу порушення прав великої кількості споживачів, тому об'єднання їхніх вимог та представництво інтересів уповноваженим органом чи організацією дасть можливість для конкретного споживача організаційно спростити та мінімізувати витрати на вирішення питання. Правові механізми захисту прав споживачів фінансових послуг в Європейському Союзі достатньо різноманітні та стосуються всіх стадій відносин споживача з постачальником

³³¹ Cyman D. Alternative dispute resolution mechanism in the area of financial services in European Union. *Financial Law Review*. 2017. №2(1). P.21–22. URL: <https://czasopisma.bg.ug.edu.pl/index.php/flr/article/view/2109>.

³³² Плотнікова М. В., Швагер О. А. Позасудові способи захисту прав споживачів фінансових послуг: адаптація українського законодавства до права Європейського Союзу. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Том 3. С. 105–106. URL:http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/4/part_3/18.pdf.

фінансових послуг. Окремі питання захисту прав споживачів фінансових послуг визначені у директивах, що стосуються тільки фінансового сектору, однак механізм колективного захисту прав споживачів визначено загальними правилами про захист прав споживачів³³³.

Запровадженню у ЄС механізмів колективного відшкодування передувало підготовка Комісією відповідної Зеленої книги³³⁴. У ній було розглянуто такі варіанти дій: 1) не вживати негайних заходів; 2) створення схеми співпраці між державами-членами, яка б поширювала захист національних систем колективних прав на споживачів з інших країн ЄС і рекомендувала державам-членам, які не мають системи колективних прав, створити її; 3) запровадження політичного поєднання інструментів, які можуть бути необов'язковими або обов'язковими; 4) запровадити судову процедуру колективного захисту в усіх державах-членах.

У результаті обговорення для запобігання порушенню прав цілим групам споживачів в Європейському Союзі Директивою 2009/22/ЄС від 23.04.09 р. про судові заборони щодо захисту інтересів споживачів³³⁵ було запроваджено систему захисту колективних інтересів споживачів.

³³³ Плотнікова М. В. Захист колективних інтересів споживачів фінансових послуг в Європейському Союзі *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 20–21 травня 2021 року). Суми : СумДУ, 2021 С. 405–408. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/83806/1/Reformuvannia_pravovoi_systemy_2021.pdf.

³³⁴ Green Paper on Consumer Collective Redress – Questions and Answers. MEMO/08/741. Brussels, 27 November 2008. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/memo_08_741/MEMO_08_741_EN.pdf.

³³⁵ Directive 2009/22/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on injunctions for the protection of consumers' interests (Codified version) Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/AUTO/?uri=CELEX:32009L0022&qid=1685300192476&rid=1>.

Директива 2009/22/ЄС визначила необхідність запровадження державами-членами ЄС можливості подання позовів незалежним державним органом, безпосередньо відповідальним за захист колективних інтересів споживачів, або організації, метою якої є захист цих інтересів, для припинення або заборони порушення, яке завдає шкоди колективним інтересам. Перелік кваліфікованих органів та організацій, які можуть вжити заходів у разі порушень всередині ЄС, був визначений Європейською комісією та опублікований в Офіційному віснику Європейського Союзу у 2016 році³³⁶.

У 2015 році скандал із дизельними двигунами Volkswagen зумовив перегляд європейських підходів щодо колективного захисту прав споживачів³³⁷. Тому на заміну Директиви 2009/22/ЄС 24 листопада 2020 року після кількарічних обговорень Європейський Парламент схвалив нову Директиву 2020/1828/ЄС про представницькі дії щодо захисту колективних інтересів споживачів³³⁸. Цією Директивою запроваджені правила, щоб представництво у разі захисту колективних інтересів споживачів було доступно рівною мірою у всіх державах-членах ЄС, водночас забезпечуючи відповідні гарантії для уникнення обтяжливих судових процесів і при цьому не допускало зловживання правами споживачів.

³³⁶ Notification from the Commission concerning Article 4(3) of Directive 2009/22/EC of the European Parliament and of the Council on injunctions for the protection of consumers' interests, which codifies Directive 98/27/EC, concerning the entities qualified to bring an action under Article 2 of this Directive.

URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52016XC0930\(03\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52016XC0930(03)).

³³⁷ Collective redress: consumer rights better protected in Europe.

URL: <https://reneweuropegroup.eu/en/news/1708-collective-redress-consumer-rights-better-protected-in-europe/>.

³³⁸ Directive (EU) 2020/1828 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2020 on representative actions for the protection of the collective interests of consumers and repealing Directive 2009/22/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32020L1828>.

Якщо до ухвалення Директиви кожна країна-член на свій розсуд вирішувала перелік суб'єктів, які можуть представляти колективні інтереси споживачі, то Директива встановлює уніфіковані правила³³⁹.

Відповідно до положень статті 4 Директиви держави-члени забезпечують, щоб юридичні особи, зокрема організації споживачів, включаючи організації споживачів, які представляють членів з більш ніж однієї держави-члена, мали право бути призначеними як кваліфіковані особи з метою пред'явлення внутрішніх представницьких позовів, транскордонних представницьких позовів відповідали таким критеріям:

а) це юридична особа, яка створена відповідно до національного законодавства держави-члена, де вона була визначена, і може продемонструвати 12 місяців фактичної публічної діяльності щодо захисту інтересів споживачів до свого запиту про призначення;

б) його статутне призначення демонструє, що він має законний інтерес у захисті інтересів споживачів, як це передбачено положеннями законодавства Союзу, зазначеними в Додатку I цієї Директиви;

в) має неприбутковий характер;

г) не є суб'єктом провадження у справі про банкрутство та не визнано неплатоспроможним;

г) він незалежний і не піддається впливу інших осіб, ніж споживачі, зокрема торговців;

д) він робить загальнодоступною зрозумілою та зрозумілою мовою будь-яким відповідним способом, зокрема на своєму веб-сайті, інформацію, яка демонструє, що суб'єкт господарювання відповідає критеріям, переліченим

³³⁹ Корощенко К. Р. Колективний захист прав споживачів фінансових послуг за законодавством ЄС: становлення та особливості. *Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри* : матер. Науковопрактичного круглого столу (Суми, 28 січня 2022 р.). Суми : СумДУ, 2022. С. 37–41. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/87420>.

у попередніх пунктах, та інформацію про джерела його фінансування загалом.

Представництво інтересів споживачів зможуть здійснювати «кваліфіковані представницькі організації», такі як споживчі організації та деякі незалежні органи, призначені державами-членами ЄС. Встановлена вимога, що останні повинні бути некомерційними та не мати фінансових угод з юридичними компаніями. Крім того Директива не дозволяє державам-членам ЄС розпочинати колективні дії щодо відшкодування шкоди або інших видів надмірної компенсації, зокрема колективне відшкодування не може розпочинатися щодо тих самих фактів та сторін, по яких уже було прийнято рішення. Також споживачі, які прямо чи мовчазно висловили своє бажання бути представленими в представницькій справі, не матимуть можливості подавати позов індивідуально з тією ж причиною позову та проти того самого торговця. Згідно з новою директивою держави-члени ЄС повинні вимагати чіткого дозволу від споживачів, які не мають постійного проживання в державі-члені, де розпочато колективне відшкодування. Таким чином оновлені правила спрямовані на захист не тільки споживачів, але й торговців та надавачів послуг.

Представницькі дії кваліфікованих організацій можуть бути спрямовані на встановлення тимчасових чи остаточних запобіжних заходів щодо припинення чи заборони практики торговця та заходів відшкодування (виплату компенсації, ремонт, заміну, зниження ціни, розірвання контракту або відшкодування сплаченої ціни). При цьому, якщо в мірі відшкодування не вказано окремих споживачів, які мають право на компенсацію, він повинен принаймні описати групу споживачів, які мають право скористатися цими засобами правового захисту.

Досить цікавими є положення статті 10 Директиви 2020/1828/ЄС стосовно фінансування представницьких

позовів. Так, в цілому не забороняється щоб представницькі дії щодо заходів правового захисту споживачів фінансувалися третьою стороною, однак передбачено норму щодо відсутності конфлікту інтересів, наявність якого має право оцінити суд або адміністративний орган, який уповноважений розглядати справу щодо заходів правового захисту. А також стаття 12 щодо розподілу витрат на провадження у справі, зокрема передбачається, що індивідуальні споживачі, яких стосується представницький позов про життя заходів щодо відшкодування, не несуть витрат на провадження за винятком, коли ці витрати виникнуть через умисний чи необережний характер поведінки споживача.

Окремо у Директиві встановлено порядок оцінки необхідності запровадження Європейського омбудсмена з питань колективних відшкодувань. Так на підставі відповідних звітів Єврокомісія до 2028 року повинна визначитися із цим питанням.

Слід погодитися, що сама можливість колективного позову може діяти як стримуючий фактор проти порушень, особливо це може мати вплив на порушення прав споживачів фінансових послуг, які надаються онлайн³⁴⁰.

Відповідно до статті 22 Директиви 2220/1828/ЄС застосовування нових положень щодо колективного відшкодування стає обов'язковим для держав-членів після 25 червня 2023 р.

³⁴⁰ Корощенко К. Р. Колективний захист прав споживачів фінансових послуг за законодавством ЄС: становлення та особливості. *Правове регулювання фінансових послуг: національний, європейський, глобалізаційний виміри* : матер. Науковопрактичного круглого столу (Суми, 28 січня 2022 р.). Суми : СумДУ, 2022. С. 37–41. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/87420>.

3.4.4 Консультування споживачів фінансових послуг

Вчасне одержання споживачами необхідної інформації сприяє покращенню знань про права споживачів, що впливає на рівень довіри споживачів. Для надання інформації та консультацій щодо транскордонних покупок та розгляду скарг споживачів у ЄС було створено європейські споживчі центри (ECC-Network)³⁴¹.

Європейські споживчі центри (ECC) надають інформацію, безкоштовні консультації та допомогу щодо транскордонних покупок в ЄС, Норвегії та Ісландії. Вони фінансуються Європейською Комісією та національними урядами для того, щоб усі могли скористатися всіма перевагами Єдиного ринку, як матеріального, так і цифрового, де б вони не купували. Центри виступають у ролі мережі, ECC-Net, щоб надавати інформацію та поради щодо здійснення безпроблемних покупок та щодо доступних прав, якщо споживачі стикаються з проблемами або під час транзакції, або згодом³⁴².

ECC-центри надають безкоштовні експертні, конфіденційні консультації щодо прав споживачів, які регулюються законодавством ЄС, пов'язані з купівлею товарів чи послуг особисто чи онлайн, або передбачають поїздку до/з будь-якої країн ЄС, Норвегії та Ісландії. З переліком центрів, які входять до мережі можна ознайомитися за посиланням: <https://www.eccnet.eu/contact-your-local-ecc>.

³⁴¹ Ханик-Посполітак Р. Ю. Захист прав споживачів у Європейському Союзі. *Право Європейського Союзу*: підручник. за ред. Р. А. Петрова. Харків : Право, 2021. С. 297.

URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3ccdac41-c6b0-4b31-b1f1-1ceb85e26d12/content>.

³⁴² ECC-Network. URL: <https://www.eccnet.eu/european-consumer-centres-network>.

3.4.5 Європейська процедура дрібних позовів

Якщо споживач не зміг вирішити суперечку з постачальником фінансових послуг, скориставшись послугами установи ADR, він має право скористатися засобами судового захисту. Право ЄС передбачає спеціальну спрощену процедуру для розгляду невеликих позовів у разі транскордонних суперечок, тобто для вирішення спорів з постачальником фінансових послуг, що знаходиться в іншій держав-членів ЄС.

Регламентом № 861/2007/ЄС³⁴³ було запроваджено європейську процедуру дрібних позовів для транскордонних спорів, у яких позов не перевищує 5000 євро. Завдяки цій процедурі покращується доступ до правосуддя шляхом спрощення транскордонного розгляду дрібних позовів і зменшення витрат для споживача.

Європейська процедура дрібних позовів (European Small Claims Procedure, ESCP) забезпечує прискорений спосіб судового розгляду, який, як правило, є менш складним і дорогим, ніж звичайне провадження.

Слід погодитися із твердженням, що ESCP є комплексним провадженням, за допомогою якого урегульовано розгляд і вирішення судом цивільних і комерційних справ транскордонного характеру, які застосовують одноманітно та безпосередньо в усіх державах-членах ЄС. Процедура є обов'язковою для виконання в усій своїй повноті, не потребуючи подальшої імплементації в національне законодавство держав-членів для застосування у національних судах³⁴⁴.

³⁴³ Regulation (EC) No 861/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02007R0861-20170714>.

³⁴⁴ Ізарова І. О. Транскордонні загальноєвропейські процедури в системі національного цивільного процесу. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки.*

Відповідно до статті 4 Регламенту 861/2007/ЄС для того щоб розпочати європейську процедуру розгляду дрібних позовів позивач заповнює стандартну форму А позову, як зазначено в Додатку I до цієї Директиви, та подає її до суду або трибуналу безпосередньо, поштою чи будь-яким іншим засобом зв'язку прийнятними для держави-члена, в якій розпочато процедуру. Форма А позову доступна всіма офіційними мовами ЄС, крім ірландської (https://e-justice.europa.eu/177/EN/small_claims_forms).

Позовна заява повинна включати опис доказів, що підтверджують вимоги, і супроводжуватися, якщо необхідно, будь-якими відповідними супровідними документами. Крім того, необхідно сплатити судовий збір, сума якого визначається законодавством держави-члена. Впродовж 14 днів після отримання бланка заяви суд повинен вручити його копію разом з бланком-відповіддю відповідачу. У відповідача є 30 днів для того, щоб надати відповідь, заповнивши свою частину форми. Далі, впродовж 30 днів після отримання відповіді від відповідача (якщо така є) суд повинен або винести рішення щодо дрібного позову, або запросити додаткові відомості в письмовій формі від будь-якої зі сторін, або викликати сторони на усне слухання. Якщо буде розпочато процедуру усного слухання, то споживач не зобов'язаний бути представленим адвокатом. Також у разі, якщо суд має відповідне обладнання, слухання має проводитись у режимі відеоконференції або телеконференції.

Дослідниками висловлюється думка, що «звернення до принципу *lex fori* створює ризик виникнення різниці у режимі розгляду ідентичних позовів транскордонного характеру згідно з законодавством, за яким має розглядатися

справа, а це нібито йде урозріз із трендом до однорідності, який так поцінують європейські інституції, навіть у галузі цивільного судочинства»³⁴⁵.

Ухвалене судом рішення підлягає виконанню в усіх інших державах-членах ЄС без будь-яких подальших формальностей (за винятком Данії, яка не бере участі у спільному просторі безпеки та правосуддя ЄС). Виконання відбувається відповідно до національних правил і процедур держави-члена, де виконується судове рішення.

Таким чином запроваджена у ЄС процедура дрібних позовів дозволяє у спрощеному режимі одержати захист своїх прав.

Контрольні питання

1. В чому полягає співпраця між національними органами, які відповідають за виконання законів про захист прав споживачів у державах-членах ЄС?

2. Чому підвищення фінансової грамотності споживачів фінансових послуг сприяє захисту їхніх прав?

3. Які суб'єкти уповноважені подавати позови щодо судових заборон для захисту прав споживачів фінансових послуг?

4. Чи дозволяє законодавство ЄС здійснювати колективний захист прав споживачів фінансових послуг?

5. Щодо яких суперечок споживачів фінансових послуг із надавачами цих послуг можуть застосовуватися альтернативні способи вирішення споживчих спорів?

6. В яких випадках може застосовуватися вирішення спорів споживачів онлайн?

7. Назвіть органи чи установи, які здійснюють консультування споживачів фінансових послуг щодо їх права.

³⁴⁵ Сільвестрі Е. Процедура дрібних позовів: міркування та ідеї з Європи й Італії для українських реформ. *Право України*. 2017. № 8. С. 149.
URL: <https://rd.ua/storage/lessons/38/48015.Сільвестрі%20Е.-147-153.pdf>.

Правове регулювання захисту прав споживачів фінансових послуг у ЄС

8. Який порядок розгляду скарг у мережі FIN-NET?

9. Поясніть, у чому полягає Європейська система дрібних позовів?

ДОДАТОК А

Ключові положення актів вторинного права ЄС щодо захисту прав споживачів фінансових послуг

Директива Ради 88/361/ЄЕС від 24 червня 1988 року щодо виконання статті 67 Договору (Директива про рух капіталу).

OJ L 178, 8.7.1988, р. 5–18

Директива закріплює принцип повної лібералізації руху капіталу між країнами ЄС, який набув чинності з 1 липня 1990 року. Операції, що представляють рух капіталу, перераховані в її Додатку I.

Правила директиви втратили актуальність після набуття чинності новою статтею 63 Договору про функціонування Європейського Союзу, яка забезпечує вільний рух капіталу між країнами ЄС, а також між країнами ЄС та третіми країнами. Однак, у практиці Суду Європейського Союзу, номенклатура руху капіталу, включена в Додаток I, все ще використовується для цілей визначення поняття руху капіталу.

Директива Ради 93/13/ЄЕС від 5 квітня 1993 року про нечесні умови споживчих контрактів.

OJ L 95, 21.4.1993, р. 29–34

Директива захищає споживачів у ЄС від несправедливих положень і умов, які можуть бути включені до стандартного контракту на товари та послуги, які вони купують.

Директива містить невичерпний і орієнтовний перелік несправедливих умов контракту. При оцінюванні того, чи є пункт у контракті справедливим чи ні, береться до уваги характер залучених товарів і послуг, обставини угоди та всі інші положення. Умови контракту, які вважаються несправедливими, не є обов'язковими для споживачів, але решта контракту залишається чинною, якщо це можли-

ДОДАТКИ

во юридично. Організації або особи уповноважені національним законодавством здійснювати захисті прав споживачів, наділяються правом звернутися до суду, щоб запобігти подальшому застосуванню несправедливих умов договору. Директива також вимагає від держав-членів запровадити ефективні, пропорційні та переконливі санкції, які застосовуються до порушень правил щодо несправедливих умов контракту.

Директива 97/9/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 3 березня 1997 року про схеми компенсації інвесторам.

OJ L 84, 26.3.1997, p. 22–31

Директива спрямована на захист інвесторів у разі банкрутства інвестиційної компанії.

Директива вимагає від країн ЄС створити одну або кілька схем компенсації інвесторам. Усі інвестиційні фірми, що надають інвестиційні послуги, повинні брати участь у такій схемі (з окремими вимогами для кредитних установ).

Директива встановлює мінімальний рівень компенсації ЄС для інвестора в розмірі 20 000 євро, водночас дозволяючи країнам ЄС забезпечувати вищий рівень компенсації, виключення окремих категорій інвесторів з охоплення схем або надання нижчого рівня охоплення.

Директива 98/26/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 19 травня 1998 року про остаточність розрахунків у платіжних системах і системах розрахунків за цінними паперами.

OJ L 166, 11.6.1998, p. 45–50

Директива визначає вимоги до гарантування завершення переказу фінансових продуктів і платіжних доручень, не зважаючи на проблеми, що виникають через неплатоспроможність фінансової установи (наприклад, бан-

ку) або системного оператора (наприклад, центрального депозитарія цінних паперів).

Директива спрямована на забезпечення застосування єдиних правил у випадках, коли з моменту укладення транзакцій функціонує кілька розрахункових і платіжних систем, щоб уникнути труднощів, що виникають через несумісність нормативних актів.

Директива 2000/31/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 8 червня 2000 року про деякі правові аспекти інформаційних послуг, зокрема електронної комерції на внутрішньому ринку («Директива про електронну комерцію»).

OJ L 178, 17.7.2000, р. 1–16

Директива встановлює стандартні правила в ЄС щодо різних питань, пов'язаних з електронною комерцією. До онлайн-послуги, на які поширюється документ, належать і фінансові послуги.

Директива встановлює принцип, згідно з яким оператори цих послуг підлягають регулюванню (пов'язаному з використанням та наданням послуг) лише в країні ЄС, де вони мають зареєстрований головний офіс, а не в країні, де знаходяться сервери, адреси електронної пошти чи поштової скриньки. вони використовують розташовані.

Електронні контракти повинні мати еквівалентний правовий статус паперовим контрактам у кожній країні ЄС. Визначені вимоги до таких контрактів, порядок здійснення онлайн замовлень, реклами онлайн послуг, захист від спаму, відповідальність постачальників послуг.

Директива 2001/34/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 28 травня 2001 року про допуск цінних паперів до офіційного лістингу фондової біржі та про інформацію, яка має бути опублікована щодо цих цінних паперів (Listing Directive).

OJ L 184, 6.7.2001, р. 1–66.

ДОДАТКИ

Директива спрямована на координацію правил щодо допуску цінних паперів до офіційного біржового лістингу та інформація, яка буде опублікована щодо цих цінних паперів, щоб забезпечити еквівалентний захист для інвесторів на рівні ЄС.

Директива про лістинг стосується цінних паперів, для яких подається запит на допуск до офіційного лістингу, і тих, які допущені, незалежно від юридичної природи їх емітента. Певні винятки можливі у випадку цінних паперів, випущених країною ЄС або її регіональними чи місцевими органами влади, або паїв, випущених установами спільного інвестування, відмінними від закритого типу.

Директива про лістинг є директивою про мінімальну гармонізацію, вона дозволяє країнам ЄС вводити додаткові вимоги для допуску цінних паперів до офіційного лістингу за умови, що такі додаткові умови поширюються на всіх емітентів і вони були опубліковані до подання заявки на допуск таких цінних паперів.

Директива 2002/47/ЄС Європейського Парламенту та Ради про угоди про фінансову заставу.

OJ L 168, 27.6.2002, р. 43–50

Ця Директива спрямована на створення чіткої уніфікованої правової бази ЄС для використання цінних паперів і готівки як застави у фінансових операціях.

Директива поширюється на фінансову заставу, включаючи грошові кошти та фінансові інструменти, такі як акції та облігації. Певні варіанти відмови дозволені в країнах ЄС, як-от власні акції постачальника застави.

Директива встановлює мінімальні формальні вимоги країн ЄС щодо угод про заставу, включаючи, наприклад, те, що такі угоди повинні бути підтверджені письмово або юридично еквівалентним способом.

Директива 2002/58/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 липня 2002 року про обробку персона-

льних даних і захист приватності в секторі електронних комунікацій (Директива про конфіденційність та електронні комунікації).

OJ L 201, 31.7.2002, р. 37–47

Директива встановлює правила для забезпечення безпеки під час обробки персональних даних, сповіщення про порушення персональних даних і конфіденційності комунікацій. Вона також забороняє небажані повідомлення, якщо користувач не дав своєї згоди.

Постачальники електронних комунікаційних послуг повинні забезпечити захист своїх послуг щонайменше:

- забезпечення доступу до персональних даних лише уповноважених осіб;
- захист персональних даних від знищення, втрати або випадкової зміни, а також від інших незаконних або несанкціонованих форм обробки;
- забезпечення реалізації політики безпеки щодо обробки персональних даних.

Директива 2002/65/ЄС Європейського Парламенту та Ради про дистанційний маркетинг споживчих фінансових послуг та внесення змін до Директиви Ради 90/619/ЄЕС та Директив 97/7/ЄС та 98/27/ЄС.

OJ L 271, 9.10.2002, р. 16–24

Директива встановлює спільні правила маркетингу фінансових послуг постачальниками для споживачів у ЄС з метою посилення захисту споживачів.

Директива охоплює всі фінансові послуги, включаючи кредитні картки, інвестиційні фонди, страхування та персональні пенсійні плани, які можна продавати споживачам через дистанційні канали продажу, такі як телефон, факс та Інтернет.

Директива гарантує захист споживача, зокрема:

- зобов'язання постачальника надати споживачам вичерпну інформацію до укладення договору;

ДОДАТКИ

- право споживача відмовитися від договору протягом 14 днів;
- заборона зловживання маркетинговими практиками, які намагаються змусити споживачів купити послугу, яку вони не запитували («інерційний» продаж);
- правила щодо обмеження інших дій, таких як небажані телефонні дзвінки та електронні листи (холодні дзвінки та спам);
- відповідні санкції з боку держав-членів ЄС щодо постачальників, які не дотримуються цієї директиви;
- належне судове відшкодування, включаючи процедури позасудового врегулювання для споживачів, чий права порушені.

Директива 2002/87/ЄС Європейського парламенту та Ради від 16 грудня 2002 року про додатковий нагляд за кредитними установами, страховими компаніями та інвестиційними фірмами у фінансовому конгломераті та внесення змін до Директив Ради 73/239/ЄЕС, 79/267/ЄЕС, 92/49/ЄЕС, 92/96/ЄЕС, 93/6/ЄЕС та 93/22/ЄЕС, а також Директиви 98/78/ЄС та 2000/12/ЄС Європейського Парламенту та Ради («Директива про фінансові конгломерати» – FICOD).

OJ L 35, 11.2.2003, p. 1–27

Директива має метою посилення ефективного нагляду за фінансовими конгломератами – великими фінансовими групами, які діють у різних фінансових секторах (банківські/інвестиційні послуги та страхування), часто за кордоном.

Її загальна мета полягає в сприянні більшій фінансовій стабільності та захисту споживачів.

Директива встановлює конкретні вимоги:

щодо платоспроможності, щодо придатності і професіоналізму керівництва конгломерату;

щодо належного управління ризиками та системи внутрішнього контролю всередині конгломерату; створення єдиного наглядового органу, призначеного для координації загального нагляду за конгломератом;

щодо обміну інформацією та співпраці між наглядовими органами (включаючи ті, що не входять до ЄС) регульованих організацій у фінансовому конгломераті.

Директива 2004/109/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 15 грудня 2004 р. про гармонізацію вимог прозорості стосовно інформації про емітентів, чий цінні папери допущені до торгівлі на регульованому ринку, та про внесення змін до Директиви 2001/34/ЄС.

OJ L 390, 31.12.2004, р. 38–57

Ця директива спрямована на покращення інформації, яка надається інвесторам про емітентів цінних паперів, допущених до торгівлі на регульованому ринку, розташованих або діючих у країні ЄС. Вона вимагає від країн ЄС публікувати періодичну фінансову інформацію про свої доходи протягом фінансового року, на додаток до постійної інформації щодо володіння значними відсотками прав голосу.

***Директива 2005/29/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 травня 2005 р. про недобросовісну комерційну практику щодо споживачів на внутрішньому ринку та внесення змін до Директиви Ради 84/450/ЄЕС, Директив 97/7/ЄС, 98/27/ЄС та 2002/65/ЄС Європейського Парламенту та Ради та Регламент (ЄС) № 2006/2004 Європейського Парламенту та Ради («Директива про недобросовісну комерційну практику»)* (Текст стосується ЄЕЗ).**

OJ L 149, 11.6.2005, р. 22–39

Директива визначає недобросовісні комерційні практики між бізнесом і споживачем, які заборонені в Європейському Союзі (ЄС).

ДОДАТКИ

Застосовується до будь-яких дій або бездіяльності, безпосередньо пов'язаних із просуванням, продажем або постачанням продукту продавцем споживачам із захистом економічних інтересів споживачів до, під час і після здійснення комерційної операції.

Завдяки цій Директиві забезпечується однаковий рівень захисту для всіх споживачів, незалежно від місця купівлі чи продажу в ЄС.

Директива 2006/114/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 грудня 2006 року щодо введення в оману та порівняльної реклами (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 376, 27.12.2006, р. 21–27

Директива спрямований на захист трейдерів від оманливої реклами від інших компаній (тобто B2B), що еквівалентно нечесній комерційній практиці. З цією метою вона визначає умови, за яких дозволена порівняльна реклама.

Визначається поняття оманливої реклами; умови для здійснення порівняльної реклами; обов'язок держав передбачити можливість подання позову особами чи організаціями, які мають законний інтерес, або адміністративну скаргу проти незаконної реклами; а також повноваження судів або адміністративних органів країн ЄС вимагати вилучення незаконної реклами, навіть за відсутності доказів фактичних збитків, шкоди або наміру недбалості; або захищати незаконну рекламу, яка ще не була опублікована.

Директива 2008/122/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14 січня 2009 р. про захист споживачів стосовно різних аспектів, пов'язаних з тимчасовим правом власності, довгостроковими канікулярними продуктами, договорами перепродажу та обміну (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 33, 3.2.2009, р. 10–30

Директива посилює захист споживачів у разі укладення контрактів на продаж, перепродаж та обмін, продуктів з тимчасовим правом власності та довгостроковими канікулярними продуктами.

Ця директива оновлює та уточнює правила захисту споживачів і сприяє належному функціонуванню внутрішнього ринку.

Вона встановлює правила щодо реклами, переддоговірної та договірної інформації, право відмови та заборону авансових платежів впродовж періоду відмови.

Директива 2008/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2008 р. про кредитні угоди для споживачів та про скасування Директиви Ради 87/102/ЄЕС.

OJ L 133, 22.5.2008, р. 66–92

Директива гармонізує правила ЄС щодо кредитів, наданих споживачам, які позичають для фінансування покупок товарів і послуг (відпочинок, товари, нові автомобілі тощо).

Вона має на меті відкрити ринок споживчих кредитів ЄС, одночасно підвищуючи прозорість умов контракту та рівень захисту споживачів.

Директива *не поширюється* на кредитні договори:

- гарантовані іпотекою, які регулюються Директивою 2014/17/ЄС про кредитні договори для споживачів щодо житлової нерухомості;
- придбати землю або майно, що також регулюється Директивою 2014/17/ЄС;
- менше ніж 200 євро або більше ніж 75 000 євро, однак не пізніше 21 березня 2016 року, директива також мала застосовуватися до негарантовані кредитні договори на суму понад 75 000 євро для ремонту житлової нерухомості.

ДОДАТКИ

Директива 2009/22/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2009 року про судові заборони щодо захисту інтересів споживачів.

OJ L 110, 1.5.2009, р. 30–36

Директива запроваджує правила ЄС, які гарантують, щоб судові заборони були достатньо ефективними для припинення порушень, які завдають шкоди колективним інтересам споживачів.

Судові заборони спрямовані на припинення або заборону порушень, які суперечать колективним інтересам споживачів.

Директива стосується порушень, пов'язаних зі споживчими кредитами, пакетними подорожами, несправедливими умовами в договорах, укладених із споживачами, дистанційними контрактами та недобросовісною комерційною практикою.

Директива скасовується з 25 червня 2023 року та замінена Директивою 2020/1828/ЄС

Директива 2009/65/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 року про координацію законів, підзаконних актів та адміністративних положень, що стосуються підприємств колективного інвестування в переказні цінні папери (UCITS). (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 302, 17.11.2009, р. 32–96

Основними цілями директиви є: запропонувати інвесторам більш широкий вибір продукту за нижчою ціною завдяки більш ефективному ринку установ спільного інвестування в переказні цінні папери (UCITS) в ЄС, кращому інформуванню інвесторів та більш ефективному нагляду за коштами; зберегти конкурентоспроможність інвестиційного сектора ЄС шляхом адаптації правил до розвитку ринку.

Директива встановлює правила щодо:

- надання інформації інвестору у вигляді стандартизованого короткого інформаційного документу, який полегшує розуміння продукту споживачем;
- справжнього паспорту ЄС для керуючих компаній UCITS, який дозволить управляючій компанії, розташованій в одній державі-члені ЄС, управляти коштами в інших державах-членах;
- маркетингу UCITS в інших країнах, наприклад, шляхом спрощення адміністративних процедур;
- злиття UCITS в інших країнах;
- посилення нагляду за UCITS та компаніями, які ними керують, наприклад, шляхом посилення співпраці між національними органами нагляду за фінансовими послугами.

Директива 2009/110/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 вересня 2009 року про початок діяльності установ електронних грошей та пруденційний нагляд за ними, яка вносить зміни до Директив 2005/60/ЄС та 2006/48/ЄС та скасовує Директиву 2000/46/ЄС («Директива про електронні гроші» – ЕМД). (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 267, 10.10.2009, р. 7–17

Директива про електронні гроші встановлює правила діяльності та нагляду за установами, що працюють з електронними грошима, щоб сприяти появі справжнього єдиного ринку послуг електронних грошей у ЄС.

Вона також спрямована на забезпечення узгодженості з Директивою ЄС щодо платіжних послуг (Директива 2007/64/ЄС, відома як PSD), таким чином сприяючи створенню єдиного ринку ЄС для платежів на користь споживачів, бізнесу та економіки ЄС загалом.

Директива має на меті:

- сприяти появі нових інноваційних та безпечних послуг електронних грошей;

ДОДАТКИ

- забезпечити доступ на ринок новим компаніям;
- заохочувати ефективну конкуренцію між усіма учасниками ринку.

Директива 2009/138/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2009 року про започаткування та ведення діяльності зі страхування та перестраховання (Solvency II). (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 335, 17.12.2009, р. 1–155

Директива вимагає, щоб страхові та перестрахові компанії в ЄС мали достатні фінансові ресурси, у ній також визначені правила управління компанією, управління ризиками, прозорості та нагляду.

Директива поширюється на компанії зі страхування, крім страхування життя, страхування життя та перестраховання.

Страхова компанія може здійснювати свою діяльність після отримання дозволу від наглядового органу країни-члена ЄС, який діє на всій території ЄС.

Директива Solvency II надає Європейській Комісії право приймати делеговані та імплементаційні акти, які стосуються таких питань, як технічні стандарти та інформація для розрахунку технічних резервів і основних власних коштів.

Директива 2011/83/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 жовтня 2011 року про права споживачів, що вносить зміни до Директиви 93/13/ЄЕС та Директиви 1999/44/ЄС та скасовує Директиву 85/577/ЄЕС та Директиву 97/7/ЄС (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 304, 22.11.2011, р. 64–88

Мета цієї Директиви полягає в тому, щоб шляхом досягнення високого рівня захисту споживачів сприяти належному функціонуванню внутрішнього ринку шляхом наближення певних аспектів законів, підзаконних актів та

адміністративних положень держав-членів стосовно контрактів, укладених між споживачами та трейдерів.

Не застосовується до послуг у сфері охорони здоров'я, соціальних послуг та фінансових послуг (наприклад, споживчий кредитування та страхування).

Директива 2013/11/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2013 р. про альтернативне вирішення споживчих спорів та внесення змін до Регламенту № 2006/2004/ЄС та Директиви 2009/22/ЄС (Directive on consumer ADR).

OJ L 165, 18.6.2013, p. 63–79

Директива гарантує, що споживачі з ЄС можуть свої договірні суперечки з торговцем з ЄС щодо продукту чи послуги передати до установи альтернативного вирішення спорів (установи ADR), роль якої полягає у вирішенні суперечок за допомогою процедур ADR, тобто без звернення до суду.

Директива встановлює обов'язкові вимоги до якості для установ та процедур ADR для забезпечення таких аспектів, як прозорість, незалежність, справедливість і ефективність.

Для торговців встановлене обов'язок інформувати споживачів про ADR, якщо перші зобов'язалися або зобов'язані використовувати ADR і коли вони не можуть двосторонньо вирішити суперечку зі споживачем.

Директива 2013/36/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 червня 2013 року про доступ до діяльності кредитних установ та пруденційний нагляд за кредитними установами та інвестиційними фірмами, внесення змін до Директиви 2002/87/ЄС та скасування Директив 2006/48/ЄС та 2006/49/ЄС (CRD IV – Capital Requirements Directive).

OJ L 176, 27.6.2013, p. 338–436

ДОДАТКИ

CRD IV регулює доступ до діяльності кредитних установ, а також встановлює правила щодо:

- пруденційного нагляду за кредитними установами відповідними національними органами влади;
- наглядові повноваження та інструменти цих органів для пруденційного нагляду за кредитними установами;
- вимоги до публікації, яких повинні дотримуватися ці органи пов'язані з пруденційним регулюванням та наглядом за кредитними установами.

Директива замінює попередні директиви щодо вимог до капіталу (2006/48/ЄС та 2006/49/ЄС) і охоплює аспекти, які раніше були включені в ці директиви, зокрема:

- доступ до відкриття та ведення банківської діяльності;
- умови для свободи заснування;
- свобода надання послуг;
- пруденційний нагляд за банками та інвестиційними компаніями.

Директива 2014/17/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 4 лютого 2014 року про кредитні угоди для споживачів щодо житлової нерухомості та про внесення змін до Директив 2008/48/ЄС та 2013/36/ЄС та Регламенту № 1093/2010/ЄС (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 60, 28.2.2014, p. 34–85

Директива має на меті гарантувати, що всі споживачі, які беруть іпотеку для придбання нерухомого майна, будуть належним чином поінформовані та захищені від ризиків.

Директива поширюється на всі кредити, надані споживачам з метою купівлі житла, включно з кредитами, гарантованими іпотекою або іншим подібним забезпеченням.

На кредиторів покладається обов'язок надавати споживачам інформацію, щоб визначити відповідний для них продукт. Директива закріплює загальні принципи ведення бізнесу у цій сфері, право споживача на дострокове погашення кредиту, та можливість кредитних посередників, отримавши дозвіл в одній державі-члені, надавати послуги на всій території ЄС.

Директива 2014/49/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 квітня 2014 року про схеми гарантування депозитів (DGSD) (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 173, 12.6.2014, p. 149–178

Директива спрямована на захист вкладників усіх кредитних установ, а також на збереження стабільності банківської системи ЄС у цілому.

Кожна країна ЄС повинна запровадити закони, які гарантуватимуть, що:

– на їхній території створено одну або декілька схем гарантування вкладів, і всі банки зобов'язані приєднатися до них;

– існує гармонізований рівень захисту вкладників.

В основі схеми гарантування вкладів лежить принцип фінансування схем банками, внески яких відображають профілі ризиків окремих банків, тобто більш ризиковані банки повинні платити більше.

Гарантована сума відшкодування складає 100 000 євро, і цей ліміт поширюється на всі зведені рахунки вкладника в одному банку.

Директива 2014/59/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 15 травня 2014 року про встановлення рамок для відновлення та оздоровлення кредитних установ та інвестиційних фірм та внесення змін до Директиви Ради 82/891/ЄЕС та Директив 2001/24/ЄС, 2002/47/ЄС, 2004/25/ЄС, 2005/56/ЄС, 2007/36/ЄС, 2011/35/ЄС, 2012/30/ЄС та 2013/36/ЄС, а також Регла-

ДОДАТКИ

менти 1093/2010/ЄС та 648/2012/ЄС, Європейського парламенту та Ради (BRRD) (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 173, 12.6.2014, p. 190–348

Директива встановлює нові правила роботи з проблемними фінансовими установами, оскільки багатьом державам-членам ЄС довелося вливати державні гроші у свої банківські системи, щоб врятувати банки після фінансової кризи 2008 року.

Документ має на меті уникнути використання грошей платників податків у майбутніх випадках банкрутства банків.

У Директиві встановлено загальні правила ЄС щодо відновлення та реструктуризації неплатоспроможних банків.

Для банків у скрутному становищі застосовується процедура prevention / запобігання, банків у складній фінансовій ситуації – early intervention / раннє втручання, збанкрутілих банків – restructuring / реструктуризація (resolution / врегулювання).

Комісія наділяється правом видавати делеговані акти з питань визначених у Директиві.

Директива 2014/65/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 15 травня 2014 року про ринки фінансових інструментів та внесення змін до Директиви 2002/92/ЄС та Директиви 2011/61/ЄС (MiFID II) (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 173, 12.6.2014, p. 349–496

MiFID II спрямована на те, щоб зробити фінансові ринки у ЄС більш надійними та прозорими. Вона створює нову правову базу, яка краще регулює інвестиційну та торговельну діяльність на фінансових ринках і посилює захист інвесторів.

Директива забезпечує торгівлю фінансовими продуктами на регульованих майданчиках, Встановлює нові

правила, що посилюють вимоги до прозорості, які застосовуються до та після торгівлі фінансовими інструментами. Обмежує можливість спекуляцій на сировинних ринках шляхом запровадження гармонізованої системи ЄС, що встановлює ліміти на позиції в товарних деривативах. Запроваджує правила для діяльності, яка виконується в електронному вигляді, спрямовані на те, щоб ці методи торгівлі не створювали невпорядкованих ринків.

Директива 2015/2366/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2015 року про платіжні послуги на внутрішньому ринку, яка вносить зміни до Директив 2002/65/ЄС, 2009/110/ЄС та 2013/36/ЄС та Регламенту 1093/2010/ЄС та скасування Директиви 2007/64/ЄС (PSD2) (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 337, 23.12.2015, p. 35–127

PSD2 забезпечує правову основу для подальшого розвитку краще інтегрованого внутрішнього ринку електронних платежів у ЄС.

Вона встановлює комплексні правила для платіжних послуг з метою забезпечення узгоджених правил надання платіжних послуг в ЄС і високого рівня захисту споживачів.

Директива забезпечує необхідну правову основу для єдиної зони платежів у євро, зокрема встановлює правила щодо:

- режиму ліцензування платіжних установ, у тому числі тих, що пропонують інформацію про рахунки та послуги з ініціації платежів («відкритий банкінг»);
- прозорості умов та вимог до інформації щодо платіжних послуг, включаючи комісію;
- прав та обов'язків користувачів і постачальників платіжних послуг;

ДОДАТКИ

- суворих вимог безпеки для електронних платежів і захисту фінансових даних споживачів, щоб гарантувати безпечну автентифікацію та зменшити ризик шахрайства.

Директива 2015/849/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 року про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей та фінансування тероризму, яка вносить зміни до Регламенту (ЄС) № 648/2012 Європейського Парламенту та Ради та скасування Директиви 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради та Директиви Комісії 2006/70/ЄС (4AMLD) (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 141, 5.6.2015, p. 73–117

4AMLD спрямована на боротьбу з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму шляхом запобігання зловживанню фінансовим ринком для цих цілей.

Директива поширюється на:

- кредитні установи;
- фінансові установи;
- визначені нефінансові підприємства та професії, такі як: аудитори, зовнішні бухгалтери, податкові радники, нотаріуси та адвокати, за певних обставин, агенти з нерухомості, торговці товарами (наприклад, дорогоцінними металами та камінням, коли платежі на 10 000 євро або більше здійснюються готівкою), постачальники гральних послуг.

Директива посилює правила щодо ідентифікації клієнтів. Вимагає, щоб інформація про бенефіціарну власність для компаній містилася в кожній державі-члені в центральному реєстрі. Покращує обізнаність і реагування на будь-які слабкі сторони відмивання грошей/фінансування тероризму. Для захисту фінансової системи ЄС запроваджує скоординовану європейську політику щодо третіх країн, які мають неефективні режими протидії відмиванню

коштів. Зміцнює та покращує співпрацю між підрозділами фінансової розвідки держав-членів.

Директива 2016/2341/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14 грудня 2016 року щодо діяльності та нагляду за установами професійного пенсійного забезпечення (IORPs) (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 354, 23.12.2016, p. 37–85

Директива встановлює мінімальні правила гармонізації для установ, які керують колективними пенсійними схемами для роботодавців від імені своїх працівників. При цьому уряди держав-членів ЄС можуть запровадити додаткові заходи, які вони вважають необхідними.

Правила запроваджені Директивою спрямовані на:

- забезпечення фінансової стабільності професійних пенсійних схем;
- забезпечення кращого захисту та надання необхідної інформації членам пенсійних схем та бенефіціарам;
- усунення перешкод для транскордонної діяльності пенсійних фондів;
- заохочення довгострокових та відповідальних інвестицій.

У Директиві визначені вимоги до професійних пенсійних фондів або установ професійного пенсійного забезпечення; порядок здійснення пруденційного нагляду компетентними національними органами; зміст та порядок надання інформації потенційним і фактичним членам та бенефіціарам про свою діяльність, внески, звіти про пенсійні виплати тощо.

Директива 2016/97/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 20 січня 2016 року про розповсюдження страхування (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 26, 2.2.2016, p. 19–59

ДОДАТКИ

Директива спрямована на вдосконалення способів продажу страхових продуктів, щоб вони приносили реальні переваги споживачам і роздрібним інвесторам в ЄС.

Директива забезпечує більшу прозорість постачальників страхових послуг щодо ціни та вартості їхніх продуктів, щоб споживачам було зрозуміло, за що вони платять, а також визначає обсяг інформації, щоб споживачі могли приймати більш обґрунтовані рішення, за допомогою простого, стандартизованого документа з інформацією про страховий продукт (IPID) для продуктів страхування, крім страхування життя. Якщо страхові продукти пропонуються в пакеті з іншим товаром або послугою, наприклад, коли новий автомобіль продається за вигідною ціною разом із автострахуванням, споживачі матимуть вибір купити основний товар чи послугу без страхового полісу.

У директиві закріплені правила прозорості та ведення бізнесу, щоб запобігти купівлі споживачами продуктів, які не відповідають їхнім потребам. Правила стосуються страхових компаній та посередників (агенти чи брокери).

Дистриб'ютори страхових компаній, які продають продукти страхування життя з елементами інвестування, повинні переконатися, що продукт відповідає фінансовому становищу клієнта, інвестиційним цілям і досвіду в інвестиційній сфері.

Директива 2020/1828/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 25 листопада 2020 року про представницькі позови для захисту колективних інтересів споживачів та скасування Директиви 2009/22/ЄС.

OJ L 409, 4.12.2020, p. 1–27

Директива надає повноваження організаціям або державним органам, призначеним державами-членами ЄС, вимагати судових заборон або заходів відшкодування від імені груп споживачів (зокрема й фінансових послуг) через

представницькі позови (включаючи транскордонні представницькі позови).

Держави-члени самостійно встановлюють судову чи адміністративну процедуру представницьких позовів або обидві процедури, залежно від галузі права чи сектору економіки.

У Директиві визначені вимоги до кваліфікованих організацій, які матимуть можливість подавати представницькі позови від імені споживачів.

Регламент № 861/2007/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 липня 2007 р., що встановлює Європейську процедуру дрібних позовів.

OJ L 199, 31.7.2007, р. 1–22

Регламент створює спрощену та прискорену письмову процедуру для розгляду справ, пов'язаних із невеликими транскордонними претензіями. Це зменшує витрати та гарантує автоматичне виконання судових рішень, винесених в одній країні ЄС, в іншій.

Положення Регламенту застосовуються до транскордонних цивільних і комерційних справ для позовів до 5000 євро. Не застосовується до справ, пов'язаних із: визначенням статусу або дієздатності особи; майнових прав подружжя або товариства; зобов'язань щодо утримання сім'ї; заповітів та спадкування; банкрутства; соціальним забезпеченням; арбітражем; трудовим правом;

орендою майна; порушенням приватного життя або прав особи, включаючи наклеп.

Регламент № 1060/2009/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 вересня 2009 року про кредитно-рейтингові агентства (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 302, 17.11.2009, р. 1–31

Регламент покликаний регулювати діяльність кредитно-рейтингових агентств, щоб захистити інвесторів і європейські фінансові ринки від ризику зловживань.

ДОДАТКИ

У документі встановлюються умови для присвоєння кредитних рейтингів і правила щодо організації та діяльності кредитно-рейтингових агентств, включаючи їх акціонерів і учасників, з метою сприяння незалежності кредитно-рейтингових агентств,

уникнення конфлікту інтересів і кращого захисту споживачів та інвесторів.

Регламент № 1092/2010/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 24 листопада 2010 року про макропруденційний нагляд Європейського Союзу за фінансовою системою та створення Європейської ради системних ризиків.

OJ L 331, 15.12.2010, p. 1–11

Регламент засновує Європейську раду системних ризиків (ESRB) як частину нової Європейської системи фінансового нагляду (ESFS).

ESRB відповідає за моніторинг та аналіз ризиків у фінансовій системі в цілому (здійснює макропруденційний нагляд).

Регламент № 1093/2010/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 24 листопада 2010 року про заснування Європейського наглядового органу (Європейського органу банківського нагляду), внесення змін до Рішення № 716/2009/ЄС та скасування Рішення Комісії 2009/78/ЄС.

OJ L 331, 15.12.2010, p. 12–47

Регламент засновує Європейський орган банківського нагляду (European Banking Authority – ЕВА).

ЕВА це агентство ЄС, яке працює над забезпеченням ефективного та послідовного пруденційного регулювання та нагляду в європейському банківському секторі.

Загальні цілі ЕВА полягають у підтримці фінансової стабільності в ЄС і захисті цілісності, ефективності та впорядкованого функціонування банківського сектора.

Регламент № 1094/2010/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 24 листопада 2010 року про заснування Європейського наглядового органу (Європейського органу зі страхування та професійних пенсій), внесення змін до Рішення № 716/2009/ЄС та скасування Рішення Комісії 2009/79/ЄК.

OJ L 331, 15.12.2010, p. 48–83

Регламент засновує Європейського органу зі страхування та професійних пенсій (European Insurance and Occupational Pensions Authority – EIOPA). Це орган ЄС, який підтримує координацію між національними органами влади та забезпечує послідовне застосування законів ЄС для секторів страхування та професійних пенсій у державах-членах ЄС.

Метою регламенту є сприяння фінансовій стабільності та довірі населення до ринків страхування та пенсійного забезпечення.

Положення регламенту спрямовані на захист прав страхувальників, учасників пенсійної схеми та бенефіціарів.

Регламент № 1095/2010/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 24 листопада 2010 року про заснування Європейського наглядового органу (Європейського органу з цінних паперів і ринків), внесення змін до Рішення № 716/2009/ЄС та скасування Рішення Комісії 2009/77/ЄС.

OJ L 331, 15.12.2010, p. 84–119

Регламент створює Європейський орган з цінних паперів і ринків (European Securities and Markets Authority – ESMA). Це один із трьох європейських наглядових органів, який посилює координацію між національними регулято-

ДОДАТКИ

рами фінансових ринків і забезпечує послідовне застосування фінансового законодавства ЄС у державах-членах ЄС.

ESMA сприяє прозорості, простоті та справедливості на ринках, щоб захистити споживачів фінансових продуктів. Орган відстежує фінансову діяльність і аналізує споживчі тенденції разом з іншими завданнями. За певних суворих умов він може тимчасово заборонити або обмежити фінансову діяльність, яка становить загрозу стабільності ринків.

Регламент № 236/2012/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14 березня 2012 року про короткі продажі та деякі аспекти кредитно-дефолтних свопів (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 86, 24.3.2012, р. 1–24

Регламент запроваджує єдині вимоги щодо прозорості інвестиційних менеджерів та нові повноваження для фінансових регуляторів у країнах ЄС і для Європейського управління з цінних паперів і ринків (ESMA) для використання у виняткових обставинах, коли існує серйозна загроза фінансовій стабільності.

Регламентом охоплено всі типи фінансових інструментів, зокрема акції, що котируються в ЄС, деривативи та державні боргові цінні папери. Він також встановлює суворі правила щодо коротких продажів та вимоги до розкриття інформації інвестиційними менеджерами.

Регламент № 345/2013/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 17 квітня 2013 року про європейські фонди венчурного капіталу (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 115, 25.4.2013, р. 1–17

Регламент спрямований на стимулювання зростання та інновацій компаній у ЄС, включаючи малі та середні підприємства. Він запроваджує європейський ярлик фондів венчурного капіталу (EuVECA) та заходи, які дозволяють

менеджерам створювати та продавати свої фонди в ЄС за єдиним набором правил. Завдяки чому інвестори точно знають, чого вони можуть очікувати, інвестуючи в EuVECA.

Регламент № 346/2013/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 17 квітня 2013 року про європейські фонди соціального підприємництва (Текст стосується ЄЕЗ). OJ L 115, 25.4.2013, p. 18–38

Регламент запроваджує маркування Європейських фондів соціального підприємництва (EuSEF), яке покликане ідентифікувати фонди, що зосереджуються на європейському соціальному бізнесі, полегшуючи їм залучення інвестицій. Таке маркування полегшує інвесторам розуміння того, куди саме спрямовуються їхні інвестиції. EuSEF повинні надавати ключову інформацію інвесторам у стандартизованому вигляді. Ця інформація охоплює такі сфери, як соціальні цілі фонду соціальні бізнеси, в які він інвестує як фонд оцінює, чи досягають ці бізнеси своїх соціальних цілей.

Регламент № 524/2013/ЄС Європейського парламенту та Ради від 21 травня 2013 р. про онлайн-розв'язання споживчих спорів і внесення змін до Регламенту № 2006/2004/ЄС і Директиви 2009/22/ЄС (Regulation on consumer ODR).

OJ L 165, 18.6.2013, p. 1–12

Регламент спрямований на створення платформи (веб-сайту) для вирішення спорів онлайн (ODR) на рівні ЄС.

Якщо у споживачів та торговців виникає проблема з продуктом або послугою, яку вони придбали в будь-якому місці ЄС, можна використовувати платформу ODR.

У процедурі подання скарги беруть участь обидві сторони та посередницький орган (установа альтернатив-

ДОДАТКИ

ного вирішення спорів – установа ADR), який вони погоджуються використовувати.

Платформа ODR передбачає можливість подання електронної скарги, інформування сторони-відповідача про скаргу, визначення національних органів медіації та електронне управління справами.

Регламент № 549/2013/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2013 року про Європейську систему національних і регіональних рахунків у Європейському Союзі (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 174, 26.6.2013, p. 1–727

Регламент встановлює Європейську систему рахунків 2010 (ESA 2010).

ESA 2010 встановлює методологію (Додаток А) щодо загальних стандартів, визначень, класифікацій і правил бухгалтерського обліку, які повинні використовуватися для складання рахунків і таблиць у порівнянний спосіб для цілей ЄС. Дані використовуватимуться для координації розробки економічної політики між країнами ЄС та координації фіскальної політики.

Регламент № 575/2013/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 червня 2013 року про пруденційні вимоги до кредитних установ та інвестиційних фірм та внесення змін до Регламенту № 648/2012/ЄС (CRR – Capital Requirements Regulation).

OJ L 176, 27.6.2013, p. 1–337.

CRR спрямований на посилення пруденційних вимог до банків у ЄС. Для цього вимагається, щоб вони мали достатній капітал, зобов'язання, що покривають збитки, і ліквідні активи, щоб забезпечити їх фінансову стабільність. CRR також вимагає від банків розкривати громадськості інформацію про те, як вони дотримуються пруденційних вимог.

Загальна мета полягає в тому, щоб зробити банки більш надійними та стійкими в періоди економічного стресу.

Регламент (ЄС) № 575/2013 надає Європейській Комісії повноваження ухвалювати делеговані та імплементаційні акти з метою повного впровадження єдиного банківського зводу правил.

Регламент Ради № 1024/2013/ЄС від 15 жовтня 2013 року, що покладає на Європейський центральний банк конкретні завдання щодо політики пруденційного нагляду за кредитними установами (Регламент SSM).

OJ L 287, 29.10.2013, p. 63–89

Регламент засновує Єдиний наглядовий механізм (Single Supervisory Mechanism – SSM) як нову систему для нагляду за банками в євризоні та в інших державах-членах ЄС. SSM складається з Європейського центрального банку і національних наглядових органів.

Регламент покладає на ЕЦБ у співпраці з національними наглядовими органами відповідальність за ефективно та послідовне функціонування SSM.

Регламент № 1286/2014/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 26 листопада 2014 року про основні інформаційні документи для пакетних роздрібних і страхових інвестиційних продуктів (PRIIP) (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 352, 9.12.2014, p. 1–23.

Регламент зобов'язує тих, хто виробляє або продає інвестиційні продукти, надавати роздрібним інвесторам документи з ключовою інформацією про продукти (key information documents – KIDs).

Мета полягає в тому, щоб допомогти інвесторам зрозуміти та порівняти ключові характеристики та ризики цих продуктів.

ДОДАТКИ

Виробник інвестиційного продукту, продавець та консультанти повинні надати КІД роздрібним інвесторам щодо продукту. Посередники надають інформацію інвестору до укладення будь-якої угоди. КІД має складатися максимум з трьох сторінок і надавати чітку інформацію про продукт, що дозволяє інвестору прийняти обґрунтоване інвестиційне рішення.

Регламент № 596/2014/ЄС про регулювання зловживань на ринку та скасування Директиви 2003/6/ЄС Європейського Парламенту та Ради та Директив Комісії 2003/124/ЄС, 2003/125/ЄС та 2004/72/ЄС (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 173, 12.6.2014, p. 1–61

Регламент забороняє такі види зловживань:

- маніпулювання ринком;
- інсайдерські операції;
- незаконне розголошення інсайдерської інформації.

Правила Регламенту застосовуються до осіб або компаній, які вчиняють зловживання ринком під час торгівлі фінансовими інструментами, як через торгові платформи, так і приватно під час позабіржових операцій, якщо це може вплинути на:

- фінансові інструменти, якими торгують на торговому майданчику; або
- фінансові інструменти, ціна або вартість яких залежить або впливає на ціну або вартість фінансового інструменту, що торгується на торговому місці.

Держави-члени мають передбачити, щоб компетентні органи мали повноваження накладати адміністративні санкції або вживати адміністративних заходів у разі порушення правил цього Регламенту.

Регламент № 600/2014/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 15 травня 2014 року про ринки фі-

нансових інструментів та внесення змін до Регламенту (ЄС) № 648/2012 (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 173, 12.6.2014, p. 84–148

Регламент поширюється на:

- інвестиційні фірми та кредитні установи, такі як банки;
- страхові, страхові та перестрахові компанії або альтернативні інвестиційні фонди (відомі як «фінансові контрагенти»);
- фірми, що не входять до ЄС, мають необхідний дозвіл від Європейської комісії.

Він запроваджує правила розкриття операторами ринку та інвестиційними компаніями торгових даних громадськості; порядок звітування про операції у відповідні органи; здійснення торгівлі деривативами на організованих майданчиках; недискримінаційного доступу до клірингу та торгівлі бенчмарками; авторизації та нагляду за постачальниками послуг зі збору даних; порядок надання інвестиційних послуг та здійснення діяльності фірмами з-поза ЄС; а також відповідні повноваження національних органів, Європейського управління цінних паперів і ринків (ESMA) і Європейського банківського управління (EBA).

Регламент № 2015/760/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2015 року про Європейські довгострокові інвестиційні фонди (Текст стосується ЄЕЗ). OJ L 123, 19.5.2015, p. 98–121

Регламент встановлює загальноєвропейські правила авторизації, інвестиційної політики та умов діяльності Європейських довгострокових інвестиційних фондів (ELTIF). ELTIF підпадають під дію спеціальних інвестиційних правил (визначені категорії прийнятних активів, обмеження по операціям щодо капіталу тощо). Регламент також встановлює правила для посилення захисту роздрібних інвесторів.

ДОДАТКИ

Регламент 2015/847/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 20 травня 2015 року про інформацію, що супроводжує перекази коштів, та скасування Регламенту 1781/2006/ЄС (Wire Transfer Regulation – WTR).

OJ L 141, 5.6.2015, p. 1–18

Регламент встановлює правила щодо інформації про платників та одержувачів, що супроводжує перекази коштів, з метою запобігання, виявлення та розслідування відмивання грошей і фінансування тероризму.

Правила ЄС у цій сфері в основному базуються на міжнародних рекомендаціях, прийнятих Групою розробки фінансових заходів протидії відмиванню грошей (FATF).

Положення регламенту поширюються на перекази коштів у будь-якій валюті, які надсилаються або отримуються постачальником платіжних послуг (PSP) або посередником PSP, заснованим у ЄС.

Регламент № 2017/1129/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 14 червня 2017 року про проспект емісії, що публікується, коли цінні папери пропонуються публічно або допускаються до торгівлі на регульованому ринку.

OJ L 168, 30.6.2017, p. 12–82

Регламент має на меті допомогти компаніям, включаючи малі та середні підприємства, отримати доступ до різних форм фінансування у ЄС. Це досягається шляхом спрощення та впорядкування правил і процедур складання, затвердження та розповсюдження проспекту емісії, який вони публікують під час пропозиції цінних паперів громадськості або допуску цінних паперів до торгів на регульованому ринку.

Документ водночас спрощує бюрократичні процедури для компаній та дозволяє інвесторам ухвалювати правильні інвестиційні рішення, завдяки зрозумілій, легкій для аналізу та стислій інформації.

Регламент № 2019/1238/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 20 червня 2019 року про загальноєвропейський персональний пенсійний продукт (PEPP) (Текст стосується ЄЕЗ).

OJ L 198, 25.7.2019, р. 1–63

Регламент встановлює правову основу загальноєвропейського персонального пенсійного продукту (PEPP), забезпечуючи стандартизацію основних характеристик продукту, таких як:

вимоги прозорості; правила інвестування; право змінити провайдера; і різні варіанти інвестування. Також встановлені єдині правила щодо реєстрації, виробництва, розповсюдження та нагляду за персональними пенсійними продуктами, які розповсюджуються у ЄС під позначенням PEPP. Передбачено обов'язок провайдера послуг надавати вкладникам ключову інформацію про продукт через стандартизований документ та щорічний звіт про розвиток їхніх заощаджень.

Регламент № 2020/1503/ЄС Європейського парламенту та Ради від 7 жовтня 2020 року щодо європейських постачальників послуг краудфандингу для бізнесу.

OJ L 347, 20.10.2020, р. 1–49

Регламент встановлює загальні правила для:

- надання послуг краудфандингу;
- організації, авторизації та нагляду за постачальниками послуг краудфандингу;
- щодо прозорості та маркетингу краудфандингових послуг.

Заходи щодо забезпечення захисту інвесторів вимагають від постачальників послуг краудфандингу надання чесної та зрозумілої інвесторам інформації; щорічного оприлюднювати показників проектів за попередні роки; публікації звіту про результати; оцінювати, чи підійде якась із їхніх послуг потенційним непрофесійним клієнтам

ДОДАТКИ

та надавати 4-денний період для роздумів; надавати потенційним інвесторам детальний ключовий інвестиційний лист, включаючи попередження про можливі фінансові втрати.

Регламент не поширюється на осіб, які використовують краудфандинг з особистих причин (тобто не для свого бізнесу, торгівлі чи професії) або на кампанії на суму понад 5 мільйонів євро.

ДОДАТОК Б
Перелік корисних інтернет-ресурсів ЄС

1. European Union. URL: www.europa.eu
2. Access to European Union Law. <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>
3. European Parliament. URL: www.europarl.europa.eu
4. Council of the European Union.
URL: www.consilium.europa.eu
5. European Commission.
URL: www.commission.europa.eu
6. European Central Bank. URL: www.ecb.europa.eu
7. European Systemic Risk Board.
URL: www.esrb.europa.eu
8. European Stability Mechanism.
URL: www.esm.europa.eu
9. European Banking Authority .
URL: www.eba.europa.eu
10. European Insurance and Occupational Pensions Authority. URL: www.eiopa.europa.eu
11. European Securities and Markets Authority.
URL: www.esma.europa.eu
12. Dispute resolution bodies.
URL: <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.adr.show2>
13. Online Dispute Resolution.
URL: <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/?event=main.home2.show>
14. ECC-Network. URL: <https://www.eccnet.eu/>
15. An overview of all Pan-European Personal Pension Products (PEPP) sold in the EU.
URL: <https://pepp.eiopa.europa.eu/>

Навчальне видання

**Плотнікова Марія Володимирівна,
Руденко Людмила Дмитрівна,
Швагер Ольга Андріївна**

**ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ
ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ
ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ**

Навчальний посібник

Художнє оформлення обкладинки М. В. Плотнікова

Комп'ютерне верстання М. В. Плотнікова

Формат 60×84/16. Ум. друк. арк. 20,86. Обл.-вид. арк. 18,71. Тираж 300 пр. Зам. № ____

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.